UNIVERSITATEA „AL.I.CUZA" IAȘI
FACULTATEA DE FILOLOGIE

Dumitru Irimia

STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBII ROMÂNE CONTEMPORANE

Pentru uzul studenților
IAȘI – 1980

Dumitru Irimia

STRUCTURA STILISTICA
A
LIMBII ROMANE CONTEMPORANE

I. INTRODUCERE IN STUDIUL STILISTIC AL LIMBII

A. Obiectul stilisticii. Stilistica între lingvistică și poetică.

La șapte decenii de la apariția lucrărilor lui Ch.Bally, Précis de stylistique, Genève, 1905, și Traité de stylistique française (2 vol.), Heidelberg, 1909, Stilistica încă își caută identitatea în afara foarte amplă a investigațiilor la care este supus limbajul uman, considerat în multiplele sale aspecte.

Procesul de aflare a propriei identități implică în același timp adunarea într-un singur drum a numeroaselor (de atîtea ori, contradictorii) căi pe care s-a pornit și cîștigarea unei autonomii prin care stilistica să-și fixeze un loc bine definit în dezvoltarea cunoașterii.

Această aspirație spre autonomie și identitate se desfășoară atît în plan diacronic, cît și în plan sincronic.

Din perspectivă diacronică, stilistica modernă se situează, de fapt, în prelungirea (chiar dacă în discontinuitate) retoricii, clasice și medievale, în raport cu care tinde să-și construiască o identitate proprie prin extinderea investigațiilor la toate categoriile de enunțuri lingvistice și prin abandonarea caracterului normativ. În acest sens, Ch. Bally este pe drept cuvînt considerat printre fondatorii stilisticii moderne. Prin lucrările sale, stilistica se afirmă ca o cercetare descriptivă, obiectivă a expresivității verbirii, cea de a doua ipostază esențială a limbajului uman, realizarea lui concret-individuală, parole, din concepția lui Saussure.[1] Prima ipostază, langue, limba-fenomen social, de esență ideal-abstractă, o situase profesorul său în centrul elaborării teoriei generale a limbii. S-ar putea spune că, într-un anumit sens, procesul de constituire, la începutul secolului al XX-lea, a stilisticii moderne a fost stimulat - fie și indirect - de F.de Saussure care îndreptase studiul limbii din diacronic

(orientare absolutizată în secolul anterior de şcoala neogramaticilor) în sincronie, introducînd totodată distincţia social-individual în desfăşurarea actului lingvistic.

Studiindu-se limba în sincronie, faptele lingvistice şi-au făcut mai relevante cele două dimensiuni. In delimitarea obiectului propriu unei ştiinţe generale a limbii, Saussure exclude manifestările individuale (parole) ale limbii sociale (langue): lingvistica trebuie să se intereseze doar de aspectul social-abstract al limbajului uman. Dintre elevii săi, Ch. Bally, unul din editorii Cours-ului (în 1916), va acorda, dimpotrivă, atenţie primordială manifestărilor individuale, spontane, ieşite de sub controlul social al limbii (langue) şi va întemeia astfel Stilistica.

Din această perspectivă, stilistica a făcut primul mare pas spre cîştigarea autonomiei în raport cu retorica, dezvoltînd totodată şi o primă concepţie despre obiectul propriu de cercetare; face, cu alte cuvinte, şi primul mare pas spre definirea propriei identităţi.

Dar tocmai prin această primă fixare a unor contururi ale sferei de investigaţii, stilistica pe de o parte, a provocat reacţii vizînd spargerea limitelor trasate de Ch. Bally, iar, pe de alta, a deschis drum dezvoltării unor raporturi nu foarte bine precizate, cu Lingvistica şi, ulterior, cu Poetica.

Relaţiile cu Lingvistica derivă din chiar materialul supus observaţiilor - limbajul vocal - articulat. Dar, cum între obiectul de studiu şi materialul din care acesta este "decupat" nu există suprapunere, se înţelege că identitatea de material nu înseamnă şi identitate de obiect. Tocmai în această delimitare a obiectului din întinderea aceluiaşi material stă, în ultimele decenii, problema esenţială a stilisticii, care încearcă să-şi cucerească un statut de autonomie spre a ieşi din raportul de subordonare faţă de lingvistică.

Relaţiile cu Poetica reprezintă în bună parte un transfer din plan diacronic în plan sincronic a legăturii cu retorica. Contrar limitelor introduse de Bally stilisticii,

Karl Vossler şi mai ales elevul său, Leo Spitzer, dezvoltă o a doua concepţie despre sfera de investigaţie a stilisticii, care cuprinde acum (şi eventual se limitează la) limba scrierilor literare. În felul acesta stilistica a început să se confunde cu cercetarea stilurilor literare şi cel mai frecvent cu stilul individual al scriitorilor.

Aşadar, în sincronie, problema descoperirii sau construirii identităţii stilisticii înseamnă delimitarea obiectului de cercetare şi a obiectivului interpretărilor în raport cu lingvistica şi cu poetica deopotrivă.

Luîndu-se ca termen de referinţă punctul de vedere saussurian despre obiectul de cercetare al lingvisticii - limba (langue), stilistica, aşa cum este ea gîndită de Ch. Bally, rămîne relativ autonomă faţă de lingvistică, chiar dacă ea ar veni, într-un anume sens, să acopere ceea ce Saussure numea, ipotetic, lingvistica vorbirii. Distincţia limbă-vorbire reprezintă, în concepţia lui Saussure, "prima bifurcare întîlnită din momentul în care se aspiră la elaborarea unei teorii a limbajului. Trebuie de ales între două drumuri pe care este imposibil să se meargă concomitent; ele trebuie să fie urmate separat. Se poate în ultimă instanţă păstra numele de lingvistică fiecăreia din cele două discipline, dacă vorbim de o lingvistică a vorbirii. Dar aceasta nu va trebui să se confunde cu lingvistica propriu-zisă(s.n.), cea al cărei unic obiect este limba."[2]

Mai mult implicită în concepţia lui Bally, echivalarea stilisticii cu lingvistica vorbirii devine explicită la stilisticieni de mai tîrziu. In stilistica românească ea este prezentă, de exemplu, la Ion Coteanu, pentru care "stilistica este studiul limbii în acţiune, cercetarea modului în care vorbitorii se folosesc de graiul lor într-o împrejurare sau alta."[3] In această înţelegere, stilistica se prezintă, de fapt, ca o ipostază a lingvisticii şi nu ca o ramură a ei, aşa cum o concep acad. I. Iordan: "... obiectul ei/al stilisticii lingvistice/de cercetare îl constituie limba, nu stilul, aşadar mijloacele de expresie ale întregii colecti-

vităţi vorbitoare, nu ale unui singur individ sau ale unei singure opere."[4], sau L.Sfîrlea: "Stilistica este una din ramurile lingvisticii, iar obiectul ei îl constituie întreaga limbă realizată ("parole")" [5].

x

x x

Concepînd stilistica drept "studiul faptelor de expresie ale limbajului organizate din punctul de vedere al conţinutului lor afectiv, adică exprimarea prin limbaj a faptelor de sensibilitate şi acţiunea faptelor de limbaj asupra sensibilităţii"[6], Ch.Bally excludea din sfera ei de investigaţii studiul limbii scriitorului; expresivitatea scrisului literar nu este spontană ci derivă din "folosirea voluntară şi conştientă"[7] a limbii în vederea obţinerii unor valori estetice. Punctul de vedere este îmbrăţişat fără rezerve de acd.Iorgu Iordan, întemeietorul stilisticii româneşti. Lingvistul român distinge între o stilistică _lingvistică_ şi una _estetică_, care ar putea fi numită _studiul_ sau _stiinta stilului_.[8] Inaintea lui Bally şi a lui Iordan, considerînd specific cercetării stilistice interpretarea limbii ca artă, Wilhelm Meyer-Lübke refuza înscrierea acesteia în sfera lingvisticii: "Cît despre stilistică, o las în seama altora...stilistica este studiul limbii ca artă..."[9] Aşadar, din perspectiva concepţiei lui F.de Saussure, ar exista o serie de fapte de limbă pe care Lingvistica nu le studiază. Acestea ar fi faptele grupate la polul _vorbire_, adică tocmai elementele de care ar urma să se ocupe stilistica, aşa cum e concepută de Ch.Bally şi, după el, de I. Iordan. Din perspectiva concepţiei stilistice a lui Bally - Iordan, ar exista, apoi, o altă serie de fapte de vorbire (în înţelesul saussurian al termenului-concept), pe care nici _stilistica (ramură a lingvisticii)_ nu are a le studia; este vorba de elemente ale limbii scriitorilor.

Cine întreprinde, însă, studiul textului literar, considerat din punctul de vedere al limbii? Stiința literaturii - lasă să se înțeleagă W.Meyer-Lübke. Stilistica estetică sau știința stilului - spune acad.I.Iordan. Stilistica - afirmă T.Vianu, care pare să deschidă drum unei științe autonome, integrale, interdisciplinare, deși, cel puțin teoretic, el o situează pe aceasta tot în sfera lingvisticii: "cercetarea stilului beletristic constituie una din formele cele mai mature ale științei lingvistice. Criticii și istoricii literari răspund unei sarcini importante a cercetării lor, însușindu-și această știință."[10] Ideea caracterului artificial al ruperii stilisticii în una lingvistică și o alta, literară sau estetică, se impune fără echivoc în studiul său programatic Stilistica literară și lingvistică: "Nu este deci posibil de a vorbi despre o stilistică lingvistică și una nelingvistică. Toate efectele de stil rezultă dintr-o anumită întrebuințare a limbii, a lexicului cu toate varietățile lui semantice, apoi a formelor și construcțiilor ei, încît noțiunea unei stilistici nelingvistice este o alăturare de cuvinte tot atît de nejustificată ca, de pildă, fier de lemn sau cerc pătrat." [11]

Așadar, stilistica investighează deopotrivă vorbirea membrilor anonimi ai unei comunități lingvistice și modalitățile de întrebuințare a limbii de către creatorul de literatură, adică vorbirea în înțelesul dat de Saussure termenului parole (de actualizare a limbii, fie pe cale orală, fie pe cale scrisă).

Prin orientarea cercetărilor către opera literară, se pătrunde, însă, într-un teren studiat și de poetică. Dezvoltată relativ recent ca direcție relativ autonomă în știința literaturii, poetica este confundată frecvent cu stilistica. Mai exact spus, cele mai multe din studiile teoretice și mai ales din cele descriptive confundă în mod frecvent interpretarea stilistică cu cea poetică sau invers. Confuzia își are originea tot în comunitatea materiei supusă investigării: orice creație literară este un text lingvistic. Dar, cum

observam mai sus, obiectul de cercetare specific unei ştiinţe nu se suprapune peste materialul generic aflat în atenţie. Delimitarea sferei de investigare specifică fiecăreia din cele două domenii ale cunoaşterii o asigură obiectivele cercetării, perspectivele şi finalitatea ei.

Poetica interpretează limbajul poetic, ca sistem de semne între alte sisteme semiotice, precum şi procesul de constituire a semnificaţiilor poetice (sau artistice, în general, cînd interpretează limbajul frazei artistice sau al teatrului). In acest sens, poetica este, ca şi lingvistica, un domeniu particular, de acelaşi rang, al semioticii generale. Cînd sistemul semiotic luat în cercetare îl constituie semnele lingvistice şi relaţiile dintre ele, în procesul de comunicare informaţional-lingvistică, semiotica generală ia forma lingvisticii. Cînd cercetează sisteme de semne poetice şi relaţiile dintre ele în procesul complex de comunicare estetică, semiotica generală ia forma poeticii.

Stilistica cercetează deopotrivă şi semnele lingvistice şi pe cele poetice, dar nu în relaţiile dintre ele în desfăşurarea procesului semnificării (lingvistice sau artistice) ci din alte perspective:

- a relaţiei cu subiectul care le emite,
- a orientării către destinatar,
- a raporturilor cu norma, lingvistică sau poetică.

x

x x

Pe scurt, stilistica este o ştiinţă autonomă, interdisciplinară, care studiază enunţul lingvistic sub aspectul expresivităţii sale, determinată de acţiunea funcţiei stilistice, în terminologia lui M.Rifaterre.[12)]

Intr-un anumit sens, expresivitatea poate fi situată la originea întemeierii stilisticii iar modul în care a fost concepută, cauza divizării acesteia în stilistică lingvistică şi stilistică literară (estetică).

Pentru Ch.Bally și Iorgu Iordan, expresivitatea limbii, ca obiect de studiu al stilisticii, derivă din exprimarea lingvistică a stărilor emoționale ale subiectului vorbitor în procesul de comunicare. Faptele de stil sînt considerate produsul lingvistic "necontrolat" al unor stări afective, a căror caracteristică esențială este spontaneitatea. Aceeași relație de cauzalitate dintre emoție și expresivitate străbate o serie de lucrări mai noi consacrate stilisticii. Se întîlnește, de exemplu, la J.Marouzeau, care vede în expresivitate: "sensul psihologic și afectiv al oricărei intonații, al oricărui cuvînt, al oricărei forme și sintagme utilizate într-un enunț datorită emoției." 13)

K.Vossler și L.Spitzer sau, în deceniile din urmă, Damaso Alonso corelează expresivitatea cu estetica (cu estetica limbii comune, ca în concepția lingvistică a lui B.Croce, cu rădăcini în G.B.Vico și,poate, W.v.Humboldt, sau cu estetica limbii în literatură). Expresivitatea este, în această concepție "un element înainte de orice estetic, imanent în orice fapt de limbă, convertit într-o formă sau, mai exact, într-un enunț artistic."14)

Expresivității îi consacră, la noi, un studiu foarte amplu Dimitrie Caracostea: Expresivitatea limbii române(Buc., FPLA,1942). Pe linia concepției lui Vossler, esteticianul român încearcă să delimiteze aici specificitatea stilistică a limbii române, pe care se întemeiază, apoi expresivitatea limbii literaturii.

Fără să rămînă independentă de specificul unei limbi (considerată însă ca structură lingvistică nu stilistică),expresivitatea este în mod esențial condiționată de subiectul care formulează mesajul. Fie că este spontană, fie că este elaborată, expresivitatea unui enunț își are originea în însăși structura internă a faptului de limbă, descrisă exact de T. Vianu:"Distingem în faptele de limbă un nucleu al comunicării și o zonă înconjurătoare a expresivității individuale."15) Prin această structură internă, orice enunț lingvistic(inclusiv cel convertit în enunț estetic) este tranzitiv și reflexiv totodată, în aceeași concepție și

terminologie a lui T.Vianu. Omul comunică şi,în acelaşi timp, se comunică pe sine. Enunţurile se diferenţiază între ele prin desfăşurarea diferită a raportului dintre cele două atribute ale semnelor alcătuitoare: tranzitivitate şi reflexivitate, expresie a raportului dintre nucleul comunicării şi zona expresivităţii individuale. Orice structură lingvistică se caracterizează printr-o dimensiune stilistică, expresie a acestor raporturi, forma în care se concretizează expresivitatea unui enunţ.

Expresivitatea unui text nu derivă, însă, numai din acţiunea funcţiei expresive a limbii (şi aceasta înţeleasă cel mai adesea ca funcţie emotivă). Ea este o rezultantă a acţiunii funcţiilor expresivă şi poetică, în primul rînd, dar şi a celorlalte funcţii ale limbii, aşa cum sînt acestea orientate de funcţia stilistică.(Cf.M.Riffaterre)[16].

Funcţia expresivă, "centrată asupra subiectului vorbitor", vizînd "expresia directă a atitudinii subiectului /vorbitor/ faţă de ceea ce el comunică" [17],determină organizarea enunţului în legătură cu o serie de particularităţi ale subiectului emiţător (de caracter intelectual, cultural,profesional, afectiv etc.).

Funcţia poetică, centrată asupra mesajului în sine (cf.R.Jakobson)[18], determină organizarea enunţului din punctul de vedere al unei anumite estetici a limbii. Dar această "estetică" a limbii (implicînd o anumită "curgere" a fluxului sonor, o anumită organizare lexicală şi sintactică din acelaşi punct de vedere al armonizării sintagmatice) variază în funcţie de apartenenţa socio-culturală şi profesională a subiectului - emiţător.

Prin acţiunea funcţiei stilistice, care provoacă mereu alte raporturi între funcţiile obiective ale limbii, cele două funcţii lingvistice (expresivă şi poetică) se interpătrund pînă la a se confunda în bună măsură, în orientarea organizării enunţului din perspectiva celor trei factori activi ai procesului de comunicare: emiţătorul (vorbitor sau scriitor), destinatarul (interlocutor sau cititor), mesajul (lingvistic sau estetic).

Expresivitatea enunţului, actualizată în dimensiunea lui stilistică, rezultă din capacitatea lui de a situa (conştient sau subconştient) un conţinut informaţional într-un cadru specific al vieţii spiritual-umane, din perspectivă individuală şi colectivă totodată.

La modul analitic, dimensiunea stilistică a unui enunţ se impune ca o rezultantă a mai multor categorii de elemente lingvistice marcate stilistic, cu prezenţă şi poziţie variabile de la un text la altul:

- fapte de limbă purtînd expresia unor stări emoţionale ale subiectului vorbitor, provocate spontan de contactul direct cu stimuli externi,

- fapte de limbă vorbind indirect despre cultura, inteligenţa etc. subiectului vorbitor,

- fapte de limbă exprimînd mediul socio-cultural şi profesional al subiectului vorbitor,

- fapte de limbă exprimînd atitudinea subiectului vorbitor faţă de realitatea pe care o reflectă, în strînsă legătură cu concepţia lui despre lume,

- fapte de limbă care stau în legătură cu destinatarul, pe care subiectul vorbitor vrea să-l influenţeze într-un anumit sens,

- fapte de limbă care stau în legătură cu organizarea enunţului în sine din perspectiva unei anumite estetici a limbii.

Prin funcţia stilistică, raportului - mediat de gîndire - dintre limbă şi planul de referinţă i se alătură cel dintre enunţ şi protagoniştii actului lingvistic: emiţătorul şi receptorul. Prin aceasta, dimensiunea stilistică se relevă ca o componentă subiacentă celei informaţionale, care nu afectează conţinutul logico-semantic al enunţului, ci dezvoltă un cadru particular care "umanizează" relaţiile dintre emiţător şi destinatar. Ea este specifică, de aceea, numai limbilor naturale.

Rezultînd din desfăşurarea funcţiei stilistice a limbii, dimensiunea stilistică este intrinsecă oricărui enunţ lingvistic, concretizîndu-se în diferite grade de manifestare a stării de tensiune dintre nucleul comunicării obiectiv-intelectuale şi zona expresivităţii afectiv-individuale, sub forma stilurilor, individuale sau colective (vezi mai jos,pag.27 ş.u.). Obiectivul central al oricărei investigaţii stilistice îl constituie identificarea şi descrierea unităţii stilistice a vorbirii unui grup socio-cultural, a vorbirii unui individ, a scrisului unui scriitor, a unei opere, a unei epoci literare, a unui curent etc. Pe scurt,atenţia stilisticii se îndreaptă spre vorbire, aşa cum a fost aceasta înţeleasă de F.De Saussure. Limba, sistem semiotic cu existenţă social-ideală, virtuală, nu cunoaşte o dimensiune stilistică. Considerarea drept stiluri a limbilor naţionale, ca în concepţia lui Vossler,[19] echivalează de fapt cu confundarea specificului naţional reflectat într-o limbă cu chiar caracterul ei semiotic particular, în raport cu alte limbi. Concepţia poate, totodată, provoca ierarhizări artificiale, unilaterale, extralingvistice eventual, şi, în orice caz, imposibil de argumentat în mod obiectiv.

x

x x

B. Teoria stilurilor

1.- Definirea conceptului de stil

In modul de a concepe stilul, cercetarea stilistică s-a orientat cînd spre emitător, cînd spre receptor (privit mai rar ca destinatar),cînd spre enuntul lingvistic.

Datorită corelaţiei foarte strînse dintre organizarea stilistică a unui text literar şi procesul de constituire a semnificaţiei lui artistice, orientarea către enunţ a dus,şi duce prin absolutizare, la confundarea frecventă a stilisticii cu poetica.

Orientarea spre protagoniştii procesului de comunicare s-a aflat (şi se află) în centrul variatelor concepţii stilistice: genetică, descriptivă, funcţională. Deplasarea accentu-

lui atenției de la polul emițătorului la cel al receptorului se produce concomitent cu trecerea de la stilistica lui Gh.Bally la cea a lui Riffaterre. De aici nu trebuie să se înțeleagă că cel dintîi ar fi ignorat complet destinatarul și nici că Riffaterre nu l-ar avea deloc în vedere pe emițător, ci doar că deosebirile esențiale dintre cele două concepții stilistice, altfel cu mai multe puncte în comun, își au originea în plusul de interes acordat unuia sau altuia din protagoniști.

Stilul, fiind forma în care dimensiunea stilistică a limbii își află o identitate, se definește - pentru că așa se constituie - prin corelarea celor trei factori fundamentali ai procesului de comunicare: emițător, destinatar, mesaj și din perspectiva raporturilor cu limba în care enunțul lingvistic se constituie și comunică. Raporturi bilaterale de tipul emițător-enunț, enunț-limbă, enunț-destinatar interesează, dar nu în definirea conceptului de stil în general, ci în descrierea profilului concret al unor stiluri sau în identificarea unității stilistice a unui discurs lingvistic.

Stilul se dezvoltă ca o rezultantă a interacțiunii celor trei factori implicați în mod esențial în procesul de comunicare, dar se manifestă în raportul dintre structura de suprafață și cea de adîncime a enunțului și în consecință în raportul dintre enunț și mesaj. Prin modul particular în care este construit și comunicat, un enunț lingvistic se diferențiază de alte enunțuri virtuale, care ar fi comunicat același conținut informațional despre lumea obiectivă reflectată lingvistic. Prin aceasta, enunțul nu mai este un simplu vehicul de informații privind un fapt de experiență, ci concentrează în sine și pe ceilalți doi factori ai actului comunicării, protagoniștii adică; dă informații despre ei. Ca urmare prin dezvoltarea dimensiunii stilistice, mesajul poate depăși sfera semantică a enunțului lingvistic. Mesajul este o sinteză între 1) conținutul său informațional ca enunț lingvistic, rezultînd din raportul, mediat de gîndire, dintre limbă și realitatea ontologică, 2) conținutul său afectiv și 3) diferite date despre vorbitor și interlocutorul său.

Ideea că stilul ar fi determinat de adăugarea unui conținut afectiv la conținutul intelectual al unui enunț lingvistic (prezentă la Ch.Bally, T.Vianu ș.a.) falsifică în bună măsură realitatea lingvistică și stilistică deopotrivă, putînd duce la concluzia că ar exista enunțuri lingvistice pure, neutre sub aspect stilistic. Este adevărată că și această din urmă idee se află în circulație (la R.Barthes, de exemplu), dar dacă admitem că dimensiunea stilistică este imanentă vorbirii, urmează că acest enunț lingvistic pur, neutru, ori există numai la nivelul conștiinței vorbitorului, ori rezultă dintr-un efort expres de eliminare a oricărei intervenții subiective, ceea ce impune chiar prin aceasta o caracteristică stilistică.

Stilul se constituie și se manifestă în planul expresiei, dar el rezultă dintr-o împletire a formei exterioare cu forma interioară a limbii, reflectînd dinamica permanentă dintre cele două componente ale faptului lingvistic: nucleul obiectiv-noțional al comunicării și zona expresivității subiective. Această dinamică, concretizată de fiecare dată altfel în relația dintre conținutul obiectiv informațional și cel expresiv-individual al enunțului, impune o anumită poziție a structurii lui lingvistice față de limba națională comună, considerată prin prizma modelelor pe care le oferă atît vorbitorului cît mai ales receptorului. Numai prin această raportare, conștientă sau nu, spontană sau deliberată, un enunț lingvistic își relevă dimensiunea stilistică.

Rezultă de aici o primă concluzie: dimensiunea stilistică, prezentă în orice enunț lingvistic încheiat, în diferite grade de extensiune, în funcție de intensitatea tensiunii dintre cele două componente ale faptului de limbă, se constituie și se relevă, nu în cadrul raportului dintre <u>vorbire</u> și <u>limbă-sistem</u>, ci în interiorul raportului dintre <u>vorbire</u> - înțeleasă ca realizare a sistemului limbii în activitatea lingvistică practică - și <u>normă</u>, înțeleasă ca un ansamblu de modele și reguli, rezultînd dintr-un proces de abstractizare la care este supusă <u>vorbirea</u>, în aspirația de a o situa mereu mai mult sub semnul generalului și al perfecțiunii. Si numai în interiorul acestui raport se organizează dimensiunea stilistică în stiluri,

care pot fi recunoscute ca atare.

Reamintim aici interpretarea dată de Eugen Coşeriu[20] poziţiei subiectului vorbitor faţă de sistem (langue) şi normă.

Sistemul e "un ansamblu de posibilităţi, de coordonate care indică drumuri deschise şi drumuri închise (...) un complex de libertăţi (s.a.), admiţînd infinite realizări şi impunînd o singură limită: să nu se încalce condiţiile de funcţionare a instrumentului lingvistic..."[21]

De aici rezultă o a doua concluzie: sistemul situează subiectul vorbitor în imperiul libertăţii, al libertăţii de alegere, ceea ce înseamnă că dimensiunea stilistică se desfăşoară şi se constituie în stiluri printr-un proces de alegere a elementelor lingvistice, proces care se aşează la baza desfăşurării funcţiei stilistice.

Alegerea este, totodată, una din operaţiile active ale constituirii enunţului lingvistic. Orice comunicare prin limbă înseamnă o selectare de termeni de pe axa paradigmatică şi combinarea lor pe axa sintagmatică. Diferenţele sînt date de perspectiva din care se face alegerea, de motivarea ei. Alegerea "lingvistică" este impusă subiectului vorbitor; este impusă de conţinutul semantic-informaţional al termenilor, în funcţie de planul obiectiv al comunicării, în funcţie, adică, de sfera limitată din planul de referinţă care urmează a fi făcută cunoscută unui interlocutor. Din momentul în care a decis să comunice lingvistic un fapt de cunoaştere, rezultînd din reflectarea în planul propriei conştiinţe a lumii realului, subiectul vorbitor numai aparent alege. In realitate, termenii îi sînt impuşi de însăşi necesitatea conceptualizării elementelor realităţii. In acelaşi timp, termenii intră în relaţii sintagmatice între ei cu ajutorul unor instrumente gramaticale, a căror alegegere este impusă de normele în vigoare, prin reguli mai mult sau mai puţin convenţionale.

Sistemul limbii nu dispune, însă, doar de cîte un singur semn lingvistic pentru desfăşurarea procesului de conceptualizare a obiectelor realităţii şi pentru dezvoltarea relaţiilor sintagmatice în construirea enunţului. Vorbitorul se află aproape în permanenţă în situaţia de a alege între două

sau mai multe semne posibile. Intervine atunci alegerea "stilistică". Nu trebuie să se înţeleagă de aici că alegerea "stilistică" ar urma alegerii "lingvistice" ci doar că această operaţie se caracterizează prin două perspective esenţiale. Alegerea "stilistică" implică aceleaşi condiţionări impuse de conţinutul logico-semantic al semnelor lingvistice în funcţie de scopul comunicării, dar trece totodată şi dincolo de ele. Iar această depăşire înseamnă tocmai intrarea alegerii sub imperiul expresivităţii. Termenii sînt aleşi în legătură cu direcţiile procesului de conceptualizare dar şi, conştient sau subconştient, în funcţie de capacitatea lor de a exprima eul subiectului vorbitor sau de a-şi infiltra conţinutul noţional-informaţional în zona subiectivă a receptorului privit ca destinatar. Si mai sînt selectaţi termenii în funcţie de aderenţa, nu numai informaţională şi nu numai în baza unor legi ale structurării sintactice, dar şi - mai ales - în funcţie de aderenţa sugestiv-expresivă la termeni cu care urmează a se asocia în enunţ.

Fiecare din cei trei factori (subiectul vorbitor, destinatarul, mesajul) orientează sau numai împinge alegerea într-o măsură mai mică sau mai mare spre renunţarea la normă, la regulile care frînează libertatea alegerii. Devierea de la normă (abaterea) este concomitent cauză şi consecinţă a alegerii.

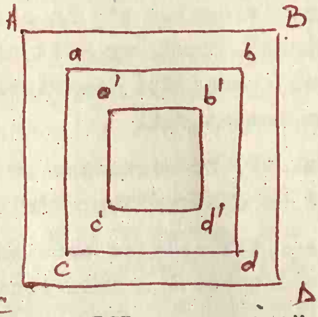
Se desprinde de aici o a treia concluzie, care vine în prelungirea celei de a doua, adîncind-o: stilul înseamnă alegere, din spaţiul deschis de libertăţi, al sistemului, şi deviere de la spaţiul închis, de constrîngeri, al normei. "Ceea ce se impune în realitate individului vorbitor - afirmă E.Coşeriu - limitîndu-i libertatea expresivă şi restrîngîndu-i posibilităţile oferite de sistem, în cadrul fixat de realizările tradiţionale, este norma".[22)]

Ce este norma?

O îndelungată tradiţie gramaticală şi retorică a înţeles prin normă un ansamblu de reguli privind folosirea corectă şi, respectiv, îngrijită, a limbii. In lingvistica modernă, L.Hjelmslev şi mai ales E.Coşeriu scot conceptul de normă din perspectiva opoziţiei corect-incorect, spre a-l pune

în legătură cu dezvoltarea unor tradiţii socio-culturale.

Eugen Coşeriu îşi reprezintă teoria şi grafic, prin imaginea a trei pătrate înscrise unul în celălalt:

Pătratul mare, ABCD, reprezintă vorbirea, domeniul variantelor lingvistice infinite, la toate nivelele limbii. Pătratul mijlociu, abcd, reprezintă norma; ea se concretizează într-un ansamblu de structuri rezultînd dintr-un prim grad de abstractizare, de trimiteri, adică spre modele mai generale, impuse de tradiţie, de o tradiţie desfăşurîndu-se într-un spaţiu social şi cultural. În orientarea vorbirii către normă, în actul lingvistic concret, se elimină ceea ce este cu totul individual, ocazional, momentan, diferit, nou, în raport cu modelele transmise de tradiţie, prin repetiţie. Din punctul de vedere al individului vorbitor aflat în faţa limbii, norma echivalează cu o conştientizare a repetării unor modele anterioare. Al treilea pătrat, a'b'c'd', reprezintă sistemul (limba, în concepţia lui Saussure); el implică un al doilea grad de abstractizare, din perspectiva opoziţiilor funcţionale. Orientarea vorbitorului spre sistem e mai mult implicită. Doar lingviştii trec la explicitări. Din normă se reţin. la acest grad de abstractizare, numai opoziţiile funcţionale pertinente, eliminîndu-se ceea ce se explică doar prin tradiţii socio-culturale.

Norma se află situată, aşadar, între vorbire şi limbă (sistem). Ea reflectă echilibrul sistemului la un moment dat, un echilibru totdeauna imperfect dat fiind caracterul dinamic al limbii, pe de o parte, şi caracterul relativ al cunoaşterii, pe de alta.

În descrierea normei, lingvistul aspiră ca, plecînd de la vorbire, prin abstrageri succesive, adică prin îndepărtarea a ceea ce este (sau este numai considerat) variantă, să ajungă la cunoașterea sistemului și, în consecință, să impună reguli. Regulile reflectă, însă, nu atît sistemul cît profilul socio-cultural al unei comunități lingvistice, din perspectiva cunoașterii lui la un moment dat.

Norma reprezintă, în structura sa internă, două direcții ale procesului de abstractizare în raport cu vorbirea:

- eliminarea a tot ceea ce este subiectiv, adică tocmai originalitatea expresivă a individului vorbitor,

- conturarea unui profil lingvistic unic, general pentru o întreagă comunitate lingvistică.

În actul lingvistic realizat, concret, <u>vorbirea</u> implică și <u>sistemul</u> și norma. <u>Sistemul</u> rămîne, însă, la nivelul de adîncime al conștiinței lingvistice a vorbitorului. El este cunoscut (parțial) sau intuit. <u>Norma</u> se situează atît în planul conștiinței cît și în vorbirea concretă. Ea poate fi cunoscută sau ignorată, poate fi acceptată sau respinsă. Tocmai în această situare, virtuală și reală, a <u>normei</u> în sfera <u>vorbirii</u> își află originea dimensiunea stilistică a limbii. Aceasta se organizează în stiluri prin intrarea <u>vorbirii</u> în conflict cu cele două direcții ale procesului de abstractizare caracteristic <u>normei</u>. Intrînd în opoziție cu <u>norma</u>, <u>stilul</u>, pe de o parte, pune în evidență ceea ce este subiectiv în <u>vorbire</u>, reliefînd originalitatea expresiv-individuală a vorbitorului, pe de alta, refuză profilul lingvistic unic, îmbrățișat de o comunitate de vorbitori ca model de perpetuat.

Ce este <u>stilul</u>, deci?

Pentru Buffon, "stilul este omul însuși". Ideea străbate, mai explicit sau mai discret, întreaga știință a stilurilor. Pătrunde în stilistica lui Bally și nu rămîne străină nici lui Riffaterre. Se subliniază, prin această exprimare concentrată la maximum, o unitate organică între trăsături caracterologice, de substanță, și modul de manifestare specific fiecărui individ considerat în parte. Generalizînd, stilul

se relevă a fi procesul în care conţinutul şi forma se îmbrăţişează într-un fel anume de a fi şi a se manifesta. Prin stil conţinutul şi organizarea conţinutului devin nedisociabile. Stilul este zona cea mai subtilă în care se concentrează componenta spirituală a unor "obiecte" materiale. Prin stil se depăşeşte funcţionalitatea mărginită, ocazională, a acestor "obiecte" materiale. Stilul izvorăşte dintr-o aspiraţie spirituală şi satisface o aspiraţie spirituală. O catedrală în stil gotic, de exemplu, sub aspect funcţional nu-i altceva decît este o catedrală în stil romanic sau în stil bizantin, sau baroc, dar este altceva sub aspect spiritual; reflectă o altă viziune asupra lumii şi impune o altă percepere afectivă a lumii.

În plan lingvistic, stilul înseamnă amprenta proprie lăsată de vorbitor asupra enunţului pe care el îl concepe şi îl comunică. Stilul este autocaracterizarea individului vorbitor prin intermediul enunţului său lingvistic. Prin stil se depăşeşte funcţionalitatea limitată, ocazională a limbii. "Mesajul lingvistic - spune M.Riffaterre - exprimă, în timp se stilul subliniază."[23]

Făcînd un bilanţ al celor discutate pînă aici, rezultă că stilul se constituie din împletirea mai multor atribute distinctive:

- este manifestare a individualităţii,
- este rezultatul unei alegeri,
- este rezultatul unei devieri de la normă,
- este forma relevantă de realizare a dimensiunii stilistice a vorbirii (în înţeles saussurian).

x

x x

Prima caracteristică pune problema raportului dintre stil şi vorbire. In oricare din concepţii, a lui Saussure sau a lui Coşeriu, vorbirea înseamnă aspectul individual al limbajului, în opoziţie cu limba (Saussure) sau cu sistemul (Coşeriu), care au caracter social. Esenţa individuală a vorbirii nu se confundă, însă, cu caracterul individual sau individualizat (şi individualizant) al stilului. Nu orice fapt

de vorbire, prin definiţie individual, este şi component al unui stil organic închegat. O pronunţare individuală poate fi determinată de particularităţi ale bazei de articulaţie a subiectului vorbitor sau de existenţa unor condiţii speciale în care se realizează comunicarea, rămînînd în oricare din situaţii în afara dimensiunii stilistice. Pentru ca elementele de vorbire să devină fapte de stil, ele trebuie să fie înainte de toate expresie a unei anumite stări spirituale care să impună un anumit sens alegerii din variatele posibilităţi oferite de sistemul limbii. Raportul dintre alegere şi caracterul individual este intrinsec. Pe desfăşurarea lui îşi lasă amprenta <u>competenta</u> şi <u>performanta</u> [24] subiectului vorbitor, condiţionate de poziţia lui socială şi de nivelul său de instrucţie şi cultură.

Prin dimensiunea stilistică a limbii se estompează conflictul dintre libertatea individuală şi constrîngerile socio-lingvistice. In felul acesta, <u>stilul</u> se detaşează de vorbirea individuală. Codul lingvistic, reprezentat de normă, sancţionează ieşirea vorbirii din convenţie, din model. Stilul se constituie prin depăşirea comvenţiilor. Estomparea conflictului înseamnă, de fapt, introducerea unei stări de echilibru dar totodată şi crearea unor iluzii. Constrîngerile devin mai discrete iar libertatea intră, măcar parţial, în zona iluziei. În acest proces îşi conturează stilul fiecare din atributele sale. Individualitatea expresiv-subiectivă înseamnă spontaneitate şi elaborare, conştientă şi subconştientă, intenţionalitate şi nonintenţionalitate. Alegerea este liberă şi totodată condiţionată. Devierea de la normă înseamnă constituirea de noi norme. Se refuză modele şi se creează modele. Imitaţia se împleteşte cu creaţia ş.a.m.d.

Sensurile desfăşurării conflictului dintre libertate şi impuneri (condiţionări) sînt determinate de cele două operaţii fundamentale, devenite atribute ale stilului, <u>alegerea</u> şi <u>devierea</u>, şi stau în legătură cu amîndoi protagoniştii procesului de comunicare, şi nu numai cu ei.

<u>Alegerea</u>. Operaţiunea o desfăşoară emiţătorul, care se află concomitent orientat spre sistemul limbii şi spre destinatar. Sistemul condiţionează alegerea în mod discret şi, în general, într-un grad relativ redus: subiectul vorbitor poate alege numai din registrul de posibilităţi pe care îl oferă limba şi care nu e niciodată infinit:

<u>e plecat în oraş/a plecat în oraş</u>

<u>trebuie să fi plecat/o fi plecat/poate(că)a plecat etc.</u>

Sistemul este un ansamblu de semne şi de relaţii între semne, existînd ca amprente psihologice (Saussure) în conştiinţa (lingvistică) a unei comunităţi socio-lingvistice. Nu-l posedă nimeni în întregime. De aici, a doua condiţie pe care sistemul o impune alegerii, ... prin <u>competenţa</u> vorbitorului şi capacitatea lui <u>performativă</u>. Amploarea registrului de posibilităţi oferite alegerii depinde de gradul de cunoaştere a limbii de către vorbitor (competenţa) şi de forţa lui creativă (performanţa), care dirijează raportul dintre imitaţie şi creaţie. Rolul hotărîtor îl are aici gradul de instrucţie şi de cultură al subiectului vorbitor, precum şi tipul său de cultură. Gradul şi mai ales tipul de cultură sînt determinate în bună măsură de mediul socio-cultural şi profesional în care este înscris vorbitorul prin activitatea pe care o desfăşoară.

Aşadar, în cadrul raportului <u>subiect vorbitor-sistem</u>, alegerea "stilistică" a semnelor lingvistice este condiţionată de:

- sistemul limbii,
- competenţa şi performanţa vorbitorului,
- mediul socio-cultural al vorbitorului.

x

x x

In cadrul celuilalt raport, <u>subiect vorbitor-destinatar</u>, receptorul mesajului dezvoltă, indirect, un rol activ în dirijarea alegerii, în mai multe moduri:

- Subiectul vorbitor are în vedere capacitatea ascultătorului de a-i decodifica mesajul, şi nu numai în "cheie" lingvis-

tică, ci şi în "cheie" stilistică. Cu alte cuvinte, subiectul emiţător are în vedere competenţa ascultătorului. Aceasta este determinată, ca şi în cazul vorbitorului, de gradul şi tipul său de cultură şi, indirect, de mediul socio-cultural din care face parte. De aceea, în mod conştient sau subconştient, vorbitorul comunică un acelaşi conţinut informaţional, logico-semantic, într-o structură stilistică organizată în funcţie de acest, eventual alt, mediu în care el încearcă să se înscrie în mod organic.

- În modul de organizare a enunţului intervine intenţia subiectului vorbitor în privinţa destinatarului. El vrea să apară într-un anumit fel, într-o anumită lumină în faţa acestuia. Stilul vorbirii sale devine instrument de creare a unei aparenţe, în contradicţie cu profilul său real,

- Vorbitorul vrea să-l determine pe destinatar să acţioneze într-un anumit fel în diverse probleme, intenţionează să-i impună anumite convingeri, politice, ştiinţifice, religioase, morale etc. sau, şi la dimensiuni mai reduse, să-şi impună autoritatea, să obţină clemenţă etc. In consecinţă, el îşi organizează enunţul în funcţie de toate acestea.

- Destinatarul dirijează alegerea din perspectiva raporturilor sociale, de serviciu, de vîrstă, de sex, afective etc., în care el se află cu emiţătorul. Forma cea mai concretă de manifestare a acestor relaţii o reprezintă întrebuinţarea pronumelor (<u>tu</u> - <u>dumneata</u> - <u>dumneavoastră</u>, <u>mata</u> etc.)şi a formelor verbale (în interiorul categoriilor de persoană şi număr, mai ales, şi de mod: indicativ-imperativ, indicativ-optativ-imperativ etc.).

Sintetizînd, alegerea semnelor lingvistice este condiţionată, în interiorul raportului <u>subiect vorbitor-destinatar</u>, de:

- sistemul limbii,
- competenţa destinatarului,
- mediul socio-cultural şi lingvistic al destinatarului,
- intenţiile subiectului vorbitor în privinţa destinatarului,

- relaţiile sociale dintre subiectul vorbitor şi destinatar.

În afara acestei situări a subiectului vorbitor între sistem şi destinatar, se mai impun alegerii şi alte condiţionări, dintre care unele ţin de subiectul vorbitor, altele de enunţ.

Cele dintîi sînt subconştiente. Structura psihică a vorbitorului, temperamentul său, experienţa lui de viaţă, concepţia despre lume, societate etc. dirijează dinlăuntru selectarea subconştientă a unor semne, organizarea lor în enunţuri lingvistice. Peste aceşti factori de permanenţă se adaugă stările afective ale momentului, condiţiile psihologice în care are loc comunicarea şi care determină "efectele" de stil spontane, rezultînd dintr-o reacţie lingvistică directă la stimulii veniţi din'exterior. Acestea reprezintă variaţii stilistice rămase în afara unui proces de elaborare şi în care destinatarul poate exista doar ca receptor. Ele caracterizează mai ales comunicarea orală, dar se pot întîlni şi în limba scrisă şi chiar în textul literar, dar aici sînt, de fapt, rod al elaborării tocmai în sensul tentativelor scriitorului de a sugera o anumită situaţie psihică. Ele sînt atunci fapte de stil pentru personaj, nu şi pentru scriitor, (ca emiţător) pentru care devin componente ale procesului de semnificare, adică fapte de artă.

x

x x

Condiţionările impuse de enunţ sînt numai în parte subconştiente. Ele sînt într-o mare măsură voluntare. Există un simţ estetic (înnăscut sau cultivat) în funcţie de care subiectul vorbitor îşi organizează enunţul, dar există şi o activitate conştientă, în sensul acţiunii unor principii şi idei pe care vorbitorul le are despre estetica limbii. Conştient sau subconştient, interesează faptul că alegerea semnelor lingvistice se face în funcţie de armonia asocierii lor în relaţii sintagmatice. Amintim, în acest sens, exemplul lui R. Jakobson în legătură cu funcţia poetică a limbii: "Pentru ce spuneţi mereu Jeanne et Marguerite şi niciodată Marguerite et Jeanne? O preferaţi pe Jeanne surorii sale gemene?" Deloc, dar aşa .

sună mai bine. Intr-o suită de două cuvinte coordonate şi în măsura în care nu intervine nicio problemă de ierarhie, vorbitorul vede, în preferinţa dată numelui mai scurt şi fără ca el să-şi explice de ce, cea mai bună configuraţie posibilă a mesajului."[25]

Pe lîngă estetica grupurilor sintagmatice de mică dezvoltare şi care nu-i chiar indiferentă la o serie de virtuţi ale sistemului limbii - o anumită structură ritmic-intonaţională a unei limbi, de exemplu, determină o anumită succesiune a cuvintelor - se impune atenţiei estetica enunţurilor de amploare, cînd, între altele, clasica "nevoie de variaţie stilistică" are rol principal în orientarea alegerii de mereu alte sinonime, lexicale sau gramaticale.

x

x x

Devierea

Cel de al doilea atribut esenţial al stilului este, cum am anticipat deja, în acelaşi timp cauză şi consecinţă a alegerii şi implică, de aceea, mai mulţi din factorii care condiţionează, într-un fel sau altul, alegerea.

Deviere înseamnă abatere de la normă, dar nu orice abatere de la normă devine prin ea însăşi sursă de valori stilistice, tot aşa cum nu orice alegere care se află în spatele devierii determină constituirea unor fapte de stil şi cu atît mai puţin adunarea lor într-o unitate stilistică definitorie. Abaterile pot rămîne în afara alegerii. Ele pot fi cauzate de insuficienta cunoaştere a limbii: construcţiile agramate, de pildă, în propria limbă, sau construcţiile greşite realizate într-o limbă străină nu îndeajuns de bine cunoscută. Dacă alegerea şi, respectiv, abaterea nu reflectă raportul dintre protagonişti şi enunţ, ele nu provoacă structuri stilistice unitare ci reprezintă doar manifestări ale vorbirii, înţeleasă ca actualizare a limbii.

Devierea stilistică prezintă mai multe grade şi tipuri, în funcţie de o serie de factori care orientează, prin prota-

goniştii comunicării, structurarea enunţului lingvistic.

În concepţia sa despre tricotomia sistem-normă-vorbire, E.Coşeriu distinge, la un moment dat, între norma socială şi norma individuală. Distincţia, mai puţin importantă în cercetarea lingvistică, este cu deosebire operată în cea stilistică.

Stilul este, între altele, deviere de la normă, dar această deviere nu reflectă o situare a individului vorbitor în mod absolut în imperiul libertăţii. Mediul socio-cultural în care el îşi desfăşoară activitatea îi propune (sau impune) vorbitorului o normă a sa, diferită mai mult sau mai puţin de norma generală, comună tuturor actelor de vorbire într-o anumită limbă naţională, dar în orice caz specifică, o normă care este, tocmai prin specificul său, o primă abatere de la norma unică generală.

Norma unică, generală se caracterizează prin cel mai înalt grad de abstractizare. Rămîne indiferentă la specificul activităţilor materiale sau spirituale. Este un model care, chiar dacă stă sub semnul tradiţiei, nu se impune în mod vizibil prin aceasta, ci prin aspiraţia spre dezvăluire a sistemului. Interpretînd-o, descriind-o, lingviştii o propun ca rezultat al unor investigări ştiinţifice de profunzime şi o impun ca obligatorie, cel puţin temporar. Norma generală este un model explicit.

Un al doilea tip de model, reprezentînd un grad mai redus de abstractizare şi generalizare, este conturat de raportul dintre limbă şi mediul socio-cultural al vorbitorului. Aici tradiţia are un rol mai accentuat sau mai concret,chiar dacă modelele sînt impuse implicit. Aceasta e norma socio-culturală. Devierea normelor lingvistice socio-culturale de la norma generală constă mai mult într-un fenomen de specializare a alegerii, specializare în care emiţătorul are rolul hotărîtor şi este purtătorul de cuvînt al grupului socio-cultural (profesional). Un savant îşi va structura lingvistic mesajul în mod deosebit în raport cu un avocat, de exemplu,sau cu un agricultor, sau cu un scriitor.

Dar, pe lîngă că este purtătorul particularităţilor de

întrebuinţare a limbii specifice mediului socio-cultural (profesional) din care face parte, savantul sau avocatul, sau agricultorul, sau scriitorul îşi dezvoltă şi individualitatea sa stilistică. Fiecare are un fel al său de a întrebuinţa limba aşa cum are un fel propriu de a gîndi, de a se comporta etc. Acest fel propriu de a fi şi de a se manifesta lingvistic constituie norma individuală, a cărei caracteristică este unicitatea stilistică. Prin normă individuală, vorbitorul rămîne în interiorul normei socio-culturale, dar totodată şi deviază de la ea. Norma individuală stă în legătură cu cultura şi cu capacitatea creativă a individului, cu o serie de date psihice şi intelectuale care îi sînt proprii. Subiectul vorbitor interpretează în felul său modelele pe care le are de urmat. Prin modelul pe care-l propune norma socio-culturală vorbitorul îşi dezvăluie mediul (social, cultural, profesional) în care se află înscris organic. Prin modelul pe care îl descrie norma individuală el îşi desvăluie propria personalitate.

În anumite condiţii, vorbitorul îşi poate încălca propriul model.

Se pătrunde astfel în planul vorbirii ocazionale, unde fapte de limbă individuale îşi caută statut stilistic. Ele pot să se înlănţuie în conturarea unei veritabile individualităţi stilistice, dacă se aşează sub semnul unităţii, sau pot rămîne exterioare unei norme individuale, relevîndu-şi doar caracterul de fapte de vorbire, pe care dimensiunea stilistică le poate pune în legătură cu o normă socio-culturală sau le conferă doar valori stilistice disparate.

Există, prin urmare, trei grade de deviere:

1.- a vorbirii individuale de la norma individuală,
2.- a normei individuale de la norma socio-culturală,
3.- a normei socio-culturale de la norma generală.

Primul grad este determinat mai ales de factori conjuncturali; se manifestă cu preponderenţă la polul emiţătorului, care îşi organizează enunţul în funcţie de nişte trăiri afective care îl domină la un moment dat. Faptele de stil sînt acum expresie a spontaneităţii. Destinatarul este prezent doar

eventual ca factor care a provocat anumite trăsături, dar atunci el nu e, de fapt, un destinatar propriu-zis, ci doar un component al lumii exterioare, la stimulii căreia emițătorul reacționează. Este un stimul.

La nivelul celui de al doilea grad de deviere se manifestă un raport de influențare reciprocă între subiectul vorbitor și mediul socio-cultural în care el se formează. "Cînd face o alegere în materialul furnizat de limbă, individul este influențat de sensibilitatea lingvistică a grupului său, a epocii sale; în măsura în care reflectă această sensibilitate el contribuie la consolidarea formelor ei lingvistice. Dar sensibilitatea lui personală poate juca și un rol activ: în acest sens el va putea să influențeze la rîndul lui grupul social din care face parte..."[26)]

La acest nivel, faptele de stil sînt expresie a spontaneității și elaborării deopotrivă. Ele reprezintă componente ale individualității stilistice a emițătorului, manifestată în preluarea modelelor tradiționale ale grupului socio-cultural. Rolul activ îl are subiectul emițător care poate depăși limitele de competență și pe cele performative ale grupului. Destinatarul poate avea rol activ în tentativele emițătorului de a-și depăși stilistic propriul mediu socio-lingvistic.

La nivelul al treilea, rolul individual al protagoniștilor, emițător și destinatar, este în mod hotărîtor dominat de particularitățile definitorii ale modelelor condiționate de specificul activității sociale și profesionale a grupului socio-lingvistic.

x

x x

Atît <u>alegerea</u> cît și <u>devierea</u> sînt procese care se desfășoară fie spontan fie în mod deliberat. Caracterul de spontaneitate îl situează pe emițător în prim plan. Mesajul are atunci nu atît un destinatar cît un receptor. Caracterul deliberat îl reliefează pe destinatar, al cărui rol devine deosebit de complex; el îl provoacă pe emițător și-l orientează în structurarea enunțului lingvistic; prin destinatar, care trebuie să

decodifice mesajul şi trebuie să fie influenţat de mesaj,enunţul îşi relevă o altă particularitate, aleatorie, elaborarea, particularitate care străbate cele două operaţii-atribuţe ale stilului: alegerea şi devierea şi le instrumentalizează.

Rol activ în impunerea elaborării ca particularitate a stilului are, apoi, mesajul, cel de al treilea factor al procesului de comunicare.

Exigenţe ale constituirii conţinutului său semantic orientează emiţătorul în desfăşurarea alegerii şi devierii.

2.- Stilurile colective (funcţionale) şi individuale

Din interpretarea de pînă aici a atributelor enunţului lingvistic din perspective stilistice şi mai ales din luarea în considerare a factorilor care determină alegerea şi devierea în procesul de elaborare a mesajului, s-a putut prefigura existenţa a două categorii de stiluri: individuale (numite şi idiostiluri, I.Coteanu, sau idiolecte, R.Barthes) şi colective (acestea din urmă numite şi funcţionale sau stiluri ale limbii sau socialecte, R.Barthes).

Stilurile limbii(colective) sînt modalităţi concrete, cu profiluri unitare, de organizare a dimensiunii stilistice a normei (forma cea mai abstractă de actualizare a limbii), în funcţie de mediul socio-cultural şi profesional al unui grup de vorbitori. Se dezvoltă între coordonatele celui de al treilea grad de deviere. Se constituie într-un ansamblu de modele, al căror specific, în raport cu norma generală a limbii naţionale, este determinat tocmai de comunitatea de cultură şi profesiune a unui grup socio-lingvistic. Stilurile colective sînt variante ale normei unice, care se impune ca limbă literară, aspect exponenţial al limbii naţionale. Se caracterizează, în general, prin elaborare.

Stilurile individuale sînt modalităţi concrete de organizare a dimensiunii stilistice a vorbirii (forma cea mai concretă de actualizare a limbii), în trecerea prin cele două tipari de norme, norma unică, generală şi norma socio-culturală. Se diferenţiază în funcţie de cadrul socio-cultural şi profesional al vorbitorului, de particularităţile lui individuale,

de intenţiile şi scopul comunicării. Se dezvoltă între coordonatele celui de al doilea grad de deviere, fără a fi total indiferente la primul grad. Se constituie într-un model individual,[27] al cărui specific se desfăşoară, pe de o parte, în raport cu norma lingvistică socio-culturală, pe de alta, cu norma lingvistică generală. In conturarea lor se îmbină particularităţi proprii subiectului vorbitor cu particularităţi comune grupului social din care el face parte. Oscilează între spontaneitate şi elaborare.

x

x x

3.- Marcarea stilistică a enunţului

Orice stil, individual sau colectiv, este identificabil ca atare în baza unei structurări stilistice unitare, care îi determină profilul specific.

Dacă e adevărat că limba nu dispune de nişte semne stilistice autonome,[28] aşa cum dispune de semne lingvistice care se pot converti în semne poetice, nu-i mai puţin adevărat că desfăşurarea dimensiunii stilistice a limbii presupune existenţa unor mărci stilistice, actualizare a unui sistem de procedee stilistice (repetiţia, elipsa etc.), cu existenţă autonomă în planul conştiinţei. Mărcile însoţesc amîndouă categoriile de semne (lingvistice şi poetice), constituind un cadru specific, mereu altul, de funcţionare a lor. Ele nu modifică semnele lingvistice, de exemplu, şi nici relaţiile dintre ele, sau mai exact nu le modifică sub aspectul funcţionării lor logico-semantice. Le conferă doar o anumită "culoare", prin care acestea, semnele lingvistice, nu mai reprezintă doar actualizarea elementelor unui sistem semiotic ci componente ale acelui sistem în întrebuinţarea specifică unui anumit vorbitor sau unui anumit grup socio-lingvistic, delimitat (relativ) cultural şi profesional.

Mărcile stilistice şi organizarea lor în construirea unei unităţi de stil se relevă numai în context, în dezvoltarea raportului dintre denotaţie şi conotaţie, în procesul de con-

stituire şi, apoi, de receptare a unui mesaj.

Contextul are rol activ şi în construirea şi înţelegerea strict lingvistică a unui enunţ. Intre contextul stilistic, însă, şi cel lingvistic diferenţele sînt de esenţă şi ţin de raportul dintre denotaţie şi conotaţie. În enunţul lingvistic, contextul fixează denotaţia , adică raportul dintre semn şi referent (obiectul corespunzător din planul ontologic), reduce polisemia sau omonimia. În enunţul stilistic (care nu se diferenţiază de cel lingvistic decît prin perspectiva din care este luat în consideraţie), contextul fixează conotaţia, asociază relaţiei semn-referent alte relaţii: între alte semne de pe axa sintagmatică, între semne in presentia (de pe axa sintagmatică) şi semne in absentia (pe axa paradigmatică), între semne şi protagoniştii comunicării.

Fără a abandona ideea că orice enunţ lingvistic se caracterizează printr-o dimensiune stilistică, reţinem, totuşi, din motive metodice, şi datorită obiectului de cercetare specific stilisticii, perechea de termeni context lingvistic - context stilistic. Contextul stilistic este un acelaşi context lingvistic, dar interpretat din perspectiva mărcilor sale stilistice (şi pe care lingvistica nu le studiază). Marcarea stilistică a semnelor lingvistice se relevă în context şi în acelaşi timp, face contextul relevant. Ea este simultană construirii enunţului dar presupune elemente existente anterior, implică adică şi preexistenţa unor procedee stilistice. E de admis, aşadar, că atunci cînd îşi concepe mesajul său, în funcţie de factorii interpretaţi mai sus, subiectul vorbitor selectează procedee stilistice dintr-un sistem anterior lui, rezultat al unei îndelungate tradiţii, nu chiar total deosebit de modul în care s-a constituit sistemul de semne lingvistice, doar dintr-o altă perspectivă, impusă de funcţia stilistică. Schema generală a procedeelor subiectul vorbitor o preia şi o aplică semnelor lingvistice în maniera care îi este proprie.

Repetiţia, de exemplu, este un procedeu stilistic preexistent ca atare elaborării enunţului lingvistic; dar actualizat în mod specific de subiectul vorbitor. Specificul actualizării depinde de particularităţi ale personalităţii emiţătorului,

de intenţiile lui faţă de destinatar, de orientarea pe care vrea s-o dea constituirii mesajului etc. In funcţie de forţa lui creatoare subiectul vorbitor poate crea chiar noi procedee.

În baza cunoaşterii aceluiaşi sistem, abstract, de procedee stilistice şi prin intuiţie, destinatarul (sau numai receptorul) sesizează toate (sau numai o parte dintre) componentele stilistice ale enunţului lingvistic.

Stînd la baza mărcilor stilistice, cu care într-un anume sens se şi confundă, procedeele stilistice se află în relaţii de interdependenţă cu contextul. Tocmai relaţiile acestea fac un context pertinent şi relevant sub aspect stilistic, asigurînd, totodată, semnelor lingvistice o maximă polivalenţă stilistică, teoretic infinită. "Contextul - spune M.Riffaterre, prin definiţie inseparabil de procedeele stilistice, este în mod automat pertinent,... este imediat accesibil pentru că este codificat,... este variabil şi formează o serie de contraste cu procedeele stilistice succesive. Singură această variabilitate poate explica de ce o unitate lingvistică primeşte, îşi modifică sau îşi pierde efectul său stilistic în funcţie de poziţia sa, pentru ce fiecare abatere în raport cu norma nu este în mod necesar un fapt de stil şi pentru ce efectul de stil nu implică anormalitate." 29)

În interiorul raportului dintre <u>denotaţie</u> şi <u>conotaţie</u>, procedeele stilistice <u>marchează</u> stilistic numai o parte din semnele lingvistice ale contextului, altele rămînînd nemarcate. Structura stilurilor este condiţionată de această succesiune altérnînd semne marcate cu semne nemarcate. Numai astfel, fie la nivelul microcontextului (în relaţie cu alte structuri stilistice), fie la nivelul macrocontextului (ansamblul tuturor variantelor realizate în text, considerate din punctul de vedere al unor norme cunoscute implicit de receptor), enunţul îşi dezvăluie unitatea stilistică sau notele particulare semnalînd o anumită unitate de stil.

Pe scurt : procedeele stilistice marchează o serie de semne lingvistice în funcţie de context; raportul dintre semnele marcate şi cele nemarcate se împleteşte strîns cu raportul dintre denotaţie şi conotaţie, pe care îl condiţionează. Spe-

cificul celor două raporturi, specificul împletirii lor stă la baza conturării specificului stilurilor, individuale sau colective.

x

x x

4.- Stiluri și limbaje

Peste cele două categorii de stiluri colective și individuale, organizarea internă a limbii se dezvoltă și pe alte coordonate, descrise de condițiile de desfășurare a comunicării și de tipul de cultură pe care limba îl conține și vehiculează, amîndouă cu rădăcini în istoria poporului și a limbii sale.

Fiecare limbă a cunoscut sau cunoaște două variante de manifestare, una populară, alta cultă. Prima stă în legătură cu desfășurarea pe cale orală a comunicării, cealaltă cu comunicarea pe cale scrisă. Prima implică, în general, un tip de cultură rurală sau, în orice caz, nu determinată de un proces de învățămînt și educație instituționalizat, cealaltă, un tip de cultură urbană, însușită prin învățămînt programat.

De două limbaje, unul popular, altul cultivat, vorbește la noi Ion Coteanu [30]. El numește, însă, limbaje și stilurile colective, ceea ce poate provoca măcar o relativă confuzie. Reamintim distincția dintre limbaj și stil; limbajul este un sistem de semne lingvistice sau poetice (în cazul limbajului poetic), organizate și funcționînd după anumite legi interne. Stilul este actualizarea în practica vorbirii, condiționată de factori diverși și, de aceea, în maniere diferite, a acestui sistem. Limbajul comunică prin cele două ipostaze ale sale (limbă și vorbire); Stilul reliefează ceea ce se exprimă în vorbire, prin varierea raporturilor acesteia cu norma.

Revenind la problema aspectelor oral și scris ale limbii, să amintim că și Saussure și Sapir și alți lingviști din ultimele decenii consideră scrisul un limbaj secund: "Limba și scrisul sînt două sisteme de semne distincte; unica rațiune de a fi a celui de al doilea este reprezentarea celui dintîi" [31]

Specifică, esențială limbajului uman este comunicarea orală, rămasă, de altfel, pentru multă vreme unica modalitate de comunicare lingvistică. Scrisul apare foarte tîrziu, mai devreme la egipteni, sumerieni, mai tîrziu, din motive religioase, la indieni. La diferite popoare, aspectul scris al limbii se constituie, în funcție de condiții istorice diferite, la epoci diferite. Istoria comunicării pe cale orală este la toate popoarele, însă, mult mai îndelungată decît cea a comunicării scrise. Dar, chiar cînd scrisul se introduce relativ devreme, ca la francezi, de exemplu, între limbile romanice, el rămîne un limbaj secundar, la care multă vreme are acces doar o foarte mică parte din membrii comunității socio-lingvistice respective.

Introducerea scrisului, urmată de transferul limbajului oral în limbaj scris, a provocat prima mare diferențiere explicită și conștientă în interiorul unei limbi naționale. Diferențierile stilistice anterioare erau numai implicite și se desfășurau în sensuri bilaterale: stilul beletristic se diferenția de stilul conversației uzuale. Prin introducerea scrisului apare un termen comun de referință: limba de cultură(literară), al cărei proces de constituire începe acum.

În interiorul limbajului scris, apoi, se vor produce alte diferențieri stilistice, o dată cu extinderea procesului de transferare a limbajului oral din mereu mai multe sfere ale activității sociale, materiale și spirituale.

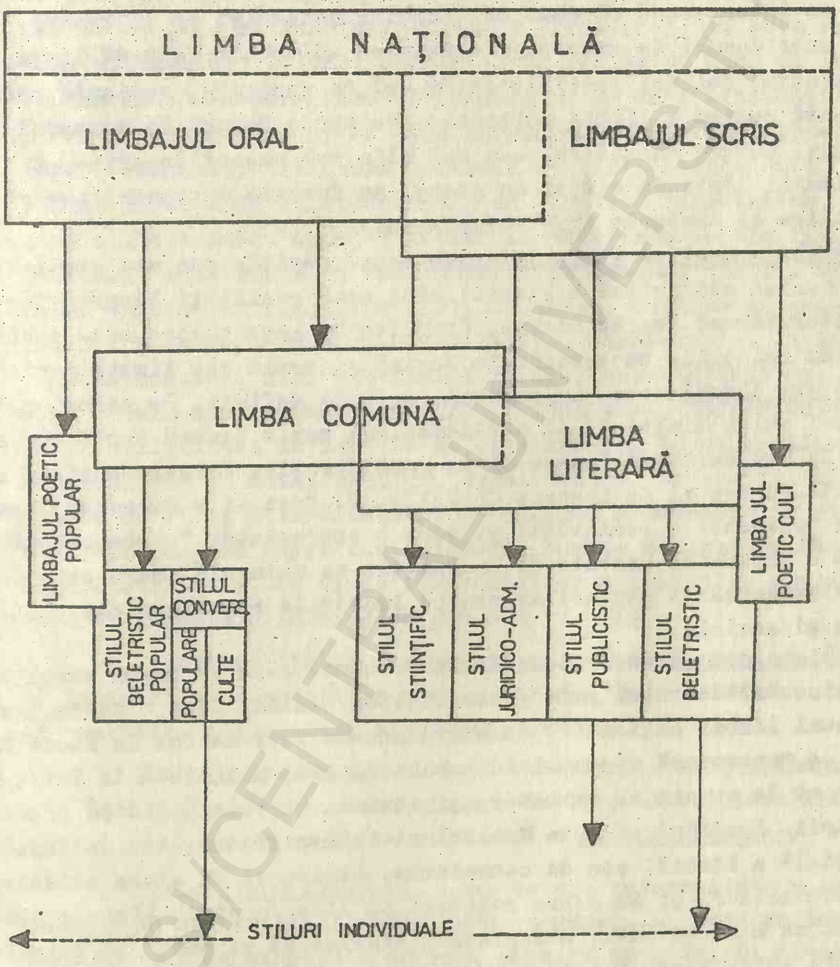
Limbajul oral și limbajul scris sînt două variante ale limbii naționale, în corelație între ele, dar fără a se suprapune. În anumite condiții istorice, între ele se pot crea chiar distanțe mari, pînă la a determina impresia a două limbi. E acesta cazul civilizațiilor în care o anumită organizare socială a determinat o anumită structurare a culturii. O cultură religioasă mai conservatoare, ca cea veche indiană, cu o concepție rigidă despre sacralitatea textelor a dus la închiderea sanscritei vedice în spațiul limitat al textului arhaic. În timpul acesta, însă, sanscrita vorbită și-a continuat evoluția normală, dînd naștere la o primă opoziție <u>sanscrita clasică-sanscrita-vedică</u>. Evoluția în continuare a limbii vorbite, neurmată îndeaproape de evoluția limbii scrise, avea să ducă apoi la opoziția dintre

dialectele pracrite și sanscrită. În culturile vechi asemenea discrepanțe, rezultînd toate din relativa oprire, în texte mai ales religioase, a evoluției limbii, se mai întîlnesc la egipteni, sumerieni, accadieni etc. În culturile moderne, fenomenul nu se mai verifică, dar distincția între structura limbii scrise și cea a limbii vorbite se menține, urmare a avansului pe care îl ia în permanență limba vorbită asupra limbii scrise. Se poate întîmpla și invers, ca limba scrisă să încerce s-o ia înaintea limbii vorbite, dar aceasta are loc mai ales ca urmare a efortului unor intelectuali care, ignorînd mersul firesc al limbii, încearcă s-o orienteze în funcție de propriile lor concepții. S-a întîmplat așa, în istoria culturii române, cu orientarea promovată de Aron Pumnul, de exemplu, sau cu cea latinistă. Încercările de acest tip sînt, însă, în esența lor sortite eșecului. Sînt și cazuri cu totul speciale în care limba scrisă fixată ca limbă de comunicare doar în mediul savanților poate merge înainte în mod real, mai ales la nivel lexical. E cazul limbii latine, dar aceasta, întrebuințată azi ca limbă savantă în cadrul unor întruniri științifice internaționale, nu mai prezintă în paralel o variantă populară, vorbită ca atare în mod curent.

II.- ORGANIZAREA STILISTICA A LIMBII ROMANE CONTEMPORANE

1.- Consideraţii generale

Structura stilistică a unei limbi naţionale poate fi reprezentată grafic astfel:

Aşa cum se poate observa şi din reprezentarea grafică de mai sus, organizarea stilistică a limbii prezintă o mare complexitate, implicînd registre variate.

Limba naţională există sub forma a două variante, pe care noi le numim limbaje, oral şi scris, cu conştiinţa că termenul nu e foarte potrivit; dar nu ar fi mai potriviţi nici stiluri sau limbi. Cele două variante nu sînt stiluri, pentru că nu sînt re-

zultatul unei alegeri în sensul în care e alegere stilul. Nu sînt limbi, pentru că în esența lor nu reprezintă sisteme lingvistice diferite, ci doar sisteme diferite de concretizare a semnelor: semnul scris este imaginea grafică a semnului vocal. Nu-i mai puțin adevărat că între cele două sisteme nu-i aceasta singura deosebire, care și rămîne, de fapt, în sine cea mai puțin însemnată (între cele două sisteme nu există o corespondență perfectă), dar pentru moment nu acest fapt ne interesează ci doar că, oricîte deosebiri ar interveni, în afara unor cazuri de excepție, este greu să vorbim de două limbi. Poate că termenul cel mai potrivit ar fi cel de variante, variantă orală și variantă scrisă a limbii naționale. Ne oprim totuși la termenul de limbaje, pentru caracterul său mai plin sub raport semantic, în sensul exprimării ideii de sistem de semne, cu funcție de comunicare și de stabilire de contacte intelectual-umane.

Limba comună și limba literară ocupă poziția cea mai complexă în organizarea stilistică a limbii; sînt două realități lingvistice care se interpătrund foarte strîns. Zona lor de suprapunere este condiționată de relațiile cu variantele scrisă și orală ale limbii naționale.

Limba comună este, în general, greu de definit. De aceea, probabil cei mai mulți lingviști și stilisticieni sau o ignoră tacit sau refuză în mod declarat luarea ei în considerație. Printre puținii care discută conceptul se înscrie Ch.Bally. El face și o descriere sumară, puțin relevantă, a realității pe care o reprezintă: "Limba comună primește o puternică unitate de la funcția sa naturală, care este de a servi comunicării gîndurilor pentru lucrările esențiale ale vieții umane și sociale."[32]

Limba comună este un ansamblu de semne care se impun vorbitorului și ascultătorului prin generalitatea uzului. Este o extracție din sistemul limbii naționale, constituindu-se într-un fel de medie între ceea ce reprezintă sistemul în ansamblul său, niciodată în întregime cunoscut de un singur vorbitor, și ceea ce se realizează în practica vorbirii. Profilul să este determinat în mod fundamental de funcția esențială a limbii, cea de comunicare, concepută în afara oricărei particularizări și în afara relației cu alte funcții. Limba comună ar fi, cu alte cuvinte, o realitate tinzînd să se sustragă oricărei devieri stilistice. Există o asemenea limbă în realitate? Intrebarea își află cu greu un răspuns. De fapt, nici nu are prea mare importanță un răspuns tranșat. Important este că vorbitorul are conștiința existenței unei limbi neutre, dincolo de contururile căreia încep variațiile stilistice. Dacă nu ar exista această conștiință ar fi greu de identificat faptele de stil proprii unui text sau unui discurs oral.

Ch.Bally considera limbă comună limba pe care o vorbim cu un străin, cînd, din dorința de a comunica exact, exclusiv denotativ, încercăm să evităm orice interferență conotativă. Fără a accepta în întregime această poziție - pentru că se știe că străinul învață o limbă a cărții care e deja altceva decît limba comună - vom reține de aici că limba comună adună în structura ei componente de mare circulație, pe de o parte, iar, pe de alta, unidimensionale sub aspect logico-semantic. Trăsătura generală a limbii comune este tocmai caracterul unidimensional al semnelor lingvistice care o alcătuiesc. Aparțin limbii comune elemente ale limbii naționale confirmate de uzul general și care nu vin din vreo zonă stilistică specială; sînt, de aceea, cuvinte și construcții nemarcate sub aspect stilistic, nerelevante. În legătură cu acestea, nici vorbitorul și nici ascultătorul nu simt nevoia unei situări speciale a mesajului, într-o anumită sferă stilistică, în funcție de care mesajul să-și modifice, eventual fie și numai parțial, semnificația. În spațiul limbii comune se sting diversitățile, se suprimă alternativele și alegerea sau, în orice caz, alegerea rămîne nefuncțională sub aspect stilistic, se tinde spre unificarea nuanțelor sinonimice, fără ca sinonimia să dispară ș.a.m.d.

Profilul limbii comune are caracter istoric; se modifică în funcție de mutațiile care se produc în orizontul cultural al membrilor comunității socio-lingvistice.

Cu existență implicită în comunicarea orală, limba comună își explicitează contururile o dată cu dezvoltarea limbii scrise, cînd se și constituie în bază a <u>limbii literare</u>.

Prin <u>limba literară</u>, ceea ce era suveranitate a uzului general se constituie în modele-normă generală, care se impun vorbitorului ca singurele corecte și care trebuie, în consecință, respectate.

Limba literară reprezintă, cum se știe, aspectul cel mai îngrijit al limbii naționale. Ea este, în organizarea stilistică a limbii naționale, un termen de referință pentru

identificarea diferitelor stiluri, considerate ca devieri de diferite grade de la propriile-i norme, şi un termen de opoziţie pentru limbajul poetic. Se constituie printr-un proces de esenţializare a celor două variante ale limbii naţionale: limbajul oral şi cel scris, situîndu-se între contururile limbii comune şi, în acelaşi timp, depăşindu-le. Se abstractizează, concentrîndu-se ca existenţă şi esenţă în planul ideal, al conştiinţei, tinzînd spre confundarea cu limba-sistem. Se desfăşoară, în planul concret al vorbirii, sub forma stilurilor, cînd, de fapt, îşi depăşeşte propriile limite. Se suprapune cu limba comună, constituindu-se într-un spaţiu de întîlnire a tuturor stilurilor, în ceea ce au acestea nediferenţiativ. Iese din zona de suprapunere prin ceea ce stilurile au specific în organizarea între coordonatele lor a limbii literare; prin ceea ce au definitoriu, stilurile tind la o depăşire a marginilor limbii literare, fără a înceta, însă, să fie aspectul ei cel mai îngrijit. Ieşirea se face tocmai prin ruperea suprapunerii limbă comună-limbă literară. Gradul maxim de sfărîmare a limitelor limbii literare îl prezintă stilul beletristic. Din interioul acestui stil, de altfel, limbajul poetic, mai ales în epoca modernă, se detaşează, cîştigîndu-şi o proprie identitate şi autonomie faţă de limba literară-normă, de care, însă, nu se rupe definitiv, decît în sfera unor anumite poetici (mai ales avangardiste).

<u>Limbajul poetic</u>, popular şi mai ales, cult, se constituie ca un sistem deosebit, cu legi proprii de funcţionare, cu o structură internă specifică. El îşi are originea în limba naţională, scrisă sau vorbită. Prin stilul beletristic menţine legătura cu limba literară, căreia i se opune, însă, prin caracterul particular al semnelor care-l compun şi mai ales al relaţiilor dintre semne în procesul semnificării. Spre deosebire de limba literară, semnele alcătuind limbajul poetic sînt semne de gradul doi, semne poetice; semnificatul lor este semnificant pentru un alt semnificat.

Limbajul poetic se opune mai ales funcţional limbii literare. Dacă prin limba literară se transmit informaţii despre componente ale planului referenţial cu existenţă

obiectivă, independentă de emițător, plan care poate fi același pentru amîndoi protagoniștii procesului de comunicare lingvistică, prin limbajul poetic poetul propune meditației un univers propriu. Cu alte cuvinte, dacă limba literară este o cale de intrare în lumea realului existînd în mod obiectiv, limbajul poetic este concomitent instrument de creare a unor noi universuri și de pătrundere în interiorul lor.

Limbajul poetic popular prezintă o serie de elemente comune cu cel cult - cele esențiale, ținînd de mecanismul intern de funcționare - dar prin altele se diferențiază de el. Notele sale particulare derivă din faptul că limbajul poetic popular intră în relație directă nu cu limba literară, ci cu limbajul oral, în ipostaza de limbaj popular, iar opoziția cu acesta este mai atenuată. Raportul limbajului poetic popular cu limbajul oral, prin intermediul stilului beletristic este cu mult mai strîns decît cel dintre limbajul poetic cult și limba literară.

x

x x

Corelația dintre <u>limbajul oral</u> și <u>limbajul scris</u> diferă de la o limbă la alta. Dincolo de aceste variații, însă determinate de istoria specifică a diverselor popoare și a culturii acestora, există o serie de elemente care orientează desfășurarea în același sens a raportului.

. Caracteristica principală a limbajului <u>scris</u> este atenta lui <u>elaborare</u>, ceea ce nu înseamnă că din limbajul scris lipsește spontaneitatea, ci doar că, pe de o parte, are o pondere redusă, iar pe de alta, are o altă natură, nu mai este de ordin afectiv, doar ci și intelectual, cu luarea în considerație a unei serii întregi de constrîngeri. Scrisul impune anumite exigențe în alcătuirea și emiterea mesajului, rezultînd dintr-o relație mai strînsă cu limba literară, pe de o parte, cu conținutul informațional ce urmează a fi comunicat, pe de alta. Situat în prima relație, emițătorul încearcă să rămînă în permanență între limitele impuse de normele de la un moment dat ale limbii literare. Situat în cea de a doua relație, el

își diferențiază scrisul în funcție de destinatar. Rolul destinatarului devine în limbajul scris foarte activ. Existența lui, reală sau potențială, impune emițătorului o anumită atitudine în elaborarea mesajului. Acesta urmărește, în legătură cu o anumită finalitate, obținerea unui randament maxim în decodificarea lui exactă, la receptare.

Spre deosebire de limbajul scris, cel oral este mai liber de condiționări extralingvistice, mai puțin elaborat, în legătură cu o accentuată spontaneitate în emiterea mesajului. Diferențierile sale interioare derivă mai mult din starea afectiv - intelectuală a emițătorului și depind mai puțin de destinatar. Influența interlocutorului în emiterea și chiar organizarea de către vorbitor a enunțului lingvistic, cînd se manifestă - și se manifestă atunci cînd este un destinatar explicit - se înscrie în aceeași perspectivă afectivă, nu total ieșită din condițiile de spontaneitate.

Fără să ignore limba literară, limbajul oral rămîne mai aproape de limba națională comună și de graiuri.

Funcțional și structural totodată, ca și din punctul de vedere al raporturilor cu limba națională comună și cu limba literară, limbajul oral cunoaște două modalități de existență:

- limbajul popular, sistem lingvistic bine închegat, cu o istorie a sa, specifică, și care a trecut la un moment dat într-un alt sistem, cel al limbajului scris;

- limba vorbită, varianta orală a limbajului scris, cu o serie de particularități specifice impuse de realizarea pe cale orală a comunicării lingvistice.

Se înțelege că opoziția limbaj scris-limbaj oral nu este, în activitatea practică de comunicare lingvistică, tranșantă. În comunicarea prin scris, mai cu seamă în funcție de gradul de cultură al emițătorului, pătrund frecvent numeroase particularități ale limbajului oral, tot așa cum în limba vorbită, în funcție mai ales de ambianța și scopul comunicării orale, pătrund particularități ale limbajului scris.

2. Limbajul oral şi limbajul scris

Varianta orală a limbii române are o vechime de aproximativ 14 secole. Considerăm că procesul de constituire a românei ca limbă specifică între celelalte limbi romanice începe din secolul următor părăsirii Daciei de către autorităţile şi legiunile romane (în 271 e.n., sub împăratul Aurelian). Pînă la sfîrşitul sec.al XV-lea (primul document scris în limba română, Scrisoarea boierului Neacşu din Cîmpulung, adresată lui Hans Benkner, primarul Braşovului, datează din 1521, 29-3o iunie, dar o serie de mărturii şi documente vorbesc despre întrebuinţarea limbii române în scris şi mai înainte), aceasta a fost singura sau, în orice caz, ca şi singura variantă lingvistică, prin care românii comunicau între ei. Nu luăm aici în discuţie limbile de cultură - latina, slavona sau diferite limbi europene - întrebuinţate de-a lungul timpului în biserică sau în cancelariile domneşti sau princiare, dar rămase în general necunoscute poporului, ca limbi suprapuse celei naţionale. Aceste limbi (slava mai ales) au lăsat o serie de urme,mai ales în lexic dar limba română şi-a urmat drumul dezvoltării ei ca limbă romanică specifică tocmai în mediul popular. Limbajul oral popular poartă în structura sa internă caracteristicile fundamentale ale limbii române naţionale. În consecinţă, el se va constitui în temelie a dezvoltării limbii române literare, opunîndu-se tuturor tendinţelor limbii scrise care se demonstrau contrarii spiritului său (latinismul,purismul lui A.Pumnul, italienismul etc.).

Aşadar, în această primă perioadă, limba română era limba conversaţiei obşteşti şi familiale, limbă a culturii populare, în opoziţie cu limba slavonă, instrument al culturii bisericeşti mai ales.

Începînd cu sec.al XVI-lea cel puţin, limba română intră în cea de a doua etapă. Prin generalizare treptată, ea devine deopotrivă limbă a conversaţiei, obşteşti şi familiale, şi limbă a relaţiilor publice, limbă a culturii populare dar şi limbă a culturii bisericeşti. Procesul de generalizare este concomitent cu dezvoltarea celei de a doua variante a limbii române - limbajul scris. Iar o dată cu apariţia a

două variante se pune - la început subconştient - problema modelului, cu alte cuvinte, problema limbii literare, termen de referinţă. Aceasta nu înseamnă că, înainte de apariţie a scrisului, vorbitorul nu avea în vedere respectarea sau urmarea unor modele. Modelele însă, nu se înscriau în opoziţia corect-incorect, ci într-o alta, trimiţînd spre o estetică imanentă a limbii.[33)]

O dată cu introducerea scrisului, a celui tipărit mai ales, limba română se înscrie pe lungul drum de constituire şi evoluţie a limbii literare, care implică şi extinderea şi accentuarea diferenţierilor stilistice. În acest proces, pe de o parte, raporturile dintre limbajul scris şi cel oral devin mereu mai complexe, iar pe de alta, limbajul oral însuşi cunoaşte însemnate mutaţii interne; din sistem principal, unic pentru multe secole, el devine o a doua variantă, alături de cea scrisă, a limbii naţionale.

A. LIMBAJUL ORAL

1. Consideraţii generale

Cum limba română literară s-a constituit pe largi baze populare şi cum distincţia din interiorul limbajului oral, între limbaj popular, ca sistem lingvistic primar, şi limba vorbită, ca variantă secundă a limbajului scris, tinde să se atenueze, limbajul oral se poate considera în ansamblu ca termen de opoziţie cu limbajul scris. In organizarea sa stilistică, interioară, însă, limbajul oral îşi mai relevă, încă, o serie de diferenţieri; în mare, particularităţi ale limbajului popular caracterizează mai mult stilul beletristic iar cele ale limbii vorbite, stilul conversaţiei.

x

x x

Particularităţile limbajului oral, în raport cu cel scris, sînt determinate de sfera mai amplă de posibilităţi pe care le are comunicarea orală, prin apelul la "însoţitori permanenţi ai vorbirii" (cum îi numeşte Whitney).

Aceştia sînt:

- elemente lingvistice suprasegmentale: accent, intonație, tempoul vorbirii etc.;
- elemente prozodice: ritm, rimă interioară etc.;
- elemente de limbaj vizual: mimică, gesturi, privire etc., derivînd din prezența ambilor protagoniști;
- factori situaționali: de loc, timp, mediu etc., derivînd din desfășurarea comunicării în prezența planului referențial - ontologic.

Împletirea acestor categorii de elemente eterogene impune cîteva trăsături generale, definitorii pentru limbajul oral, în raport cu cel scris:

- caracterul, în general, spontan, în opoziție cu cel, în general, elaborat și meditat al limbajului scris;
- caracterul concret, în opoziție cu cel abstract sau tinzînd spre abstract al limbajului scris,
- caracterul eliptic al expresiei lingvistice.

Aceste atribute orientează întreaga organizare a limbajului oral pe nivele și în relația dintre ele, în interiorul unității complexe dintre ele, în interiorul unității complexe dintre planul expresiei și cel semantic.

Nivelul fonetic

În limbajul oral, nivelul fonetic are un rol cu mult mai activ în constituirea mesajului decît în limbajul scris, unde rămîne, mai mult, la funcția obiectivă de alcătuitor al semnificantului-vehicol.

Unitățile fonetice se impun mai ales prin realizarea lor concretă, ca sunete. Cantitatea și calitățile fizice și chiar fiziologic-articulatorii ale sunetelor, raporturile dintre ele, diferite fenomene fonetice se împletesc strîns, în relații de intercondiționare, cu elemente lingvistice suprasegmentale (accent, intonație etc.) și cu elemente prozodice (ritm, rimă interioară, asonanțe, aliterații etc.) Toate aceste elemente împreună contribuie în mod activ la constituirea planului semantic al enunțului care, în dezvoltarea sa ca mesaj,

pe lîngă conţinutul obiectiv-informaţional, reflectă şi exprimă stări afective şi intelectuale ale vorbitorului, atitudinea lui faţă de destinatar.

Elementele de natură prozodică îşi au originea într-o cerinţă interioară de expresivitate estetică. Nevoia de simetrie, strîns legată de o anumită desfăşurare ritmică, specifică limbajului popular, stă la baza marii frecvenţe a rimelor interioare, aliteraţiilor şi asonanţelor proprii expresiilor idiomatice: ce mai tura-vura, ce mai calea-valea, l-a făcut harcea-parcea, a tunat şi i-a adunat; de frunza frăsinelului, în lung şi-n lat, vorbeşte şi Ion că şi el e om ş.a.m.d.. Preponderenţa factorului expresiv-prozodic în organizarea enunţului trece în mod frecvent într-un plan secundar înţelesul lexical sau gramatical al termenilor alcătuitori: ce mai tura-vura, determină modificări fonetice în structura acestora: n-aude n-a vede etc.

Intonaţia şi accentul, cel dinamic (sau expirator) şi cel muzical, timbrul, durata, intensitatea şi înălţimea sunetelor, atribute fonetice în permanentă corelaţie între ele, concretizează funcţia expresivă a limbii. Ele sensibilizează diferite stări sufleteşti de care e stăpînit subiectul vorbitor în procesul comunicării, eventual care au declanşat actul lingvistic, atitudinea lui faţă de interlocutor.

Prelungirea ţinutei unei consoane, de exemplu, urmare a unei maxime concentrări de energie într-o anumită zonă a cuvîntului, de obicei, dar nu exclusiv, în partea lui iniţială, poate semnala fie indignarea vorbitorului, îndreptată direct către interlocutorul prezent: Ttică̆losule!, Mmizerabile!, Mmintit!, sau indirect, către o persoană absentă: Mmizerabilul!, Ccannalia!, Tticălosul!, fie starea de extaz: Addmirabil!, Mminunat!, ca să ne referim la două stări extreme.

Sentimentele vorbitorului, atitudinea lui faţă de interlocutor se exprimă, de fapt, în primul rînd, prin nivelul lexical şi gramatical al enunţului. Fenomenele fonetice de ordin stilistic, pe de o parte sensibilizează aceste trăiri, pe de alta, sugerează gradul lor de intensitate. Este adevărat,

totodată, că însuşi conţinutul lexical al cuvintelor determină modul de pronunţare a lor, tot aşa cum alegerea lor a fost determinată de starea sufletească a vorbitorului; cine dintre noi ar putea pronunţa neutru cuvinte precum <u>ticălos</u>, <u>mizerabil</u>, <u>canalie</u>, întrebuinţate la vocativ: <u>Ticălosule</u>!, <u>Mizerabile</u>! etc. sau chiar la nominativ, în construcţii nominale: <u>Ticălosul</u>! etc. Cînd pronunţarea acestor cuvinte, şi a altora din aceeaşi categorie expresiv-semantică, se face, totuşi, fără concentrarea energiei de articulare într-o anumită zonă a lor şi, deci, fără prelungirea ţinutei consoanelor, planul semantic al termenilor, şi, prin aceştia al mesajului pe care îl construiesc reflectă alte atitudini ale vorbitorului şi alte trăiri, disprețul, în primul rînd: <u>canalie</u>, <u>ticălos</u> etc. Mai mult decît în cazul concentrării energiei articulatorii pe silabe iniţiale, repartizarea aceleiaşi energii aproape egal pe întreagă întinderea cuvintelor, concomitent cu o reliefare a structurii lor silabice, construieşte sau sugerează existenţa unor componente semantice în semnificaţia mesajului, fără expresie directă, tranzitivă. Un enunţ precum <u>Ti-că-lo-sul</u>!, pe lîngă condamnarea atitudinii unei persoane-obiect al comunicării, poate exprima sau numai sugera surpriza unei lovituri neaşteptate sau o stare de sfîrşeală sufletească sau altceva, în funcţie şi de intonaţie şi de întregul context.

Prelungirea duratei vocalelor reflectă un registru mult mai amplu de trăiri şi atitudini ale subiectului vorbitor, primind astfel un rol mult mai activ decît consoanele în depăşirea planului semantic al enunţului lingvistic realizat.

Fenomenul sensibilizează şi exprimă totodată, sau numai sugerează, un înalt grad de intensitate a unei însuşiri, nominale sau verbale, sau tensiunea desfăşurării unor acţiuni: "Şi plouă..." În felul acesta, prelungirea vocalei devine mijloc de exprimare a superlativului, a superlativului însuşirii exprimată de adverbe sau adjective prezente în enunţul lingvistic: "Şi ai învăţat mult? - M<u>uu</u>lt!", "Şi-i frum<u>oo</u>s! Şi deşt<u>ee</u>pt...", sau a superlativului unor însuşiri rămase în structura de adîncime a enunţului, cînd verbul, de exemplu, sau substantivul concentrează în semantica lor pe lîngă

sensul lexical propriu, sensul lexical al adverbului sau adjectivului absente și sensul gramatical al categoriei comparației, sugerînd totodată și o anumită stare afectivă a subiectului vorbitor: "Și-l doaree...", Și țiipăă...", "E un copiil..." etc. În alte enunțuri, prin prelungirea vocalei din diftong, adverbul foarte instrument al superlativului, ia asupra sa și sarcina exprimării însușirii care rămîne subînțeleasă: "-Ți-a plăcut spectacolul? - Foarte..."

Spre deosebire de exprimarea morfologizată a superlativului, modalitățile fonetice introduc în planul semantic al enunțului participarea afectivă a subiectului vorbitor la conținutul celor comunicate. Cine articulează propoziția "Și-i călduroăsă..." cu prelungirea vocalei a din diftong, referindu-se la o haină de blană, de exemplu, sau la o pătură sau la o cameră, nu exprimă numai superlativul însușirii denumită lingvistic prin adjectiv ci își comunică și o accentuată stare de mulțumire, de bucurie a confortului pe care obiectul în cauză i-l asigură deja sau i-l va oferi într-un viitor apropiat.

Această prezență afectivă subiacentă enunțului poate varia, în funcție de intonație și de tonalitatea muzicală în care cuvîntul marcat stilistic este pronunțat, de la aprecie-re pozitivă: "-Ți-a plăcut spectacolul? - Foarte...", la ironie: "Foarte!..." sau la admonestare și repróș: "Buună treabă!", de la o atitudine de respingere, sau o stare de uimire, eventual, pe un fond de indignare: "Ce facee?...", la sugestia unei acute stări de nemulțumire: "Măăă duc în lumea mea..." ș.a.m.d.

În procesul de orientare a constituirii semnificației mesajului, determinînd, de fapt, chiar fenomenul de prelungire a duratei consoanelor și mai ales a vocalelor, pe lîngă contextul general în care se desfășoară comunicarea, rol decisiv are accentul, mai exact spus, accentul stilistic al cuvîntului sau propoziției, numit de M.Grammont accent de intensitate, iar de J.Marouzeau accent afectiv. Despre relația strînsă dintre accentul muzical și starea afectivă sau intelectuală de care este dominat subiectul vorbitor în momentul formulării și emiterii unui enunț lingvistic a vorbit mai mult, la noi,

A.Philippide, în Fiziologia sunetelor (curs litografiat, Iaşi, 1920-21), pe care îl continuă apoi acad. Iorgu Iordan în Stilistica limbii române. Lingvistul ieşean, după ce identifică în limba română cinci forme de realizare a accentului muzical: plan, ascuţit, grav, circumflex şi anticircumflex [34], ia în discuţie o serie de exemple pentru a concretiza multiplele posibilităţi de nuanţare semnificativă prin pronunţare a unui acelaşi enunţ. O aceeaşi frază, redusă la maximum, precum "doarme" poate exprima, în funcţie de raportul dintre accentul de intensitate şi cel muzical, dintre intonaţie şi durata vocalelor, uimirea, indignarea, siguranţa, temerea etc.

Această funcţie a accentului de diferenţiere semantică a unor enunţuri lingvistice, omografe din punctul de vedere al limbajului scris, o subliniază şi Eminescu în legătură cu limbajul dramatic, limbaj prin excelenţă oral. Poetul vorbea de un accent logic, însă, avînd în vedere tocmai faptul că de modul de accentuare a cuvintelor depinde chiar exprimarea exactă a conţinutului logico-semantic al frazelor, nu numai sugerarea stării afective care domină subiectul vorbitor. Expresia acesteia din urmă, apoi, ar trece, în concepţia lui Eminescu, în accentul etic."Ca să ne lămurim mai bine - comentează poetul într-una din cronicile sale dramatice - vom stabili mai întîi că afară de accentul gramatical, pe care se-nţelege că nu-l poate greşi un român, căci nimene nu zice mînune în loc de minùne, există acea parte intenţională a vorbirii, care se numeşte c-un cuvînt tehnic: accent logic.

Să luăm de exemplu întrebarea: "De unde vii tu?. Accentul logic poate cădea pe fiecare din cele trei vorbe: unde, vii şi tu şi în fiecare caz fraza va avea alt înţeles.

"De unde vii tu? (Tonul pe un...). Întotdeauna la o asemenea întrebare ne vine să ne închipuim că exteriorul persoanei întrebate trebuie s-arate urme c-a petrecut în locuri grozave, din care a ieşit ca vai de el.

"De unde vii tu? (Subînţeles: Nu te întreb ce gîndeşti sau ce faci ci de unde vii?) Aicia s-arată că cel întrebat a fost într-un loc ce-i era oprit să-l viziteze. În fine: "De unde vii tu?" (Subînţeles: Nu-mi pasă unde am fost

ceilalţi, unde ai fost tu?). Întrebătorul arată interes exclusiv pentru cel întrebat.

Se-nţelege că printr-un singur exemplu nu putem da decît o idee aproximativă despre accentul logic. Destul însă că prin acest accent, care în cărţi se-nseamnă în cazuri excepţionale cu litere cursive, se modifică adesea întreg sensul vorbirei. Alt înţeles are ce face? şi cu totul altul ce face? Întrebarea din urmă are înţelesul proverbial de: cum? aud? se poate?

Ei bine, acest accent logic, sufletul vorbirei, se aşază de către actori adesea cu totul fals. A vorbi natural este încă un mister pentru preoţii Taliei române.

Ne sfiim a mai atinge acel accent care, asemenea în terminologia artei scenice, se numeşte etic. Vom spune numai în treacăt că un actor trebuie să cunoască tonul cel mai adînc şi cel mai nalt al vocei sale vorbite şi că în nuanţele infinite ale acestei scări se pot oglindi sute de caractere, mii de simţeminte omeneşti." 35)

Să ne reamintim că în acelaşi sens cu consideraţiile lui Eminescu despre accentul etic vorbea R.Jakobson în legătură cu funcţia expresivă a limbii. 36)

Alăturîndu-se accentului stilistic, intonaţia - interogativă sau exclamativă sau neutră, ascendentă, sau descendentă sau egală, ritmul şi tempoul vorbirii - accelerat sau lent, curgător sau sacadat - sînt tot atîtea elemente fonetice suprasegmentale sau prozodice care se constituie frecvent în mărci stilistice, sugerînd variate trăiri afective care le-au provocat. Întreruperea vorbirii, eventual bruscă, pauzele mai scurte sau mai prelungite sînt alte forme de manifestare fie a unor stări afective tensionale ("A căzut şi..."), fie a intervenţiei unor evenimente extralingvistice (întreruperea unei fraze în momentul apariţiei unei persoane), fie a unor dificultăţi de moment în articularea unor idei.

Spre deosebire de prelungirea duratei consoanelor sau a vocalelor, proteza consoanei m în structura fonetică a interjecţiei da sau a adverbului da este mai puţin sau deloc condi-

ţionată de accent sau de accent sau de intonaţie, impunînd, însă, un ritm tărăgănat fluxului sonor al enunţului, în concordanţă cu starea ezitantă, ambiguă, concesivă, de compromis în atitudinea subiectului vorbitor faţă de interlocutor sau faţă de conţinutul unui mesaj. Forma <u>mda</u>! exprimă o afirmaţie concesivă, "smulsă" vorbitorului nu formulată de el pe deplin voluntar. Forma <u>mda</u>! îl păstrează pe vorbitor într-o situaţie intermediară, cel mai adesea, între o atitudine naturală a vorbitorului contrarie interlocutorului, nedorită de el, şi una convenţională, de compromis.

Am discutat pînă aici o serie de fenomene [37], care reprezintă manifestări stilistice ale unor stări afective sau intelectuale care îl caracterizează pe subiectul vorbitor. Nu trebuie să se înţeleagă de aici că în spatele oricărei structuri fonetice a limbajului oral s-ar afla o componentă semnificativă, care să concure la constituirea semnificaţiei generale a mesajului, adică. Există alte categorii de fenomene fonetice (şi nu numai fonetice) care îşi au originea în însăşi realizarea pe cale orală a comunicării şi nu în vreo condiţie psihologică, depinzînd de împrejurări. Aceasta nu vrea să însemne că aceste fenomene ar rămîne total rupte de un fond cauzativ psihologic ci doar că ele se afirmă ca atare prin simplul fapt al comunicării orale. Prin generalizare ele rămîn relativ indiferente la cauze imediate de ordin afectiv.

Între aceste categorii de fenomene fonetice, unele sînt determinate de caracterul spontan, liber al vorbirii, de ritmul în general mai accelerat al comunicării orale şi, în orice caz, de caracterul său mai puţin îngrijit. Aşa sînt metateza, sincopări de vocale, chiar accentuate, sau de silabe întregi, diereza; apocopa (căderea consoanei sau a silabei finale: <u>Cîn'pleci?, Tre'să vie de-acu!...</u>) etc. Multe dintre ele sînt condiţionate sintactic. Întrebarea "Unde te duci?" se pronunţă frecvent "Un ' te duci?" şi chiar "Un'te'ci?". Formulele de salut "Bună ziua! sau "Bună dimineaţa" se realizează ca "'nă ziua", "Mmneaţa!" ş.a.m.d.

Alte fenomene reprezintă realitatea fonetică a limbii mascată de limbajul scris, unde o serie de factori(etimologici,

morfologici, lexicali) impun limbii literare o structură fonematică uniformizatoare: pronunţarea diftongată a lui e inițial ieu, (eu), iera (era) etc. şi a lui o: uom(om), pronunţarea sonorizată a grupului cs: egzamen (examen), egzerciţiu (exerciţiu) etc.

În limbajul popular, fenomenul sincopării silabelor duce la reducerea unor propoziţii cu conţinut modal la dimensiunile unor adverbe de modalitate: zice că a devenit cică, mă tem că, mătincă. Din aceeaşi categorie, locuţiunea adverbială pe semne că a primit forma pisănică.

În raport cu limbajul oral cel scris este ca şi lipsit de posibilitatea de a exprima, la nivel fonetic, diferitele stări afective ale autorului unui enunţ lingvistic şi care să poată fi, apoi, receptate exact de destinatar. El, emiţătorul, poate apela doar la un număr extrem de redus de semne de punctuaţie: semnul exclamării, semnul întrebării, eventual acestea amîndouă combinate, puncte de suspensie, ghilimele (ghilimelele sînt "traduse" în limbajul oral, cel mai adesea, prin sintagma "aşa zis"), sublinieri. Această sărăcie este relativ compensată la nivel lexical şi gramatical, morfologic dar mai ales sintactic. Se folosesc diferite verbe ale zicerii cu o semantică permiţînd nuanţări variate: a spune, a striga, a urla, a răcni, a se răsti, a-l repezi, a murmura, a îngîna, a şopti, a mormăi, a se bîlbîi, a bodogăni, etc., forme modale: prezumtiv, imperativ, potenţial etc., instrumente de modalitate: verbe (a putea, a fi, a avea, a trebui etc.) sau adverbe (poate, desigur, sigur, probabil, oare, abia, etc.), determinări cu conţinut modal: a răspuns ironic, răspicat, leşinat, ezitant, ambiguu, sarcastic, indignat, tăios, etc.) ş.a.m.d.

În lipsa accentului şi a intonaţiei, ambiguitatea semantică a unor enunţuri se rezolvă în scris prin amplificarea acestora. O propoziţie precum "Aş vrea o probă mai concludentă" poate însemna sau 'Aş vrea o probă care să fie concludentă', sau 'Aş vrea o probă mai concludentă decît asta'.

În limbajul oral, ambiguitatea se rezolvă prin situarea sub incidenţa accentului stilistic numai a adverbului mai: "Aş vrea o probă mai concludentă", sau a întregii sintagme finale: "Aş vrea o probă mai concludentă". În limbajul scris enunţul se cere completat cu adverbul încă sau şi: "Aş vrea o probă şi (încă) mai concludentă" sau cu termenul doi al comparaţiei: "Aş vrea o probă (şi) mai concludentă decît asta".

O parte din fenomenele fonetice specifice limbajului oral se pot semnala şi în scris - prin repetarea vocalelor sau consoanelor, prin apostrof, prin diferenţierea caracterelor grafice etc. - dar în acest caz este vorba, de fapt, de o încercare voluntară, de reproducere elaborată, care rămîne totdeauna relativă, în scris a limbajului oral şi nu de o directă comunicare pe cale scrisă. Fenomenul se întîlneşte în literatura artistică, conturînd oralitatea stilistică a unor scriitori (Creangă, Caragiale, M.Preda etc.).

Nivelul morfologic

În planul expresiei, limba română comună, ca şi alte limbi, de altfel, dispune de o serie de forme paralele pentru diferite categorii gramaticale, dintre care unele sînt specifice, în sine, sau numai prin frecvenţă, limbajului oral iar altele, celui scris, mai elaborat. În acest sens, în limbajul oral cunosc o relativ însemnată frecvenţă diferite forme (populare, regionale sau învechite) înlocuite în limbajul scris de variantele literare corespunzătoare.

În planul semantic, limbajul oral se caracterizează printr-un registru mai amplu de nuanţări ale unor opoziţii categoriale.

În relaţia dintre cele două planuri, limbajul oral se distinge de cel scris printr-un marcat polisemantism al diferitelor forme flexionare şi prin caracterul mai expresiv al acestora.

Flexiunea nominală

Spre deosebire de cel scris, în limbajul oral diferenţele dintre flexiunea substantivelor comune şi cea a substanti-

velor proprii, mai ales onomastice, sînt mai puțin marcate:

- o serie de substantive proprii, nume de familie, primesc forme de plural: Ioneștii, Popeștii, Țuțuienii etc.

- de la unele substantive proprii masculine, nume de familie, se formează substantive feminine: Ionescu>Ioneasca, Țuțuianu>Țuțuianca, Turcu>Turculeasa, Drăgoi>Drăguleasa etc.

- formele de plural și cele de feminin singular primesc articol hotărît la nominativ-acuzativ: "A venit Constantineasca", "Mîine Mateienii pleacă", articol pe care îl păstrează, eventual, în flexiune și la genitiv-dativ plural: "Am transmis Ioneștilor că nu mai veniți."

- la genitiv-dativ singular, se reduc deosebirile dintre masculin și femininul substantivelor proprii; ambele categorii primesc articol hotărît proclitic: "Cărțile lui (lu') Mihai", "Cărțile lui Doina"; "I-am dat lui(lu')Mihai o carte și lui Maria o floare" Intră în același sistem de flexiune "pseudo-analitic" și substantivele comune care exprimă grade de rudenie: "I-am spus lui (lu') mama, lui tata etc." În limbajul copiilor, mai ales elevi, se alătură acestor substantive și tovarăşa, doamna, domnișoara: "Te spun lui (lu') tovarăşa, doamna etc."

- prin frecvență mai ales, reprezintă o particularitate a limbajului oral constituirea în substantive compuse a sintagmelor formate dintr-un substantiv denumind grade de rudenie și un adjectiv posesiv: frate-miu, soră-mea, mamă-sa, cu forma redusă mă-sa etc. iar ca atare ele se declină mai ales prin articol hotărît proclitic: "I-am dat cărțile lui frate-miu, lui soră-mea etc.". În limbajul scris e mai frecventă sintagma în care fiecare din cele două componente își păstrează autonomia sintactică: fratele meu, sora mea, mama sa(lui) etc. Cînd se folosesc ca substantive compuse, cele feminine își flexionează desinențial, adjectivul posesiv: "Încercările soră-mii de a mă convinge...".

Categorii gramaticale

Numărul

În varianta populară a limbajului oral, singularul

unor substantive dezvoltă frecvent sensul unei colectivităţi: "Mai încet că nu dă turcul!", sau pe cel cantitativ al unei mulţimi nedeterminate: "A început să cadă frunza.", "A dat omida." Alteori, exprimă, şi datorită articolului hotărît, generalul: "Aşa-i omul", sau specia: "Au trecut la culesul cartofului."

Gruparea în clase semantic-flexionare singularia şi pluralia tantum este în limbajul oral mai puţin rigidă decît în cel scris, mai cu seamă în ceea ce priveşte substantivele defective de plural; termeni precum bătrîneţe, tinereţe etc. sînt în mod frecvent întrebuinţaţi la plural: "Abia-mi mai port bătrîneţele...". Trec adesea la plural şi o serie de substantive denumind variate materii, concomitent, însă, cu uşoare mutaţii semantice: mătăsuri, inuri, făinuri, cerneli şi cerneluri etc.

Cazul

În limbajul oral, cunosc o frecvenţă relativ ridicată formele analitice de genitiv, mai ales, şi de dativ: la mijloc de codru, în miez de vară, sfîrşit de an, început de lună etc., "Am dat la copii de mîncare", "Trebuie să dai la oameni drepturile care li se cuvin" etc. De observat că, în timp ce genitivul prepoziţional caracterizează mai ales substantive la singular, dativul este specific unor substantive aflate la plural.

În privinţa opoziţiei genitiv-acuzativ, limbajul oral accentuează diferenţierile dintre flexiunea substantivelor denumind fiinţe umane şi cea a substantivelor desemnînd inanimate. Raportul de posesiune sau cel de apartenenţă, mai abstracte, specifice genitivului, sînt dominate, în declinarea substantivelor denumind inanimate, de raportul locativ al acuzativului, mai concret: "Vîntul a smuls acoperişul de la casă", "Au vopsit în alb rama de la fereastră", "A căzut un stîlp de la gard", "A putrezit un picior de la pod".

Dativul desinenţial dezvoltă, în cîteva sintagme oarecum fixe, o funcţie semantică locativă. Prin relaţia directă, nemijlocită, dintre verb şi substantiv, construcţia se do-

vedeşte mai proprie exprimării unei anumite stări afective a subiectului vorbitor, cel mai adesea de enervare: "Stai *locului*!", "Du-te *dracului*!" etc.

Vocativul este, înainte de toate, prin el însuşi o prezenţă caracteristică a limbajului oral, al cărui specific îl constituie *dialogul*. În plus, el prezintă şi o serie de particularităţi în raport cu formele şi întrebuinţările pe care le cunoaşte cînd intervine în limbajul scris (în stilul administrativ, de exemplu, sau în cel publicistic):

Are o gamă extrem de amplă de termeni însoţitori care diferă şi introduc în enunţ diferenţieri în funcţie de relaţiile sociale dintre interlocutori, de atitudinea subiectului vorbitor, de mediul socio-cultural în care se desfăşoară comunicarea; vorbitorul are de ales între substantive ca *nene*, *bade*, *unchi*, *moş*, *tanti*, *mătuşă*, *domn*, *domnişoară*, *doamnă*, *tovarăş*, *cetăţean* etc. sau interjecţii *măi*, *mă*, *bă* etc., eventual, pronumele *tu*, acesta din urmă specific mai ales comunicării interfeminine. Dintre substantive, unele rămîn invariabile: *moş* Vasile, *bade* Ioane; altele primesc forme de vocativ sau nominativ: *unchiu*'Mihai sau *unchiule* Mihai, *domnu*'Popescu, *domnule* Popescu; *tovarăşu*'Ciprian - *tovarăşe* Ciprian etc. Substantivul *domn* apare frecvent în formă nearticulată şi, destul de adesea, chiar cu structura fonetică redusă *dom*: *Dom*'Popescu. Instrumente lingvistice ale constituirii cadrului relaţiilor interumane în momentul declanşării procesului de comunicare, substantivele *domn* şi *tovarăş* diferenţiază şi în detaliu limbajul oral de cel scris. În limbajul scris ele prezintă la vocativ forme proprii, desinenţiale: "*Tovarăşe* (*domnule*) Popescu (director, ministru etc.)". În limbajul oral predomină forma omonimă cu nominativul articulat: "*Tovarăşu*'Popescu...", "*Tovarăşu*'*director*...". Întrebuinţarea formei specifice stă în legătură sau cu natura relaţiilor sociale (în primul rînd, de serviciu) dintre cei doi protagonişti sau cu anumite stări afective ale vorbitorului, cu atitudinea lui faţă de destinatar. În funcţie de aceiaşi factori se diferenţiază vocativele şi prin accent, intonaţie şi tempou al vorbirii: accentul pe *a* şi dezvoltarea unui ritm sacadat

reflectă o stare de nemulţumire sau o atitudine de admonestare: "Tovarăşe Ştefănescu!...". Un tempou rapid, cu o pronunţare precipitată mai ales a finalului cuvîntului: "Tovarăşe director!..." este determinat de teama subiectului vorbitor că persoana dorită ca destinatar al enunţului ar putea să nu intre în procesul de comunicare.

Determinarea

Determinarea categorială, prin articol hotărît sau nehotărît, a substantivului situează în opoziţie limbajul scris şi cel oral, fie prin planul expresiei, fie prin cel semantic. Diferenţele de expresie le introduce mai ales articolul hotărît. La nominativ-acuzativ, în limbajul oral forma de masculin depinde de relaţiile sintagmatice în care substantivul intră. Mai precis, depinde de structura fonetică a cuvîntului următor; articolul se pronunţă cînd termenul care urmează începe cu o vocală: Elevul acesta, studentul acela, creionul albastru etc. Cînd acesta are însă ca iniţială o consoană, şi mai ales l, articolul hotărît l nu se mai realizează în vorbire, iar funcţia sa o preia vocala de legătură u: Elevu'din banca a doua, creionu'lui etc. Acelaşi articol, cînd este întrebuinţat proclitic la genitiv sau dativ are forma populară lu': "I-am dat lu'Mircea o carte", sau dezvoltă în finală un i ultra-scurt.

Instrument sintactic al genitivului, articolul posesiv-genitival prezintă mai ales în varianta populară a limbajului oral forma invariabilă a: "Era un gînd mai vechi a tatălui său...". Formele de masculin singular cunosc aceleaşi condiţionări ca şi articolul hotărît propriu-zis: "Creionul albastru al acestui elev", dar "Creionu'negru a lu(i) Mircea".

Articolul nehotărît diferenţiază limbajul oral de cel scris printr-o mutaţie funcţional-semantică; în împletire cu elemente de fonetică şi de prozodie, mai ales forma de singular nominativ-acuzativ exprimă superlativul unei însuşiri, rămasă în sfera sugestiei: "A fost un meci!"

x

x x

În flexiunea adjectivului, definitoriu pentru limbajul oral - şi datorită rolului hotărîtor pe care îl are în comunicarea orală limbajul popular - este registrul amplu al mijloacelor de exprimare a gradului superlativ, a superlativului absolut, mai ales, predominant faţă de cel relativ:

- mijloace fonetice: lungiri de vocale: O fată fru*moa*săăă!

- mijloace morfologice; predomină alte adverbe-morfem decît abstractul *foarte* specific aspectului literar al limbajului scris: *prea* şi *tare*. Primul adverb introduce frecvent şi o nuanţare subiectivă, sugerînd o anumită atitudine a subiectului vorbitor faţă de obiectul supus aprecierii: "E *prea* scump!...". Se mai adaugă numeroase expresii de tipul: *extraordinar de*, *nemaipomenit de*, *nespus de* (frumos);

- mijloace morfo-sintactice: reluarea în formă de genitiv sau de acuzativ a unui substantiv: *frumoasa frumoaselor*, *deşteptul deştepţilor*, *isteţ între isteţi* etc. Structurile cu acuzativ corespund unui superlativ relativ. Însoţind diverse adjective, adverbele *bine* şi *rău* oscilează funcţional între un raport sintactic de determinare şi o relaţie categorială, cînd îşi estompează propriul sens lexical şi pot "determina" adjective cu conţinut lexical opus chiar: urîtă *bine*, frumoasă *rău*, nebună rău. Numeralele *o dată*, în construcţii precum "El da, *o dată om*...", şi jumătate: "Era *un om şi jumătate*", exprimă superlativul însuşirii conţinută în însăşi semantica substantivului cu care formează sintagmă.

- mijloace sintactice: sintagme formate din două substantive "legate" prin prepoziţia *de*, dintre care primul exprimă substantival o însuşire, situată prin aceasta la superlativ, a substantivului "subordonat": o *minunăţie* de copil", "o *frumuseţe* de fată"; propoziţii cu structură relativ stereotipă: "Am întîlnit un loc *cum nu se mai află*", "Ion e un om *care nu se mai naşte*" etc. Această ultimă modalitate

ascunde o relaţie semantică specifică superlativului relativ.

- mijloace poetice. Se întrebuinţează frecvent cîteva imagini, situate semantic între comparaţie şi metaforă, care exprimă superlativul unui număr restrîns de însuşiri sau stări, în general, umane: foc, imaginea cea mai abstractizată, putînd exprima superlativul chiar al unor însuşiri contrarii: frumoasă foc dar şi urîtă foc sau foc de urîtă (frumoasă), deştept foc şi mai ales foc de deştept. Cui, turtă, criţă exprimă superlativul stării de beţie: beat (s-a îmbătat) criţă.

Pronumele şi flexiunea pronominală

În întrebuinţarea diferitelor categorii de pronume este specifică limbajului oral depăşirea planului lor semantic-abstract, funcţional-"reprezentativ". Astfel, în varianta populară (esenţial rurală), pronumele el, dînsul, dumnealui sau al meu nu mai exprimă doar categorial o persoană a treia, (sau întîi) ci primesc frecvent înţelesul de "bărbatul meu".

Pronumele nehotărît unul, una concretizează, o dată cu dezvoltarea unei atitudini dispreţuitoare, abstractul nedeterminării în ideea de 'lipsit de importanţă, valoare etc.; persoană care nu merită atenţie, sau căreia eu nu-i acord nicio atenţie': "Te-a căutat unu'Talpalaru...". Aceeaşi atitudine de dispreţ, mai accentuată, o exprimă adesea variantele formale populare şi mai ales regional-munteneşti ale pronumelor demonstrative: ăsta, ăla, asta, aia. Posibilităţile lor expresive vor fi exploatate mult de I.L. Caragiale în scrierile inspirate din lumea micii burghezii, mai ales prin articularea lor substantivală: o aia, un ăla.

Rămîne specifică limbajului oral şi în afara vreunei atitudini afective sau intelectuale, forma asta, cu o frecvenţă ca şi absolută, în raport cu aceasta, şi întrebuinţată adesea cu sens neutru, concentrînd în semantica sa conţinutul unei întregi fraze, exprimată eventual de interlocutor: "Asta nu mi-aş fi închipuit-o vreodată!"

Frecventa întrebuinţare a pronumelui demonstrativ de apropiere asta stă în legătură şi cu nesincronizarea limb-

cu gîndirea în procesul de elaborare şi emitere a unui enunţ; ritmul mai rapid al vorbirii impune prezenţa ajutătoare a pronumelui în locul unui cuvînd, pe moment "negăsit", sau în căutarea unei legături de idei, pentru moment nu tocmai clară: "Mi-a cerut să aduc...asta, cum îi zice?".

Pronumele de politeţe prezintă o gamă mai amplă de forme, datorită şi unei mai mari circulaţii a formelor populare şi regionale: mata, dumneata, dumneavoastră etc.

Acestea sînt încărcate, totodată, cu diferite funcţii semantic-afective, care orientează distribuţia lor. Forma dumneavoastră, de exemplu, expresie neutră a relaţiilor sociale, de serviciu, sau ocazionale, poate fi înlocuită de dumneata în condiţii afective deosebite: mînie, indignare etc.

În flexiunea pronominală, mai mult decît în cea nominală, exprimarea analitică a cazului o domină pe cea sintetică. Dativul pronumelor nepersonale, şi în special al celor relative şi nehotărîte, se exprimă în limbajul oral aproape totdeauna prin prepoziţia morfem la: la care, la toţi, la nimeni etc.: "Ai grijă să nu spui la nimeni!", "Am dat la toţi cîte un măr"; "O să ne vină rîndul la fiecare" etc.

În dezvoltarea opoziţiilor de persoană, este frecventă depăşirea corespondenţei persoană gramaticală-protagonist al comunicării lingvistice: pronumele tu are în planul logico-semantic, ca termen de referinţă, nu pe interlocutor ci pe însuşi subiectul verbitor; forma apare în construcţii negative: "Nici tu casă, nici tu masă...", ca reflex lingvistic al unei anumite stări de spirit, de contrastare, cel mai adesea.

Cînd interlocutorul provoacă vorbitorului o anumită stare sufletească: supărare, mînie, indignare etc., acesta, subiectul vorbitor, întrebuinţează pentru persoana a II-a pronumele de persoana a III-a, ca şi cum şi-ar închipui un alt interlocutor, pe cel real transferîndu-l în situaţia de "obiect" al comunicării: "Eu îi vorbesc iar el se ocupă cu altele."

Cît priveşte semantica funcţională a cazului, este specific limbajului popular, dativul etic: "Nu-mi veni mie cu astfel de explicaţii..."; "Cînd mi te-oi lua odată..."

Numeralul

În exprimarea succesiunii "obiectelor", numeralul cardinal este preferat celui ordinal: secolul douăzeci, anul doi (de studii), etajul patru, premiul trei, capitolul zece etc. În ultima vreme, tendința de înlocuire a numeralului ordinal cu cel cardinal corespunzător din limbajul oral trece și în limbajul scris.

Mai multe numerale își depășesc frecvent planul lor semantic concret, limitat numerativ. Astfel, numeralul două concentrează frecvent în semnificația sa și substantivul "numărat", conținînd, eventual, și ideea de 'jumătate': "S-a rupt în două." În limbaj familiar ajunge pînă la sensul de 'număr indefinit de lovituri': "Îți trag (vreo) două acuși!" Întrebuințate hiperbolic, o sută sau o mie exprimă și în formă de singular aceeași idee de mulțime nedeterminată, reflectînd, însă, o altă stare afectivă, de zădărnicie: "Poți să mai aștepți și o sută de ani...", "Poți să citești și de o sută (de o mie) de ori, tot aceea-i..."

Numeralele întîi și al doilea exprimă adesea nu ordinea obiectivelor ci calitatea lor: "Am băut un vin clasa-ntîi. Am găsit un vin a-ntîia." În limbajul familiar, numeralul al doilea reflectă poziția defavorabilă unei persoane care eșuează într-o anumită situație: "Iar ești al doilea..."

În exprimarea datelor calendaristice, întîi, singurul numeral ordinal întrebuințat aici, concentrează frecvent în semantica sa și numele lunii: "Mihai vine pe întîi..." Se înscriu în aceeași modalitate și numeralele cardinale indicînd alte date ale lunii: "Primul examen îl am pe opt."

O serie de numerale cardinale compuse prezintă în limbajul oral forme modificate fonetic, "reduse", în raport cu cele din limbajul scris paispe, cinspe, șaispe etc. sau cinsprezece, șaisprezece, șaizeci etc. Mai ales cea de a doua serie de forme concurează, în limbajul scris, pe cele impuse ca literare: cincisprezece, șaisprezece, șaizeci etc., care prezintă frecvență absolută doar în sfera tehnică a stilului științific sau a celui administrativ.

Flexiunea verbală

O parte din particularitățile flexiunii verbale în comunicarea orală, atît în cadrul limbajului popular, cît și în vorbirea cotidiană generală, se situează în planul expresiei; o altă parte, mai mare, în planul semantic al diferitelor categorii gramaticale, în primul rînd, timpul și modul.

Cele dintîi stau în legătură cu ritmul vorbirii și cu o serie de condiționări de fonetică sintactică. Astfel, prezentul indicativ al verbului a fi prezintă frecvent forme prescurtate care, pe de o parte, implică un "consum" redus de energie articulatorie iar, pe de alta, și derivînd din aceasta, se constituie în unități fonice, de pronunțare și accentuale, cu termenii vecini în plan sintagmatic: "Spune-i că nu-s acasă!", "Nu-i nimeni aici?!". Viitorul cunoaște în limbajul oral, mai ales ca o caracteristică definitorie a limbajului popular, forma construită cu auxiliarul a avea: am să cînt, formă care tinde să treacă și în limbajul scris și chiar să devină o a doua formă de viitor în limba literară. In același timp, atît această variantă, cît și cea cu auxiliarul a voi prezintă diferite forme fonetice la nivelul auxiliarului: oi cînta, îi cînta etc., o să cînt etc.; varianta cu auxiliarul a avea prezintă reducerea auxiliarului la o singură formă o, pentru toate persoanele: o să cînt, o să cînți, o să cîntăm etc., intervenind uneori o altă formă, pentru persoana a III-a plural, provenită, însă, de la auxiliarul a voi: o să cînte/or să cînte. Forma populară de viitor oi cînta etc. caracterizează și sintagma prezumtivului care, în limbajul oral, prezintă mai ales acestă structură: viitor indicativ + gerunziu/participiu: oi fi cîntînd/cîntat etc. Prezumtivul prezent al verbului a fi, mai ales cînd este întrebuințat copulativ, lasă, în general subînțeleasă tema de gerunziu: "O fi bolnav de n-a venit..."

Paralel cu sintagma perfectului compus construit cu auxiliarul a avea: am plecat, unele verbe de mișcare exprimă în mod frecvent același sens gramatical prin auxiliarul a fi: "Dacă mă caută cineva, îi spui că-s plecat în oraș". Același

auxiliar construieşte analitic, prin forma de imperfect, mai mult ca perfectul aceleiaşi categorii de verbe: "Cînd am ajuns noi, voi <u>eraţi</u> deja <u>plecaţi</u>". Aceste modalităţi de exprimare a celor două timpuri, mai puţin abstracte, se diferenţiază de cele literare, printr-o uşoară mutaţie semantică: caracterul procesual al acţiunii verbale este convertit în atribut caracterizator al subiectului.

<u>Diateza</u>

Una din particularităţile flexiunii verbale în limbajul oral este dată de marea frecvenţă a însoţirii verbului cu un pronume reflexiv, mai ales în acuzativ, dar şi în dativ. În structura acestor sintagme, pronumele îşi depăşeşte cu mult funcţia sa morfologică, de instrument al diatezei, reflexivă, reciprocă sau pasivă.

O parte din aceste verbe sînt verbe pronominale absolute, componente specifice lexicului popular sau familiar: <u>a se oţărî</u>, <u>a se smiorcăi</u>, <u>a se văicări</u> etc. În flexiunea acestora pronumele reflexiv este o permanenţă. Există, însă, un număr cu mult mai însemnat de verbe care prezintă în paralel forme pronominale şi forme nepronominale. În sintagma verbelor pronominale (pronominale relative), pronumele reflexiv este un "modificator" al sensului lexical sau al planului semantic general. În raport cu verbele fără pronume - în multe cazuri singura formă întrebuinţată în aspectul îngrijit al limbajului scris - verbele pronominale dezvoltă sensuri diferite: <u>a se trece</u> (o rană): 'A se vindeca', <u>a se lua</u> (după cineva): 'a porni în urmărire', 'a imita', <u>a se prosti</u>: 'a deveni prost','a face o serie de gesturi, mişcări ale feţei etc.', <u>a se ajunge</u>, a 'parveni' ş.a.m.d.

În legătură cu o relaţie mai strînsă, în limbajul oral, între exprimarea unui conţinut denotativ şi exprimarea unei stări afective sau intelectuale proprie subiectului vorbitor în momentul comunicării, pronumele reflexiv devine frecvent instrumentul unor mutaţii semantice interne reflectînd şi sugerînd cel mai adesea participarea intensă a subiectului gramatical la acţiunea verbului-predicat: <u>a se obosi</u>, <u>a se</u>

munci, a se încerca, a se omorî, a se coborî, a se rîde, a-şi rîde etc. Aceste verbe ar prefigura ceea ce unii lingvişti cred că ar putea fi considerat diateza medie dinamică.

O altă categorie de verbe reflectă caracterul concret al limbajului oral; ele se impun prin expresivitatea lor plastică, derivînd din suprapunerea unor cîmpuri logico-semantice relativ bine delimitate în limba literară. Exprimînd acţiuni care nu se atribuie, în mod obişnuit omului, aceste verbe se întrebuinţează numai la persoana a III-a şi nepronominal în limba literară. În limbajul oral, însă, varianta familiară, ele se construiesc pronominal şi la toate persoanele, concomitent cu o anulare a graniţelor logico-semantice: a se miorlăi, a se mieuna, a se schelălăi, a se scîrţîi etc. Prin înscrierea în sfera semantică a umanului, o dată cu intervenţia pronumelui reflexiv, aceste verbe concretizează plastic o anumită atitudine a subiectului vorbitor faţă de autorul "acţiunii", care e, de cele mai multe ori, de ironie, dispreţ etc.

Preferinţa arătată construirii verbelor cu pronume reflexiv, în afara categoriei de diateză, determină apariţia pronumelui şi pe lîngă verbe intranzitive care nu-l tolerează sau pe lîngă verbe tranzitive, dar care în limbajul scris îl refuză: e cazul, mai ales, al verbelor a exista şi a merita, în enunţuri precum: nu se merită, nu se există.

Ca instrument morfologic, pronumele se domină auxiliarul a fi în construirea diatezei pasive. În unele structuri populare, mai ales de întrebuinţare familiară, această formă de pasiv, prezentă în general numai la persoana a III-a, cunoaşte şi celelalte persoane, şi mai cu seamă, persoana a II-a: "Eşti deştept dar nu te cauţi...", "De ce nu te cauţi la un doctor?"; construcţia este, de fapt, rezultatul unei concentrări la maximum a planului expresiei: "Eşti deştept dar nu te duci (la doctor) să fii căutat (consultat)...".

Aceeaşi concentrare caracterizează şi unele construcţii de reflexiv, care se îndepărtează, însă, de reflexivul obiectiv, în care, adică, pronumele să fie ipostaza de

obiect a subiectului: "Se crede mare şi tare".

Foarte frecvent pronumele se întrebuinţează, numai la persoana a III-a, ca instrument al nedeterminării, cînd poate însoţi şi verbe intranzitive: "Se fumează (vorbeşte) cam mult aici","Nu se mai tuşeşte", Nu se moare din asta, Nu se trăieşte mai rău dar nici mai bine etc. Prin asemenea construcţii, care ar putea fi considerate ca reprezentînd o diateză impersonală, subiectul vorbitor evită duritatea exprimării directe a unei nemulţumiri sau jena unei referinţe determinate sau alte atitudini.

La diateza activă, unele verbe care nu pot avea, din motive semantice, complement direct personal, sînt adesea întrebuinţate cu un pronume personal-complement. Construcţia, încărcată afectiv, exprimînd cel mai frecvent o stare de iritare cauzată vorbitorului de interlocutor sau de o altă persoană, conţine mai ales un pronume personal de persoana I, cazul acuzativ: "Nu mă trăncăni la cap...", "M-a bodogănit tot timpul."

Mai rar se întîmplă fenomenul invers; în anumite condiţii afective şi intelectuale în care se află subiectul vorbitor, unele verbe îşi pierd pronumele reflexiv, semn al valorii lor subiective: a se teme, a se chinui, a se mişca etc., al intensităţii participative: a se gîndi etc., al caracterului impersonal: se zice etc. şi chiar al sensului reflexiv-obiectiv: a se îmbrăca, a se încălta etc. Forma impersonală zice, nu prea frecventă, este o prelungire în limbajul popular contemporan a unui fenomen arhaic, generalizat, în limbajul oral, în forma concentrată cică (din zice că):Enunţul "Cică vine azi în inspecţie..." se mai rosteşte uneori şi "Zice că vine azi în inspecţie..."; subiectul vorbitor ezită între indicarea exactă a subiectului (autorul informaţiei) şi situarea lui în nedeterminat, fără a atinge nici sfera de impersonal cuprinsă în se zice, nici atitudinea de detaşare caracteristică adverbialului cică. În acelaşi sens se mai înscrie frecvent şi verbul a scrie: "Scrie (în ziar, la ziar) că va da brumă..."

Întrebuinţarea nepronominală a verbului a se gîndi îl introduce în sinonimie cu popularul a socoti şi cu litera-

rul a crede, nuanţînd această serie sinonimică, prin dezvoltarea unui coeficient de îndoială sau numai preocupare: "Gîndeşti că-i bine aşa?".

Fără pronume reflexiv, verbe subiective ca a se teme, a se chinui etc., exprimă o deplasare a accentului semantic de la sfera subiectului la cea a obiectului acţiunii (de fapt, stării) verbale, în legătură cu atitudinea subiectului acţiunii (de fapt, stării) verbale, în legătură cu atitudinea subiectului preocupat în mod deosebit de elemente exterioare: "Ion o teme foarte tare pe Ioana...", "A chinuit o viaţă ca să-i crească..." Aceeaşi deplasare de accent semnificativ şi de interes al subiectului vorbitor caracterizează şi unele întrebuinţări la diateza activă ale verbelor întrebuinţate mai frecvent la diateza reflexivă: "Nu are ce încălţa...", "Imbracă ceva mai gros...", "Işi piaptănă destul de rar părul şi aşa destul de încîlcit...".

Folosirea fără pronume, la imperativul afirmativ, a unor verbe precum a se mişca, a se feri etc., reflectă o stare tensională maximă, de indignare: "Mişcă de-aici!" (sau numai "Mişcă!...") sau de spaimă, în faţa unui apropiat pericol pentru destinatar: "Fereşte!...", stare de tensiune care determină concentrarea întregii energii de articulare pe verb, purtătorul sensului lexical. Fără pronume, imperativul fereşte! asigură o mai rapidă reacţie din partea destinatarului în sensul urmărit de emiţător.

Modul şi timpul

Comunicarea pe cale orală a enunţului lingvistic, în condiţiile create de prezenţa ambilor protagonişti şi de determinatele psihice şi intelectuale ale acestora, impune o serie de particularităţi ale flexiunii verbale în interiorul celor două categorii:

- frecvenţa mai ridicată a unor forme şi sensuri modale şi temporale,
- estomparea graniţelor categoriale,
- o mai accentuată polisemie şi sinonimie categorială.

Aceste particularităţi derivă, în parte, fiecare din chiar caracterul oral al comunicării, dar într-o măsură mai însemnată se dezvoltă una din cealaltă.

Caracterul de dialog al comunicării orale, aflarea în prezenţă a protagoniştilor impun o mai mare frecvenţă a imperativului, care dezvoltă un registru amplu de nuanţe, trecînd de la blîndeţea sfatului la duritatea ordinului, în strînsă legătură cu temperamentul şi cu stările afective de moment ale subiectului vorbitor, pe de o parte, cu atitudinea lui faţă de interlocutor, pe de alta. În acest proces de nuanţare a planului său semantic, imperativului propriu-zis i se alătură frecvent indicativul, conjunctivul şi, mai rar, optativul.

Variaţiile semantic-afective ale imperativului propriu depind în primul rînd de nivelul lexical al enunţului şi de cel fonetic sau, mai exact, prozodic. Subiectul vorbitor alege dintre verbele sinonime pe acela care se potriveşte mai bine stării sale temperamentale permanente sau trăirii afective din momentul vorbirii şi-şi repartizează energia de articulare şi pronunţare a componentelor enunţului în funcţie de aceeaşi factori. Imperativul pleacă!, din propoziţia "Pleacă de-aici!" e mai dur decît du-te!, iar şterge-o, şi prin caracterul său familiar şi plastic, e mai dur decît amîndouă. Forma du-te, apoi, (ca şi pleacă, de altfel), poate acumula (şi exprima) o mai mare încărcătură tensională, cînd concentrează pe silaba verbală(verbul pleacă, pe silaba iniţială) cea mai mare parte din energia articulatorie: "Du-te şi să nu te mai văd pe-aici!" sau îşi poate atenua la minimum atitudinea "imperativă", cînd energia de articulare este repartizată în mod egal pe întreaga suprafaţă a semnificantului enunţului: "Du-te şi-mi cumpără bilete la teatru!".

Intrînd în sinonimie cu imperativul, viitorul indicativ, mai ales construit cu auxiliarul a avea şi conjunctivul verbului înlocuieşte duritatea "imperativă", de natură afectivă, cu hotărîrea rece, de natură intelectuală, căreia destinatarul simte că nu i se poate sustrage: "Ai să pleci imediat acasă şi ai să faci ce ţi-am spus!". Întrebuinţarea prezentului

indicativ apropie mult, sufletește, pe interlocutor de subiectul vorbitor; "porunca" ia pentru cel dintîi forma unei comunicări enunțiative în legătură cu o acțiune pe care el o are de dus la capăt: "*Te duci* acasă imediat și *faci* ce ți-am spus!".

Întrebuințarea conjunctivului prezent însoțește duritatea poruncii cu sugestia (expresia) indignării sau numai a unei stări de accentuată nemulțumire a subiectului vorbitor provocată de interlocutor sau de o a treia persoană: "*Să-mi spui* imediat unde-ai fost pînă acum!" , "Tu *să taci*!","*Să vină* amîndoi la mine!"

Mutații în sens invers se produc mai rar, imperativul depășindu-și doar sporadic planul semantic specific; el intră în sinonimie cu indicativul prezent, a cărui semantică o exprimă, mai ales cînd subiectul vorbitor narează despre situații care i-au fost la un moment dat nefavorabile: "În condițiile astea, mai *cîntă* dacă îți dă mîna..." sau în care s-a angajat mai mult pentru că nu era altă soluție: "Și cînd am ajuns acolo, *apucă-te*, băiete, de treabă!..."; subiectul vorbitor vrea să atragă de partea sa, pe interlocutor, într-o atitudine de solidaritate afectivă.

x

x x

Dintre timpurile verbului, prezentul indicativ, forma verbală cu cea mai mare frecvență în limbajul oral, are indiscutabil registrul semantic cel mai bogat, acoperind funcțional toate cele trei perspective temporale: trecut, prezent, viitor, precum și valoarea de generalitate.

De altfel, suprapunerea prezentului verbal cu prezentul comunicării lingvistice, chiar dacă e cu mult mai frecventă decît în limbajul scris, se realizează într-un număr limitat de situații, în stilul conversației zilnice, mai ales: "*Mă duc* la facultate.", "*Vin* de la bibliotecă" etc. Se înțelege, apoi, că și în aceste cazuri suprapunerea este relativă, datorită caracterului aspectual al prezentului, timp durativ și imperfectiv. În general, prezentul acțiunii verbale depășește în întindere prezentul actului lingvistic. Verbul *a lucra*, de

exemplu, din enunţul: "Lucrez la un referat" exprimă o acţiune începută încă înaintea declanşării actului lingvistic şi care va continua şi după aceea, dacă nu intervin alţi factori, care să provoace întreruperea ei.

Foarte frecvent, prezentul funcţionează ca expresie sau a unui timp trecut (mai ales perfectul compus) sau a viitorului I.

Cînd intervine în desfăşurarea comunicării lingvistice perspectiva narativă, subiectul vorbitor plasticizează discursul, dinamizînd şi sensibilizînd imaginea evenimentelor petrecute în trecut prin situarea lor la prezent. Această anulare sau numai trecere în umbră a opoziţiei categoriale prezent-trecut, spontană în limbajul oral, elaborată în cel scris, cel mai adesea, stă în legătură cu retrăirea de către vorbitor a faptelor narate în momentul desfăşurării comunicării lingvistice, determinînd acelaşi fenomen şi la interlocutor. Amîndoi protagoniştii comunicării devin spectatorii evenimentelor povestite: "Intru atunci repede în sală, îl conving pe Mihai să vină cu mine, îl luăm şi pe Mircea şi plecăm împreună la meci". Cînd se reproduc, în vorbire directă, spusele unei terţe persoane, se întrebuinţează frecvent, în locul perfectului simplu, prezentul verbelor de zicere: "Am fost, zice, la el şi l-am găsit în grădină."

Întrebuinţarea prezentului cu valoare de viitor pare să depăşească prin frecvenţă întrebuinţarea viitorului însuşi, în raport cu care exprimă un grad mai ridicat de certitudine: "Mîine am examen", "Plec peste două săptămîni la mare." etc.

Dacă această polisemie gramaticală a prezentului nu diferenţiază în sine, ci mai mult cantitativ limbajul oral de cel scris, fenomenul invers, al polisemiei trecutului şi viitorului e o particularitate definitorie a limbajului oral, ca şi absentă din cel scris (cu excepţia stilului beletristic, care împrumută, însă, procedee şi din limbajul oral).

Perfectul compus intervine frecvent pentru situarea acţiunii unor verbe în prezentul comunicării verbale, mai precis, în momentul începerii sau al terminării unui dialog

"V-am salutat...", "Eu am plecat." sau chiar "Eu am şi plecat.". Mai cu seamă verbele de mişcare sînt întrebuinţate astfel în stare de mare grabă, reală sau numai simulată. În acest al doilea caz, prin perfectul compus, subiectul vorbitor pare a vrea să-l determine pe interlocutor să acţioneze într-un anumit sens, dorit de el, eventual să ia mai repede o anumită hotărîre. Fapt este că, dacă reacţia interlocutorului întîrzie, întîrzie şi transformarea în realitate a planului semantic lexical al verbului. În anumite condiţii, mai ales de natură psihologică, sînt situate, prin perfectul compus, în prezentul comunicării la persoana I-a şi acţiuni ale unor verbe care, prin conţinutul lor logico-semantic nu ar admite în dialog, la această formă temporală decît persoana a III-a sau, în cazuri deosebite, persoana a II-a: a tăcea, a adormi: "Ei, gata, am tăcut.", "Sigur că am adormit." Întrebuinţat astfel, perfectul compus al verbului a tăcea concomitent cu situarea acţiunii în prezentul comunicării - dialog o împinge, de fapt, şi în viitor: "Am tăcut..." înseamnă că "Din acest moment nu mai scot un cuvînt".

Valoarea de viitor a perfectului compus e mai puţin frecventă şi se dezvoltă în legătură cu o serie de condiţionări logico-semantice, reflectînd (şi sugerînd) o situaţie de excepţie la care poate ajunge la un moment dat (în mod real sau numai din punctul de vedere al subiectului vorbitor) interlocutorul sau o altă persoană, obiect al comunicării lingvistice: "Să te mai ajut şi în problema asta, şi-apoi ştiu că te-am făcut om.", "Să mai reuşeşti şi la acest concurs, şi-apoi ştiu că ţi-a pus D-zeu mîna în păr."

Întrebuinţarea formei de viitor, mai ales (dacă nu chiar exclusiv) cea construită cu auxiliarul a avea pentru sensul de 'prezent', este determinată de o anume stare de jenă sau de modestie sau de delicateţe, de discreţie etc. în atitudinea subiectului vorbitor faţă de interlocutor: "Am să vă rog să-mi spuneţi cum aş putea ajunge la gară...", sau poate exprima o stare de nemulţumire mult estompată sau mascată: "Am să te rog să pleci şi să mă laşi singur." Această întrebuinţare caracterizează mai ales verbul a ruga şi un grup restrîns de verbe ale zicerii: "Atunci am să te întreb ceva...",

"Ei bine, am să-ţi spun, fără ocol, că eşti un...neserios."
Sigur că la o interpretare matematic-exactă a temporalităţii, a raportului temporal între realitatea implicată în semantica verbului zicerii şi cea a elementelor-obiect al zicerii, forma de viitor exprimă un raport de posterioritate, numai că în durata nedeterminată a procesului de comunicare-dialog, această perspectivă de posteriorioritate se dizolvă în simultaneitatea actului lingvistic.

x
x x

Polisemia gramaticală a imperfectului trece, ca şi cea a prezentului, dar într-o mai mare măsură, nu numai peste contururile din interiorul categoriei timp ci şi peste graniţele dintre categoriile gramaticale de timp şi mod.

Imperfectul sfielii (numit şi al modestiei) situează desfăşurarea acţiunii verbale în momentul vorbirii. El caracterizează mai ales verbul a voi: "Voiam să te rog ceva. În acelaşi prezent al comunicării lingvistice, confundat cu prezentul "activităţilor" desfăşurate cu multă gravitate, este situată acţiunea (sau starea) exprimată prin imperfect în jocurile de copii, cînd se instituie o stare de ambiguitate între real şi ireal: "Eu eram tovarăşa (învăţătoare) şi tu erai elevă.", "Eu eram mama şi tu erai fetiţa", sau "Eu eram fetiţa şi te rugam...". De fapt, pentru copii, după distribuirea rolurilor, totul devine "real".

În anumite situaţii afective, imperfectul îşi pierde caracterul său aspectual specific; din timp imperfectiv devine perfectiv, intrînd în sinonimie cu perfectul compus: "Nu spuneam eu că aşa are să se întîmple!?."

Depăşind limitele categoriale timp-mod, imperfectul exprimă, ca şi în alte limbi romanice, în mod frecvent irealul sau potenţialul, devenind sinonim al perfectului potenţial-optativ, pe care îl şi domină prin frecvenţă: "Dacă ştiam asta, nu-ţi mai spuneam nimic."

Sinonimia imperfect-potenţial-optativ se constituie

şi din perspectiva unei funcţii semantic-stilistice dezvoltată de fiecare din cele două forme verbale în situaţii psihologice similare; ca şi imperfectul sfielii (modestiei), optativ-potenţialul prezent este sinonim gramatical prezentului indicativ: "V-aş ruga să-mi spuneţi cît e ora."

Alteori, potenţial-optativul verbului a vrea intră în structuri verbale prin care subiectul vorbitor evită imperativul, prea direct şi, de aceea, prea dur: "N-ai vrea să taci?"

Pe lîngă sensurile gramaticale dezvoltate prin opoziţiile interne ale categoriei gramaticale a modului, registrul sensurilor modale, concretizări ale celei mai subiective dintre categoriile limbajului: modalitatea, este amplificat mai mult şi mai frecvent decît în limbajul scris, de întrebuinţarea semiauxiliarelor. Între acestea, unele caracterizează numai (sau mai ales) limbajul popular: a vrea, de exemplu, expresie a irealului: "Am vrut să cad." sau a potenţialului: "Ce voiai să fac?", "Ce vrei să faci?"; "Ce-ai fi vrut să-i spun?!"

Aspectul

Limbajul oral se caracterizează printr-o mai accentuată interpătrundere a nivelelor limbii în dezvoltarea planului semantic. Pe fondul acestei strînse împletiri, categoria gramaticală a aspectului, categorie nemorfologizată în limba română, este mai reliefată fie datorită unor componente ale sistemului lexical popular, fie printr-o serie de particularităţi sintactice.

Din perspectivă lexicală, opoziţia aspectuală durativ-incoativ este întărită în sensul reliefării caracterului incoativ de existenţa unor serii paralele constituite din termeni lexicali simpli şi locuţiuni verbale; a da în clocot intră, prin aspectul său incoativ, în opoziţie cu a clocoti, de aspect durativ; a o lua la fugă sau a o lua la picior se opun, în acelaşi sens, verbului a fugi ş.a.m.d.

În categoria mijloacelor lexicale, seria verbelor incoative este mai amplă decît în limba scrisă; verbului a începe, mai puţin frecvent, de altfel, i se alătură a se apuca,

a prinde, a se pune: "S-a apucat de citit." Verbul a se pune, pe lîngă sensul aspectual, incoativ, pe care îl dezvoltă, exprimă şi un nivel ridicat de seriozitate în realizarea acţiunii verbului care urmează: "S-a pus pe citit.", convertind caracterul incoativ în unul durativ (sau intensiv).

Semiauxiliarele a sta şi a vrea, expresie a iminenţei producerii unei acţiuni se întrebuinţează mai frecvent în limbajul oral: "Stă să ploaie", "Vrea să plîngă.", limbajul scris preferînd locuţiunea verbală a fi pe punctul: "E pe punctul de a ploua." Acelaşi sens aspectual îl exprimă mai ales în limbajul popular verbul a trage, în relaţie cu verbul a muri: "Moş Neculai trage să moară." Intrînd într-un fals raport de coordonare copulativă, verbul a sta, mai ales la prezent indicativ, exprimă caracterul durativ al acţiunii celui de-al doilea verb din sintagmă: "Dacă stau şi mă gîndesc bine, pot să vin şi eu mîine..."; "Stă şi se uită toată ziua în tavan".

În planul semantic al sintagmelor construite dintr-un verb precedat de adverbul aproape sau de locuţiunea cît pe ce, sensul aspectual este dominat de unul modal, de ireal: "Cît pe ce să pierd trenul." "Aproape să nu te recunosc."

Sintactic se exprimă mai ales aspectul durativ; se repetă într-un raport de coordonare copulativă verbul-predicat: "Şi vorbeşte şi vorbeşte..."

Numărul şi persoana XIR & PERS.

Mai ales în aspectul familiar al limbajului oral, concomitent cu producerea unor mutaţii semantic-lexicale interne, unele verbe impersonale se întrebuinţează personal: "De un timp încoace lui Ion nu-i mai convine nimic şi tot tună şi fulgeră într-una, împotriva tuturor", "Dacă te întîmpli pe acolo cînd se deschide casa, ia-mi şi mie un bilet!" sau cu dativ pronominal personal: "Tot îi plouă şi îi ninge". Tot în legătură cu o serie de transformări semantice interne, unele verbe unipersonale sînt întrebuinţate la toate trei persoanele: a mieuna, a miorlăi, a lătra etc.: "Ce tot latri acolo?..."

Cît priveşte verbele personale, este de remarcat o sferă funcţională mai amplă a persoanei a II-a singular; este întrebuinţată frecvent în locul persoanei I, în legătură cu o scoatere a propriului *eu* din cauzalitatea evenimentelor, în situaţii în care cursul acestora este decis de factori exteriori voinţei şi putinţei subiectului vorbitor: "Ce *să-i faci*, aşa-i lumea...". Nu de puţine ori astfel de structuri exprimă o stare de nemulţimire: "Nu mai *încapi* de atîţia savanţi", "La ce *te puteai aştepta* de la unul ca el?!", "*N-ai* ce *să* mai *vezi* la televizor...", "N-ai unde *să te duci*...". Persoana a II-a este, alteori, expresia unui alter-ego, într-un tip particular de dialog interior, mai ales în situaţii de impas. "Ei, acum *ce te faci*, băiete, pe unde îţi *scoţi* cămaşa?".

Întrebuinţarea persoanei a II-a pentru exprimarea subiectului vorbitor este adesea o consecinţă a folosirii imperativului cu valoare de indicativ prezent: "Acum c-am aflat despre ce-i vorba, *pune-te*, băiete, pe învăţat zi şi noapte!..." sau a imperfectului verbului *a voi* (*a vrea*) cu valoare de potenţial: "Ce *voiai* să-i spun? Să-l mint?". În această din urmă situaţie, subiectul vorbitor vrea să-l convingă pe interlocutor de inexistenţa unei soluţii alternative şi să şi-l facă solidar în atitudinea sau modul de a fi acţionat la un moment dat: "Ce *voiai* să fac?" sau respinge nişte reproşuri, mai mult virtuale: "Unde-*ai fi vrut* să mă duc?"

În condiţii speciale, se foloseşte pluralul persoanei I sau pentru persoana I singular sau pentru persoana a II-a singular: "Mă duc să *vedem* dacă este ceva de soi...", "Ei, *am fost* cuminţi azi?". Pentru persoana a II-a se foloseşte mai ales în conversaţiile cu copiii. Întrebuinţarea pluralului persoanei I în locul singularului persoanei a II-a sau a III-a exprimă de multe ori o atitudine ironică din partea subiectului vorbitor: "Ei da, că sîntem boieri noi, *nu ne coborîm* pînă într-acolo...". Cu această funcţie se întrebuinţează uneori şi persoana a III-a singular pentru persoana a II-a singular, "Domnul nu vine, el *nu se compromite*..."

Adverbul

Desfăşurarea procesului de comunicare în prezenţa planului de referinţă are drept consecinţă o mai mare frecvenţă, în limbajul oral, a unor adverbe pronominale: aici, acolo, acum, asa etc., care trimit direct spre locul, timpul şi modul în care se desfăşoară evenimentele aflate în discuţie: "Aşeaz-o aici (acolo, acum, asa)!"

Frecvenţa deosebit de ridicată a acestor adverbe (şi mai ales a unora dintre ele) îşi are totodată izvorul într-o serie de particularităţi ale funcţionalităţii lor semantice.

Ca adverbe pronominale, unele dintre ele vin adesea în ajutorul subiectului vorbitor care, în procesul spontan al comunicării lingvistice, poate să nu afle la un moment dat, numele concret, substantival, al unui referent spaţial sau temporal sau al unei caracteristici modale: "Uite-acolo cartea, acolo, d-le...pe masă...", "E asa...,cum să spun, asa...,cam sucit."

Poate datorită caracterului lor pronominal, precum şi marii lor circulaţii, aceste adverbe ajung să se întrebuinţeze în afara relaţiei cu un plan ontologic specific, cînd sfera lor semantică tinde spre nedeterminat. Mai ales adverbul acolo (eventual cu forma colo) se impune printr-o mare varietate de întrebuinţări semantic-afective. Este expresie a unei aproximări concesive din partea subiectului vorbitor, în legătură cu interlocutorul, cu o a treia persoană sau cu sine însuşi, a unei atitudini de indiferenţă, de neangajare a propriei fiinţe în dezvoltarea unei acţiuni:"Fă şi tu, acolo, ceva, să nu zică lumea că iei bani degeaba...", "Am să dau şi eu, acolo, cît oi putea..." Reflectă o atitudine protectoare sau uşor glumeaţă faţă de persoana-obiect al conversaţiei: "E şi el, acolo, un pui de om..."

Mai multe valori expresive dezvoltă adverbul acolo (şi cu varianta colo) şi, mai rar, adverbul aici, prin constituirea unor sintagme mai mult sau mai puţin fixe în limbajul oral. Cît colo exprimă indignarea: "Te trîntesc cît colo!" ,

cînd colo, surpriza desfăşurării evenimentelor într-un sens contrar aşteptărilor subiectului vorbitor: "Eu speram să găsesc totul pus la punct şi, cînd colo, ei nici nu se apucaseră..."; cît de colo exprimă superlativul evidenţei unor aspecte din realitate: "Se vede cît de colo că minte.", auzi colo, nemulţumirea unei surprize provocată de atitudinea interlocutorului sau a persoanei-obiect al comunicării: "Auzi colo? că eu i-am spus să facă aşa..."; fugi de-acolo! sau fugi de-aici!, exprimă respingerea dispreţuitoare a spuselor interlocutorului sau uimirea provocată de caracterul neaşteptat al celor comunicate de acesta.

În legătură cu predominarea unei perspective concrete în perceperea lumii înconjurătoare, adverbele aici, încoace, încolo, exprimă prin imagini spaţiale dimensiuni temporale: "De-aici înainte să nu te mai aud cu astfel de poveşti!", "De doi ani încoace verile nu mai sînt veri", "Am să mă duc mai încolo la bibliotecă."

Mai ales datorită desfăşurării dialogate a comunicării orale, un alt adverb, atunci, îşi depăşeşte sensul său propriu, temporal. El devine frecvent expresie a unui fascicol de circumstanţe, nedelimitabile ci impunîndu-se ca atare, ca sumă de împrejurări. Adverbul concentrează în semantica sa o întreagă propoziţie sau chiar frază: "Eu nu mai vin,pentru că e prea tîrziu./-Atunci nu mă mai duc nici eu."

În interiorul categoriei comparaţiei, pe lîngă particularităţi comune cu adjectivul - amplul registru al modalităţilor expresiv-plastice de construire a superlativului absolut -,adverbul se caracterizează şi prin cîteva note specifice. În împletire cu factori de ordin prozodic şi fonetic (accent muzical, intonaţie, durată a vocalelor etc.) şi sintactic (mai ales topica), adverbul mai exprimă superlativul: "Că greu te mai mişti!..." Reluarea prin coordonare a adverbului aşa nu exprimă un superlativ ci situează pe o linie de mijloc însuşirea unei acţiuni verbale: "Cum învaţă?/ -Aşa şi aşa..."

Metaforic, superlativul desfăşurării unor acţiuni

se exprimă printr-o serie de locuţiuni de largă circulaţie în limbajul oral: "A se prăpădi de rîs", "A se tăvăli de rîs", "Rîde cu gura pînă la urechi", "Fuge mîncînd pămîntul", "Minte de stinge" ş.a.m.d.

Interjecţii şi onomatopei

Sînt două categorii, de fapt lexicale, aproape absente din limbajul scris. Fac excepţie doar stilul beletristic, cînd scriitorul se defineşte prin oralitate stilistică, şi, mai rar, limbajul poetic.

Interjecţiile constituie o categorie lexicală specifică limbajului oral prin chiar natura lor de expresie lingvistică spontană a unor stări afective sau intelectuale. Între ele se disting o serie de clase, în funcţie de rolul jucat în procesul de comunicare lingvistică:

- interjecţii care exprimă lingvistic starea afectivă a subiectului vorbitor în momentul desfăşurării comunicării sau care l-au provocat: "Uff! ce frig e azi!", "Deh! ştiu eu?!...". Ele pot constitui - şi constituie în mod frecvent- prin ele înseşi o comunicare deplină: Aoleu!!, Vai! etc.

- interjecţii care exprimă atitudinea subiectului vorbitor faţă de acţiunile interlocutorului, care funcţionează mai ales ca destinatar: entuziasm şi admiraţie: bravo!, ura!, admonestare: halal!, dispreţ : ptiu! etc.

- interjecţii de adresare, prin care subiectul vorbitor atrage un interlocutor în procesul de comunicare. Ele însoţesc în mod frecvent un vocativ: mă, măi, bre, ei, hei! etc.

- interjecţii interogative, prin care se reia un discurs purtat anterior, fie într-o interogaţie directă "Ei?..." (adică "Ce-ai aflat?, Ce-a spus?"), fie într-una retorică: "Aşa am spus eu, ai?",

- interjecţii volitive, prin care vorbitorul îl îndeamnă pe interlocutor la o anumită acţiune sau atitudine: ia, iată, at!, hai etc.

- interjecţii care însoţesc diferite gesturi umane,

în relaţia subiectului vorbitor cu interlocutorul său: poftim, na etc.

Se înţelege că aceste clase de interjecţii sînt delimitate doar într-o măsură relativă. Cele mai multe dintre ele sînt "polisemantice", dar nu numai în sensul posibilităţilor de a exprima o mare diversitate de stări afective sau de atitudini (uneori chiar contrarii: bravo poate exprima, în funcţie de intonaţie, atît admiraţia cît şi dezaprobarea), ci şi în capacitatea lor de a-şi depăşi propria clasă. Interjecţia na!, de exemplu, expresie lingvistică însoţitoare a unui gest (de oferire a unui obiect sau de simulare a bătăii, în limbajul copiilor, sau chiar însoţind lovituri reale) poate exprima şi stări de nemulţumire: "Ei, na!...". Şi tot aşa poftim!, care dezvoltă, însă, o sferă "semantică" mai amplă: însoţeşte un gest (Poftim cartea!), realizează o invitaţie, care poate fi încărcată de atitudini diverse, de la reverenţa, gravă, sau numai oficioasă, la nemulţumirea reţinută, instrument al funcţiei fatice a limbajului (Poftim?...), expresie a nemulţumirii, provocată de surpriza unei veşti nedorite: "Ei poftim!..." sau de spusele interlocutorului: "Poftim?!". Diferenţierea diferitelor funcţii semantic-afective se realizează la nivel fonetic şi prozodic.

În strînsă legătură cu caracterul mai concret al percepţiilor auditive, onomatopeile reflectă tendinţa accentuată a subiectului vorbitor spre exprimare plastică şi, într-un anume sens, participativă. Onomatopeile caracterizează mai cu seamă componenta narativă a dialogului: "Cînd l-am văzut aşa, pleosc! o palmă...", "Abia a făcut un pas şi trosc!..." În afara exprimării "copiative" a unor fenomene din realitate, onomatopeile se constituie uneori în expresie a atitudinii subiectului vorbitor faţă de interlocutor sau faţă de o altă persoană-obiect al comunicării lingvistice. Atitudinea e de ironie sau satirică. Subiectul vorbitor situează vorbirea sau mişcarea sau alte manifestări de comportament ale unei alte persoane sub semnul unor emisiuni sonore caracterizatoare, în mod direct sau prin analogie: "Fără să-ţi dai seama el e pîs-pîs în spatele tău"; "Toată ziua mîr-mîr...", "Eu îl întreb

serios şi el că-i _cîr_, că-i _mîr_...".

În limbajul scris, atît interjecţiile cît şi onomatopeile au un palid corespondent în prezenţa unor verbe sau substantive de origine interjecţională sau onomatopeică: _a ofta_, _oftat_, _a se văita_, _vaiet_, _a cîrcîi_, _a scîrţîi_ etc.

Nivelul sintactic

Particularităţile sintactice ale limbajului oral îl diferenţiază la fel de mult ca şi cele fonetice de limbajul scris. Ele îşi au originea în caracterul dialogat al actului lingvistic şi, în legătură cu acesta, în spontaneitatea şi ritmul rapid al formulării şi emiterii mesajului. Acestea se manifestă cu precădere în:

a.- realizarea opoziţiei fundamentale _afirmativ-negativ_,

b.- exprimarea _modalităţii_ sintactice,

c.- structura şi dezvoltarea unităţilor şi raporturilor sintactice.

a. _Opoziţia afirmativ-negativ_

În realizarea opoziţiei sintactice _afirmativ-negativ_, desfăşurarea în dialog a comunicării orale face posibilă şi specifică întrebuinţarea frecventă a _adverbelor-fraze_. Venind ca răspuns la întrebări ale interlocutorului, adverbele _nu_ şi _da_ devin suficiente pentru exprimarea unei întregi comunicări complexe. Adverbul _nu_ lasă subînţeles planul semantic general exprimat deja, interogativ sau afirmativ de interlocutor iar adverbul _da_ concentrează în structura sa de adîncime acelaşi plan semantic, făcîndu-şi-l propriu: "-Mergi azi la seminarul de stilistică?/-_Da_ (_Nu_)."

Prezenţa elementului subiectiv în desfăşurarea actului lingvistic determină o mare varietate prozodică în articularea acestor adverbe, neutre în sine, însoţirea lor cu alte adverbe-expresie a modalităţii sintactice sau organizarea particulară a enunţului.

La nivel fonetic, intonaţia, durata vocalelor alcătuitoare sau intervenţia unei proteze consonantice, ca în _Mdai_,

fenomen discutat mai sus, reflectă un registru amplu de atitudini și de stări afective ale subiectului vorbitor, individ singular sau grup compact: hotărîre: Da!, Nu!, articulate scurt, eventual cu o pronunțare accentuată a consoanei; respingerea precipitată a spuselor interlocutorului care ar vrea să eludeze întrebarea: no, repetat: no-no-no; satisfacție: prelungirea vocalei: da-a-a!, respingerea încărcată afectiv, mai ales în grup, a unei propuneri (eventual retorice) a interlocutorului: prelungirea în ecou a vocalei u: Nu-u-u-u! ș.a.m.d. Reluarea adverbului nu prin conjuncția copulativă și sugerează îndărătnicia persoanei-obiect al comunicării care rămîne cu încăpățînare pe o anumită poziție: "I-am spus să vină și el, că e dorit acolo, dar el nu și nu..."

În limbajul familiar, negația se realizează uneori prin interjecțiile Ț!! sau Aș! Interjecția din urmă sugerează și o anumită stare sufletească a subiectului vorbitor, înșelat în așteptările sale: "Și ți-a rezolvat pînă la urmă problema?/Aș!"

Adverbele de modalitate exprimă atitudinea de siguranță (cu diferite nuanțări) a subiectului în legătură cu cele afirmate sau negate de el însuși: "Firește (sigur, bineînțeles, fără îndoială) că da (nu).", sau de îndoială (de asemenea, cu diferite nuanțări): Poate (probabil) că da (nu).

În legătură cu o mare varietate de trăiri afective și intelectuale, exprimarea negației se caracterizează printr-o mare diversitate de organizare a enunțurilor lingvistice. Predominante sînt construcțiile exclamative, de la sintagme nominale simple pînă la propoziții și chiar fraze. Vorbitorul respinge în mod hotărît adevărul ("neadevărat" al) spuselor interlocutorului: "Da' de unde?!", este surprins de afirmațiile acestuia: "Doamne ferește!", "Ferească dumnezeu!", infirmă categoric cele auzite de interlocutor de la o altă persoană: "Nici vorbă?!", are o atitudine de desconsiderare și scepticism, izvorîtă dintr-o mai veche experiență în legătură cu o a treia persoană: "Ți-ai găsit?!", este ironic: "Ca mai ba să mai deie pe la școală", descrie cu nemulțumire tăcerea absolută în care s-a închis la un moment dat persoana-obiect al comunicării narative: "El, pace (să mai spună

ceva)!..." ş.a.m.d. Foarte frecvent intervine în exprimarea sau accentuarea negaţiei sau în anularea ei adverbul ba; prin astfel de construcţii, subiectul vorbitor exprimă o negaţie hotărîtă: "Eşti supărat pe mine?/Ba deloc.", respinge spusele interlocutorului, fie în construcţii negative: "Tu ai luat cartea de pe masă!/Ba nu!", fie în construcţii pozitive: "Tu nici nu erai acolo.../Ba da (eram)", "Ai fost la teatru./Ba la cinema.", refuză cu hotărîre şi indignare îndemnul subiectului interlocutor: "Te rog să taci./Ba n-am să tac deloc." Respingînd cel mai adesea o ipoteză negativă a interlocutorului sau o întrebare neîncrezătoare, construcţia "Ba bine că nu!..." situează afirmaţia la un înalt grad de certitudine. I se alătură interogativa retorică "Cum să nu?!". Cu o accentuare particulară a adverbului cum, aceeaşi propoziţie, interogativ-exclamativă, neagă ironic afirmaţia interlocutorului sau îi respinge dorinţa exprimată: "Îmi închipui că te-ai simţit foarte bine acolo?!/!Cum să nu?!".

Cînd subiectul vorbitor este indignat de nerealizarea unei acţiuni de către persoana-obiect al comunicării, răspunsul său negativ la întrebarea interlocutorului este construit în baza expresiei interjecţionale pe dracu sau pe naiba: "Şi ţi l-a dat înapoi?/Ei, pe dracu!", care acordă valoare negativă chiar unei propoziţii afirmative: "Şi a venit aşa cum ţi-a promis?/A venit pe dracu (pe naiba)." Ca să fie mai convingător, subiectul vorbitor îl ia ca martor chiar pe interlocutorul său, devenit subiect al unei propoziţii comparative: "Cum nu te-ai dus tu, că nici măcar n-ai ştiut despre asta, tot aşa nu s-a dus el...".

Negaţia se exprimă alteori prin diverse alte propoziţii pozitive: "Mare lucru ai făcut!", "Mare nevoie am eu de tine!", "Asta-mi mai lipsea acum!", "Ţi-ai şi găsit omul!..."

b.- Modalitatea

Este o categorie lingvistică atotcuprinzătoare, prin care subiectul vorbitor îşi exprimă atitudinea faţă de realitatea pe care o comunică lingvistic. Se exprimă prin mijloace fonetice, morfologice şi sintactice.

o dezvoltare metaforică, tip hiperbolă; gramatical, sensul lor tinde spre imperativ: "Luate-ar naiba!", "Arză-te-ar focul să te ardă!".

Intonația exclamativă modifică topica și funcția elementelor lingvistice, în trecerea din plan paradigmatic în plan sintagmatic. Astfel, pronumele și adverbele interogative devin instrumente exclamative fundamentale: "Ce frumos e azi!", "Cum mai plîngea!", concomitent cu o situare a însușirilor nominale sau verbale la superlativul absolut: Adverbele unde și cînd exprimă în construcții exclamative surpriza: "Și unde nu începe-o ploaie!", "Cînd colo, dau peste tine...". Conjuncția că, din element de subordonare, devine instrument al superlativului absolut: "Că hapsîn mai ești!". În realizarea acestei noi funcții, este întărită de adverbul mai, care poate exprima și singur superlativul: "Încet se mai miști, domnule!". În imprecații, intensitatea maximă a trăirii unor stări afective, cel mai adesea de indignare, determină inversarea ordinii elementelor care compun sintagma optativului precum și reluarea aceluiași verb la conjunctiv: "Mînca-te-ar pămîntul să te mănînce!".

Un loc aparte îl ocupă în limbajul oral structurile invocative (Sextil Pușcariu, Limba română), prin care vorbitorul își exprimă indignarea, supărarea, amărăciunea: "Bată-te-ar Dumnezeu să te bată!". Organizarea acestor structuri este, în general, aceeași: verb la optativ-potențial reluat prin conjunctiv plus subiect exprimat prin substantiv denumind ființe mitice: "Trăsni-l-ar sfîntul să-l trăsnească!", Cînd subiectul este exprimat prin substantivul noroc, starea afectivă a vorbitorului poate fi și de apreciere: "Ei, bată-te norocul să te bată!..."

Propoziții interogative exclamative

Dintre propozițiile interogative, sînt prin excelență marcate afectiv cele retorice. Prin ele vorbitorul nu cere, de fapt, informații despre vreun aspect al realității, ci afirmă sau mai ales neagă ceva. Aceasta o face la modul interogativ, sau pentru că e dominat de o anumită stare sufletească, sau pentru că vrea să impună interlocutorului un anumit punct de vedere, sau pentru că vrea să-l facă părtaș la o anumită moda-

litate de a considera o problemă oarecare.

Subiectul vorbitor este nemulţumit de o anumită atitudine a interlocutorului şi-i face reproşuri: "Ai ţinut tu vreodată cont de toate astea?", răspunde iritat, cu duritate la spusele acestuia: "De unde era să ştiu că vin chiar azi?!", este ironic: "Cum să nu ştie el ce se întîmplă aici?!" sau indignat şi cere socoteală: "A fost cineva să-l ajute atunci?" sau îşi strigă doar indignarea: "Ai mai pomenit d-ta aşa ceva?!", "Dar nu ne înţelesesem altfel?!" ş.a.m.d.

Interogaţia retorică exprimă frecvent o afirmaţie : "Cum să nu-l cunosc? sau respinge o afirmaţie sau o îndoială a interlocutorului: "Cum să uit?!" sau îşi exprimă regretul: "Să nu rămîn şi eu cu el?!"

Interogativele directe exprimă starea sufletească a subiectului vorbitor sau atitudinea lui faţă de conţinutul celor comunicate de interlocutor printr-o intonaţie afectivă secundară, care o modelează pe cea interogativă principală. Starea afectivă dominantă este cea de uimire: "Îţi place aşa un tablou?" cu care se împleteşte frecvent nemulţumirea: "<u>Ai făcut</u> tu asta?" sau, dimpotrivă, satisfacţia, bucuria: "Ai făcut <u>tu asta</u>?!". Întrebarea poate conţine alteori o ameninţare: "Aşa?!", cînd vocala finală se prelungeşte ameninţător: "Da-a-a?", "Nu-u-u?" sau scrutător: "Precis?!". Se exprimă, însă, şi alte atitudini, îndoiala, de exemplu: "Ştiu eu?!...", cînd semantica propoziţiei poate tinde chiar spre negaţie, mai ales cînd subiectul vorbitor nu pare chiar dispus să accepte punctul de vedere al interlocutorului.

Sînt încărcate afectiv atît interogativele totale cît şi cele parţiale. La cele dintîi, intonaţia afectivă interesează, în general, întreaga propoziţie şi se desfăşoară crescendo: "Te-ai dus tu acolo?". Nu sînt puţine situaţiile, însă, cînd accentul intonaţional se concentrează pe un anumit termen, expresie lingvistică a originii stării, de uimire, de exemplu. Acesta ocupă atunci o poziţie privilegiată în structura propoziţiei şi determină o modificare a intonaţiei secundare a acesteia, care poate descreşte: "<u>Acolo</u> te-ai dus?". Cînd accen-

tul afectiv-intonaţional trebuie să cadă pe subiect, acesta nu mai poate rămîne subînţeles şi nici inclus în desinenţa verbului-predicat, ca în cazul interogativelor neutre, şi se plasează după predicat: "A făcut el asta?".

La interogativele parţiale, energia intonaţională se concentrează pe adverbele sau pronumele interogative, de unde se propagă descrescendo cu o eventuală nouă creştere pe final: "Unde l-ai văzut?", "Cu cine ai fost?", "Cînd s-a întîmplat asta?".

Cînd subiectul vorbitor nu se simte îndreptăţit să solicite ceva în mod imperativ, foloseşte propoziţia interogativă în locul uneia imperative: "Îmi dai şi mie?", Vrei să mai citeşti o dată?".

O situaţie mai deosebită în exprimarea pe cale sintactică a modalităţii, o constituie propoziţiile în care se împletesc pînă la confundare caracterul interogativ cu cel exclamativ sau (şi) cu cel imperativ. Acestea, trecîndu-şi în umbră aproape total conţinutul semantic denotativ, derivînd din sensul lexical al termenilor componenţi şi din cel gramatical al raporturilor sintactice în care aceştia se cuprind, exprimă mai frecvent surpriza şi uimirea vorbitorului la aflarea unei veşti cu totul ieşită din comun: "Nu mai spune?!", "Fugi de-aici?!" "Ce spui?!", "Ei, taci?!". Intensitatea stării de minunare determină şi intervenţia în propoziţie a unei interjecţii, care ocupă primul loc: "Ei, taci?!", "Ei, lasă-mă?!", "I-auzi!" etc.

c. Unităţi sintactice

Dezvoltarea şi structura lor sînt determinate mai ales de două particularităţi ale comunicării orale:

- caracterul dialogat,
- spontaneitatea.

Caracterul dialogat impune:

- marea frecvenţă a frazelor sintetice, neanalizabile,
- organizarea eliptică sau fragmentară a enunţului.

Caracterul spontan determină:

- predominarea topicii subiective în raport cu cea obiectivă,

- dezvoltarea dezorganizată a enunţului.

Fraze neanalizabile

De fapt, marea frecvenţă a cuvintelor-frază (A.Martinet), numite de Gramatica Academiei propoziţii neanalizabile, îşi are originea în amîndouă particularităţile comunicării orale, dar, în funcţie de acestea, reprezintă două categorii diferite sub aspect morfologic. Caracterul dialogat impune frecvenţa deosebită a adverbelor-frază, în interiorul opoziţiei sintactice afirmativ-negativ. Adverbele şi locuţiunile adverbiale de afirmaţie sau negaţie concentrează în semantica lor o întreagă comunicare, corespunzînd unei propoziţii sau fraze prin care subiectul verbitor răspunde unei propoziţii sau fraze interogative totale a interlocutorului: "-Ai fost unde te-am trimis eu/-Da (Nu)."

Spre deosebire de adverbele da şi nu, teoretic neutre din punctul de vedere al funcţiei expresive a limbii, dacă nu luăm în consideraţie variantele lor fonetice sau prozodice, locuţiunile adverbiale poartă în ele înseşi şi o componentă semantică subiectivă, expresie a atitudinii verbitorului faţă de spusele interlocutorului: Ba bine că nu, Se-nţelege, Nici vorbă, Mai încape vorbă?! etc.

Atitudinea subiectivă se exprimă frecvent prin adverbe de modalitate însoţitoare: Sigur că da, Sigur că nu, cînd frazele nu-şi pierd, de fapt, calitatea de unităţi sintactice neanalizabile. Tot fraze neanalizabile trebuie considerate şi adverbele de modalitate întrebuinţate autonom, fie în planul prim, obiectiv, al comunicării: "Vine şi Doina mîine?/-Sigur(Probabil, Poate etc.), fie în planul secund, subiectiv, al incidenţei: "-Va veni, probabil (fireşte, bineînţeles etc.), şi Mihai."

Caracterul spontan al comunicării orale impune frecvenţa ridicată a interjecţiilor-frază: Interjecţii interogative: -Ei?, apelative: Hei!, volitive: Iа!, St!, afective: Uff!, Vai!, apreciative: Bravo! etc. Unele interjecţii funcţionează ca fraze neanalizabile numai în plan obiectiv: Hei! sau Ei? sau

Şi!, altele se întrebuinţează atît în plan obiectiv: "-Zău?", cît şi în planul incidenţei: "Nu ştiu, zău, dacă am să pot veni...", "Şi tu, zău, puteai să fii mai blînd..."

Brevilocvenţa

Caracterul dialogat şi spontan-afectiv al comunicării orale, cunoaşterea directă a datelor planului obiectiv precum şi acţiunea principiului minimului de efort determină întrebuinţarea numai a elementelor absolut indispensabile pentru transmiterea şi înţelegerea exactă a mesajului verbal, ceea ce duce la constituirea unor enunţuri fragmentare. În legătură cu aceste enunţuri, lingviştii folosesc mai ales(sau chiar exclusiv) termenii de elipsă şi subînţelegere. Sextil Puşcariu vorbeşte, în Limba română (p.126-7) şi de brevilocvenţă, fenomen discutat şi de N.Drăganu (în Istoria sintaxei, p.1o2),iar în lingvistica actuală de Ecat. Teodorescu (în Curs de sintaxa limbii române, p.333).

Etimologic vorbind, termenul brevilocvenţă înseamnă concizie în exprimare, exprimare concisă, cu puţine cuvinte (breviloquens,-entis).Exprimare în puţine cuvinte, pe scurt, nu înseamnă, în concepţia lui S.Puşcariu, exprimare prescurtată, pentru că aceasta ar duce la ideea unei asimetrii între planul gîndirii şi cel al vorbirii, s-ar gîndi, adică, în întregime dar s-ar exprima numai în parte. In realitate, vorbitorul exprimă condensat ceea ce gîndeşte concentrat; ideea "nu se desfăşoară" (N.Drăganu), ci rămîne concentrată în planul semantic al cîtorva termeni sau chiar al unuia singur.

Fenomenul se produce în permanenţă în comunicarea orală, creîndu-se mereu noi structuri brevilocvente sau recreîndu-se altele, fixate într-un plan paradigmatic al limbajului popular, prin excelenţă oral. Se preiau din acest plan construcţii fixe precum Au luat-o la sănătoasa, Singur cuc (exemplele din S.Puşcariu) etc. sau modele: "Ce naiba întîrzii atît?!", "De ce naiba (dracu, dumnezeu) am venit eu aici?!" etc.

Desfăşurarea comunicării în prezenţa elementelor alcătuind planul ontologic şi cadrul situaţional determină o

dezvoltare permanentă a structurilor sintactice brevilocvente, care iau frecvent forma unor fraze nominale exclamative: Uşa! (Închide uşa!, Nu ai închis uşa!), Gura! (Taci din gură!), Vorba!(Lasă vorba) sau imperative: Carnetul! (Dă-mi carnetul!). Concentrarea expresiei lingvistice stă, alteori, în legătură cu o situaţie tensională accentuată la maximum, ca în limbajul medicului aflat în operaţie: "Foarfece, tifon, pensă..." sau în cel al militarilor, în desfăşurarea unor acţiuni care cer energie şi rapiditate de execuţie: Foc!, Drepţi! etc.

Elipsa

Spre deosebire de cele brevilocvente, structurile eliptice reprezintă într-adevăr expresia fragmentară a unei gîndiri complete. Subiectul vorbitor lasă la o parte, neexprimat, ceea ce consideră de prisos pentru cantitatea de informaţii pe care o are de transmis. Acum intervine o asimetrie între structura de adîncime şi cea de suprafaţă a enunţului. În structura de adîncime, planul semantic al enunţului conţine - gîndite - toate elementele mesajului. În structura de suprafaţă, însă, planul expresiei se desfăşoară numai parţial, subiectul vorbitor are în vedere fie cadrul situaţional, care suplineşte golurile pe care el le lasă în exprimare, fie cunoştinţele lingvistice şi culturale ale interlocutorului. Întrebarea "- Da-nccotro aşa de dimineaţă, Maria?" se poate lipsi de verbul-predicat întrucît actul de'a merge' este realizat chiar de interlocutor, cel întrebat. Proverbul "Cine sapă groapa altuia...(cade singur în ea)" poate fi exprimat numai pe jumătate întrucît interlocutorul trebuie să-l cunoască. În acelaşi timp, construcţiile eliptice reflectă anumite stări afective sau intelectuale, care fragmentează exprimarea. Suprimarea verbului zicerii, de exemplu, în reluarea interogativ-retorică a spuselor interlocutorului este expresia unei stări de indignare cel mai adesea: "- Tu nu vorbi că n-ai fost acolo!.../- Cum n-am fost?".

Cînd ia naştere prin evitarea conştientă a repetării unui termen exprimat anterior, elipsa este numită de lingvistica franceză, de unde a trecut şi în cea românească, brahilogie: "Eu am plecat la mare şi ea la munte."

Elipsa verbului se alătură brevilocvenței, de care se apropie pînă la a face ca și imposibilă diferențierea, în impunerea <u>construcțiilor nominale</u> între componentele definitorii ale sintaxei orale (și, în consecință, ale sintaxei limbajului popular, prin excelență oral): "Nici cîine,nici ogar". "După cîteva zile m-a apucat disperarea: nici tu casă, nici tu masă, nici tu prieteni...", "Vorbă multă, sărăcia omului". Substantivele sau adjectivele sînt cel mai adesea elementele care poartă în enunț accentul semantic și afectiv: "Frumoasă figură (mi-ai făcut)!...", "Isteț băiat (e acesta, al tău)!...", "Nemaipomenit!", "Formidabil!". Intonația actualizează în aceste fraze lipsite de verb (predicativ sau copulativ) funcția predicației, esențială pentru realizarea unei comunicări.

În legătură mai ales cu starea afectivă a subiectului vorbitor dar și cu o caracteristică mai generală, obiectivă, a limbajului oral: atenția minimă acordată elaborării, elipsa provoacă adesea "dezorganizarea" enunțului. Fenomenul se petrece mai cu seamă cînd se asociază într-o aceeași frază propoziții analizabile și propoziții neanalizabile: "! Nici de la voi n-a fost nimeni?/- Ba da la noi da", sau cînd se reproduce în vorbire directă legată (vezi pag.99) fraza unei terțe persoane, fără întrebuințarea verbului zicerii, însă: "S-a repezit la mine că de ce nu poate pleca și el", "Eu am încercat să-l liniștesc, dar el că nu, că nici nu vrea să audă, că să-l duc imediat acolo."

Sînt rezultatul unor elipse cele mai multe din modalitățile afective de exprimare a opoziției sintactice afirmativ-negativ. Sintagma <u>Nici vorbă</u> este "fragmentul" lingvistic realizat dintr-un "enunț" gîndit în întregime de subiectul vorbitor care nu mai reia, însă, părțile comune cu fraza interlocutorului: "Și spui că poți face tu asta?/- Nici vorbă(că pot face asta eu). Și tot așa, <u>Da'cum</u> sau <u>Da! cum să nu</u> sînt fragmentele unui enunț precum "Da' cum să nu știu cine e fata asta?!" gîndit ca răspuns la întrebarea: "Și adică tu știi cine e fata asta?!"

În exprimarea modalității sintactice, subiectul vorbitor fără să mai reia fraza interlocutorului situează conținutul acesteia, prin întrebuințarea doar a instrumentului modal (un adverb sau o locuțiune adverbială de modalitate), sub semnul probabilității, ipotezei etc.: "Vine și Mircea mîine?/-Probabil (Poate)". Cînd modalitatea se exprimă prin verbe subiective (dar nu semiauxiliare), subiectul vorbitor fragmentează adesea enunțul imediat după conjuncția de subordonare iar aceasta se solidarizează fonetic cu verbul regent: "O fi știind el ceva.../-Cred că (Cre'că)/știe el ceva/. Așa trebuie să fi luat naștere adverbele parcă (pare că), mătincă (mă tem că).

Aceste din urmă structuri eliptice se apropie mai mult de enunțurile al căror caracter fragmentar se datorează subînțelegerilor.

Subînțelegerea

Desfășurarea în dialog a comunicării orale, în prezența ambilor protagoniști care își alternează rolurile, asigură enunțului global continuitate semantică prin articularea replicilor individuale care, în sine reprezintă enunțuri fragmentare; subiectul vorbitor nu mai repetă termeni exprimați deja de interlocutor sau de el însuși într-o replică anterioară.

Fenomenul caracterizează mai ales frazele prin care subiectul vorbitor răspunde unor interogative parțiale ale interlocutorului: "- Cînd pleci la mare?/ - Mîine."

Subînțelegerea poate trece - și a trecut în limbajul popular-într-o serie de sintagme relativ fixe, care pot fi asimilate elipsei. Construcțiile caracterizează în special sintaxa frazei; propozițiile subordonate rămîn neexprimate cînd predicatul lor ar fi fost exprimat prin același verb ca și predicatul din regentă: "Las' să plătească, că are de unde (plăti)", "Aș merge și eu la film dar n-am cu cine (merge)".

O anumită stare afectivă impune neexprimarea "obiectului" care a cauzat-o: "Să știi că...(el)", "Doar n-o fi...(Mircea)?!" etc.

Sintaxă mixtă

Sintagma, întrebuinţată de Tatiana Slama-Cazacu[38], definește o altă caracteristică a comunicării orale: împletirea elementelor de limbaj verbal cu elemente de limbaj neverbal.

Fiind situaţi în miezul cadrului situaţional, aflaţi unul în prezenţa celuilalt şi fiind în contact imediat cu "obiectele" realităţii despre care ei urmează să comunice, protagoniştii îmbină în permanenţă limbajul sonor articulat cu limbajul vizual, cinetic: privire, surîs, mimică, gestică etc. Indicarea cinetică a unui obiect, de exemplu, face superfluă exprimarea lui lingvistică printr-un complement. În felul acesta verbul sau interjecţia tranzitivă se pot construi fără complement direct: "Ţine (cartea, indicată sau oferită gestual)!, "Poftim (revista)!". Privirea cadrului situaţional de către amîndoi protagoniştii acordă sens exact (sau numai aproximativ)propoziţiilor neanalizabile: Da (Nu), care nu mai sînt replici ale subiectului vorbitor la propoziţii interogative totale realizate lingvistic de interlocutor, ci la o comunicare desfăşurată prin intermediul privirii "interogative" a interlocutorului: 'Să-l pun aici?'/"-Da (Nu)". Aceleaşi fraze neanalizabile pot fi provocate de urmărirea de către subiectul vorbitor a comportării interlocutorului: "Nu!" ('Nu-l pune acolo!'; subiectul vorbitor a urmărit cum acţionează interlocutorul) sau "Nu!" (Nu-l arunca! sau "Nu te aşeza!" sau altceva...; subiectul vorbitor vrea să-l oprească pe interlocutor de la săvîrşirea unei acţiuni). În aceleaşi condiţii se pot exprima lingvistic şi numai elementele circumstanţiale: "Mai jos." (subiectul vorbitor dă indicaţii interlocutorului despre aşezarea unui tablou) sau chiar numai instrumente categoriale; pentru exprimarea aspectului, de exemplu: "Încă!" (subiectul vorbitor cere interlocutorului să continue acţiunea pe care o desfăşoară: "Mai urcă încă puţin!", "Mai pune încă o cantitate" etc.), "Iar?" (vorbitorul este nemulţumit de repetarea unei acţiuni: "Iar vine ăsta?", "Iar să mă duc?", "Iar ai venit?").

Repetiţia şi tautologia

Fenomenele de brevilocvență, elipsă, subînțelegere și sintaxă mixtă derivă dintr-o serie de particularități ale comunicării orale, în esență, indiferent de apartenența culturală a protagoniștilor și făcînd ca și inexistentă distincția dintre limbajul popular, oral prin excelență, și varianta vorbită a limbii naționale scrise, în aspectul ei popular sau cult.

Repetiția[x)], în schimb, este în primul rînd o caracteristică, a limbajului popular, prin excelență mai plastic și mai expresiv, pentru că e mai concret. Cu excepția celor rezultînd din caracterul spontan, mai puțin sau deloc controlat în mod conștient, al comunicării orale, repetițiile pătrund în varianta vorbită a limbii literare prin contactul mai strîns pe care îl stabilește vorbitorul aici cu limbajul popular.

Lăsîndu-le la o parte pe cele lexicalizate, prin care s-au constituit locuțiuni, mai ales adverbiale: din cînd în cînd, din loc în loc, din ce în ce, din vreme-n vreme, nici prea prea, nici foarte foarte etc., dar și promominale: care mai de care, cine știe cine, cine știe ce, cîte și mai cîte etc., repetițiile prezintă aproape toate în comun potențarea semanticii termenului reluat prin participarea afectivă a subiectului vorbitor la reflectarea lingvistică a "obiectelor" realității. În legătură cu natura trăirii afective, repetiția se împletește uneori cu fenomenul diminutivării termenului reluat.

În felul acesta primesc amprenta unor stări afective (tandrețe,compasiune, părere de rău, nemulțumire etc.) sau a unor atitudini variate (apreciere, admirație, ironie etc):

- superlativul unor însușiri, exprimate adjectival, substantival sau prin numerale: "Era gol-goluț.", "Stă singur-singurel în toată casa", "L-a făcut bucăți-bucățele", "Se crede deșteptul deșteptilor", "O să vedeți minunea minunilor", "Sînt toți oameni unu și unu" etc.

- intensitatea unor stări: "Cînd am ajuns acasă, răn

---

x) Nu discutăm aici repetiția, procedeu stilistic polifuncțional în limba literaturii artistice.

<u>si rău</u>, de nu mă puteam mișca.", "<u>Of-of-of</u>!","<u>Vai-vai-vai</u>!", "<u>Vai de mine si de mine</u>!", "Vai <u>de noi si de noi</u>!" etc.

- intensitatea şi durata unor acţiuni sau stări: "<u>Plouă si plouă</u> de parc-ar veni potopul.", "<u>Şi plînge si plînge</u> de crezi că cine ştie ce mare nenorocire i s-a întîmplat." etc.

- continuitatea, succesiunea sau regularitatea în desfăşurarea unor acţiuni: "Aprinde <u>ţigară de la ţigară</u>", "Mă duc pe la ei <u>săptămînă de săptămînă</u>", "Face <u>zi de zi</u> acelaşi lucru", "Vestea s-a transmis din <u>om în om</u>." etc.

- totalitatea sferei de cuprindere a unei acţiuni: "Au luat <u>stradă cu stradă</u>", "Au cercetat <u>casă cu casă</u>" etc.

- superlativul cantitativ: "Tot veneau <u>sute si sute</u> de oameni", "Era <u>lumea de pe lume</u>", "Era <u>lume peste lume</u>", "Veneau de peste tot <u>siruri-siruri</u>".

- absolutul precedenţei: "<u>Întîi si-ntîi</u> să-mi spui unde-ai fost."

- absolutul negaţiei sau afirmaţiei: "Ai făcut tu asta?/ - <u>Nu-nu</u>! (<u>Da-da</u>!) etc.

Prin reluarea adverbului auxiliar de aspect <u>mai</u> sau <u>aproape</u>, se accentuează iminenţa producerii unei acţiuni: "<u>Mai mai</u> să cad.", "<u>Aproape-aproape</u> să nu-mi dau seama că eşti tu." etc.

În mod frecvent, repetiţia devine semnificativă în sine; exprimă mai mult (sau exclusiv) starea afectivă sau atitudinea subiectului vorbitor:

- tandreţe: "Să vii <u>repede-repejor</u>!"

- reproş şi ameninţare: "<u>Lasă-lasă</u>, c-ai să vezi tu ce te aşteaptă!" "<u>Vezi, vezi</u>, poate vin la tine!", "<u>Băiete, băiete</u>, se vede că ţi-i prea bine...", "<u>Hai, hai</u> că mă supăr!" etc.

- indiferenţa: "Dacă vrei să vii, <u>bine de bine</u>, dacă nu...",

- nerăbdarea sau concesia: "<u>Bine-bine</u>, treci mai departe!...", "<u>Bine, bine</u>, lasă asta!..."

- nemulţumirea: "Off!, doamne, doamne, că greu mai merge!",

- uimirea: "Mamă, mamă, ce de lume!"

- intensitatea trăirii unor evenimente: "Ce nenorocire! Ce nenorocire!

- intensitatea unor convingeri: "Odată şi odată tot ai să vii."

- superlativul admiraţiei: "O carte cu totul şi cu totul excepţională"

Prin repetiţii, alteori, subiectul vorbitor vrea să atragă atenţia interlocutorului asupra unor elemente din realitate: "Tramvaiul, domnule, tramvaiul!", "Uşa, ei, uşa!", reliefează pentru el semantica de adîncime a unor componente lingvistice: "Doi ani, domnule, doi ani am stat acolo." sau îi respinge cu precipitare sau indignat spusele: "Nu-nu-nu!, nu schimba discuţia!"

Caracterizate prin predominarea stării afective, mai ales de indignare, imprecaţiile sînt construite în baza unor repetiţii verbale: "Mînca-l-ar pămîntul să-l mănînce!"

x

x x

Cînd termenii care se repetă desfăşoară, prin funcţii sintactice diferite, un raport semantic de identificare, repetiţia trece în tautologie.

Rezultînd dintr-o necesitate afectivă de subliniere a unui anumit component al mesajului verbal pe care subiectul vorbitor îl are de transmis, forma cea mai frecventă de tautologie o constituie reluarea subiectului în funcţie de nume predicativ: "Nu-i nimic de făcut: legea-i lege şi gata.". Prin această subliniere, vorbitorul este ironic, dispreţuitor: "Obraznicu-i tot obraznic.", "Prostu-i prost şi n-ai ce-i face", ferm în convingeri şi atitudini: "Şcoala-i şcoală, şi nu se mai discută", "La mine cuvîntu-i cuvînt", "Viata-i viată şi

literatura literatură".

În afara raportului subiect-predicat, desfăşurat şi la nivel de frază: "Ce-i minciună e minciună, degeaba vrei tu s-o întorci acum.", "Sînt şi eu cum sînt, ce vrei?!", tautologia ia şi forma altor raporturi sintactice:

- de relaţie (foarte frecvent): "De beat se vede cît de colo că eşti beat.", "De vorbit aş vorbi eu, dar nu ştiu cum să încep." etc.,

- de scop; cînd, de fapt, relaţia nu e de finalitate; prin tautologie, subiectul vorbitor subliniază ironic desfăşurarea în gol a unei activităţi, mai ales a actului lingvistic: "Vorbeşti ca să vorbeşti" sau "Vorbeşti ca să nu taci" (tautologie semantică),

- de timp; mai ales iritat, subiectul vorbitor îşi afirmă seriozitatea absolută în desfăşurarea activităţilor abordate: "Eu cînd fac o treabă o fac", "Apoi el cînd scrie scrie...", îşi exprimă opţiunea afectivă pentru situarea fiecărui eveniment în propria-i matcă: "Apoi ştiu că înainte vreme, cînd era iarnă era iarnă.", "Acolo, cînd e frig apoi e frig",

- prin reluarea verbului-predicat din regentă într-o completivă directă, subiectul vorbitor lasă în nedeterminat unele date ale realităţii: "A făcut ce-a făcut şi a cîştigat.", tinzînd să-l domine pe interlocutor printr-o atitudine insinuantă: "Ştiu eu ce ştiu..."

c.2. Raporturi sintactice

Dezvoltarea raporturilor sintactice poartă amprenta caracterului concret al limbajului popular şi a naturii spontane şi dialogate a comunicării orale. Relativ eliberate de constrîngerile limbajului scris, limbajul oral se caracterizează printr-o serie de particularităţi în desfăşurarea raporturilor sintactice, devenite, în timp, caracteristici ale sintaxei limbajului popular, iar de aici trecînd în permanenţă în comunicarea orală:

- Raporturile de subordonare sînt dominate de cele de coordonare şi mai ales de cele de coordonare copulativă, care

le şi înlocuiesc în mod frecvent: "Te duci şi-i arăţi şi-i tot degeaba.", "Dacă s-a întîmpla şi nu-i găsi pe nimeni, să t întorci imediat.", "Eu mă omor cu un milion de treburi şi c stă şi se uită.", "Mă vezi că nu mai pot de obosit şi nici nu-ţi trece prin gînd să-mi dai o mînă de ajutor." etc.

- Cînd intervin, raporturile de subordonare se slujesc de elemente de relaţie specifice, fie prin frecvenţă fie prin funcţii. Limbajul popular dispune de unele conjuncţii sau prepoziţii paralele celor din limba literară scrisă: dar, prin urmare faţă de asadar, deci, deoarece, de vreme ce faţă de din cauză că, dat fiind că; măcar că, şi dacă faţă de deşi, chiar dacă; las'că, plus că faţă de pe lîngă că, în afară că.

Circumstanţialul de relaţie se exprimă frecvent prin prepoziţiile de şi despre: "E bun de gură", "Despre mine, să facă ce-o vrea." ş.a.m.d. Conjuncţiile de, să şi mai ales că îşi depăşesc cu mult registrul funcţional din limbajul scris. În plus, conjuncţiile că şi de îndeplinesc şi funcţii extragramaticale, prin excelenţă stilistice. Conjuncţia că se constituie într-un instrument al propoziţiilor exclamative, ca un element de susţinere a echilibrului ritmic: "Că rău mai eşti!" iar de potenţează atitudinea modală cu care subiectul vorbitor interpretează realitatea prin optativ-potenţialul verbelor: "De-ar veni odată vara!..."; "conjuncţiei" de i se alătură uneori, în exprimarea modalităţii, adverbul măcar sau numai: "Măcar de-ar veni şi el!", "Numai de-ar veni mai repede!"

- Raporturile de subordonare rămîn frecvent ambigui sau, mai exact se caracterizează prin dezvoltarea simultană a mai multor funcţii: condiţie şi cauză: "Dacă tot ai pus problema, hai s-o discutăm!", timp şi cauză: "Cum de-abia am venit, cînd eu sînt aici de mai bine de o jumătate de oră?!...", cauză şi scop: "La ce să mai fi rămas acolo?". Conjuncţia de situează frecvent raportul sintactic între coordonare şi subordonare: "Du-te de te culcă!". Adverbul relativ cînd inversează, uneori, datorită presiunii unei anumite stări afective a subiectului vorbitor, sensul de desfăşurare a raportului dintre subordonată şi regentă: "Cînd am dus-o prima dată la mare nu avea mai

mult de trei ani.". Răsturnarea relației logice din structura de adîncime a raportului temporal (de fapt, circumstanța temporală e conținută lingvistic în planul semantic al regentei) este determinată frecvent de intervenția unui factor surpriză care, trecînd în planul semantic al regentei "reale", îi marchează stilistic planul expresiei prin asocierea adverbului relativ cînd, numit de lingviști cînd invers (Cf. Gramatica Academiei, II,p.299), cu adverbul deodată: "Mergeam așa fără țintă, cînd deodată îl zăresc pe Mircea."sau cu sintagmele adverbiale: numai ce, numai iacă: "Stăteam liniștit în cerdacul casei, cînd numai ce aud un țipăt ascuțit..."

x

x x

Caracterul spontan al comunicării orale, aflat într-un raport mai direct cu starea afectivă a subiectului vorbitor, determină o mai mare libertate sintactică, iar aceasta trece, uneori, într-o relativă dezorganizare a enunțului. Formele concrete cele mai frecvente de manifestare a acestei "dezorganizări" sînt anacolutul, dislocarea sintactică construcția incidentă, fenomene dezvoltînd între ele permanente relații de dependență. Cauza dislocării sintactice se află adesea în intervenția planului incidenței în planul obiectiv al comunicării iar cauza anacolutului stă frecvent în dislocarea sintactică a enunțului. În același timp, intervenția elementului afectiv răstoarnă ordinea obișnuită a termenilor enunțului, propunînd o nouă reorganizare în baza unei topici subiective.

Construcții și propoziții incidente

În comunicarea orală, fraza este mereu întreruptă de interjecții, cuvinte și construcții exclamative, invocative, construcții și propoziții incidente. Pentru dezvoltarea acestei relații directe între reacția afectivă a subiectului vorbitor la lumea exterioară și expresia lingvistică a enunțurilor sale, frazele au fost numite de lingviști "profund impresioniste".

Prin construcții și propoziții incidente (exclamative,

invocative etc.) subiectul vorbitor își exprimă lingvistic atitudinea afectivă față de obiectul comunicării sale: "A căzut, fir-ar să fie!, și s-a spart"., "Am ajuns, din păcate, mult prea tîrziu", "Neobrăzatul de Mihai, că altfel nu-i pot spune, s-a repezit la ea...", și atitudinea intelectuală: "Vine, fără îndoială, și Doina.", "Mihai s-a supărat - și pe bună dreptate - că nu i-ați ținut și lui un loc lîngă voi"., își completează enunțul cu date noi: "Și după ce i-am dat două sute de lei - că asta am uitat (uitam) să-ți spun, că mi-a cerut și bani -, dus a fost.", restabilește contacte comune cu interlocutorul, într-un anumit sector al experienței de viață, sau al cunoașterii: "Și m-a bătut așa la cap trei zile, că tu îl știi cum îi el, încît n-am avut ce face și i-am dat-o." sau verifică (prin funcția fatică a limbii) menținerea contactului cu destinatarul: "S-a umilit, mă-nțelegi?, s-a umilit pînă-ntr-atît că nu mai dădea nici el singur doi bani pe el.". Propozițiile interogative, expresie a funcției fatice a limbii, devin frecvent niște simple ticuri verbale, înscrise de Gramatica Academiei în categoria "cuvintelor de umplutură" (Cf., vol.II,p.423 ș.u.): "A trebuit, nu-i așa, să fac cum a spus el."

În dimensiunea narativă a dialogului oral, în reproducerea vorbirii unei terțe persoane sau în reproducerea propriei vorbiri anterioare, subiectul vorbitor rupe adesea firul narării prin introducerea verbului zicerii: "Nu pot, zice, să merg cu tine...", "Eu, domnule, zic, nu pot proceda ca ceilalți...", verb devenit, de asemenea, în mod frecvent, tic verbal: "Plec, zice, și nu mă mai întorc, zice, niciodată aici, zice."

Dislocări sintactice

În comunicarea orală, subiectul vorbitor acordă preferință frazelor scurte. Frecvența ridicată a acestora derivă din desfășurarea dialogată a actului lingvistic. Cînd intervine însă în dialog cu enunțuri narative, el desfășoară fraze mai ample în care se împletesc mai multe planuri, în funcție de diverse stratificări și ramificări ale datelor scoase din amintire: "Cînd m-am dus eu la el, cred că era într-o joi sau poate sîmbătă, uite că nu-mi mai amintesc exact, el se pregătea de plecare."

Frazele incidente care provoacă dislocarea pot rămîne în planul obiectiv al comunicării, chiar dacă desfăşoară un plan secund, paralel cu cel principal, cu care începe enunţul: "Cărţile pe care ţi le-am dat mai demult, sper că n-ai uitat şi de ele, te rog să mi le aduci mîine la facultate", sau trec într-un plan subiectiv, al exprimării unei atitudini afective faţă de conţinutul comunicat: "Iar am alunecat, fir-ar să fie de polei, de era să-mi rup un picior".

Anacolutul

Intervenţia rapidă, scăpată de sub control, a stărilor afective ale subiectului vorbitor, depăşeşte adesea ritmul de închegare a frazelor, ceea ce duce la întreruperea organizării sintactice cu care se începe enunţul şi continuarea lui într-o altă organizare, impusă de noua perspectivă din care e reflectată lingvistic realitatea: "Cine-o fi făcut asta, am să i-o plătesc eu cu vîrf şi îndesat!"

Cele mai frecvente sînt construcţiile cu subiect suspendat (nominativum pendens) şi cele provocate de pronumele relative cine sau care.

Sub imperiul unor stări afective sau datorită dislocării sintactice (eventual provocată tot de o stare afectivă), subiectul vorbitor lasă suspendat pronumele sau substantivul-subiect, dezvoltînd propoziţiei apoi o altă relaţie subiect-predicat, sau, eventual, lăsînd predicatul (impersonal) fără subiect: "Eu, numai cît mă gîndesc la cele întîmplate, şi-mi vine să intru în pămînt de ruşine.", "Mama, cînd m-a văzut intrînd pe uşă, mai că nu-i venea să-şi creadă ochilor".

Pronumele relative cine sau care, concomitent cu rolul lor în frază, de elemente de relaţie, dezvoltă şi diferite funcţii sintactice în propoziţia în care se includ. Subiectul vorbitor îşi construieşte fraza în legătură doar cu funcţia pronumelui în propoziţia subordonată (de obicei subiectivă sau completivă, directă sau indirectă), fără a mai ţine seama şi de funcţia sintactică a propoziţiei pe care o introduce şi care ar trebui să-i modifice forma cazuală(sintetică sau

prepoziţională); "Care-a făcut asta să nu-i mai aud paşii pe aici!", "Cine ţi-a mai spune aşa ceva să-l trimiţi imediat la mine".

În fraze mai ample, cu mai multe subordonate, cu propoziţii sau mai ales construcţii gerunziale (sau infinitivale) intercalate, subiectul vorbitor ezită în a "adapta" pronumele relativ, cînd la funcţia sintactică din construcţia intercalată: " Nu-i el băiatul căruia, aflîndu-i numele, m-ai trimis ieri la taică-su?", cînd la funcţia sintactică din propoziţia următoare celei intercalate: "Nu-i el omul care să poţi spune că nu-şi ţine cuvîntul."

Încă mai frecvente sînt frazele în care anacolutul se constituie din apariţia unei discontinuităţi la nivelul categoriilor gramaticale de persoană şi număr din punctul de vedere al subiectului: "Şi cînd ajung acasă, apucă-te, băiete, de treabă!", "După ce am dat colţul, mai iei urma dacă poţi!"

Atît anacolutul cît şi dislocarea sintactică se află adesea în relaţii de interdependenţă cu modificarea ordinii obiective a constituienţilor unei propoziţii sau fraze. Astfel, datorită conţinutului afectiv cu care o încarcă subiectul vorbitor, propoziţia atributivă din fraza: "Să nu-l mai văd pe aici pe cel care umblă cu asemenea minciuni!", uşor modificată, ocupă locul întîi în frază, concomitent cu o dezorganizare prin anacolut, a enunţului: "Cine umblă cu asemenea minciuni să nu-l mai văd pe-aici!".

În limba română, datorită, între altele, şi flexiunii sintetice mai accentuate, ordinea cuvintelor în propoziţii şi a propoziţiilor în fraze este mai liberă decît în alte limbi. Există, totuşi, o topică "neutră, obiectivă", care reflectă, în planul expresiei, o ordine logică a elementelor alcătuitoare în planul semantic, implicînd trecerea de la cunoscut la necunoscut, de la regent la subordonat. Iar această succesiune intervenţia factorului afectiv o răstoarnă, impunînd ordinea percepţii subiective a lumii.

Rezultînd din predominarea factorului afectiv asupra celui intelectual, topica subiectivă se află aproape în per-

manență împletită cu diverse alte elemente prin care se desfășoară modalitatea sintactică: intonația, accentul, prelungiri de vocale etc. În acest cadru, frazele exclamative și construcțiile nominale (derivînd din brevilocvență sau elipsă) sînt structuri pentru care răsturnarea topicii obiective este o caracteristică definitorie.

În perceperea afectivă a "obiectelor" realității, subiectul vorbitor reține anumite însușiri ale acestora pe care le propune ca esențiale, în comunicare, fie prin atribut, fie prin nume predicativ antepus substantivului(pronumelui) care definește substanța obiectelor: "<u>Înalt</u> mai e băiatul acesta!", "<u>Strașnic</u> vin ne-ai adus în seara aceea!". Prin intonație, accent, prelungirea vocalei accentuate, apoi subiectul vorbitor își exprimă admirația: "<u>Dezghețat</u> copil!", nerăbdarea: "Departe mai e cabana asta!", ironia: "<u>Mare</u> lucru ai făcut!", indignarea: "Ticălos mai e vărul acesta al tău!", "<u>Al dracului</u> om mai ești!" ș.a.m.d.

În interpretarea afectivă a raporturilor dintre "obiectele" realității, obiectul căruia i se circumscrie o acțiune (fie că funcționează gramatical ca subiect fie că funcționează ca un complement) sau împrejurările în care aceasta se desfășoară devin fundamentale, iar termenii prin care se exprimă primesc relief stilistic și prin ocuparea unei poziții privilegiate (fie prin ordinea în sine, fie prin răsturnarea topicii neutre) în planul sintagmatic al enunțului lingvistic. Complementul direct sau indirect, cel sociativ sau cel de agent preced verbul regent cînd acțiunea acestuia, cunoscută anterior, este neimportantă, sub aspect afectiv, pentru vorbitor; pe acesta îl bucură sau nemulțumește, îl interesează, obiectul asupra căruia se răsfrînge acțiunea: "Poftim, <u>mere</u> ai vrut, <u>mere</u> ți-am cumpărat.", rezultatul acțiunii: "Epigrame a pretins, <u>epigrame</u> i-am făcut.", persoana în favoarea sau defavoarea căreia acțiunea se desfășoară: "<u>Lui Dan</u> i-ai dat-o, <u>de la Dan</u> ia-o!", persoana care a săvîrșit o acțiune: "Ba, <u>de Mircea</u> a fost bătut, nu de Ion.", sau care s-a asociat subiectului: "Așadar, <u>cu Mircea</u> pierzi tu serile?!" etc.

Datorită aceleiași orientări a interesului afectiv al vorbitorului, "subiectul-obiect" 39) al verbelor impersonale relative, care în comunicarea neutră urmează verbului-predicat: "Îmi trebuie o carte de fizică", "Nu s-a întîmplat nimic.", trece acum pe primul loc: "Nimic nu-ți mai place de la o vreme." "Bani îmi trebuie, nu vorbe.", "Ceva s-a întîmplat cu el, nu se poate, prea rămîne mereu pe gînduri." etc. Aceeași schimbare de poziție realizează "subiectul-obiect" al verbelor personale întrebuințate impersonal, prin diateza pasivă exprimată cu ajutorul pronumelui reflexiv: "Multe lucruri urîte se spun despre tine..."

Cînd este preocupat de împrejurările desfășurării unor acțiuni, subiectul vorbitor marchează stilistic, prin poziție și intonație, termenii care dezvoltă sintactic funcții circumstanțiale: "De rușine plîng, dacă vrei să știi, nu de altceva", "Prin apă a trecut, auzi, prin apa aceea înghețată.", "După lemne m-am dus atunci, să știi, nu după altceva.", "Totdeauna mi-ai răspuns urît" ș.a.m.d.

Trecerea în prim plan a complementelor sau a circumstanțialelor reliefează totodată stilistic și subiectul propoziției cînd acesta, polarizînd interesul afectiv sau intelectual al vorbitorului își păstrează poziția "obiectivă" în interiorul relației cu verbul-predicat: "De muncă numai leneșii se sperie.", "Geamul tu l-ai spart.", "Cu Alexandru eu am fost.", "Mîine tu te duci." ș.a.m.d.

Intervenția stării afective a subiectului vorbitor provoacă reorganizări ale enunțului lingvistic mai ales în interiorul raportului dintre circumstanțiale și regentă, restabilind, prin planul expresiei, ordinea "logică" a unor relații interne dintre obiecte și fenomene, răsturnată prin topică "neutră", sau, dimpotrivă, sfărîmînd-o.

Prin topica inversă a propozițiilor circumstanțiale care le exprimă, cauzalitatea și finalitatea își recîștigă primul loc: "Fiindcă n-am vrut, de-aceea n-am venit, ești mulțumit?", "Ca să vadă mai bine s-a ridicat în picioare." Modalitatea de desfășurare a acțiunii sau circumstanțele tem-

rale și spațiale se impun ca perspective dominante în interpretarea subiectivă a realității, prin răsturnarea unei ordini "firești": "Parc-ar fi nebun, așa se poartă.", "Cum m-ai învățat tu, așa am făcut, și uite ce-a ieșit!", "Unde îmi spune acolo mă duc", "Pînă să-mi dau eu seama despre ce-i vorba, el dispăruse." ș.a.m.d.

Cînd sînt introduse prin pronume sau adverbe relative, subiectivele și completivele, directe sau indirecte, trec în fața regentei, de fapt, datorită încărcăturii afective pe care o primesc aceste elemente cu dublă funcție, ca urmare a interesului deosebit al subiectului vorbitor pentru aflarea unor date necomunicate de interlocutor sau de o terță persoană : "Unde ai fost mă interesează, nu cu cine.", "Ce ai făcut acolo, vreau eu să știu.", "Cine ți-a dat voie să pleci, te rog eu să-mi spui." etc.

Spre deosebire de atribut, topica propoziției atributive rămîne neinfluențată de starea efectivă a subiectului vorbitor.

Corelația dintre unități și raporturi sintactice

Dezvoltarea raporturilor și organizarea unităților sintactice în funcție de ele sînt condiționate de aceiași factori specifici comunicării orale:

- prezența ambilor protagoniști,
- starea lor afectivă,
- contactul direct cu planul ontologic și cu cadrul situațional.

Împletirea acestor factori impune ca dominantă constituirea "continuității" enunțului lingvistic din fraze fragmentare, care se articulează într-un întreg prin trecerea de la un protagonist al comunicării la celălalt. Această particularitate se concretizează în organizarea sintactică a enunțului:

- Din fraze elementare, elaborate de fiecare protagonist în parte și care reprezintă, în genere, unități sintactice fragmentare,

- într-o frază globală, în care cele individuale se înscriu şi se leagă în baza unui ax de continuitate, realizînd o unitate semantică şi de expresie doar relativă şi numai în ansamblu.

În interiorul acestor relaţii dintre frazele elementare şi fraza globală, cele dintîi impun o serie de caracteristici de detaliu ale sintaxei comunicării orale, alternative:

- Este anulată condiţia existenţei unei propoziţii principale regente; frazele sînt în mod frecvent constituite doar din subordonate, întrucît subiectul vorbitor nu mai reia în replica sa regenta din fraza enunţiativă sau interogativă a interlocutorului: "De ce nu vii şi tu cu noi?/ - <u>Fiindcă n-am bani.</u>"

- Predomină construcţiile eliptice sau subînţelegerile; subiectul vorbitor exprimă numai termenii absolut necesari, cei care poartă o informaţie semantică nouă în raport cu fraza interlocutorului: "Cînd o vezi pe Doina?/ - <u>Duminică.</u>",

- Raportul de subordine este evitat; subiectul vorbitor apelează frecvent la propoziţii independente care lasă subînţeles raportul sintactic, cel de cauzalitate mai ales: "De ce nu pleci anul acesta la mare?/<u>Nu am bani.</u>"

<u>Vorbire directă şi vorbire indirectă</u>

În desfăşurarea dialogată a comunicării orale intervin în mod frecvent dezvoltări narative care pot conţine un alt dialog, anterior, pe care subiectul vorbitor îl transformă în obiect al mesajului său lingvistic. Actualizarea acestui alt dialog se realizează în <u>vorbire directă</u>, prin <u>vorbire indirectă</u> sau prin <u>vorbire directă legată</u>.

Prin vorbire directă, subiectul vorbitor reproduce întocmai un dialog purtat anterior, pe care îl introduce în enunţ cu ajutorul verbelor zicerii sau al altor verbe, alese în funcţie de modalitatea de desfăşurarea a comunicării relatate şi de modul său de reflectare a acesteia. El poate folosi verbe generice: <u>a spune</u>, <u>a zice</u>, <u>a întreba</u>, <u>a răspunde</u>, cărora li se alătură frecvent verbul <u>a face</u>: "Cînd am ajuns acasă, <u>m-a</u>

întrebat: De unde vii?/ - "De la bibliotecă, i-am răspuns.", "De ce-ai venit, face el la mine."sau se poate servi de verbe cu o semantică mai concretă: a țipa, a striga, a răcni, a îngîna, a murmura etc.: "Ieși de aici, a răcnit el la mine.". Prin aceste verbe și prin altele, care exprimă stări psihologice sau atitudini: a se mira, a se plînge, a se smiorcăi, a rîde, a-și bate joc, a-l lua în rîs, a se repezi, etc., subiectul vorbitor încearcă să transmită și date despre starea sufletească, atitudinea, comportamentul interlocutorului precedent: "Cum, tu aici, se miră el, cînd mă văzu intrînd.", "Nu mai suport situația asta, începu el să se plîngă"..

Spre a tărăgăna relatarea, vorbitorul simte adesea o plăcere deosebită (care devine frecvent tic verbal) să repete verbele zicerii: "Unde-ai fost, întreabă el./- Nicăieri,zic./- Cum așa? întreabă el mirat; te-am sunat, zice la telefon și nu mi-ai răspuns...". Alteori, dinamizează relatarea lăsînd neexprimat verbul zicerii:"Eu plec, zice el, și eu: Pleacă, n-ai decît."

Prin vorbire indirectă, subiectul vorbitor reproduce dialogul anterior prin dezvoltarea unui raport de subordonare a acestuia față de un verb de declarație concomitent cu modificarea gramaticală(morfologică și sintactică) a termenilor esențiali ai enunțului anterior: verbul - predicat și pronumele, subiect sau complement. Fraza "Mi-a spus să mă duc." este expresia modificată a frazelor:"Mi-a spus: Du-te!".

Pentru sugerarea cadrului situațional sau afectiv în care s-a desfășurat dialogul anterior, ca și pentru exprimarea propriei atitudini față de interlocutorii sau protagoniștii acelui dialog, subiectul vorbitor selectează verbe regente în funcție de sfera lor semantic-afectivă: a pretinde, a se lăuda, a se bîlbîi, a răcni, a mormăi etc."S-a lăudat că aduce el mingea.", "El pretindea că ți-a comunicat data exactă." sau situează la diferite forme modale verbul din subordonată:"Spune că i s-ar fi făcut o nedreptate..."

Atitudinea de detașare, de neangajare morală, față de conținutul celor relatate, subiectul vorbitor și-o mai poate

exprima şi prin adverbul cică: "Mi-a spus că s-a dus, cică, de vreo două ori pe acolo.", sau prin construcţii incidente: "Spune că a ajuns el primul, auzi, mincinosul!". În fraza "El pretinde că i-ai fi făcut o nedreptate cu nu ştiu cîţi ani în urmă.", subiectul vorbitor se detaşează de spusele interlocutorului anterior o dată prin verbul regent, a pretinde, şi a doua oară prin sensul gramatical al verbului din subordonată aflat la potenţial-optativ. În fraza "Spune că ar fi fost el primul, fir-ar să fie de palavragiu!", vorbitorul respinge "adevărul" conţinut în enunţul anterior o dată prin forma modală a verbului subordonat şi a doua oară prin propoziţia incidentă.

Uneori, în anumite condiţii afective, subiectul vorbitor combină în interiorul aceleiaşi fraze elemente de vorbire directă cu elemente de vorbire indirectă. Fenomenul ia frecvent forma de vorbire directă legată (4o); vorbitorul reproduce întocmai fraza dialogului anterior, situînd-o însă, în raport de subordonare faţă de un verb de declaraţie (sau un înlocuitor) prin intermediul conjuncţiei că: "Şi a început să-mi spună că du-te domnule, la el şi cere iertare!", "S-a repezit la mine că de ce nu i-am spus şi lui de întîlnire.", "A vrut să ştie că de unde am aflat eu ce-a făcut el la ţară."

În desfăşurarea comunicării orale, şi mai ales în limbajul popular, enunţul lingvistic se caracterizează printr-o permanentă împletire a acestor fenomene.

Nivelul lexical

În structura internă a cuvîntului, unitate lexicală fundamentală, zona reflexivităţii individuale are o dezvoltare amplă, urmare a caracterului preponderent spontan şi accentuat-afectiv al comunicării orale.

Dezvoltîndu-se între aceste două coordonate: spontaneitatea şi afectivitatea, limbajul popular se impune, mai mult decît la celelalte nivele, ca principala sursă lexicală a aspectului vorbit al limbii naţionale, prin:

- caracterul concret şi mai expresiv-plastic al termenilor,

- caracterul slăbit al constrîngerilor socio-culturale.

x
x x.

Caracterul concret al termenilor din vocabularul limbajului oral impune frecvența mai ridicată a elementelor care alcătuiesc fondul principal lexical al limbii române. Acestora li se adaugă, apoi, prezența mai numeroasă a elementului popular și, uneori, chiar a celui regional, ceea ce asigură o mai amplă dezvoltare a seriilor de sinonime. Neologismul, în schimb, este în general evitat, pentru caracterul său accentuat abstract, pentru conștiința lingvistică a vorbitorului, mai ales în prima fază a pătrunderii sale în limbă, cînd poate prezenta și forme neadaptate la sistemul fonetic și morfologic al limbii române, în funcție și de gradul de cultură și instrucție al vorbitorului.

Caracterul mai expresiv-plastic al termenilor se concretizează în predominarea sensurilor figurate sau derivate ("A trecut clasa", "Fuge de răspundere" etc.) și marea frecvență a expresiilor și locuțiunilor, într-un proces de continuă creare și recreare (a fi la amen, a-i face figura, a-i da(veni) apa la moară, a o lua la sănătoasa, tinere de minte, a ține în șah etc.), în motivarea afectivă a formării cuvintelor.

Formarea cuvintelor

Derivarea

Limbajul oral se diferențiază de cel scris prin predominarea întrebuințării cu diferite funcții afective a sufixelor diminutivale și augmentative; vorbitorul își exprimă mai ales atitudinea sa față de "obiectul" comunicării sau față de interlocutor.

Sufixe diminutivale

Funcția lor principală este cea hipocoristică; subiectvorbitor își exprimă prin cuvinte care conțin în structura lor astfel de sufixe o atitudine de tandrețe față de interlocutor sau față de o altă persoană despre care comunică. Sufixele

caracterizează mai ales stilul familiar. În limbajul scris trec doar în stilul epistolar. În stilul beletristic pătrund, mai ales din motive estetice, ca expresie a unui "stil în stil" (definesc atitudinea unui personaj față de "obiectele" realității). În limbajul oral sufixele caracterizează mai ales structura numelor proprii: Mihăiță, Tudorel, Doinița etc. și a substantivelor denumind grade de rudenie: mămica, bunicuța, tăicuța, tăticu', frățior, surioară etc. dar și a altor substantive din sfera umanului: copilaș, fetiță, băiețaș, moșnegut, băbuță, moșuleț etc.

În structura altor substantive, prezența sufixelor diminutivale exprimă lingvistic și alte atitudini, între care predomină cea ironică: articolaș, cărtulie, poezioară, broșurică, studentaș, profesoraș, buzișoare, tinerel, chefuleț (A tras și el un chefuleț...") etc.

Intrînd în alcătuirea unor adjective sau adverbe, cîteva sufixe diminutivale exprimă o atitudine de apreciere afectivă: curățel, spălățică, frumușel ("E un băiat frumușel.", "Scrie frumușel"), subțirică etc. Aceeași atitudine caracterizează și întrebuințarea unor substantive: căsuță ("Are și el căsuța lui."), lefușoară, trebușoară ("A făcut o trebușoară bună azi.").

Mai ales în structura termenilor denumind unități temporale, sufixul potențează conținutul semantic al rădăcinii, contrazicîndu-și propriul sens virtual; subiectul vorbitor apreciază afectiv, satisfăcut o anumită durată temporală: "Are deacum vreo zece anișori." sau strecoară eufemistic o ușoară undă de ironie, rezultînd și din funcția de aproximare a sufixului: "Are vreo patruzeci de anișori.". Cu această din urmă funcție semantică, prezența sufixului se împletește frecvent cu prezența altor elemente desfășurînd același sens: semiauxiliarul a trebui: "Trebuie să aibă vreo patruzeci de anișori." sau modul prezumtiv al verbului: "O fi avînd ceva anișori peste...". Prin construirea substantivelor zi și noapte cu sufixe diminutivale, subiectul vorbitor reflectă lingvistic toată greutatea cu care s-a desfășurat pentru el durata temporală cuprinsă în planul

lor semantic, subiectiv prelungită enorm: "N-a dormit toată _nopticica_.", "Am lucrat la el toată _ziulica_."

Sufixe augmentative.

Prezența lor în structura substantivelor este determinată cel mai adesea de o atitudine depreciativă din partea subiectului vorbitor: _mîncău_, _prostalău_, _prostalan_, _prostalancă_, _băboi_, _țărănoi_ etc. și caracterizează mai ales stilul familiar. Chiar sufixele mai neutre, precum cele colective, își depășesc frecvent funcția obiectivă, putînd exprima superlativul cantității: _cărtăraie_, _copchilăraie_, adesea pe fondul unei stări de nemulțumire: "Era o _fumăraie_ (_apăraie_)!"

Prefixe.

Mai multe din prefixele exprimînd iterativul sau superlativul transmit totodată (sau mai ales) și atitudinea subiectului vorbitor sau starea lui sufletească, de saturație cel mai frecvent: "Am citit și _răscitit_, dar tot degeaba.", "Am tot dat și eu examene și _paraexamene_.", "Da'-am fost pe la toți doctorii și _paradoctorii_.", "Da'i cunoscut și _arhicunoscut_.", și de nemulțumire: "Nu vor altceva decît să le dai și să le _răsdai_."

Mai liberă de constrîngerile normei, limba vorbită extinde spontan o serie de prefixe și la alți termeni, evitați, de aceleași prefixe în limba scrisă: "Am auzit și _răsauzit_...", "I-am dat și _răsdat_.", "S-a îmbătat? Las'că-l _dezbăt_ eu...", "A adormit? Îl _dezadorm_ eu..." (Cf.I.Iordan) ș.a.m.d.

Compunerea

Aspectul popular al limbii naționale conține un număr relativ mare de termeni compuși, care se întrebuințează mai mult în comunicarea orală, mai liberă și mai expresivă. Compușii, definind ironic mai ales trăsături negative ale caracterului uman sînt preluate de vorbitor din vocabularul limbajului popular sau sînt creați (sau recreați) de el, în funcție de spiritul său creator: _gură-cască_, _zgîrie-brînză_, _papă-lapte_, _vorbă-lungă_, _gură-spartă_, _mînă-spartă_ etc. Cei mai mulți sînt

întrebuinţaţi în stilul conversaţiei familiare, care poate uneori degenera: termenii compuşi devin atunci violent jignitori pentru interlocutor prin relaţiile semantice, metaforice şi metonimice, pe care le dezvoltă: bou încălţat, cap pătrat etc.

Alţi termeni compuşi se subordonează direct unei anumite expresivităţi a limbii vorbite, care se concretizează în predominarea organizării prozodice, cînd interesează mai puţin planul semantic, care poate rămîne necunoscut ambilor interlocutori, şi mai mult planul expresiei, devenit element esenţial în exprimarea diferitelor stări afective: "Şi vii aşa, netam-nesam şi-mi spui că pleci...", "Ce mai țura-vura, ne îmbrăcăm şi plecăm şi noi.", "Era un talmeş-balmeş în casa aceea.", "Umbli toată ziua hai-hui..." etc.

x

x x

Caracterul slăbit al constrîngerilor socio-culturale se concretizează în ştergerea, uneori (în stilul familiar şi mai ales în cel al conversaţiei unor anumite categorii sociale şi caracterologice) totală, a tabuurilor lingvistice, în funcţie şi de starea afectivă a subiectului vorbitor şi de atitudinea lui faţă de destinatar şi de o serie de date privind caracterul, temperamentul şi educaţia protagoniştilor actului lingvistic, în marea frecvenţă a termenilor familiari, determinată şi de predominarea conversaţiei familiare în limbajul oral, în dezvoltarea elementelor argotice.

Argoul

Este constituit din cuvinte şi construcţii frazeologice pitoreşti, dezvoltînd sensuri dintre cele mai neobişnuite, de cele mai multe ori de neînţeles pentru cei exteriori cercului socio-lingvistic restrîns în care se întrebuinţează. Caracterizează aproape exclusiv vorbirea grupurilor sociale sau de vîrstă contrarii convenienţelor: elevi şi studenţi, pe de o

parte, soldaţi, pe de alta, şi, o a treia categorie, emarginaţi social, din diferite motive, certaţi cu legea, puşcăriaşi.

La elevi şi studenţi prezenţa argoului este explicată de acad. Iorgu Iordan prin adolescenţă, vîrstă a predominării afectului şi fanteziei şi a unei anume atitudini: de "emancipare" socială, lingvistică şi biologică. Întrebuinţarea termenilor argotici îi dă elevului şi adolescentului în general conştiinţa unei stări de libertate a spiritului, înscriindu-se în refuzul mai amplu al oricărei convenţii: în îmbrăcăminte, comportament, atitudini, gîndire, vorbire, îi accentuează sentimentul de individualitate, de personalitate, prin afirmarea unei calităţi foarte dorite acum: "a fi spiritual", îi satisface aceste aspiraţii prin polarizarea atenţiei asupra lui.

Forme lingvistice de manifestare a fanteziei şi creativităţii, termenii argotici din limbajul elevilor şi studenţilor se caracterizează prin pitoresc, expresivitate maximă, exotism etc. Prin ei, subiectul vorbitor defineşte, totdeauna ironic (sau autoironic), aspecte ale vieţii şcolare şi studenţeşti: şcoală, facultate, examene, seminarii, cursuri, cadre didactice, relaţii între tineri etc.: boabă ('examen restant'), boboc ('student în anul I'), a boboci ('a repeta anul I'), a bubui, a busi ('a nu da notă de trecere la un examen'), a se camufla ('a-şi face fiţuici'), cui ('examen greu') felicitare('mustrare'), olimpiadă ('sesiune de examene în toamnă'), plop..t, a fi în plop (' a nu cunoaşte o chestiune, la seminar sau la examen'), de milioane ("un răspuns de milioane" - 'foarte bun' sau 'foarte prost'), a foileta (despre o studentă: 'a schimba foarte repede prietenii'), mortală (despre o studentă: 'foarte frumoasă' sau 'foarte urîtă'), fă pasi ('nu mă mai pliçtisi, du-te!'), te fac o talpă? ('faci o plimbare cu mine?') etc.

Creaţii spontane, caracterizate în primul rînd prin originalitate şi expresivitate, termenii din argoul studenţesc sînt foarte mobili: peste un strat care rămîne în general stabil şi care este comun diferitelor generaţii de elevi şi stu-

denți, există un mult mai mare număr de cuvinte și construcții argotice care se înlocuiesc în permanență.

Întrebuințarea elementelor argotice de către cei certați cu legea are o justificare mai practică: constituirea unui limbaj cifrat care să nu poată fi decodificat decît de cercul foarte restrîns al categoriei. Termenii denumesc acțiuni violente, atitudini dure, activități antisociale, instituții specifice funcției statului de constrîngere etc.: are multe bube ('păcate, capete de acuzare'), copoi, curcan, sticlete, a face pîrnaie, a sta la mititica, pension, universitate, la gherlă, caft, a cafti, a mangli, mangleală, a sparli, a suti, a ciordi, lovele, foaie ('bancnotă'), a ciripi ('a trăda') etc.

Prin circulație, mare parte din acești termeni și-au pierdut caracterul închis al semnificației lor, păstrînd doar funcția persiflatoare (și autopersiflatoare) și dezvoltînd, prin planul lor semantic mai ales dar și prin expresie și proveniență, o duritate de limbaj marcă a unei violențe comportamentale.

Mai mult accidental, o serie de elemente argotice pătrund și în limbajul familiar al altor categorii de vorbitori. Unele sînt frecvente în vorbirea mai tuturor categoriilor de tineri din mediul citadin, ca marcă a "emancipării" (!?): a face blatul (la cantină, film, tramvai, stadion etc.), misto, a lua la misto, a face misto, mistocar, haios, a fila, bibliotecă (cărți de joc) etc. Altele intervin în anumite situații: la manifestări sportive, declanșatoare, prin psihologie colectivă, ale fanteziei spirituale, cînd ironia trece pe primul plan: a bubui, boabe ('goluri'), dansează-l ('driblează-l'), cartonar ('arbitru'), dresor ('antrenor') etc., la întîlniri "amicale" în bar sau circiumă: biserică ('circiumă'), miroși a busuioc ('băut bine'), a vopsi ('a lua un rînd de'...), fiolă etc.

În vocabularul argotic intră termeni din limba națională (inclusiv cuvinte din graiuri și din limbajul familiar) și din limbi străine (din cea a țiganilor mai ales, mai încărcată de exotism). Noua identitate lingvistică termenii o

obţin prin variate şi multiple deplasări semantice (metaforă: boboc, a se camufla etc.,metonimie: foaie, 'bancnotă' etc., antonomază: gherlă etc., omonimii: bibliotecă etc., sinonimii stilistice: scor, în argoul studenţilor: 'rezultat la examene', antonimii: felicitare, 'mustrare', a diviniza,'a înşela în dragoste', biserică etc. ş.a.m.d.), unele, foarte complexe, însoţite de o accentuată obscurizare (a foileta, a vopsi etc.). În acelaşi timp se creează în permanenţă termeni noi, prin analogie, morfologică (de structură) sau semantică, cu alte creaţii ale limbii române. De la a fi în pom, de exemplu, s-au creat, pe de o parte a fi în plop, iar pe de alta, plopist, pomicol.Prin analogie cu olimpiadă, s-a creat sinonimul septembriadă, iar de aici, septembrist. De la carton (de fapt, cartonaş) s-a creat cartonar ('cel care arată cartonaşul'), de la mişto, miştocar, de la bibliotecă ('cărţi de joc'), bibliotecar ('cel care le are' sau 'cel care le împarte')ş.a.m.d.

2. Diferenţieri stilistice

Limbajul oral, înţeles deopotrivă ca sistem-bază, ca limbaj popular adică, şi ca variantă orală în paralel cu cea scrisă a limbii naţionale, se caracterizează printr-o structură relativ omogenă. Prezintă, însă, în acelaşi timp, o serie de diferenţieri interne, în funcţie de diverşi factori: finalitatea mesajului, mediul în care se dezvoltă comunicarea,gradul de instrucţie şi de cultură al categoriilor de vorbitori etc. Dintre cele două variante ale limbajului oral, polarizate în mod relativ de lumea rurală şi, respectiv, de cea citadină, limbajul popular (care se confundă, în esenţă, cu cel rural) prezintă cel mai accentuat nivel de omogenitate. Limbajul oral citadin este mai eterogen, realizările sale particulare rezultînd dintr-o mai accentuată diferenţiere culturală şi socio-profesională, în strînsă legătură cu etapa prin care trece ţara în procesul de dezvoltare a economiei naţionale

x

x x

Mai ales prin prisma finalităţii comunicării dar şi, în legătură cu aceasta, printr-o serie de componente ale organi-

zării expresiei, se disting în interiorul limbajului oral două stiluri fundamentale:x)

a.- stilul <u>beletristic</u>,
b.- stilul <u>conversației</u>

Profilul celor două stiluri, nu foarte diferențiate, se înscrie în bună măsură în desfășurarea celor două componente ale comunicării orale, una pantemporală - limbajul popular, pentru care oralitatea este imanentă, și alta cotidiană, permanentă actualizare în timpul actului lingvistic, căreia oralitatea îi condiționează organizarea ca cea de a doua variantă a limbii naționale.

<u>STILUL BELETRISTIC</u>

Limbajul popular nu intră direct în sfera de preocupări a cursului, prin ansamblul structurii sale adică (de acesta are a se ocupa lingvistica), ci doar indirect, prin rolul pe care îl are în orientarea desfășurării comunicării orale. Ne vom opri, de aceea, numai la acele elemente care stau într-o mai strînsă legătură cu organizarea stilistică internă a lim-

---

x) Avem în vedere stilurile a căror existență se înscrie, prin origine și desfășurare specifică, în sfera limbajului oral. Acestora li se adaugă, însă, în timp, altele, ca <u>variante orale</u> ale stilurilor dezvoltate, în mod esențial și specific, în interiorul limbajului scris: varianta dramatică a stilului beletristic, varianta didactică (aspectul ei oral) a stilului științific, varianta orală (dezvoltată prin radio și televiziune) a stilului publicistic, varianta judiciară (concretizată în desfășurarea în instanță a proceselor juridice) a stilului juridico-administrativ.

Toate aceste variante se caracterizează printr-o modelare, din perspectiva limbajului oral, a trăsăturilor specifice ale stilurilor corespunzătoare dezvoltate în limbaj scris.

bajului oral ca cea de a doua variantă a limbii naţionale.

Cea mai importantă caracteristică a limbajului oral popular este omogenitatea stilistică. Dezvoltîndu-se în interiorul său, stilul beletristic nu prezintă deosebiri fundamentale faţă de stilul conversaţiei general-populare, specific culturii şi civilizaţiei rurale. Altfel spus, stilul beletristic se caracterizează printr-o zonă foarte mare de suprapunere cu sfera limbajului popular comun. Această suprapunere se întemeiază, în cadrul creat de raporturi de independenţă dintre structura literaturii folclorice şi modalitatea orală de constituire şi circulaţie, pe caracterul specific popular al imaginii, al relaţiilor dintre ficţiune şi realitate, al participării afective a creatorului (şi povestitorului) popular şi al implicării ascultătorului în desfăşurarea naraţiunii (basm, legendă, snoavă etc.).

Spre deosebire de stilul beletristic cult, unde este o componentă fundamentală a construirii mesajului lingvistic-estetic, sub aspectul expresiei şi sub aspect semantic deopotrivă, a constituirii şi manifestării originalităţii individuale a personalităţii creatorului şi, implicit un instrument de reorganizare a limbii literare comune, în stilul beletristic popular imaginea ia cel mai frecvent forma expresiilor idiomatice, aceleaşi din stilul conversaţiei:" - Omule, te văz harnic, munceşti de te speteşti, şi două în tei te văz că nu poţi lega." (P.Ispirescu), "... să fie alături cu al unui ţăran bogat şi mîndru, de nu-i ajungea cineva cu prăjina la nas", "Se codea zmeul, îngîna verzi şi uscate..." (P.Ispirescu) etc.

Graniţa dintre ficţiune şi realitate "se dizolvă" în dezvoltarea naraţiunii populare în care lumea fantasticului (supranaturalului) se împleteşte frecvent pînă la suprapunere cu cea a realului:"A fost odată un moş şi o babă. Ei erau săraci de n-aveau după ce bea apă.(...) Ei se învecinau cu zmeoaica pămîntului. Această zmeoaică era aşa de rea, încît nimeni din vecinii ei n-avea pace de dînsa." (P.Ispirescu). În stilul conversaţiei, elementele lumii fantastice vin să potenţeze, într-un acelaşi proces de sfărîmare a graniţelor, lumea

realului: "Dracii lui Ion a Mariei au făcut asta!", "Hai să ne ascundem că iar vine zmeoaica!"

Desfăşurîndu-se în interiorul limbajului oral, prin excelenţă dialogat, stilul beletristic popular prezintă în comun cu stilul conversaţiei o serie de trăsături care derivă din prezenţa ambilor protagonişti (subiectul-povestitor şi interlocutorul-ascultător), din caracterul spontan şi afectiv al comunicării orale.

Ca şi în nararea unor întîmplări cotidiene, trăite personal sau la care a asistat doar, subiectul verbitor participă afectiv la momentele basmului. El se află cu consecvenţă de partea reprezentanţilor binelui, făcîndu-şi din duşmanii acestora proprii lui duşmani; se serveşte, pentru aceasta, de dativul etic (numit de I. Coteanu dativul participării): "Dar voinic de Plumb se scoală, ca şi cînd n-ar fi fost aşa, sare drept în creştetu zmeului şi mi ţi-l împlîntă în pămînt pînă subsuoară...." (Voinic de Plumb, în "Fata din dafin"), de adjective apreciative: "O mîngîiere avea şi ea, biata fată, o vacă de i-o lăsase mă-sa..." ("Fata din dafin"), "Să fi văzut, măre, nenişorule, cum mai venea spurcata de soră a scorpiii cu o falcă-n cer şi cu una în pămînt...", prin imprecaţii: "... nu putu să nimerească pe dracu, bată-l trăznitul, să-l bată, cornurat!". Prin proverbe şi zicători, povestitorul defineşte metaforic situaţii, personaje etc., apelînd la fondul înţelepciunii populare şi confruntînd particularul cu generalul, exprimîndu-şi propria atitudine faţă de situaţii, personaje, evenimente: "Mulţi voinici... da din colţ în colţ şi nu ştia de unde să o înceapă şi unde s-o sfîrşească, vezi că nu toate mustele fac miere", "Acesta vorbi în sfîrşit bine şi calul cel mijlociu a şi plecat după Voinic de Plumb - frica-i mare domn", "Dascălul bătea şaua să priceapă iapa". Povestind, subiectul verbitor se situează în miezul desfăşurării naraţiunii pe care o dramatizează, făcînd-o contemporană ascultătorului; el suprapune timpul comunicării lingvistice cu cel al evenimentelor din basm. Prin interjecţia prezentativă iată, le urmăreşte îndeaproape: "D-zeu le-a înfăptuit dorinţa

şi <u>iată</u> că împăratul dădu naştere unui băiat frumos...". Prin adverbe exclamative <u>cînd</u>, <u>unde</u>, sensibilizează o acută stare de tensiune derivînd din implicarea lui afectivă în evoluţia întîmplărilor: "Şi <u>unde</u> mi-aduse, nene, zmeul pe Greuceanu şi-l băgă în pămînt pînă la brîu...", "<u>Cînd</u> despre zori, <u>unde</u> venea tat-al zmeilor, ca un tartor, cătrănit ce era..." (P.Ispirescu). Prin invocative se uimeşte în faţa unor "realităţi" cu însuşiri la gradul superlativ: "Au mers ei pînă ce au dat de un pod de argint, care strălucea, <u>sfinte doamne</u>, de gîndeai că-ţi ia vederea, nu altceva!" ("Fata din dafin").Uimirea şi surpriza se exprimă apoi prin interogative: "Şi cînd ajunge el acolo <u>ce să vezi</u>?!", "Cînd <u>ce să vezi</u>? un om ca toţi oamenii umbla după şapte pluguri ce ara şi din gură nu mai tăcea." (P.Ispirescu).ş.a.m.d.

Prin propoziţii imperative sau interogative, prin construcţii şi propoziţii incidente, prin schimbări frecvente de persoană (de la persoana a II, mai ales singular, la persoana a III-a şi invers), povestitorul, obişnuit cu dialogul şi comunicînd în prezenţa ascultătorului, îl implică pe acesta în desfăşurarea evenimentelor. El i se adresează direct solicitîndu-i atenţia: "Ascultaţi acum şi vă minunaţi, <u>boieri dv.</u>, de păţania bietului Greuceanu" (P.Ispirescu), şi orientîndu-l prin lumea basmului: "Acestea erau, mă rog, <u>domniilor voastre</u>, curţile celor trei zmei pe care îi biruise şi omorîse Voinic de Plumb."; Îi insinuează anumite stări-surpriza şi uimirea cel mai adesea: "Trecînd şi pe lîngă masă şi văzînd condurul îl ia şi îl încalţă; <u>cînd</u>, <u>ce să vedeţi dv., cinstiţi boieri</u>, parcă fusese d-acolo...", "Apoi luă un petec de hîrtie, scrise cîteva vorbe şi-l dete cîinelui cu colanul, să-l ducă miresei. Şi, <u>ce să vezi d-ta</u>? Cîinele se duse drept în odaia miresei...", revine cu explicaţii: "A doua zi, dis de dimineaţă se scoală fără să facă focul, <u>fiindcă tot pe ea cădea păcatele</u>, dară foc nu mai găsi în vatră", "Ca şi la Calomfir se dete scorpia jos - <u>căci o scorpie era aceea ce vorbea</u> - însă Iviţă fusese atît de înţelept de nu-şi legă cîinii cum făcuse Calomfir." (P.Ispirescu). Pentru a-i apropia ascultătorului cadrul situaţional al desfăşurării evenimentelor, mai ales din perspectiva spaţiului sau a tim-

pului, subiectul povestitor apelează, prin construcţii comparative, mai des în structuri negative, la date din cunoaşterea empirică imediată: "Şi nu trecu mult, cît ai zice un Tatăl nostru, pînă ce Ileana Cosînzeana...", "Nu trecu ca de cînd începui să vă povestesc, şi deodată se văzură în faţa unei gropi..." (Fata din dafin").

Relaţiile de interpătrundere dintre natura orală a comunicării, viziunea populară asupra lumii şi specificul creaţiei artistice populare, determină o serie de particularităţi de organizare a semnelor lingvistice în enunţuri care diferenţiază stilul beletristic de stilul conversaţiei. Cele mai multe din aceste particularităţi sînt comune celor două stiluri dar ele se impun ca specifice stilului beletristic prin frecvenţă şi funcţii.

La nivel lexical stilul beletristic face dintr-o particularitate a limbajului popular: definirea metaforică şi metonimică a diferitelor caractere umane prin cuvinte compuse (zgîrie-brînză, fluieră-vînt etc.) un mijloc specific de constituire a unei onomastici a cărei principală caracteristică este dezvoltarea unei relaţii de motivare "morfologică" a semnului lingvistic: Făt-Frumos, Petrea Voinicul, Statu-Palmă-Barbă-Cot, desfăşurat adesea în spaţiul unei fraze: "Am fost însurat cu Ileana Cosînzeana, din cosiţă floare-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă", cînd unitatea de semn este asigurată de structura prozodică: ritmul şi rima interioară.

Specificul relaţiei dintre real şi fantastic se concentrează, între altele, în frecvenţa relevantă a unor numerale cardinale: trei, şapte, nouă, a căror semantică "numerativă" trece într-o simbolistică magică (trei, cel mai frecvent, şi şapte) sau în hiperbolă: "Nu este la mine, răspunse ea, ci la soru-mea, preste nouă mări, preste nouă ţări" (P.Ispirescu).

La nivel morfologic şi sintactic, particularităţile de organizare a semnelor lingvistice sînt forme concrete de desfăşurare a narativităţii în general dar mai ales a narativităţii oral-populare.

În flexiunea verbului, predomină imperfectul narativ: "Zmeul însă se temea de Petrea Voinicul și nu cuteza să se apuce așa de dînsul, dară știa alte meșteșuguri, prin cari socotia că-l va pierde mai lesne..." și perfectul simplu, timp al sensibilizării desfășurării saŭ, mai exact, succesiunii acțiunilor: "Cum ajunse Făt-Frumos dinaintea munților, dete pinteni calului, care zbură mai iute decît gîndul, trecu pe la fîntînă, luă apă și ieși dintre munți mai naite d-a se lovi în capete."

Înscriindu-se în specificul narativității populare pe care îl și determină totodată, organizarea sintactică a enunțului se marchează stilistic mai ales prin: organizarea și funcțiile repetiției și modul de desfășurare a unor raporturi de subordonare.

Repetiția tautologică își afirmă și accentuează caracterul "pseudotautologic" prin funcționarea ca mijloc de exprimare a aspectului durativ și a nedeterminării, dar și de creare sau menținere a unei anumite stări de tensiune: "Mîncă ce mîncă, dară începu a simți că din ce în ce se schimbă..."(P. Ispirescu).

Repetarea prin raport de coordonare copulativă a verbelor-predicat își împletește funcția de sensibilizare a desfășurării în durată a unor acțiuni: "Se duse, se duse și iară se duse" cu o funcție de organizare arhitectonică specifică a frazelor: construcții ternare: "Merse, merse și iar merse, trei zile și trei nopți d-a rîndul pînă dete d-o vale cu mac semănată."

Construind fraze care devin stereotipe, repetițiile se constituie prin ele înseși în "mărci stilistice" ca și obligatorii la începutul basmului: "A fost odată ca niciodată etc. A fost odată un împărat. Acel împărat..." "A fost odată ca niciodată etc. A fost odată un om bătrîn care..."(P.Ispirescu), "A fost odată ca niciodată, că de nu era, nu se povestea. A fost odată un împărat, care avea o împărăție..." ("Fata din dafin"). Caracterul stereotip al construcției stinge conștiința relației verb predicat-subiect, ceea ce duce la întrebuin-

ţarea formei verbale de singular, chiar cînd propoziţia are un subiect multiplu: "A fost odată ca niciodată etc. A fost odată un moş şi o babă.", "A fost odată un împărat şi o împărăteasă." (P.Ispirescu.) Formulele de încheiere, fără a conţine în structura lor totdeauna repetiţii, sînt mărci stilistice, prin repetarea lor stereotipă în sintaxa globală a basmului: "Ş-am încălecat p-o căpşună şi v-am spus şi eu o minciună.", "Iar io-ncălicai p-o şea/şi vă spusei'mneavoastră-aşa:/d-ei încălica p-o piuă,/nu le mai sfîrşesc pîn-la ziuă!","Şi m-am suit pe o şea/Şi am spus-o aşa./M-am suit pe o roată/Şi am spus-o toată.". Stereotipă este şi structura frazei prelungirii momentului final al basmului în prezentul comunicării: construirea tautologică a unui raport condiţional în baza aceleiaşi antiteze lexicale viaţă-moarte: "Şi de n-or fi murit, trăiesc şi astăzi, domnind în pace", "Trăiră în pace şi în veselie perechea nuntită şi or fi trăind şi astăzi, de n-or fi murit.", "Şi împăratu Soare cu toată Hărădia lui, dacă n-or fi murit şi azi trăiesc."

În interiorul naraţiunii, repetarea la diferite intervale a aceloraşi fraze construieşte stilistic"schema" de desfăşurare a conflictului între personajele-funcţii, expresie a opoziţiei bine-rău: "Dar zmeu îşi adună puterile şi iar încălecă pe cal, strigîndu-i:/-Ţu, ţu, ţu, murguţul meu,/ Mînce-ţi cîinii capul tău!/ Că mie de nimeni nu mi-e frică, numa de Voinic de Plumb, dar nici de el nu mi-e frică, că ştiu că nu va fi pe-aici, că numai ieri alaltăieri a fost în pîntecele maicei-sale./-Ba sînt aici, hoţ de zmeu! strigă atunci Voinic de Plumb, după ce ieşi de sub pod./-Dar ce vrei, Voinic de Plumb - zise mai departe zmeul - în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm?" ("Fata din dafin", cf.p. 16,17,19) sau deschide pauze de respiraţie, atît pentru povestitor, cît şi pentru ascultător. Cu această ultimă funcţie, repetiţia se constituie într-un refren, organizat frecvent după principii prozodice ale limbajului poetic: "Şi au mers, au mers ei încă multă lume şi împărăţie, ca Dumnezeu să ne ţie, că din poveste înainte mult mai este, şi mai frumoasă, s-ascultaţi şi Dv., că cine-a asculta bine-a învăţa, iar

cine va durmi, bine s-a odihni."(Fata din dafin).

Comunicarea pe cale orală a basmului determină frecventa reluare a principalei printr-o subordonată, de timp sau condiţională. Prin aceste structuri sintactice, subiectul-povestitor îşi construieşte sau numai reconstruieşte povestirea; el cîştigă timp pentru "regăsirea" sau inventarea datelor momentului următor în desfăşurarea naraţiunii. În acelaşi timp acţiunea principală, prin retardare este puternic reliefată iar atenţia ascultătorului acutizată: "Ei însă <u>merseră mai departe</u>. Şi <u>cum merseră mai departe</u>, de la o vreme deteră peste un rit frumos..." ("Fata din dafin"). Ritmul frazei este încetinit iar ascultătorul se înscrie definitiv în "realitatea" evenimentelor narate pe care le urmăreşte pas cu pas: "Într-o seară se făcu muscă, <u>intră</u> pe coş în cămara unde era cutia cu vinele, pe cînd zmeoaica nu era acasă; aci <u>dacă intră</u> se făcu om..." (P.Ispirescu). La fel de frecvent este încetinit, tărăgănat, ritmul frazei, cu aceleaşi cauze şi consecinţe: sensibilizarea narativă a succesiunii evenimentelor şi "captarea" ascultătorului, prin exprimarea predicativă a datelor temporale referenţiale, concomitent cu reliefarea prin topică a circumstanţialelor de timp: "Iar <u>cînd fu într-una din dimineţi</u> zăriră turnurile cetăţii Stririlor", "<u>Cînd era</u> însă pe la <u>scăpătatul soarelui</u>, ajunsese şi el la împăratul care-l trimisese.", "<u>Cînd fu deseară</u>, ea, cu grije, iară zise vorbele ce zisese la venire.", şi prin ambiguizarea raportului sintactic datorită întrebuinţării conjuncţiei <u>dacă</u>: "<u>Dacă ajunse aici</u>, Greuceanul se dete de trei ori peste cap şi se făcu un porumbel..."(P.Ispirescu).

x

x x

În interiorul stilului beletristic, se detaşează ca un substil (sau variantă stilistică) cu un profil relativ specific, literatura gnomică. Trăsătura generală o dă registrul extrem de redus al structurilor morfologice şi sintactice, care rămîn închise într-un număr restrîns de scheme

morfo-sintactice, cărora le corespunde o mare concentrare semantică. Spre deosebire de varianta narativă, unde planul expresiei primește dezvoltări mult peste marginile derivînd din "corespondența" cu planul semantic, dezvoltări care aparțin fiecărui alt povestitor popular, în stilul literaturii gnomice, planul expresiei, totdeauna finit, are dezvoltări inferioare sferei de cuprindere a semnificației conținute. Vorbitorul retransmite, în general fără modificări de structură, enunțuri gnomice preexistente lui dar recreate din punctul de vedere al situării semnificațiilor lor în relația general-particular.

La nivel morfologic este ca și absolută, în flexiunea verbală, întrebuințarea prezentului etern și a persoanei a II-a sau a III-a generală: "Ai carte, ai parte", "Leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește", "Unde dai și unde crapă." "Nu lăsa pe mîine ce poți face azi!" etc.

La nivel sintactic, structura frazei, în general binară (subordonată + regentă sau două principale coordonate), este dominată de raportul subiectivă - regentă. Subiectiva este cel mai adesea introdusă prin pronume relativ: "Cine se scoală de dimineață departe ajunge", "Cine sapă groapa altuia cade singur în ea." etc.

Fără a se rupe definitiv de stilul beletristic, limbajul poetic popular se desprinde funcțional din sfera acestuia organizîndu-și în mod specific structura internă, în general în baza acelorași principii ca și limbajul poetic cult. Diferența dintre ele stă în gradul de autonomie față de limba comună; limbajul popular și, respectiv, limba literară; acesta este mai accentuat în cazul poeziei culte și mai redus în cel al poeziei populare.

STILUL CONVERSATIEI

Este mai puțin omogen decît stilul beletristic, întrucît are o sferă mai amplă de desfășurare iar intervenția protagoniștilor actului lingvistic este mai activă și mai liberă. Stilul beletristic rămîne, în general în interiorul limbajului popular rural, în timp ce stilul conversației cuprinde și limba-

jul citadin, ca variantă vorbită a limbii naționale scrise.

Rolul hotărîtor în producerea diferențierilor stilistice îl au acum protagoniștii procesului de comunicare lingvistică, tipul lor de cultură, mediul cultural în care se desfășoară comunicarea, relațiile vorbitor-interlocutor.

Cele două tipuri culturale, rurală și citadină, determină o primă diversificare în stilul conversației, între o variantă rurală și una citadină. Peste stratul particularităților comune stilului conversației considerat în ansamblu și care sînt, de fapt, cele ale limbajului oral(Vz.pag.41-1o6), se dezvoltă o variantă a conversației familiare și o alta a conversației publice, oficiale. Deosebirile dintre ele, neînsemnate în varianta rurală a limbajului rural, sînt destul de marcate în varianta citadină.

La nivel fonetic, varianta rurală a stilului conversației și, în general, varianta familiară se caracterizează printr-o structură mai accentuat regională și printr-o mai strînsă relație între stările afective ale subiectului vorbitor și producerea diferitelor fenomene fonetice și prozodice(Vezi pag. 42-5o). În varianta oficială, nivelul fonetic rămîne mai degrabă neutru în procesul de constituire a mesajului; informațiile despre protagoniști rezultă mai ales din organizarea enunțului la celelalte nivele.

La nivel morfologic, deosebirile dintre varianta familiară și cea oficială le introduc elementele lingvistice specifice provocării și desfășurării dialogului.

Prin funcția conativă a limbii, pentru atragerea unui interlocutor în actul lingvistic, în varianta publică,oficială, subiectul vorbitor însoțește substantivul în vocativ cu unul din termenii apelativi, specializați în realizarea lingvistică a relațiilor sociale: domn, doamnă, domnișoară, tovarăș, tovarășă: "Domnule (tovarășe) Popescu !", "Domnișoară/a Maria!" "Tovarășe profesor etc. Substantivul în vocativ prezintă o formă omonimă cu nominativul nearticulat. Termenul apelativ alternează, în funcție și de starea afectivă a subiectului vorbitor și de relațiile sociale cu interlocutorul, forme speci-

fice de vocativ: "Unde te duci, tovarăşa Ionescu?" cu forme nespecifice: "Ce mai faci, tovarăşu' Ionescu?". Mai ales cînd destinatarul este necunoscut subiectului vorbitor, termenul apelativ se întrebuinţează singur: "Veniţi, domnişoară (tovarăşul), mai aproape?"

În varianta familiară, alegerea formelor şi construirea sintagmei vocativului sînt orientate de vîrsta protagoniştilor şi de mediul socio-cultural al desfăşurării comunicării. Prezintă o frecvenţă deosebită vocativele cu desinenţe specifice ale substantivelor întrebuinţate singure: Petre, Ioane, Ionescule, Radule, fetiţo, iubito, bunico, tăticule, băiete, tinere etc. sau precedate de interjecţia măi (mă): măi băiete, măi fetiţo! etc. În funcţie de interlocutor, subiectul vorbitor îşi însoţeşte vocativul substantivelor proprii cu termenii nene, unchiule, tanti (tanti), moş (cărora în varianta rurală a limbajului oral li se alătură numeroşi alţii, unii diferind de la o regiune la alta: bade, bădiţă, ţaţă etc.), desemnînd în mod real un grad de rudenie sau exprimînd numai o diferenţă de vîrstă: moş Ion (Ioane), tante Maria, nene (nenea) Mihai etc. Ca şi în varianta oficială, termenii apelativi sînt întrebuinţaţi în mod frecvent singuri: "Bună dimineaţa, nene (unchiule, tante etc.)." Dacă atunci cînd precede un substantiv autonom, moş prezintă numai forma omonimă cu nominativul: "Cînd treci pe la noi, moş Ioane?", întrebuinţat singur, primeşte totdeauna desinenţe specifice de vocativ: "Unde te grăbeşti aşa, moşule?", iar sub aspect semantic trimite mai rar spre sensul de înrudire (în limbajul rural) şi mai frecvent spre cel ţinînd de vîrstă. Corelaţia mai strînsă, în stilul conversaţiei familiare, între starea afectivă a subiectului vorbitor sau atitudinea lui faţă de interlocutor şi structura enunţului lingvistic se concretizează aici în întrebuinţarea frecventă a substantivelor (cel mai frecvent injurioase sau numai dispreţuitoare) de provenienţă adjectivală: tîmpitule, idiotule, ignoranţilor etc.

În desfăşurarea actului lingvistic, pentru exprimarea relaţiilor dintre protagonişti, în varianta familiară

subiectul vorbitor întrebuințează pronumele personale de persoana a II-a, iar categoriile gramaticale de persoană și număr din flexiunea pronumelui personal, a pronumelui și adjectivului posesiv, a pronumelui reflexiv respectă corespondența dintre planul expresiei și planul semantic: "Te văd cam trist; ți s-a întîmplat ceva?", "V-am văzut pe amîndoi ieri la teatru.", "Te îmbraci cam fistichiu.", "Asta trebuie să fie cartea ta (voastră)" etc.

Atitudinea de politețe, impusă mai ales de vîrstă, sau de respect familial, se exprimă mai ales prin pronumele mata (specific graiului moldovenesc) și dumneata (specific graiului muntenesc, dar prezent și în celelalte graiuri), cu diferite variante regionale: matale, neta etc.: " Nu ți-am spus eu, matale, mamă...", "Ce mai faci mata?", "Vin cu dumneata."

În varianta oficială,se alternează pronumele de politețe dumneata, dumneavoastră și domnia-voastră, distribuite în funcție de natura relațiilor sociale și de atitudinea reciprocă a protagoniștilor:"Dumneata să taci!", "Pe Dumneavoastră vă căutam, tovarășe director...", "Dumneavoastră cine sînteți?" etc. În flexiunea după număr a pronumelor personale, reflexive și în flexiunea verbului, persoana a II-a se caracterizează la singular printr-o contradicție între planul expresiei (plural) și planul semantic(singular): "Nu v-am văzut de mult, domnule Popescu...", "De unde veniți domnișoară.", "Mi se pare că v ți îmbrăcat cu pardesiul meu.". În locul pronumelui și adjectivului posesiv, la persoana a II-a se folosește pronumele de politețe : "Care-i al dumneavoastră?", "Biletele dumneavoastră!"

Pentru persoana a III-a, obiect al comunicării, în varianta stilistică familiară, subiectul vorbitor folosește frecvent pronumele personale el, ea, ei, dînsul, dînsa etc. și, mai rar, pronumele de politețe dumnealui, dumneaei etc., eventual cu sens ironic. În varianta oficială se întrebuințează numai pronume de politețe: dumnealui, dumneai etc.,domnia sa, domnia lor, care înlocuiesc și adjectivul posesiv: "Ideile

domniei sale mi se par depăşite."

La nivel sintactic, sintaxa mixtă diferenţiază prin frecvenţă varianta familiară de cea oficială, constituindu-se totodată în marcă a stilului conversaţiei în raport cu stilul beletristic şi, prin acesta, a limbajului oral în opoziţie cu cel scris (vezi pag.86-87).

Varianta familiară a stilului conversaţiei se diferenţiază mai mult de cea oficială prin frecvenţa ridicată a interjecţiilor frază (vezi p.82): "-Hei!", "Pst!", "Hm!...", "Ţţ!" etc., şi a enunţurilor fragmentare, caracterizate de elipsă sau de subînţelegere (vezi p.82 ş.u.): "-Ai fost acolo ieri?/-Da./-Şi?/-Şi ce? (Şi nimic.)/-Cum nimic?...",prin intervenţia frecventă, în structura frazei obiective, a planului subiectiv, prin construcţii şi propoziţii incidente, expresie a stării afective a subiectului vorbitor, a atitudinii lui faţă de conţinutul comunicat sau faţă de interlocutor: "Fii atent să nu cazi şi să-ţi rupi, doamne fereşte, vrun picior!", "Cine l-a mai adus şi pe ăsta, lua-l-ar naiba să-l ia, tocmai acum?!"

La nivel lexical, varianta oficială a stilului conversaţiei rămîne, în general, foarte aproape de limbajul scris. Subiectul vorbitor este atent să rămînă în sfera normelor limbii literare comune.

Varianta familiară, în schimb, se caracterizează prin apelul subiectului vorbitor (uneori necontrolat, alteori deliberat) la o serie de categorii şi fenomene lexicale evitate deopotrivă şi de stilul beletristic popular şi de limbajul scris în general, unde pătrund, însă, în stilul beletristic cult, ca"stil în stil". Prezenţa acestor categorii lexicale devine astfel, implicit, chiar dacă numai parţial, marcă a stilului conversaţiei şi, indirect, a limbajului oral.

Se cuprind aici:

- termeni lexicali deveniţi specifici sau prin planul expresiei numai sau prin mutaţiile intervenite în corelaţia dintre planul expresiei şi planul lor semantic; sînt consti-

tuiţi prin sufixe diminutivale şi augmentative care şi-au abandonat funcţia lor obiectivă pentru a deveni expresie a unor stări afective: mămică, mămicuţă, tăticul, bunicuţă, frăţior, puişor etc.; căsuţă, vilişoară, prostălău etc.(vezi p.101 ş.u.)

- termeni lexicali deveniţi specifici prin mutaţii semantice fundamentale (de tip metaforic), expresie a atitudinii subiectului vorbitor faţă de interlocutor sau faţă de o altă persoană, obiect al comunicării lingvistice: de tandreţe: bomboană, comoară, odor, păpuşă etc. sau de dispreţ: năpîrcă, lighioană, animal, bou, vacă etc.

- termeni lexicali pitoreşti, mai expresivi decît sinonimele lor din limbajul scris sau deveniţi mai expresivi prin închiderea lor în sfera stilului familiar: a chiuli, a-l pleşui, a se chercheli, a tuli-o, a se miorlăi etc.

- termeni lexicali argotici şi termeni tabu, expresie a unei mai mari libertăţi pe care şi-o iau anumite categorii de vorbitori (vezi pag.103-105).

B. LIMBAJUL SCRIS

1. Consideraţii generale

Cum s-a observat din reprezentarea grafică a organizării stilistice a limbii române contemporane (vezi pag.33) şi din comentariile care i-au urmat (pag.34 ş.u.), limba literară intră în relaţii de interdependenţă cu limba comună, pe de o parte, şi cu limbajul scris, pe de alta.

Din relaţia cu limba comună, prin zona de suprapunere cu aceasta, derivă profilul unei limbi literare comune, peste diferenţierile stilistice fundamentale.

Din relaţia cu limbajul scris, derivă înainte de toate însăşi existenţa şi esenţa limbii literare ca normă, în raport cu sistemul limbii naţionale şi cu vorbirea individuală. În procesul de dezvoltare, apoi, a limbii literare, relaţia cu limbajul scris condiţionează şi orientează însăşi organizarea

ei stilistică; unele stiluri sînt generate de limbajul scris, altele sînt fixate sau modificate de acesta. Aşa, stilul <u>publicistic</u> este o creaţie absolută a scrisului. Stilul <u>ştiinţific</u> s-a impus în mod hotărît prin scris, stabilind doar o slabă legătură cu manifestări anterioare, orale, ale ştiinţei populare (o ştiinţă accentuat practică: medicină, agronomie). Celelalte stiluri au o situaţie intermediară. Stilul <u>beletristic</u> cult este în mare măsură o prelungire, în condiţiile scrisului, a stilului beletristic popular, dezvoltat în condiţiile limbajului oral. Stilul juridico-administrativ se consolidează ca stil autonom în cadrul creat de scris.

Aceste strînse raporturi de condiţionare între apariţia scrisului şi dezvoltarea limbii literare ca normă generală şi sub aspect stilistic, impun stilurilor funcţionale ale limbajului scris două principale caracteristici:

a.- Stilurile colective (funcţionale) sînt categorii <u>istorice</u>; constituirea şi evoluţia lor sînt determinate de desfăşurarea culturii spirituale a poporului, nu indiferentă la dezvoltarea civilizaţiei lui materiale.

b.- "Graniţele" dintre stiluri <u>nu sînt nici imuabile</u> şi <u>nici precis delimitate şi delimitabile</u>.

2. <u>Diferenţieri stilistice</u>

Înscrise în cel de al treilea grad de deviere: a normei socio-culturale de la norma generală, unică (vezi pag.25 ş.u.), <u>stilurile colective</u> (vezi p.27) ale limbii îşi datorează apariţia unor factori extralingvistici, de ordin socio-cultural, rezultînd din situarea vorbitorului în cîte un anumit domeniu de activitate cotidiană şi de cunoaştere.

Profilul lor individual este determinat de :

1.- atitudinea protagoniştilor comunicării faţă de semnul lingvistic, concretizată în funcţiile limbii,

2.- structura internă a semnului lingvistic,

3.- specificul organizării semnelor lingvistice:

- în enunţ, cînd interesează raportul enunţ-mesaj, determinat de conţinutul informaţional al semnelor alcătuitoare, în funcţie de cele două axe, paradigmatică şi sintagmatică;
- în interiorul variantei funcţionale în ansamblu, cînd interesează:
  - raportul cu sistemul limbii,
  - raportul cu limba literară-normă generală,
  - raportul cu vorbirea,
  - organizarea semnelor pe nivele ale limbii.

Dezvoltîndu-se în cadrul limbii literare comune, aspectul cult al limbajului scris, stilurile se întîlnesc într-o zonă de suprapunere cu aceasta (pentru fiecare dintre ele, diferită ca extindere) şi se diferenţiază (în grade variabile) între ele prin profiluri specifice determinate de factorii mai sus amintiţi.

În funcţie de aceşti factori, constituiţi în tot atîtea criterii de delimitare, sînt identificabile patru variante stilistice (sociolecte) ale limbajului scris:

- stilul ştiinţific,
- stilul beletristic,
- stilul publicistic,
- stilul juridic-administrativ.

STILUL STIINTIFIC

1.- Poziţia protagoniştilor în întrebuinţarea semnului lingvistic este determinată de specificul dezvoltării funcţiilor limbii.

Urmare a acţiunii funcţiei stilistice, în desfăşurarea comunicării şi cunoaşterii ştiinţifice, se impun ca decisive funcţiile referenţial-denominativă şi metalingvistică.

Planul referenţial, punct de plecare şi de întoarcere în desfăşurarea funcţiei referenţiale a limbii literare comune,

nu mai este interpretat doar la modul empiric, ci este supus unui proces de investigare a cărui finalitate este cunoaşterea ştiinţifică şi ale cărui metode sînt supuse unei tendinţe de maximă formalizare.

Semnul lingvistic implică, atît la emitere cît şi la receptare, o organizare (şi, respectiv, sesizare a organizării) pe două straturi a semnificatului şi, prin aceasta, a semnificaţiilor unui enunţ, în funcţie de:

- cunoaşterea empirică şi
- cunoaşterea conceptuală, care o include pe cea dintîi.

Spre deosebire de cunoaşterea empirică, în permanentă relaţie cu planul referenţial, cunoaşterea conceptuală poate deveni suficientă sieşi; se întîmplă aşa în domeniul ştiinţelor de maximă abstractizare (matematicile) şi în filozofie.

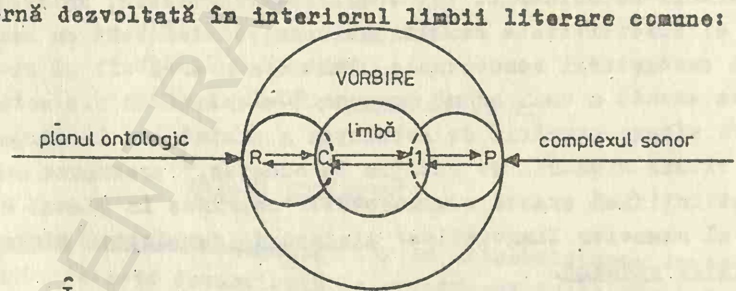
Această organizare internă impune receptorului (ca şi emiţătorului, se înţelege) să cunoască, pe lîngă codul lingvistic - adică sistemul propriei limbi (sau al limbii în care comunică), aşa cum este acesta reflectat de normă - şi codul metalingvistic. Codul lingvistic creează cadrul esenţial desfăşurării comunicării, iar codul metalingvistic, universalitate şi obiectivitate semnificaţiilor, concomitent cu realizarea cunoaşterii conceptuale. Atît elaborarea cît şi receptarea exactă a unui enunţ precum: "Calculaţi cu cît este mai mare viteza mişcării de revoluţie a pămîntului în comparaţie cu viteza mişcării de rotaţie la ecuator." presupune cunoaşterea ştiinţifică exactă a conceptelor cuprinse în planul semantic al semnelor lingvistice: mişcare de revoluţie, mişcare de rotaţie, ecuator.

Impunîndu-se ca esenţiale comunicării şi cunoaşterii ştiinţifice, funcţiile referenţial-denominativă şi metalingvistică anihilează sau chiar anulează acţiunea celorlalte funcţii. Funcţiile conativă şi fatică sînt, teoretic, absente. Funcţia poetică se subordonează modului specific în care acţionează funcţia referenţială. Acţiunea funcţiei expresive este ţinută

sever sub control, anulîndu-i-se aspectul emotiv.

Semnul lingvistic se impune protagoniştilor doar din punctul de vedere al relaţiei cu obiectul. El serveşte exclusiv pentru transmiterea cît mai exactă a unei informaţii ştiinţifice. El este emis şi receptat, nu destinat. Receptorul nu este un destinatar în funcţie de care emiţătorul să-şi organizeze în mod diferit enunţul. Aceasta se întîmplă doar în varianta didactică a stilului ştiinţific. Altfel, emiţătorul este preocupat în mod esenţial de obiectul mesajului pe care îl are de comunicat, în direcţia cuprinderii cît mai exacte, fără echivoc, a conceptului într-o expresie lingvistică neutră, capabilă să înlăture orice ambiguitate, pentru impunerea conţinutului semantic denotativ, prin anularea, pe cît posibil, a oricărei conotaţii. Face excepţie o singură conotaţie, prin natura ei, însă, fără implicaţii asupra semnificaţiei semnului (şi enunţului) lingvistic; această conotaţie derivă dintr-o amprentă generică reprezentînd autodefinirea semnului din perspectiva apertenenţei semnului la stilul ştiinţific.

2.- Pentru a putea descrie specificul semnului lingvistic în stilul ştiinţific, să ne reamintim structura sa internă dezvoltată în interiorul limbii literare comune:

În comunicarea empirică, în desfăşurarea căreia se întîlnesc (sau se pot întîlni) toate funcţiile limbii, semnificaţia semnului lingvistic este o rezultantă a corelaţiei dintre semnificant şi semnificat. Semnificantul nu este "pereche neutră, necesară dar nu determinantă, a semnificatului ci participă, împreună cu acesta, la dezvoltarea semnificaţiei în interiorul raportului denotaţie-conotaţie. În comunicarea

ştiinţifică, semnificaţia este echivalentă cu semnificatul. Semnificantul nu contribuie în niciun fel la procesul semnificării. Condiţionînd constituirea semnului lingvistic, el face doar posibilă transmiterea semnificaţiei lui.

În dinamica interioară a semnului lingvistic (vezi Curs de lingvistică generală, p.177 ş.u.), între reprezentare şi concept, la nivelul semnificatului, între percepţie sonoră şi imagine acustică, la nivelul semnificantului, se impune ca definitorie relaţia concept- imagine acustică, de esenţă socială, prin ignorarea relaţiei percepţie sonoră-reprezentare, de esenţă individuală. Din perspectiva interpretării dată de T.Vianu faptului de limbă, această predominare a dimensiunii sociale a semnului lingvistic se concretizează în impunerea nucleului comunicării noţionale, stabil, care tinde spre unitate (1), şi reducerea zonei reflexive, individuale şi mobile, care tinde spre Ø.

Prin dezvoltarea relaţiei nucleu noţional-semnificat-semnificaţie, semnul lingvistic devine, în stilul ştiinţific, tranzitiv iar semnificaţia transparentă (41). Semnificantul lasă să transpară întocmai semnificaţia pe care o transmite de la un pol la altul al comunicării tocmai prin neparticiparea sa la constituirea ei. De aici derivă mai multe caracteristici ale semnului lingvistic în stilul ştiinţific, strîns legate între ele, care orientează în mod esenţial raporturile sale cu protagoniştii comunicării, de care sînt totodată într-o măsură însemnată condiţionate: (42):

- sinonimie infinită: teoretic unui semnificat i se poate asocia orice semnificant care îşi poate asuma rolul de a transporta întocmai semnificaţia. Posibilitatea de alegere a sinonimelor depinde de planul paradigmatic al limbii, în primul rînd, dar şi de competenţa şi performanţa lingvistică a emiţătorului. Desfăşurarea teoretic infinită a sinonimiei (perfecte) este asigurată de posibilitatea selectării semnificantului din orice alt sistem lingvistic, inclusiv din limbi şi limbaje artificiale. Prin aceasta, semnul lingvistic ştiinţific este traductibil fără rest.

- semnificaţia este <u>obiectivă</u> şi <u>universală</u>; traductibilitatea absolută a semnului lingvistic nu derivă numai sau nu derivă direct din neparticiparea semnificantului la constituirea semnificaţiei ci(şi) din caracterul <u>obiectiv</u> şi <u>universal</u> al conceptului înscris în planul semnificatului şi care interzice semnificantului să participe la procesul de semnificare.

- semnificaţia este <u>închisă</u>; natura însăşi a comunicării ştiinţifice precum şi, în mod particular, caracterul <u>obiectiv</u> şi <u>universal</u> al semnificaţiei impun receptarea întocmai a enunţului ştiinţific. Decodificarea lui exactă înseamnă reconstituirea semnificaţiei în toate datele introduse de emiţător la codificare- şi fără adăugarea altora noi.

- <u>constanta</u> semnificaţiei; caracterul <u>obiectiv</u> şi <u>universal</u> al semnificaţiei, precum şi caracterul ei <u>închis</u>, rezultînd din neparticiparea protagoniştilor la procesul de semnificare, asigură semnificaţiei constanţă în timp şi spaţiu. Semnul lingvistic, relativ independent de context, dezvoltă aceeaşi semnificaţie indiferent de timpul, de locul şi de condiţiile în care se desfăşoară comunicarea. Înlocuirea semnificantului cu un altul din seria de sinonime perfecte din diverse limbi nu duce la modificarea semnificaţiei. Această constanţă este asigurată, pe de o parte, de cunoaşterea codului metalingvistic, pe de altă parte, de stabilitatea aceluiaşi cod.

3.- Cele mai multe din particularităţile semnelor lingvistice se relevă mai ales (unele, chiar exclusiv) în modul lor de organizare, pe care îl şi determină totodată sau de care sînt determinate.

<u>Raportul enunt-mesaj</u>

Excluderea elementelor conotative face ca semnificaţia mesajului să se suprapună peste cea a enunţului. Această echivalenţă derivă din şi întăreşte stabilitatea în timp şi spaţiu a semnelor lingvistice. Semnificaţia lor în plan sintagmatic este determinată în mod esenţial de poziţia pe care o ocupă în plan paradigmatic, iar relaţiile sintagmatice lasă, în

general, nemodificată semnificaţia individuală a fiecărui semn lingvistic primar.

Sub aspectul informaţiei, enunţul se caracterizează printr-un grad maxim de densitate, reflectînd tendinţa spre unitate a nucleului noţional din structura planului semantic al semnelor lingvistice ştiinţifice.

Organizarea semnelor minimale în semne lingvistice complexe, în procesul de elaborare a enunţului, este orientată de două particularităţi esenţiale ale comunicării ştiinţifice:

- desfăşurarea pe bază de raţionamente,
- situarea în interiorul opoziţiei adevăr-fals.

Prima impune enunţului lingvistic principiile structurării logice: de la cunoscut la necunoscut (subiect→predicat), de la general (şi esenţial) la particular (şi aleatoriu) (regent→subordonat) etc. Organizarea în acest mod a enunţului accentuează linearitatea semnului lingvistic prin desfăşurarea în succesivitate şi a semnificatelor nu numai a semnificanţilor. Semnificaţia globală se construieşte în acelaşi mod, crescînd şi adîncindu-se, de la simplu la complex, pe măsura acumulării semnificaţiilor semnelor primare, într-un singur sens, ascendent.

Desfăşurarea cunoaşterii ştiinţifice în interiorul opoziţiei adevăr-fals determină specificul raportului dintre emiţătorul şi receptorul enunţului lingvistic, dintre un emiţător, care poate rămîne acelaşi, şi un receptor, de obicei mereu altul, în legătură cu semnificaţia de ansamblu a enunţului şi cu principiul constanţei în timp şi spaţiu a semnificaţiei semnelor lingvistice primare sau complexe.

Constanţa semnificaţiei semnului lingvistic, relativă, precum şi caracterul obiectiv şi universal al acesteia impun receptorului reconstituirea ei întocmai şi-i interzic orice intervenţie în procesul de semnificare. In acelaşi timp, însă, condiţii de timp şi spaţiu, considerate sub aspect cultural şi care stau într-o strînsă legătură cu progresul necon-

tenit al cunoaşterii ştiinţifice sau cu concepţia despre lume a receptorului (la întretăierea diacroniei cu sincronia comunicării ştiinţifice) îl pot determina pe acesta să se situeze în poziţii diferite faţă de semnificaţie sau, mai exact, să situeze semnificaţia în poziţii diferite între extremele adevăr-fals.

O dată reconstituită exact semnificaţia globală a unui enunţ, receptorul o poate accepta sau respinge sau o poate corecta, dar în acest din urmă caz el construieşte un nou enunţ, cu o altă semnificaţie globală şi cu o altă poziţie în opoziţia adevăr-fals. Aşa, de exemplu, situîndu-se în perspectiva adevărului ştiinţific formulat de N.Copernic şi G.Galilei, receptorul va respinge ca falsă semnificaţia enunţului: "Pămîntul stă fix în centrul universului iar în jurul lui se rotesc soarele, planetele şi toţi ceilalţi aştri.", reflectînd concepţia geocentrică a lui Aristotel.

Mutaţii esenţiale intervin uneori şi în semnificaţia semnelor din codul metalingvistic, cu consecinţe însemnate asupra semnificaţiei enunţului din care face parte. Termenul atom, de exemplu, şi-a schimbat semnificaţia iniţială: 'unitate indivizibilă', ca urmare a adîncirii procesului de cunoaştere în domeniul organizării materiei. Semnul lingvistic suferă atunci o modificare esenţială a identităţii sale, atît prin desfăşurarea relaţiei interne semnificant-semnificat (atom îşi pierde motivarea de la nivelul semnificantului morfologic: a - 'fără', tomos - 'divizibil') cît şi prin dezvoltarea unor noi relaţii paradigmatice cu alte semne lingvistice, constituite în legătură cu noile adevăruri (electron, pozitron, neutron etc.) Exigenţele receptării întocmai a semnificaţiei enunţului impun, în aceste cazuri, refacerea semnificaţiei originare a semnelor lingvistice minimale.

Raportul cu sistemul limbii

Mai ales prin unele variante, determinate de specificul domeniilor de cunoaştere, stilul ştiinţific depăşeşte cadrele sistemului limbii naţionale:

a.- prin îmbinarea unor semne lingvistice aparţinînd la limbi naţionale diferite. În domeniul cercetării medicale şi în cel al ştiinţelor naturii, codul metalingvistic determină introducerea în enunţ a unui mare număr de termeni din limba latină, "Colchicina, alcaloid din colchicum automnale (brînduşa de toamnă) liniştește în mod specific accesul de gută" (Farmacologie clinică, E.M.,1978).

b.- prin îmbinarea semnelor lingvistice cu semne aparţinînd unor limbaje artificiale. În domeniul cercetării matematice, esenţial abstractă, şi al cercetării fizice, astronomice, chimice etc. semnele naturale se asociază, în constituirea enunţului cu simboluri matematice, fizice, chimice şi cu semne grafice, desene etc.: "Pentru = 0, avem

$$P_n(0;A,B) = \frac{B(B-1)\,(B-2)\ldots(B-n-1)}{(A+B)\ldots(A+B-n+1)}, n \quad B."$$

Raportul cu limba literară - normă generală

Lăsînd la o parte ieşirea din cadrul sistemului limbii naţionale, între stilul ştiinţific şi limba literară comună există o zonă amplă de suprapunere, descrisă de trăsăturile specifice ale semnului lingvistic şi de organizarea enunţului. Aceleaşi trăsături dezvoltă totodată şi o zonă de nesuprapunere.

Pentru S.Marcus (pe linia lui R.Barthes), "limbajul" ştiinţific, reprezentînd "în mod optim ipostaza raţională"(43) a fiinţei umane, se constituie în "gradul zero al limbajului". Tocmai această "condiţie" a sa determină descrierea unor zone de specificitate în interiorul raportului stil ştiinţific - limbă literară comună.

Din perspectiva tricotomiei sistem-normă-vorbire (E. Coşeriu), stilul ştiinţific se situează în cadrele normei generale unice (vezi p.24) (care funcţionează ca limbă literară), dar în acelaşi timp deviază de la aceasta prin constituirea sa în normă specifică, determinată socio-cultural.

Înscrierea în interiorul normei generale se realizează prin modul de desfăşurare a relaţiei dintre semnificat şi a -

ficant în procesul de semnificare şi prin modalităţile de intersectare a relaţiilor paradigmatice cu cele sintagmatice în construirea enunţului, atît în planul expresiei cît şi în plan semantic.

Absenţa funcţiei emotive a limbii menţine la un grad absolut de arbitrarietate relaţia internă, dintre semnificant, considerat d.p.d.v. fonetic, şi semnificat, în constituirea semnificaţiei, desfăşurată în limitele impuse de semnificat. Prezenţa codului metalingvistic, relaţia strînsă dintre enunţul lingvistic şi progresul cunoaşterii determină o neîntreruptă proliferare a semnelor lingvistice, care se caracterizează printr-un izomorfism ca şi perfect între planul semantic şi planul expresiei, considerat din perspectiva structurării sale; relaţia dintre semnificat şi semnificantul considerat morfologic este de motivare, nu numai d.p.d.v. al sistemului limbii naţionale dar şi din cel al sistemului altor limbi: izomorfism, confucianism, bipolar, dicotiledonate, cosinusoidă, miriapod, fotodezintegrare, ihtiofaună etc. Această orientare către universalizarea codului metalingvistic schimbă configuraţia stilului ştiinţific în raport cu limba literară comună, determinîndu-i într-o măsură însemnată identitatea între celelalte variante funcţionale ale limbii naţionale.

x

x x

Dezvoltat cu precădere în cadrul limbajului scris, stilul ştiinţific se desfăşoară, însă, şi pe cale orală. Această modalitate de comunicare (prezentă în procesul de învăţămînt şi la întruniri ştiinţifice) amplifică zona de suprapunere cu limba literară comună şi determină constituirea unei variante: stilul ştiinţific didactic. Deosebirile care intervin, neesenţiale, sînt consecinţa prezenţei, în procesul de comunicare, a unui destinatar mai puţin anonim: chiar dacă neindividualizat, devenind din, implicit explicit, destinatarul impune emiţătorului, conştient sau subconştient, o organizare specifică a enunţului lingvistic, mai ales la nivel

sintactic şi lexical. Subordonîndu-se cu aceeaşi rigurozitate exigenţelor limbii literare şi "autorităţii" de model a stilului ştiinţific, subiectul emiţător, în aspiraţia sa de a exprima cît mai clar şi mai exact conţinutul mesajului se sprijină în mod frecvent pe repetiţie şi sinonimie lingvistică, atît la nivel sintactic, prin frecvenţa deosebită a raportului de apoziţie, cît şi la nivel lexical, prin "traducerea" unor termeni din codul metalingvistic cu termeni din limba literară comună.

În organizarea stilistică a limbii române literare, stilul ştiinţific reprezintă un termen-extremă; celălalt este stilul beletristic. În interiorul său, însă, se dezvoltă o serie de variante care merg de la opoziţia cea mai accentuată la o apropiere maximă de stilul beletristic. Există o variantă a scrisului ştiinţelor exacte (matematica*, fizica, chimia, astronomia), puternic formalizată, o variantă a ştiinţelor naturii (botanică, zoologie, geografie etc.), una a ştiinţelor umaniste (istoria, istoria şi teoria literaturii, lingvistica etc.), alta a filozofiei. Apropierea maximă o realizează scrisul criticii literare, care oscilează în permanenţă, în primul rînd în funcţie de critic, între stilul ştiinţific şi cel beletristic, constituindu-se într-o variantă stilistică de tranziţie (sau mixtă).

Este adevărat că o anumită concepţie modernă despre caracterul ştiinţific al unei cercetări impune extinderea procesului de formalizare de la ştiinţele abstracte (matematica) la toate variantele stilistice, dar specificul obiectului de cercetare al filozofiei, al ştiinţei literaturii sau al ştiinţei limbii păstrează încă un profil distinct acestora din urmă, dacă nu în structura internă a semnului lingvistic, în organizarea enunţului, condiţionată de intervenţia funcţiilor expresivă şi poetică ale limbii (mai ales în stilul criticii literare).

---

*) Stilul textelor matematice tinde, de fapt, spre constituirea într-un limbaj autonom; raportul <u>limbajul matematic-stilul ştiinţific</u> este echivalent, în linii esenţiale raportului <u>limbajul poetic-stilul beletristic</u>.

x

x x

Relaţiile stilului ştiinţific cu celelalte variante funcţionale ale limbii se desfăşoară, în general, într-un singur sens - dinspre stilul ştiinţific către acestea - şi aproape exclusiv la nivel lexical. Cele mai receptive la procesul de expansiune a stilului ştiinţific sînt stilurile beletristic şi şi publicistic.

Termeni specifici din codul metalingvistic pătrund în stilul beletristic fie ca mărci ale unui "stil în stil" (în legătură cu o perspectivă de realism lingvistic sau cu altele, prin care se introduc o serie de "date" privind personaje şi situaţii), cînd aceştia îşi păstrează funcţia metalingvistică, chiar dacă subordonată funcţiei estetice, fie ca elemente devenite semne poetice, cînd trec, prin metaforizare, din codul metalingvistic în semne de gradul doi(al căror semnificat devine semnificant în procesul de semnificare poetică):

"În multe forme-apare a vieţii crudă taină,
Pe toţi ea îi înşală, la nime se distaină,
Dorinţi nemărginite plantînd într-un <u>atom</u>"(Eminescu

Cînd se face ştiinţă popularizată, condiţiile specifice de comunicare impun o atenuare a particularităţilor specifice stilului ştiinţific, prin apropierea sa de stilul publicistic, pe fondul unei strînse împletiri a funcţiei referenţial-cognitive cu funcţiile fatică şi conativă, impuse de luarea în consideraţie a receptorului(44).

Prin adîncirea procesului de cunoaştere, termeni specifici stilului ştiinţific pătrund, prin circulaţie, direct sau indirect, mai ales prin stilurile publicistic şi beletristic, în limba literară comună, determinînd reorganizări ale diferitelor clase lexicale. În felul acesta, mai ales în etapa contemporană, stilul ştiinţific desfăşoară un rol activ în dezvoltarea limbii literare.

Raportul cu vorbirea

Fiind, teoretic, refractar acțiunii funcției expresiv-emotive a limbii, stilul științific rămîne, în general, închis constituirii stilurilor individuale, ceea ce nu înseamnă, însă, că în practica scrisului nu s-ar produce devieri de la norma stilistică specifică. Posibilitățile de manifestare a individualității stilistice a subiectului emițător sînt conținute într-una din caracteristicile semnului lingvistic științific : sinonimia infinită - și orientate de caracterul obiectiv al semnificației. Devierea și mai ales gradul de deviere depind de variantele stilului științific și de modalitatea de realizare a comunicării.

În comunicarea scrisă, stilul științelor exacte se caracterizează printr-o tendință de reducere la zero a devierilor de la norma stilistică. Cînd acestea intervin, ele iau forma unor manifestări neînsemnate și care în orice caz nu au implicații asupra echivalenței semnificație-semnificat în funcționarea semnului lingvistic în plan paradigmatic și a echivalenței mesaj-enunț, în organizarea semnelor în plan sintagmatic: "Un număr se divide prin 10, dacă este divizibil prin 2 și 5."/ "Un număr este divizibil prin 10, dacă se divide prin 2 și 5."

În comunicarea orală sau în cea a textelor de popularizare, stilul aceloraşi științe se arată mai tolerant cu intervenția funcției expresive, dar nici acum acțiunea acesteia nu depășește niște limite dincolo de care să intervină modificări în caracteristicile esențiale ale semnului lingvistic; funcțiile expresivă și fatică orientează doar procesul selecției și combinării în sensul unei mai mari apropieri a cunoașterii științifice de cunoașterea empirică.

În cadrul altor variante stilistice, devierile <u>normei individuale</u> de la norma stilistică sînt mai însemnate, reflectînd rolul activ al funcției expresive; în textul istoric sau în cel de știință literară străbat în mod frecvent concepțiile istorice, estetice, ideologice etc. ale interpretului. În

dezvoltarea criticii literare, apoi, manifestările individuale tind spre spargerea totală a normei stilistice; raportul stil individual-stil funcţional se apropie aici în mod frecvent (vezi George Călinescu) de desfăşurarea aceluiaşi raport în interiorul stilului beletristic.

Organizarea pe nivele a stilului ştiinţific

Nivelul fonologic

Sistemul fonologic al stilului ştiinţific se suprapune peste cel al limbii literare comune. Din punctul de vedere al structurii semnului lingvistic, unitatea minimală este fonemul considerat doar ca imagine acustică. Din punctul de vedere al planului paradigmatic al limbii, numărul de unităţi este acelaşi, chiar dacă forma lor grafică se concretizează într-un număr superior de litere. Aceastea se explică prin modalitatea românească de transcriere a unor termeni neologici de circulaţie internaţională: quebracho (chebracio), 'arbore tropical din familia anacardiaceelor', watt-wati (vat-vaţi), west-falian (vestfalian), ytriu (itriu) (chim.). De fapt, această asimetrie între sistemul fonologic sonor şi cel grafic a trecut şi în limba literară comună prin extinderea circulaţiei unor termeni, precum watt, yankeu etc.

În diferite epoci, stilul ştiinţific a constituit un factor activ în promovarea şi consolidarea sistemului fonologic al limbii literare.

Structura fonologică a enunţurilor ştiinţifice, concretizată în frecvenţa unor foneme şi în constituirea unor grupuri de foneme, descrie o zonă specifică stilului ştiinţific în raport atît cu limba literară comună, cît şi cu celelalte stiluri.

Prezenţa termenilor care au în structura lor morfologică prefixe de origine greacă precum hema-, hemo-, helio-, hidro- etc. determină o creştere a frecvenţei laringalei h şi, implicit, a structurilor fonematice cu h iniţial: hemartroză, hematie, hemangiom, hemoglobină, hemoragie, hemopatie, hemoragie,

heliroterapie, helioscopie, hidrocefalie etc. Alte categorii de neologisme amplifică registrul posibilităţilor combinatorii la nivelul semnificantului. Grupul consonatic ps îşi întăreşte poziţia iniţială (concretizată în familiile cuvintelor psalm şi psaltire): psihic, psihanaliză, psihoterapie, psihiatrie etc. Grupul ft, dispărut din poziţia iniţială prin trecerea în fondul pasiv al limbii a termenilor construiţi cu ftori-: ftorilogofăt, este reintrodus prin: acid ftalic, ftaleină etc. Cîştigă poziţie iniţială grupul pt prin: pterodactil, ptialism, pterigotă etc. ş.a.m.d.

În variantele stilistice care recurg la termeni din alte sisteme lingvistice se introduc foneme şi structuri fonematice specifice acestora: grupul qu, din latină: oxycoccus quadripetalus sau hiatul oe: columba oenas ('porumbel de scorbură') sau ea: paradisea apoda ('pasărea paradisului'), consoane geminate: salmo trutta fario ('păstrăv'), morchella esculenta ('zbîrciog') etc.

Nivelul morfologic

Există la acest nivel o zonă de suprapunere perfectă între stilul ştiinţific şi limba literară comună: identitatea din plan paradigmatic a semnelor lingvistice este respectată în plan sintagmatic prin desfăşurarea unui izomorfism maxim între planul expresiei şi planul semantic, din perspectiva normei generale. Particularităţile stilului ştiinţific apoi, în raport cu limba literară comună, pe de o parte, şi cu celelalte stiluri, pe de alta, constau în frecvenţa actualizării unor opoziţii categoriale din cadrul sistemului.

Aproape toţi cei care s-au preocupat de problema delimitării stilurilor funcţionale ale limbii române (S.Galopenţia şi T.Pavel, Gh.Bolocan, B.Kelemen, I.Stan ş.a.[45]) au apelat la metode statistice, atribuind rol de prim ordin frecvenţei. În acelaşi sens, L.Sfîrlea autoare a unui studiu-cadru asupra organizării stilistice a limbii române literare, consideră "frecvenţa, adică prezenţa sau absenţa, raritatea sau abundenţa unităţilor la toate nivelele limbii", urmărită şi

în distribuţia şi combinarea lor, "drept criteriu fundamental al delimitării stilurilor."(46)

Criteriul, secundar din punctul nostru de vedere, în definirea stilurilor, are o importanţă majoră în descrierea lor, chiar dacă şi aici, necunoaşterea exactă a "limitelor" limbii literare comune şi caracterul nu totdeauna omogen al organizării limbii scrise în interiorul diferitelor sale variante funcţionale situează concluziile sub semnul relativismului.

Considerat stilul ştiinţific din perspectiva variantelor sale interne, coeficientul de relativism se reduce simţitor; unele "date" sînt comune tuturora, altele depind, însă, într-o măsură însemnată de domeniul cunoaşterii pe care îl reprezintă.

Organizarea morfologică a vocabularului textelor ştiinţifice descrie o mai mare frecvenţă a substantivelor şi pronumelor nepersonale, impusă de caracterul "obiectual" al comunicării, dominată de funcţia cognitiv-referenţială. Dintre pronumele personale, o frecvenţă mai ridicată cunoaşte cel reflexiv, cu valoare impersonală, în legătură cu aceeaşi "obiectivare" a enunţului.

Caracterul continuativ şi de confruntare de idei al procesului de cunoaştere ştiinţifică determină o frecvenţă ridicată a substantivelor proprii. Acestea sînt simboluri ale unor teorii: "Am văzut că principiul Jakobson-Barthes revine la impunerea unei anumite regularităţi de comportare a distanţei lui Fucks între termenii unei aceleiaşi paradigme." (S.Marcus, op.cit.,p.157), sau indicatori bibliografici: "Se cunosc succesele obţinute, pe această cale, în fonologie (de către Roman Jakobson şi colaboratorii săi/7/,/22/), în teoria opoziţiilor lingvistice (Apostel-Mandelbrot-Morf/1/) şi în gramatică..." (S.Marcus, op.cit.,138). În textele istorice mai ales şi în cele geografice, acestei categorii "cultural-ştiinţifice" de substantive proprii i se adaugă categoria termenilor referenţiali: "Însemnătatea actului lui Burebista nu-i scăpa lui Caesar. Chiar după victoria sa împotriva lui Pompeius, el nu

renunță la ideea de a face războI dacilor. "(V.Pârvan, Dacia, p.135).

Specificul cunoașterii științifice impune, mai ales prin codul metalingvistic, o frecvență relevantă a substantivelor abstracte. Indicele cel mai înalt de frecvență al acestei clase de substantive îl înregistrează varianta stilistică a scrisului filozofic.

Absența funcției expresive, în ipostaza ei emotivă, se concretizează, la acest nivel lingvistic, în absența aproape absolută, din stilul științific, a interjecțiilor și a derivaților(substantive, verbe, adjective, adverbe)interjecționali. Prezența acestora se poate nota mai mult accidental în varianta didactică, din textele de popularizare sau din comunicarea pe cale orală.

<u>Flexiunea nominală și pronominală</u>

Cu excepția nominativului, în flexiunea cazuală este definitorie frecvența extrem de redusă a cazurilor "personale": dativul, acuzativul precedat de propoziția-morfem <u>pe</u> și vocativul.

Expresie a funcției conative care implică un destinatar prezent în momentul comunicării, <u>vocativul</u> este întrebuințat doar în varianta didactică a stilului științific și numai cînd comunicarea se realizează oral.

Dativul persoanei și acuzativul precedat de morfemul <u>pe</u> sînt foarte rare în textele științelor pozitive, dar sînt prezente în varianta științelor umaniste, mai ales în textele istorice, impuse de particularități ale planului de referință.

Dintre nominativ și acuzativ, acuzativul prepozițional pare să domine nominativul,(47) dar faptul rămîne nesemnificativ pentru definirea stilului științific, fie pentru că se suprapune peste o situație din limba literară comună, fie pentru că nu se impune ca fenomen marcant al enunțului lingvistic. Nici chiar genitivul, cu o frecvență destul de ridicată,

în texte de o amploare mai mare, nu se constituie în marcă stilistică.

În flexiunea după număr şi persoană a pronumelor personale, foarte puţin frecvente mai ales la nominativ şi acuzativ, predomină persoana a III-a. Persoana a II-a e ca şi absentă iar persoana I, folosită cu preponderenţă la plural, introduce o contradicţie între planul limbii şi cel ontologic; este o marcă a pluralului autorităţii ştiinţifice sau a modestiei: "Noţiunea de apariţie a unui personaj într-o anumită situaţie <u>ne</u> dă posibilitatea..." (S.Marcus, <u>op.cit</u>.,p.323). Pronumele personale de politeţe, absente, în general, din stilul ştiinţific scris, intervin în varianta lui didactică, desfăşurată în cadrul limbajului oral.

Prezenţa cu precădere a adjectivelor generice sau categoriale (prin care obiectele denumite de substantivul regent sînt grupate în diferite clase) determină specificul dezvoltării categoriei comparaţiei mai ales în două direcţii:

- creşterea numerică a adjectivelor care refuză comparaţia,
- predominarea gradului pozitiv şi frecvenţa foarte scăzută a superlativului absolut.

Adjectivele care refuză comparaţia, marcă a unor subclase de "obiecte", fenomene, concepte etc., constituie cu substantivul regent (sau pseudo-regent) sintagme în interiorul cărora substantivul reprezintă genul proxim iar adjectivul diferenţa specifică: o <u>lentilă</u> <u>convergentă</u>, o rază de <u>lumină</u> <u>monocromatică</u>," suprafaţa unei <u>lame</u> <u>transparente</u> cu <u>feţe</u> <u>plane</u> şi paralele" <u>număr</u> <u>par</u>, <u>fracţie</u> <u>ordinară</u>, <u>număr</u> <u>natural</u>,"Există însă un aspect care diferenţiază net <u>metafora</u> <u>matematică</u> de cea <u>lingvistică</u>" (S.Marcus,<u>op.cit</u>.,p.95)

Predominarea gradului pozitiv este consecinţa creşterii numărului adjectivelor fără comparaţie şi superlativ dar şi a absenţei sau slabei frecvenţe a adjectivelor calificative şi apreciative. Cînd acestea apar, mai frecvent în textele de ştiinţe ale naturii sau în cele de ştiinţă a literaturii sau

în alte științe umane, dar mai rar, ele primesc, pe lîngă forma primară de pozitiv, care rămîne predominantă, și alte forme, de comparativ de superioritate:"... Alecsandri aducea, în primul rînd o conștiință nouă, mai profundă, cu însemnate implicații literare." sau de superlativ relativ:"El vede folclorul...ca cea mai autentică literatură națională și populară..." (Istoria literaturii române, vol.II,EA,1968,p.458). În textele matematice, adjectivele mare și mic intră, prin forme de comparativ de superioritate și prin superlativul relativ,în sintagme fixe de maximă frecvență. Forma de superlativ devine, împreună cu un substantiv, chiar un termen tehnic, component al codului metalingvistic: cel mai mare divizor comun, cel mai mic multiplu comun.

Flexiunea verbală

Introduce sau accentuează o serie de diferențieri din interiorul stilului științific.

Absența funcției conative se concretizează în frecvența foarte redusă a modului imperativ și în frecvența determinantă a indicativului și a infinitivului. Imperativul este prezent în varianta didactică:"Subliniați numerele naturale divizibile cu 3.", unde este dominat, însă, de conjunctivul cu valoare de imperativ: " Să se calculeze intensitățile curenților care circulă prin cele două rezistențe." În textele științelor pozitive (de matematică, în primul rînd), are o frecvență caracteristică conjunctivul fără morfem al verbului a fi: "Fie un triunghi cu laturele..."

În varianta stilistică a textelor istorice se întrebuințează frecvent potențialul, prezumtivul: "Burebista va fi desfășurat, fără îndoială, o prodigioasă activitate didactică", "Ni se pare foarte probabil ca în zid să fi existat o poartă la care conducea scara de piatră...", "În acest fel întreaga incintă ar fi înconjurată cu ziduri și ar face corp comun cu cetatea propriu-zisă" (Burebista), și diverse construcții complexe, expresie a ipotezelor: "Printre tracii ce trăiau amestecați cu celții trebuie să fi existat și daco-geți..." (Burebista p.241)," Ce s-a întîmplat cu coloanele de calcar după ce

sanctuarul a fost desfiinţat?... Ele au putut primi o altă utilizare..." (Burebista,p.419).

x

x x

Categoria gramaticală a timpului este dominată de frecvenţa foarte ridicată a prezentului, care dezvoltă variate valori în funcţie de conţinutul semantic al enunţului:

- este un prezent atemporal, ca instrument al definirii diferitelor concepte, exprimate de componente ale codului metalingvistic, în enunţuri de esenţă teoretică:"... epitetul este acea parte de vorbire sau de frază care determină, în lucrurile sau acţiunile exprimate printr-un substantiv sau verb însuşirile lor estetice, adică acelea care pun în lumină felul în care le vede sau le simte scriitorul şi care au un răsunet în fantezia şi sensibilitatea cititorului." (T.Vianu, Studii de stilistică p.145-6).

- este un prezent pantemporal, ca instrument al comentării fenomenelor supuse investigaţiei, în texte interpretative: "În concluzie, psihicul rezultă din relaţie. Sensul primitiv rezultat din relaţia directă a organismului cu mediul se îmbogăţeşte progresiv..." (V.Pavelcu, Drama psihologiei,p.186).

- este un prezent dinamic, ca instrument al descrierii actualizatoare a unor evenimente istorice, social-culturale, individual-umane etc., mai ales în enunţuri din domeniul istoriei şi din cel al ştiinţei literaturii: "Cei mai statornici exponenţi ai mişcării literare din deceniul al patrulea sînt, pe lîngă Heliade, profesorii şcolilor naţionale. Ei compilează manuale şi alcătuiesc traduceri, orientîndu-se spre literatura moralizatoare şi didactică a luminilor..." (Istoria literaturii române, vol.II,p.258),

- este un prezent descriptiv, ca instrument al reliefării ideilor esenţiale dintr-un text de exegeză, a unei opere literare sau ştiinţifice: "Marea diversitate a obiecti-

- -

velor urmărite transformă opera într-o adevărată frescă a societăţii timpului. Boierimea e privită critic: ridicată prin tot felul de vicleşuguri, ea duce o viaţă de lux (Istoria unei plăcinte), nu respectă ruinele trecutului istoric de glorie, ba chiar contribuie să le risipească (Vandalism), patronează o justiţie de clasă grotească, admiţînd nedreptăţi strigătoare (Un proţes de la 1826). Societatea înaltă străbate o perioadă de tranziţie rapidă; demnitatea omenească apare degradată, între o indolenţă de tip oriental şi o febră de cosmopolitism şi snobism. Moravurile se dezagregă, soţiile îşi înşeală bărbaţii, iar ei se consolează cu vorba populară Au mai păţit-o şi alţii." (Istoria literaturii române, vol.II,p.391).

Fără să iasă total din această predominare a prezentului verbal, varianta stilistică a textelor de istorie şi istorie literară, domenii de cercetare situate, prin chiar obiectul de investigaţie, în perspectivă diacronică, se caracterizează printr-o mai mare frecvenţă a celorlalte timpuri, mai ales din sfera trecutului, echilibrînd fie şi relativ distribuţia timpurilor şi diminuînd caracterul relevant al prezentului. Totodată, în afara valorilor lor obiective, net predominante, unele din aceste timpuri dezvoltă altele, proprii actului de cunoaştere şi comunicare ştiinţifică.

Prin imperfect, timp al perspectivei, se realizează o lărgire a orizontului cultural în care este situat obiectul investigaţiei ştiinţei literare, atît pe plan orizontal: "Căderea îngerilor e lamartiniană şi întîlnim în ea chiar acea erotică ciudată între "un ange déchu" şi o fiinţă de grad inferior... Crizele sexuale ale îngerilor obsedau atunci pe toţi şi un poem al lui Thomas Moore, Dragostea îngerilor, avea mare ecou pretutindeni. "(Istoria literaturii române, II,p.286), "La nivelul de atunci al literaturii, cînd lipseau o tradiţie lirică naţională şi mai ales o limbă aptă să servească subtilităţile..."(Op.cit.,p. 190), cît şi pe plan vertical (pe scara timpului): "Cu toate acestea rămîne indiscutabil că prin publicarea primelor

Doine se deschidea un drum nou poeziei româneşti... Alecsandri îndrepta cu adevărat şi în mod conştient literatura română pe făgaşul naţional şi popular." (Op.cit.,p.459).

Depăşindu-şi conţinutul semantic obiectiv, deschideri similare de perspectivă realizează viitorul; prin cunoaştere, subiectul - istoric sau istoric literar - priveşte, prin viitor, evenimentele din perspectiva desfăşurării lor ulterioare: "Însă resursele interioare bogate ale militantismului său paşoptist nu-l vor lăsa niciodată să ajungă la pesimism..." (Istoria literaturii române,II,p.456), "Sarmaţii vor înainta mereu spre Dunăre, dar în sec.I.î.e.n. ei nu vor depăşi ca teritoriu ocupat efectiv şi locuit de ei linia Niprului. Incursiunile lor se vor extinde cu siguranţă şi asupra zonei de la vest de cursul Niprului, unde îşi vor fi exercitat supremaţia politică."(Burebista,p.260)

Prezenţa perspectivei temporale a interpretului asupra evenimentelor este alteori implicită în structuri verbale complexe în baza semiauxiliarului de timp a avea: "Dar o situaţie nouă avea să se creeze prin restabilirea patriarhului ortodox în persoana învăţatului George Scholarios..."

În paralel cu situarea şi ierarhizarea în timp a evenimentelor, prin imperfect şi mai mult ca perfect, subiectul-interpret stabileşte legături cu alte opinii (îmbrăţişate, continuate, considerate la modul neutru sau respinse) exprimate anterior: "Unei scrieri, în sensul existenţei unui text, fie el şi numai o înşirare de nume, cum credea C.Daicoviciu, i se opune însă poziţia pe care o ocupă literele pe suprafaţa blocurilor..." (Burebista, p.440), "Un asemenea zid era departe de trăinicia şi soliditatea celorlalte segmente. C.Daicoviciu remarcase că nu este vorba de o trecere bruscă la această tehnică..." (Burebista,p.365)

x

x x

Consecinţă a predominării funcţiei referenţiale şi, implicit, a aspiraţiei spre obiectivitate, în legătură cu predominarea substantivelor şi a pronumelor nepersonale,

flexiunea verbală este dominată de persoana a III-a, singular mai ales, expresie a unei obiective "persoane despre care se vorbeşte" sau a nedeterminării. I se alătură persoana I plural care, ca şi la pronume, se constituie în semn al autorităţii sau modestiei omului de ştiinţă: "Iată care au fost temeiurile ce ne-au determinat să adoptăm cu toată convingerea teza cu privire la existenţa unui stat daco-getic pe vremea lui Burebista." (Burebista,p.207) şi în instrument al sensibilizării demonstraţiilor de natură matematică; cînd se împleteşte cu forma de persoana a III-a singular, de fapt, o formă apersonală: "A. Admitem că (1) rezultă din valorizarea

$$V(\gamma) = t \text{ şi } V(\alpha) = 1.$$

Deoarece atît în (1), cît şi în (4) avem, conform cu (3), V ( ) = t, urmează că (4) nu poate rezulta decît din

$$V(\beta) = 0." \ \left(\text{E.Vasiliu, 103}\right)$$

În varianta didactică a stilului ştiinţific mai ales dar şi în alte texte persoana a III-a singular este concurată sau chiar dominată de pers.I plural, expresie, mai ales cînd verbul este la conjunctiv, a atragerii destinatarului în procesul investigării: "Să considerăm numărul 6. Avem: 6=2.3 unde 2 şi 3 sînt numere prime. Spunem că am scris numărul 6 ca produs de numere prime sau că am descompus numărul 6 în factori primi.", "Să discutăm acum nucleele din "Ultima oră" de Mihail Sebastian." (S.Marcus, Poetica matematică,p.291), I.C.Voiculescu, "Să cunoaştem arborii şi arbuştii din pădurile, parcurile şi grădinile noastre.", Bucureşti, Ceres,1978.

Nivelul sintactic

Organizarea semnelor lingvistice în enunţuri introduce deosebiri însemnate între stilul ştiinţific şi celelalte stiluri, între stilul ştiinţific şi limba literară comună.

Nu mai puţin importante sînt deosebirile din interiorul stilului ştiinţific, între variantele sale stilistice, determinate atît de domeniul cunoaşterii cît şi de gradul de

formalizare atinse de diferitele științe.

Organizarea de ansamblu a enunțului și structura unităților sintactice care îl alcătuiesc se caracterizează atît prin particularități comune tuturor variantelor stilului științific, cît și prin trăsături specifice cîte unei singure variante sau unui grup de variante. Organizarea și frecvența raporturilor sintactice accentuează deosebirile dintre diferitele variante stilistice.

Sînt specifice stilului științific în ansamblu:

a.- dezvoltarea unor <u>raporturi de complementaritate</u>, în interiorul enunțului sau cu enunțuri in absentia,

b.- <u>absența</u> totală a <u>cuvintelor-frază</u>,

c.- dezvoltarea unor structuri <u>redundante</u> specifice,

d.- dezvoltarea <u>structurilor enumerative</u>,

e.- o dinamică specifică între tendința de expansiune a grupurilor nominal și verbal și tendința de concentrare a expresiei.

x

x x

a. Exigențele cunoașterii științifice impun împletirea permanentă a unui plan prim al comunicării, prin care subiectul-interpret își formulează ideile sale despre obiectul supus investigației, cu un plan secund, prin care se introduc date dintr-un enunț anterior. Planul secund poate concretiza sau dezvolta afirmațiile din planul prim, ca în textele de știință a literaturii mai ales (citate din opera interpretată), poate susține ideile din planul prim, prin autoritatea subiectului care a formulat și emis enunțul anterior sau prin datele conținute în acest enunț sau poate dezvolta idei al căror adevăr evoluția cunoașterii științifice l-a infirmat sau pe care emițătorul enunțului din planul prim le corectează sau respinge.

Planul secund se poate articula direct, în continuitate, cu planul prim, dezvoltînd un mod particular de "vorbire directă": "Zbuciumul de-a da expresie simţirii e mărturisit într-o strofă din Inima mea e tristă: « Adio! N-am cuvinte/ Să-ţi arăt tot ce simte,/În astfel de minuturi, mîhnit sufletul meu... » "(Istoria literaturii române,II,p.319), "Că aiçi este vorba de scordisci, o aflăm tot din textul lui Strabon. Cînd acesta descrie ţinutul iliro-panonic de la Dunăre spune că Tisa « vine din munţi şi se varsă în Istru, prin părţile gallilor numiţi scordisci.» Intr-adevăr, aceştia locuiau amestecaţi cu ilirii şi cu tracii. Printre tracii ce trăiau amestecaţi cu celţii..." (Burebista, p.241) sau în discontinuitate, prin note şi trimiteri bibliografice. În oricare din modalităţi, semnificaţia exactă şi completă a mesajului cognitiv rezultă, cel mai adesea printr-o desfăşurare dialectică, din intrarea în raport a enunţurilor din cele două planuri.

b. Absenţa frazelor neanalizabile exprimate prin adverbe (da, nu, poate) sau interjecţii (şi?, vai! etc.) este o consecinţă a desfăşurării nedialogate a comunicării ştiinţifice şi a rămînerii acesteia în afara acţiunii funcţiilor expresiv-emotivă şi conativă ale limbii.

c. Specificul investigaţiei ştiinţifice, determinat fie de obiectul supus cercetării, fie de exigenţele desfăşurării demonstraţiei în interiorul opoziţiei adevăr-fals, în continuitatea cunoaşterii şi în baza unui cod metalingvistic, fie de exigenţele universalităţii mesajului, determină frecvenţa ridicată a structurilor redundante. Acestea numai aparent contrazic principiul densităţii semantice maxime, definitoriu pentru stilul ştiinţific, de vreme ce nu conţin semne lingvistice nepurtătoare de informaţie denotativă (ca în stilul publicistic, de exemplu), ci doar semne, lingvistice şi nelingvistice, care orientează comunicarea şi cunoaşterea ştiinţifică (atît la emitere cît şi la receptare), aducînd în simultaneitate obiectul şi interpretarea obiectului.

Există în primul rînd o redundanţă imanentă fenomenului definirii conceptelor. Marea majoritate a termenilor din

codul metalingvistic sînt motivați: prin chiar structura lor morfologică ei comunică un conținut semantic precis, pe care atît emițătorul cît și receptorul mesajului îl construiesc și, respectiv, identifică în baza cunoașterii semnificațiilor semnelor primare. Definiția reală a conceptelor explicitează redundant definiția nominală implicită. Așa se definește, de exemplu, pronumele: "Pronumele/'pentru nume'/ este partea de vorbire care se declină și ține locul unui substantiv." Termenul neanalizabil lasă să transpară și mai clar sensul său global: 'care nu se poate analiza':-abil, sufix al 'posibilității, capacității', echivalent semantic al verbului a se putea, analiză trimite la 'descompunere în părți componente', ne-, prefix negativ, echivalent al adverbului de negație nu. In consecință, definirea "propozițiilor cu structură neanalizabilă" este o descriere redundantă: "Există însă și propoziții care nu pot fi analizate din punctul de vedere al organizării lor sintactice, deoarece nu se poate recunoaște funcțiunea sintactică a părților componente; ele sînt propoziții cu o structură neanalizabilă." (GA,II,64).

Există apoi o redundanță analitică; o exprimare concisă sau, în orice caz, mai concisă este reluată, prin intermediul unui raport sintactic (de apoziție, de coordonare concluzivă sau disjunctivă), într-o dezvoltare analitică: "De cîte ori distribuția unui alomorf poate fi delimitată în termeni fonetici, deci dacă ocurența lui poate fi prevăzută, prezisă, pe baza anumitor particularități fonetice ale radicalului, avem de-a face cu un alomorf fonetic. "(V.Guțu, Morfologia structurală, p.47).

Interpretarea unor enunțuri realizate anterior (texte literare, în primul rînd, constituite în obiect al investigației științifice) echivalează frecvent cu reluarea redundantă, la modul explicit, sintetic sau, dimpotrivă, analitic, a ideilor pe care acestea le comunică:"... totul este, în ultimă instanță, destinat morții și uitării, iluzie și zădărnicie. «Om, fiu al pericinii, vezi tot ce a rămas.../Privește-aici mormîntul iluziilor tale!» exclamă poetul, arătînd, cu un gest patetic,

ruinele strălucitelor cetăți de altădată." (**Istoria literaturii române**, II,551), "Viața este plăcere și omul trebuie să se bucure din plin de ea, fiindcă din colo nu-l așteaptă nimic, decît mormîntul. « O, junie, te grăbește!/Viața trece, să iubim!/Omul un minut trăiește.../Timpul nu îl mai găsim!..» conchide poetul în poezia Amantele Cilii." (Idem,p.553). Mai ales în critica foiletonistică, nu de puține, ori se ajunge la parafrazarea redundantă a conținutului textului supus analizei, fără a se mai trece la interpretarea lui.

În textele din științele exacte redundanța ia forma afirmării aceleiași idei o dată prin semne din limbajul natural și încă o dată prin semne dintr-un limbaj simbolic (matematic, chimic etc.): "Indicatorul lui Euler este o funcție multiplicativă, adică

$$\varphi(m) = \varphi(m_1)\ \varphi(m_2),$$

dacă $m = m_1, m_2$ și $(m_1,m_2) \cong 1$." T.N. p.49), "**Definiție**. Un număr întreg a prim cu m se numește rădăcină primitivă modulo m, dacă aparține unei clase de resturi modulo m, primă cu modulul, de ordine $\varphi(m)$. Cu alte cuvinte, un număr întreg a prim cu m se numește rădăcină primitivă modulo m, dacă

$$a^{\varphi(m)} \equiv 1 \pmod{m},$$

$$a^{\mu} \not\equiv 1 \pmod{m},$$

oricare ar fi numărul întreg μ astfel încît $0<\mu<\varphi(m)$. (T.N.63).

Redundanța derivă alteori din exprimarea simultană a ideii prin semne lingvistice aparținînd la limbi diferite, distribuite în funcție de cele două planuri ale enunțului: al subiectului-interpret și al emițătorului unui enunț anterior: "Totuși Velleius povestește, numai la cincisprezece ani după biruința lui August (prin Tiberiu) asupra pannonilor, că toți acești "barbari" cunosc limba latină: omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae; plerisque etiam litterarum usus et familiaris armorum erat

exercitatio" (Dacia,p,131-132).

d.- Exigențele împletirii permanente a perspectivelor analitică și sintetică ale cercetării științifice impun detașarea și gruparea în clase omogene de factori primi, constitutivi, cauzativi, condiționali, temporali, de finalitate etc., prin intermediul cărora se poate ajunge la o cunoaștere dialectică, în același timp globală și de detaliu, a obiectului supus investigației. Enunțul se organizează, în consecință, în structuri enumerative, prin intermediul unui raport de apoziție cel mai adesea, de dezvoltare analitică, de mici dimensiuni (în interiorul propoziției) sau de mare extindere (propoziții și fraze): "Adunarea are următoarele proprietăți: (a) asociativitate: (a+b)+c=a+(b+c),(b) comutativitate:a+b=b+a,(c) existența soluției ecuației a+x = b, oricare ar fi a și b." (Teoria numerelor,p.9), "Iată deci trei elemente net meridionale sau orientale din La Tène-ul dac: zidurile de cărămizi uscate la soare, iataganele și stindardele, cîeșitrele răsunînd în mijlocul civilizației gete..." (Dacia,p.1o5), "Ciupercile se împart în 5 clase: Archimycetes, Phycomicetes, Ascomycetes, Basidiomycetes, și Fungi imperfecti." (Botanica, p.272),

e.- Stilul științific se definește printr-un conflict permanent între aspirația spre cuprindere totalitară, din punctul de vedere al cunoașterii, și aspirația spre concentrare maximă, din punctul de vedere al exprimării.

În legătură cu aspirația omului de știință spre interpretarea obiectului investigat din toate punctele de vedere, în adîncime (analitic) și în lărgime (clasificator), grupul nominal și cel verbal din organizarea internă a propoziției cunosc o expansiune amplă, mai ales prin dezvoltarea de atribute de identificare și de clasare.[x] Cel mai adesea forța de expansiune e atît de puternică încît sparge limitele propoziției ca unitate sintactică mono-nucleară (cu o singură structură nucleară subiect-predicat), prin dezvoltarea atributelor ca atributive. De aici, foarte marea frecvență a raportului atributiv,

x de situare într-o anumită clasă de "obiecte".

dezvoltat în interiorul propoziţiei sau la nivelul frazei: "Să ne gîndim la descoperirea atîtor elemente chimice noi, prevăzute cu uluitoare exactitate în atîtea dintre particularităţile lor pe baza sistemului periodic al lui Mendeleev." (L.Blaga, Experimentul şi spiritul matematic, o.115), "Noţiunea de ordin al unei clase de resturi modulo m, primă cu modulul, provine din teoria grupurilor." (Teoria numerelor,p. 62), "Amănuntele pe care le-am prezentat dovedesc intenţia de a realiza un zid deosebit de puternic care să reziste oricărui atac din exterior, fără să poată fi spart în niciun chip." (Burebista,p.357), "Deci numărul culoanelor în care se găsesc toate numerele întregi prime cu m din tabloul de mai sus este egal cu numărul numerelor prime cu m_1 scrise în prima linie în tabloul de mai sus care constituie deci un sistem redus de resturi modulo m_1 şi al căror număr este deci (m_1)." (T.N.,p.5o).

Reducerea suprafeţei de dispersie a planului expresiei, în procesul de concentrare a semnificaţiei unui enunţ se realizează prin marea frecvenţă a construcţiilor absolute gerunziale: "Împărţirea în atribute de identificare şi de calificare, respectiv de clasare, e valabilă numai la astributele neizolate, întrucît atributele izolate, putînd lipsi, au o altă situaţie." (GA,II,p.141).

Echivalabile frecvent cu circumstanţiale de timp sau cauză, în textele istorice sau de ştiinţă literară (unde sînt, de altfel, mai rare) sau cu circumstanţiale de condiţie-instrument în texte de ştiinţe exacte: "Trecînd la expresia energiei de interacţiune, se obţine în mod corespunzător :

$$U_2 = \frac{2}{8}\,\bar{h}\,{}^{2}_{1}\,e^2\,\frac{d^2}{r^3}$$

şi înlocuind $\frac{2}{8}$ cu Sp:

$$U_2 = Spn_1^2\,e^2\,\frac{d^2}{r^3}$$."(Introducere în chimia...p. 28o), construcţiile gerunziale sînt aici ca şi insubstituibile.

Aceste construcţii par uneori echivalente unor propoziţii coordonate cu cele precedente lor: "Sistem redus de resturi modulo m este o mulţime de numere întregi formată din reprezentanţii tuturor claselor de resturi modulo m ,prime cu modulul, din fiecare clasă de resturi primă cu modulul m fiind luat cîte un singur reprezentant." (Teoria numerelor,p.45).sau unor atributive, introduse, de obicei, prin adverbul unde: "Condiţia necesară şi suficientă ca un număr natural par n să fie perfect este ca $n=2^{\nu}(2^{\nu+1}-1)$, ν fiind număr natural, iar $2^{\nu+1}-1$ număr prim." (T.N. 1o6). De cele mai multe ori, însă, echivalarea aceasta este imposibilă tocmai datorită accentuatei lor condensări semantico-sintactice: "Dacă este un caracter modulo m, diferit de caracterul principal, atunci

$$\sum_{p\leq x} \frac{\chi(p)\log p}{p} = \sum_{1\leq n\leq x} \frac{\Lambda(n)}{n}\chi(n) + O(1),$$

prima sumă fiind extinsă la toate numerele prime pozitive cel mult egale cu un număr real x, iar a doua sumă fiind extinsă la toate numerele naturale cel mult egale cu acelaşi număr real x." (T.N.282).

x

x x

Particularităţi variabile (unele numai prin frecvenţă) în funcţie de specificul domeniului de cercetare ştiinţifică:

1.- eterogenitatea semiotică a enunţului,

2.- depersonalizarea raportului subiect-predicat,

3.- frecvenţa şi specificitatea unor raporturi sintactice,

4.- desfăşurarea enunţului sintactic în cadrele unor "modele" date.

x

x x

1.- Marca cea mai relevantă a stilului științific atît în raport cu limba literară, cît și cu celelalte stiluri funcționale, o constituie împletirea semnelor lingvistice aparținînd sistemului limbii naționale cu semne simbolice, componente ale unor limbaje artificiale și cu imagini grafice, în interiorul aceluiași enunț: este vorba de un fenomen de <u>sintaxă mixtă</u> asemănător în esența sa cu cel specific limbajului oral.(vezi p.86-87).

Trăsătura caracterizează varianta stilistică a științelor pozitive:"Pentru orice număr întreg a prim cu un număr întreg m avem

$$a^{\varphi(m)} \equiv 1 \ (\mathrm{mod}\ m).$$ "(<u>T.N.</u>,53).

Întemeindu-se pe densitatea maximă a limbajului simbolic și pe capacitatea acestuia de a reduce la minimum contrastul dintre succesivitatea semnificantului și simultaneitatea semnificatului, stilul științelor exacte (matematica în primul rînd) se caracterizează printr-o reducere maximă a întrebuințării limbii naționale, prezentă în mod frecvent doar prin elemente de relație, predicativă (verbe): "Avem

$$\sum_{d|a} f(d) = \sum_{d_1|m}\Big(\sum_{d_2|n} f(d_1d_2)\Big),$$

dacă <u>$a \neq 0, a = mn$</u>, iar <u>$(m,n) = 1$</u>."(<u>T.N.</u>,98), "<u>Fie</u>

$$F(a) = \sum_{d|a} f(d).$$ "(Idem,p.99),"<u>Se deduce</u> că

$$G_1(x)-G_2(x)=O(\sqrt{x}),$$ "(Ibidem,p.228)."Din $a|\delta$ și $b|\delta$ <u>rezultă</u> $[a,b]|\delta$."(Ibidem,p.62), sau (și) articulatorie-interpredicativă (conjuncții,adverbe):"Dacă <u>$n\neq 0$</u>,atunci

$$\sum_{d|n}\varphi(d) \neq |n|.$$ " (Ibidem,p.119).

În textele de științe naturale se îmbină în același enunț semne lingvistice din sistemul limbii naționale cu semne din sistemul limbii latine: "De multe ori pe endospermul devenit evident se dezvoltă diverse specii de ciuperci dintre care speciile de Fusarium moniliforme, F. poae, F. graminearum sînt cele mai frecvente." (Bolile neparazitare la plante, p.65). Adesea termenii latinești se situează în raport de sinonimie perfectă cu termeni românești, într-o formă de redundanță rezultînd din împletirea planului prim al comunicării cu un plan secund: "Filipendula hexapetala (aglică - fig.210,A) este frecventă în fînețe și poieni însorite." (Botanica, 1975, p.227), "În vetrele cu plante căzute se creează o atmosferă umedă care favorizează dezvoltarea ruginilor și îndeosebi a ruginii negre (Puccinia graminis) și a altor ciuperci..." (Bolile neparazitare la plante, p.88).

Excluzînd prezența în plan secund, prin citate, a semnelor lingvistice aparținînd la alte limbi, mai ales moderne, și a semnelor reprezentînd mai degrabă intervenția directă a nivelului lexical asupra celui sintactic (în texte de arheologie, în special, unde pătrund termeni din diferite limbi clasice; latină, greacă, slavă, etc. sau în texte de lingvistică istorică), varianta stilistică a științelor umaniste se caracterizează în general prin situarea textului în cadrele sistemului limbii naționale. Concepera formalizării, însă, ca principiu esențial al investigării științifice și, în consecință, expansiunea metodelor matematice și analitice de cercetare au determinat pătrunderea limbajului simbolic și, implicit, a fenomenului de sintaxă mixtă și, în textele de știință literară, lingvistică etc.: "Probabilitatea ca două personaje X_i și X_j să fie prezente concomitent într-o scenă aleasă arbitrar va fi egală cu produsul probabilităților celor două personaje. Rezultă:

$$P_{ij} = P(X_i \cap X_j) = P(X_i).P(X_j) \approx f_i.f_j = \frac{n_i n_j}{N^2}.$$

"Poetica matematică,p.277), "A spune că α este substituibil prin β salva varitate înseamnă a spune că dacă $V(\gamma(\alpha)) = 1$, atunci $V(\gamma(\beta)) = 1$ şi dacă $V(\gamma(\alpha)) = 0$, atunci $V(\gamma(\beta)) = 0$. "(Em.Vasiliu, Preliminarii logice la semantica frazei p,1o2).

2.- Caracterul depersonalizat al raportului dintre subiect şi predicat este specific în special variantei stilistice a ştiinţelor exacte, destul de frecvent în ştiinţele naturii, manifestîndu-se mai puţin în texte de istorie şi ştiinţă literară. El derivă, pe de o parte din interesul preponderent, cel mai adesea chiar exclusiv, arătat de emiţător conţinutului semantic al mesajului pe care îl formulează şi exprimă, iar pe de alta, dizolvării individualităţii protagoniştilor comunicării.

Într-un cadru creat deja de frecvenţa predominantă a persoanei a III-a, ca expresie a obiectului comunicării: "Liniei fotonice care uneşte A cu B în graficul schelet îi corespunde în loc de $\frac{1}{2}\delta D^F$, o altă funcţie $\frac{1}{2} D^F$ care depinde de impulsul k al liniei fotonice şi de forma concretă a părţii de energie proprie W_p a fotonului." (Electrodinamică cuantică, p.219), procesul de depersonalizare se desfăşoară în trei principale structuri morfo-sintactice:

a.- expansiunea raportului subiect-predicat în unităţi sintactice cu structuri nucleare complexe [x]) de tipul: verb impersonal (sau întrebuinţat impersonal)+subiect-propoziţie: "Fiind vorba de resturi şi neresturi pătratice modulo p, înseamnă că este vorba de congruenţe de tipul $x^2 = a \pmod{p}$." T.N.,152); sau verb copulativ apersonal (sau întrebuinţat aşa)+ nume predicativ-propoziţie: "Asta înseamnă că $p_1 = \pm 2$." (Idem 148). Propoziţiile-subiect sau nume predicativ sînt exprimate în mod frecvent, prin limbajul simbolic, iar acesta accentuează caracterul depersonalizat al textelor.

b.- situarea în nedeterminat a subiectului prin preponderenţa diatezei verbale impersonale, [xx]) realizată prin pronumele reflexiv de acuzativ se: "Nu se ştie dacă există o infinitate

x) Vs.Curs de lingvistică generală,p.245-246.
xx) Considerăm la diateza impersonală sintagmele verbale cu pronume reflexiv, interpretate ca reflexiv cu valoare impersonală.

de numere prime ale lui Marsenne." (TN,108), şi a diatezei pasive cu valoare apersonală: "Cu aceasta teorema lui Dirichlet este demonstrată." (Idem, p.290), "... deci congruenţele $\delta = \gamma'$ (mod c), $\gamma_0 = \gamma''$ (mod c_0) sînt satisfăcute cu orice numere întregi $\gamma, \delta_0, \gamma'$ şi γ'_0." (Ibidem,p.91).

Fără a lipsi din varianta stilistică a celorlalte ştiinţe, naturale şi umaniste, sau din textele filozofice, diatezele impersonală şi pasivă apersonală sînt dominate, în acestea din urmă, de diatezele activă şi reflexivă.

c.- întrebuinţarea construcţiilor absolute, gerunziale şi infinitivale: "Notînd cu r distanţa dintre centrele ionilor de iod şi argint (în care $r = r_{Ag+} + r_{J-}$) şi presupunînd că ionii de iod, care se resping reciproc, se află la distanţă maximă posibilă(fig.18), se obţine pentru forţele de atracţie..." (Introducere în chimia...,p.274), a predicatelor complexe construite cu participiu sau supin: "Pentru ca demonstraţia să fie completă, mai trebuie dovedit că există cel puţin un număr întreg prim cu m... Cu alte cuvinte, trebuie arătat că sistemul de congruenţe..." (TN.,94) şi a participiului verbal postsubstantival: "În felul acesta proprietatea considerată este demonstrată." (Idem,p.81)..

Fenomenul depersonalizării enunţului pentru obiectivarea la maximum a planului cognitiv este în mod frecvent moderat de fenomenul contrar (adesea numai aparent contrar) al subiectivizării actului cunoaşterii prin pluralul persoanei I a verbelor, expresie a sensibilizării participative a receptorului anonim la desfăşurarea procesului de cercetare şi cunoaştere ştiinţifică: "Pentru a evalua în continuare, să considerăm funcţia $f(u)=\log(u+1)-1-\delta u$." Avem $f(u) = \frac{1}{u+1} -$. De aici rezultă că pentru $\frac{1}{u+1}$ - 0 sau $\frac{1}{}$ - 1 u avem f (u) 0." (T.N.,258).

Întîlnirea principiului depersonalizării planului cognitiv cu cel al personalizării actului cognitiv se concentrează în frecvenţa foarte ridicată a verbului a avea (deseman-

tizat (şi lexical şi gramatical), devenit un tip specific de element relaţional.

2. Frecvenţa cea mai ridicată în ansamblul stilului ştiinţific o are, cum am văzut mai înainte (vezi p.145 ş.u.), raportul atributiv. Dezvoltarea sa, însă, şi modul de articulare în enunţ introduc o serie de diferenţieri, mai ales între stilul ştiinţelor pozitive şi cel al celorlalte ştiinţe.

În varianta stilistică a ştiinţelor naturii, raportul atributiv se desfăşoară cu preponderenţă în interiorul propoziţiei. În textele ştiinţelor umaniste există un relativ echilibru între atribute şi atributive, subordonatele fiind introduse mai ales prin pronume relative.

În varianta stilistică a ştiinţelor exacte (sau a ştiinţelor umaniste puternic formalizate) este specifică dezvoltarea raportului atributiv în sintaxă mixtă. Cel mai frecvent element de relaţie este adverbul <u>unde</u>, prin care se articulează limbajul simbolurilor de limba naţională sau două lanţuri de semne simbolice. În mod frecvent, adverbul relativ <u>unde</u>, precedat de prepoziţia <u>de</u>, nu mai introduce, de fapt, un raport atributiv ci stabileşte o relaţie de <u>derivare</u>, echivalabilă în limbajul natural cu un raport de coordonare: "...din $p \equiv 1$ (mod 4) rezultă $p = -1+4t$, <u>unde</u> t este un număr întreg, deci

$$p^2 = p^2 = 1-8t+16t^2 = 1-8(t-2t^2),$$

<u>de unde</u>

$$\frac{p^2-1}{8} = -t+2t^2 = \frac{p+1}{4} - 2t+2t^2."$$ (T.N., 164).

Frecvenţa raportului atributiv, spaţiu de împletire a celor două limbaje, este ridicată în textele de matematică, fizică etc. şi de expansiunea prin propoziţii a raportului condiţional (cel mai adesea) sau a altor raporturi sintactice, al căror conţinut semantic rămîne vag în termeni prea generali sub aspect lexical, ca şi desemantizaţi, precum <u>cazul</u>, <u>condiţia</u>, <u>faptul</u>: "În <u>cazul</u> cînd $a \equiv 1$ (mod m) avem $_j(a) = {}_j(1) = 1$...",

"Ţinînd seama de faptul că dacă a parcurge un sistem...atunci şi ab parcurge..." (TN,p.149).

Diferenţierile dintre cele trei variante stilistice: ştiinţe exacte-ştiinţe naturale - ştiinţe umaniste se accentuează în frecvenţa diferită a anumitor raporturi sintactice.

Textele din ştiinţele naturii, esenţial descriptive, se caracterizează prin fraze de dezvoltare minimă, redusă frecvent la propoziţii independente (ample în structura lor internă). Cînd această structură monopropoziţională se depăşeşte, frazele se caracterizează în special, prin raporturi de coordonare copulativă sau adversativă. Subordonarea este reprezentată mai mult de propoziţii-expansiuni, atributive sau completive directe cel mai adesea.

Textele de ştiinţă literară, descriptive şi narative în acelaşi timp, nu par să acorde vreo prioritate relevantă nici sub aspectul dezvoltării, nici sub cel al frecvenţei raporturilor sintactice. Cele lingvistice tind spre o frecvenţă mai ridicată a frazelor simple, cu propoziţii în raport de coordonare sau în raport de subordonare atributivă sau completivă.

Textele de istorie, mai mult narative şi dominate de dimensiunea timpului, se impun printr-o frecvenţă deosebită a frazelor ample, cu numeroase circumstanţiale temporale secundate de cele cauzale.

Textele din ştiinţele pozitive, prin excelenţă deductive, mai ales cele de matematică, îmbină fraze monopropoziţionale sau, în orice caz, cu dezvoltare minimă, cu fraze ample. Predomină, prin frecvenţă, raporturile circumstanţiale de condiţie, concesie şi de consecuţie, precum şi raportul de apoziţie, expresie a redundanţei derivînd din suprapunerea celor două limbaje: "Operaţia de înmulţire a claselor de resturi prime cu modulul este comutativă, adică $C_aC_b=C_bC_a$." (TN,33) sau expresie a concluziei unei demonstraţii, cînd se introduce prin pronumele relativ ceea ce: "Dacă $\alpha_i=\alpha_j$ am avea $i-j \equiv 0$ (mod p), ceea ce nu se poate..." (TN,158). Dintre raporturile

de coordonare frecventă însemnată are cel concluziv.

d.- Spre deosebire de celelalte texte, nerelevante din acest punct de vedere, varianta stilistică a științelor exacte (și între acestea a matematicii în primul rînd) își întemeiază investigația, de maximă abstractizare, pe raționamente, iar elaborarea teoremelor și desfășurarea demonstrațiilor se realizează din perspective de univocitate. Toate acestea impun enunțului sintactic constituirea și marea frecvență a unor modele de enunțare relativ fixe:

- dezvoltarea unor paralelisme sintactice, cu zone de suprapunere lexico-sintactică: "Deoarece la $i \neq j$ corespunde $r_i \neq r_j$, iar r_i ia aceleași valori ca și i, înseamnă că atunci cînd i parcurge valorile $1, 2, \ldots, \frac{|p|-1}{2}$ fiecare valoare fiind parcursă o singură dată numărul r_i parcurge, de asemenea, valorile $1, 2, \ldots, \frac{|p|-1}{2}$ fiecare valoare fiind parcursă o singură dată."(TN,158),

- reluarea în aceleași poziții sintactice a unor sintagme fixe specifice, nominale și relaționale, cu funcții restrictive: "Condiția necesară și suficientă ca un număr întreg g prim să fie rădăcină primitivă modulo m este ca g să nu satisfacă nici una din congruențele..." (TN,73), "Congruența $x^n \equiv a \pmod m$ are soluții dacă și numai dacă $d \mid \text{ind.} a$, unde $d = (n,e)$".(TN,85),

- o succesiune-schemă a raporturilor sintactice în structura frazelor mixte, care îmbină limba națională (frecvent reprezentată doar de elemente relaționale, verbale sau prepoziționale și conjuncționale) cu limbajul semnelor simbolice. Cadrele schemelor-model sînt descrise de prezența acelorași elemente de relație și corelație în aceleași poziții. Există cîteva scheme "minimale", care pot avea realizări minimale:

-dacă (în cazul că/cînd)...atunci: "Dacă $mn=0$, atunci $m=0$ sau $n=0$. "(TN,99),

- dacă...atunci...astfel încît (deoarece): "Dacă $f(0) = 1$ atunci $1 = f(0) = f(0)\, f(\pm 1) = 1.1$,

$$1 = f(0) = f(\pm 1) f(0) = 1.1,$$

deoarece $f(\pm) = 1$."(TN,118),

- Regentă...dacă...astfel încît (oricare/pentru)": "Un număr m întreg α se divide cu un număr m -întreg β dacă există un număr m întreg γ astfel încît $\alpha = \beta\gamma$." (TN,39), "O funcție numerică f(a) este total-multiplicativă dacă $f(mn) = f(m) f(n)$, oricare ar fi perechea m,n de numere întregi." (TN,97) etc.,

- sau care se pot dezvolta în fraze complexe prin îmbinarea lor sau (şi) prin expansiunea nucleului subiect-predicat sau a sintagmelor nominale: "Se numeşte rădăcină primitivă a ecuației $x^n = 1$, unde n, este un număr natural, o rădăcină ρ a acestei ecuații astfel încît $\rho^s \neq 1$ oricare ar fi numărul întreg s pentru care $0 < s < n$." (TN,76).

Nivelul lexical

La acest nivel, stilul ştiinţific se distinge de limba literară comună şi de celelalte stiluri prin:

- univocitate semantică a unității minimale, cuvîntul. Absența ipostazei emotive a funcției expresive determină întrebuințarea termenilor lexicali cu sensul lor fundamental şi numai cu acesta. Sensul nu datorează nimic contextului şi nu se lasă modificat de context.

- marea mobilitate a vocabularului. În strînsă legătură cu dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii, a civilizaţiei, procesul de cunoaştere ştiinţifică este secundat îndeaproape de introducerea de noi termeni, creați în termenul limbii române sau de împrumut, cu permanenta trecere a unor termeni în alte sectoare ale limbii naționale sau cu reconsiderarea lor semantică;

- concentrare maximă a vocabularului. Un număr restrîns de cuvinte dezvoltă frecvențe foarte ridicate .

- *specificitatea constituirii de noi termeni.* E ca și absentă derivarea prin sufixe diminutivale sau augmentative, iar cînd acestea intervin, sensul lor și al termenilor constituiți este exclusiv denotativ. Sînt, în schimb, foarte frecvenți termenii constituiți prin pseudo-prefixe: *microcosmos*, *macrocosmos*, *diametru*, *monocotiledonate*, *hemiceluloza* etc. sau prin compunere (procedeu mai degrabă necaracteristic limbii române). Este adevărat că cei mai mulți termeni vin cu această structură din limba de origine, dar vorbitorul le recreează în permanență alcătuirea de care devine conștient și în baza căreia aceste semne devin *motivate*: *bronho-pneumonie*, *ampermetru*, *oligofrenopedagogie*, *onomasiologie*, *galileo-newtonian*, *ciclopentadienă*, *catodoluminescentă*, *iliro-romane* etc.;
- *structura specifică a vocabularului.*

Structura vocabularului

Funcția de comunicare se întemeiază pe codul lingvistic comun, care se concretizează în întrebuințarea unor categorii de termeni prezenți în sfera limbii literare comune. Consecința principală a rămînerii în acest cadru lexical este absența aproape totală a termenilor populari, regionali, familiari, arhaici, argotici etc.

Funcția cognitivă și tendința spre universalitate a științei impun dezvoltarea unui cod metalingvistic comun(național și internațional), care se realizează în limba română prin prezența numeroasă a neologismelor și a termenilor străini,mai ales latinești. Ponderea neologismelor este întărită și de caracterul specific atît al obiectului supus investigației științifice, cît și al cunoașterii științifice însăși, precum și de înscrierea relativ mai tîrziu a științei în dezvoltarea culturii românești.

Acești factori și alții, de mai mică însemnătate, determină o organizare specifică a vocabularului stilului științific în ansamblu, cu o serie de diferențieri de actualizare în diversele sale variante.

Fiind, în esență, o modalitate specifică de actualizare a sistemului limbii naționale, stilul științific implică în structura vocabularului său distingerea unui fond principal și a masei vocabularului, caracterizate prin trăsături comune cu alcătuirea lexicală a limbii literare comune și prin trăsături distinctive.

Zona de suprapunere între fondul principal lexical al limbii literare comune (în general, suprapus celui al limbii naționale) și fondul principal lexical al stilului științific este redusă la maximum (la elemente verbale: a fi, a deveni, a rămîne etc. și joncționale: prepoziții, conjuncții, adverbe) în varianta stilistică a științelor pozitive și mai amplă în textele științelor naturale sau în cele ale științelor umaniste.

Zona de specificitate o constituie terminologia științifică, reprezentată de constituienții codului metalingvistic. Termenii exprimă fie concepte științifice teoretice: axiomă, fonem, arhimorfem, inducție, deducție, teoremă, sem, fem, predicație, subiect, acord etc., fie componente sau dimensiuni ale realității materiale sau perceptibile numai prin investigație științifică sau definite și cunoscute în mod specific numai din perspectivă științifică: atom, nucleu, structură nucleară, dicotiledonat, petiol, sintagmă, embrion, astru etc. De altfel, această distincție este foarte relativă; de cele mai multe ori, termenii definesc simultan și conceptul științific și "obiectul": imagine, metaforă, epitet, electroni, pozitroni etc. și nu de puține ori "obiectul" își datorează existența conceptului științific: ecuator, meridian, antimaterie etc.

Terminologia științifică, diferită de la o variantă stilistică la alta, în strînsă legătură cu domeniul de cercetare, este constituită din:

- termeni vechi românești, eventual adaptați semantic la stilul științific: adunare, scădere, cît, sumă, mulțime, unghi, cerc, mărime, sunet etc.

- termeni constituiţi (sau reconstituiţi) pe terenul limbii române: a încifra, deîmpărţit, împărţitor, (filament) staminal, triunghi dreptunghic etc.

- neologisme, care au ponderea cea mai mare în toate variantele stilului ştiinţific: lingvistică, semem, accent, concept, longitudine, latitudine, emisferă, sistem planetar, echinocţiu, eclipsă, divergenţă, convergenţă, simbioză, aerob, genă, endosperm, miriapod, fuziune nucleară etc. Majoritatea neologismelor au circulaţie internaţională. Diferenţierile de la o limbă la alta sînt de natură fonetică şi morfologică, în legătură cu înscrierea lor în sistemul fonetic şi morfologic al limbii naţionale;

- termeni străini. Predomină termenii latineşti, de circulaţie internaţională, în varianta stilistică a ştiinţelor naturii şi în medicină. Cea mai mare parte din aceştia se întrebuinţează împreună cu sinonimul lor, de obicei popular: gallium cruciata (smîntînică), calla palustris (coada zmeului), dictamus fraxinella (frăsinel), falco peregrinus (şoim călător), hippocampus hippocampus (căluţ-de mare), mucor mucedo (mucegaiul alb). Alţii se întrebuinţează singuri, de cele mai multe ori neavînd un corespondent românesc: cerithium (gen de moluşte gasteropode), antenarius scaber (specie de peşte exotic), serpentarius serpentarius (specie de pasăre exotică) etc.

Masa vocabularului stilului ştiinţific se distinge de cea a limbii literare comune prin:

- frecvenţa redusă a elementelor populare, regionale, familiare, arhaice, argotice. Elementele populare intervin mai ales ca traducere a termenilor străini sau, mai rar, neologici,

- frecvenţa ridicată a neologismelor. Mare parte din acestea este constituită din termeni tehnici, expresie a domeniului tehnic (instrumente şi tehnică de investigaţie, transpunere în practică a investigaţiei ştiinţifice etc.), aflat în strînsă interdependenţă cu cercetarea ştiinţifică:

oscilograf, radioscopie, dermatină, derivometru, kenotron, kinescop, microvolt, oligofagie, exosinteză, ozalid, etc.

În ansamblul vocabularului stilului științific, marea frecvență a termenilor tehnici accentuează univocitatea semantică a cuvîntului determinată de exigențe ale funcției cognitive (în primul rînd, evitarea oricărei ambiguități) și, în același timp, echilibrează caracterul predominant al termenilor abstracți din alcătuirea fondului principal lexical,

STILUL BELETRISTIC

Este cel mai complex dintre stilurile funcţionale. Se opune în mod esenţial stilului ştiinţific, împreună cu care constituie manifestarea lingvistică a "celor două ipostaze ale fiinţei umane: ipostaza raţională şi ipostaza emoţională." (S.Marcus, Poetica matematică, p,32).

1.- Dezvoltarea sa ca expresie lingvistică a ipostazei emoţionale a fiinţei umane se întemeiază pe desfăşurarea specifică a funcţiilor limbii şi, în interdependenţă cu aceasta, pe poziţia protagoniştilor faţă de semnul lingvistic.

Urmare a acţiunii funcţiei stilistice, funcţia de comunicare, esenţială limbii în indiferent care variantă stilistică, este reorganizată de funcţiile expresivă şi poetică, acestea concentrate, însă, în ceea ce ar trebui numit funcţie estetică.

Impunîndu-se ca imanentă funcţiei de comunicare, funcţia estetică determină convertirea comunicării lingvistice şi cunoaşterii empirice în comunicare şi cunoaştere estetică. Prin aceasta, comunicarea se desfăşoară într-un singur sens, dinspre subiectul creator către cititorul-receptor, în timp ce cunoaşterea implică participarea activă a ambilor protagonişti. Datorită poziţiei asimetrice a acestora, derivînd din caracterul unidirecţional al comunicării artistice, funcţia estetică se manifestă diferit la cei doi poli ai comunicării.

Subiectul-scriitor reacţionează în mod specific la lumea exterioară, pe care o percepe, contemplă şi investighează cu mijloace specifice. El o recreează, situînd-o în universul său subiectiv. Componenta expresivă a funcţiei estetice înseamnă acea stare particulară a subiectului numită frecvent "starea de inspiraţie", pe fundalul căreia se desfăşoară universul estetic al enunţului său lingvistic. Componenta poetică înseamnă proiectarea principiului echivalenţelor din planul paradigmatic în plan sintagmatic (R.Jakobson), procesul obiectiv prin care enunţul lingvistic devine enunţ artistic, datorită unei stări de tensiune particulară, determinată de reorganizarea relaţiilor din interiorul semnului lingvistic şi dintre semne lingvistice, relaţii subordonate exigenţelor "codificării" estetice.

La receptare, componenta expresivă a funcţiei estetice înseamnă declanşarea unei stări speciale de spirit în procesul de "decodificare" a enunţului - în baza componentei poetice -, stare numită atît de diferit de-a lungul secolelor, de la catarsis-ul antichităţii la"înălţarea metafizică" a lui Schopenhauer şi T.Maiorescu şi la "bucuria estetică" a lui J.P.Sartre. Ea este determinată de tensiunea internă a raportului dintre universul subiectiv, imaginar (al poetului şi, respectiv, al cititorului) şi universul obiectiv, al realităţii perceptibile, şi condiţionează procesul cunoaşterii.

Sintetizînd, funcţia estetică determină dinamica desfăşurării celor două componente fundamentale ale cunoaşterii şi comunicării artistice:

- constituirea, reconstituirea şi împlinirea semnificaţiei,
- dezvoltarea stării estetice.

Virtuale, atît constituirea semnificaţiei, cît şi declanşarea stării estetice, intercondiţionate dar şi relativ autonome, devin reale la receptare, în funcţie de dezvoltarea la cititor a conştiinţei existenţei unei reorganizări specifice a sistemului semiotic lingvistic intrat în interferenţă cu sistemul artelor.

În comunicarea lingvistică neutră, cotidiană, decodificarea enunţului se face printr-o permanentă verificare a vorbirii individuale cu limba socială, considerată ca <u>normă</u> (limba literară comună).

În comunicarea ştiinţifică, decodificarea implică în plus posedarea de către receptor a codului metalingvistic, propriu domeniului respectiv de cercetare. (vezi pag.122).

În comunicarea estetică, vorbirea individuală este confruntată cu sistemul limbii prin intermediul <u>normei-oglindă</u>, care nu mai funcţionează ca modelator sau filtrant ci ca termen de mediere şi potenţare a vorbirii devenită limbaj artistic printr-un proces specific de reorganizare a semnului lingvistic şi a relaţiilor dintre semne.

În esenţă, cunoaşterea artistică implică desfăşurarea comunicării din două perspective, la modul ideal simultane:

- lectura lingvistică a enunţului,
- negarea lecturii lingvistice şi recitirea enunţului în baza principiului imaginii artistice.

Atît cunoaşterea artistică, cît şi trăirea estetică sînt determinate în mod esenţial de raportul tensionat dintre cele două lecturi.

Starea tensională este pregătită de o serie de elemente anticipatoare pentru cititor: titluri sau subtitluri, generice: roman, nuvelă, scrieri literare, dramă, comedii, teatru, memorii, poeme etc. sau specifice : <u>Enigma Otiliei</u>, <u>Moromeţii</u> etc., elemente de arhitectură prozodică (mai evidente în poezie şi teatru), nume proprii: Mihail Sadoveanu, Marin Preda, G.M.Zamfirescu, Matei Caragiale etc.

Funcţionarea ca anticipatori a acestor elemente implică, însă, cunoaşterea de către cititor a unui cod metalingvistic (fie şi în mod superficial, care trimite mai mult la o cunoaştere empirică, adesea, decît la una ştiinţifică), în baza căruia el să reţină semnificaţia unor termeni ca <u>roman</u>, <u>comedie</u> etc. sau să situeze în sfere culturale spe-

cifice nume ca Pavel Dan, Ştefan Bănulescu etc. sau titluri precum Alexandru Lăpuşneanu (pus în legătură cu C.Negruzzi), Hanibal (în relaţie cu E.Jebeleanu), Delirul (în legătură cu M.Preda) etc. Cînd acest cod metalingvistic lipseşte sau rămîne nefuncţional (ca în cazul lui G.Călinescu, Al.Odobescu sau I.Barbu), dezvoltarea stării tensionale începe o dată cu lectura lingvistică a textului, în funcţie de elemente prozodice (scene, acte, în teatru, ritm, rimă etc.), prin identificarea unor mutaţii de adîncime în structura semnului lingvistic şi a desfăşurării relaţiilor dintre semne.

Mutaţiile sînt provocate de acţiunea principiului metaforic, care implică tocmai anularea lecturii lingvistice a textului prin reorganizarea relaţiei dintre vorbire (limba actualizată ca limbaj artistic) şi sistemul limbii actualizat ca normă (limba literară). Are loc acum o dublă funcţionalizare a limbii: de semnificare directă, prin corelaţia semnificant-semnificat(care poate fi, de asemeni reorganizată, în baza aceluiaşi principiu metaforic, cînd semnificatul devine un semnificant secund orientînd fundamental constituirea semnificaţiei) şi de semnificare indirectă, prin poziţia semnului în raport cu sistemul şi cu norma.

Fie că acţionează la nivelul semnului individual, fie că acţionează la nivelul ansamblului de semne, constituirea semnificaţiei şi dezvoltarea stării estetice sînt fundamental condiţionate de codificarea şi, apoi, decodificarea textului în temeiul principiului metaforic.

În "mînuirea" semnului lingvistic protagoniştii comunicării estetice au poziţii active diferite. Subiectul emiţător (scriitorul) selectează semnele, le reorganizează şi combină în funcţie de semnificaţia pe care vrea s-o comunice şi de starea estetică pe care vrea s-o determine la cititor (mai ales în teatru), dar subconştient (sau conştient chiar), el face aceste operaţii şi în funcţie de personalitatea sa umană şi creatoare precum şi de starea de care e dominat. Recepterul (cititorul), la rîndul său, decodifică un enunţ artistic căutînd să identifice semnificaţia centrală comunicată de scriitor, dar o face, subconştient, din perspectiva experienţei

sale subiective, de viaţă, culturală, artistică.

2.- Convertirea comunicării lingvistice în comunicare estetică implică, în cadrul creat de raportul de interoondiţionare dintre constituirea unei semnificaţii artistice şi dezvoltarea stării estetice, desfăşurarea unor mutaţii esenţiale în structura internă a semnului lingvistic.

Fără a atinge gradul de specificitate al semnului poetic, în baza căruia limbajul poetic se organizează ca sistem semiotic autonom, semnul lingvistic din stilul beletristic se distinge, prin dinamica sa internă în procesul de semnificare, atît de semnul lingvistic din stilul ştiinţific, cît şi de cel din limba literară comună.

Spre deosebire de stilul ştiinţific, în cel beletristic, semnificantul nu mai rămîne doar un simplu vehicol,ci participă la constituirea semnificaţiei care este o rezultantă a corelaţiei organice dintre semnificat şi semnificant. Prin aceasta se anulează şi echivalenţa, specifică semnului lingvistic ştiinţific, s emnificat-semnificaţie.

Prin participarea semnificantului la constituirea semnificaţiei, semnul lingvistic beletristic se apropie de cel din limba literară comună şi, mai mult, de cel din limbajul oral, Se deosebeşte de acesta prin caracterul participării. În limba literară comună şi mai cu seamă în limbajul oral, semnificantul introduce, în procesul de semnificare date rezultînd în special din desfăşurarea funcţiei expresive a limbii. Acestea se <u>infiltrează</u> planului obiectiv al semnificaţiei, pe care îl comentează sau interpretează afectiv. În stilul beletristic, fără a lipsi cu totul acest tip de participare, semnificantul introduce în procesul de semnificare date rezultînd din acţiunea funcţiei estetice (împletire în mod specific a funcţiilor expresivă şi poetică). Organizarea semnificantului manifestă, potenţează şi sensibilizează organizarea semnificatului iar din corelarea celor două "feţe" ia naştere o semnificaţie organic deosebită de semnificat.

Semnificatul, apoi, are o natură specifică și complexă, în raport cu situația sa în funcționarea semnului lingvistic în limba literară comună și în stilul științific (ca și în alte stiluri, de altfel). El poate rămîne ca atare sau poate deveni semnificant secund, de un tip special, în afara relației de implicație cu vreun complex sonor; în structura sa internă se instituie o stare tensională între semantica lui "paradigmatică", de plan lingvistic, și cea "sintagmatică", de plan artistic. Specificul participării sale, decisive, la constituirea semnificației este dat tocmai de această stare tensională între un "sens propriu" și un "sens metaforic".

În dinamica interioară a semnului lingvistic, adică a raportului dintre semnificat și semnificant în procesul de semnificare, se impune ca definitorie pentru stilul beletristic relația <u>reprezentare-percepție sonoră</u>, de esență individuală, într-o permanentă confruntare tensionată cu relația <u>concept-imagine acustică</u>, de esență socială. Nucleul comunicării noționale este dominat de zona reflexivității individuale, care îi provoacă totodată desvoltarea unor mutații interioare de esență, din perspectiva convertirii comunicării lingvistice în comunicare estetică, pe care o condiționează.

Prin această dinamică interioară, semnul lingvistic se relevă, în stilul beletristic, <u>reflexiv</u>, iar semnificația sa, <u>opacă</u> (S.Marcus) și mediată. Și tot de aici derivă alte caracteristici ale sale din perspectiva relațiilor în care intră cu protagoniștii procesului de comunicare, caracteristici care condiționează aceste relații, fiind în același timp condiționate de ele:

- <u>dubla motivare</u>. Din punctul de vedere al relației interne, semnificatul și semnificantul își motivează reciproc, la nivelul sugestiei cel mai adesea, asocierea în interiorul corelației dialectice dintre conținut și formă în artă. Din punctul de vedere al relației cu sistemul-de-semne care este textul literar finit, fiecare semn lingvistic minimal își motivează prezența, specificul și semnificația prin poziția funcțională pe care o ocupă aici;

- tendința spre sinonimie zero. Aceasta rezultă, de fapt, din caracteristica anterioară. Unui semnificat i se asociază un anumit semnificant pentru construirea unei anumite semnificații minimale și, prin înscrierea în text, pentru desfășurarea unei anumite semnificații globale. Orice alt semnificant produce mutații variate în procesul de semnificare. Aceasta face semnul lingvistic din stilul artistic intraductibil în mod absolut. Traductibilitatea diferă în funcție de genurile literare, care se diferențiază între altele și din perspectiva participării semnificantului la constituirea semnificației;

- polisemie maximă. Semnificația fiecărui semn lingvistic este un fascicol de sensuri (și nuanțe semantice) rezultînd din poziția sa în planul paradigmatic al limbii naționale (ca sistem, ca normă, ca vorbire), din planul paradigmatic al limbii scriitorului (considerată în raporturile sale cu limba națională), din planul sintagmatic al enunțului în care se înscrie. Și toate acestea din perspectova ambilor protagoniști ai comunicării estetice;

- caracterul deschis al semnificației. Polisemia semnului beletristic situează semnificația lui între subiectiv și obiectiv, concomitent cu o desfășurare specifică a raportului dintre particular și universal, dintre fenomenal și esențial. În procesul de codificare lingvistic-estetică, scriitorul concentrează universalul în particular, esențialul în fenomenal. În cel de decodificare, cititorul procedează în sens invers, fără, însă, ca datele "puse în joc" să se suprapună vreodată perfect. Cititorul identifică o serie de elemente, esențiale sau secundare, din care construiește (și reconstruiește) semnificația, dar introduce totodată și altele noi, reconstituind-o în mod creator sau denaturînd-o. Procesul de decodificare a enunțului artistic înseamnă recreare a semnificației;

- instabilitatea semnificației. Situarea semnificației între subiectiv și obiectiv, caracterul ei deschis, ambiguitatea și nedeterminarea semnului, derivînd din aceste particularități specifice precum și cauza principală a tuturora: participarea activă a protagoniștilor la procesul de semni-

ficare determină reconstituirea permanentă a semnificației, care nu rămîne niciodată egală cu ea însăşi. Nu este egală în trecerea de la scriitor la cititor şi nu e egală de la un cititor la altul, cînd variază în funcție de timpul şi spațiul (cultural) în care este receptată. Variabilitatea semnificației poate fi subiectivă şi obiectivă.

Lăsînd la o parte cazurile de nerealizare a comunicării datorită incapacității cititorului-receptor de a identifica datele esențiale ale semnificației semnului lingvistic într-un enunț artistic dat, variabilitatea semnificației este determinată în mod obiectiv de variabilitatea relației dintre semnificant şi semnificat, derivînd din poziția semnului față de norma generală. Ponderea şi direcția participării semnificantului la constituirea semnificației se modifică o dată cu modificări intervenite în organizarea normei în procesul de permanentă evoluție a limbii naționale. Semnele pot primi alte valori prin intrarea lor în categoria arhaismelor, regionalismelor sau prin ieşirea din alte categorii (elemente tehnice etc.) sau pot pierde diferite valori prin convenționalizare. În acelaşi timp semnificatul poate cunoaşte modificări de esență, atît în sfera lui semantică, determinate de evoluția sistemului limbii naționale, în funcție de evoluția societății, cît mai ales în desfăşurarea relației tensionale dintre reprezentare şi concept în funcție de experiențe variate trăite de umanitate în timpul scurs între elaborarea enunțului şi receptarea lui. Variabilitatea semnificației este determinată totodată şi de varietatea spațiilor culturale în care are loc receptarea. Se înțelege, însă, că, indiferent de ce factori ar fi determinat-o, variabilitatea semnificației este doar relativă, aceasta păstrîndu-şi datele esențiale prin care s-a înscris din momentul elaborării enunțului în interiorul raportului particular-universal.

3.- Caracteristicile semnului lingvistic în stilul beletristic determină specificul organizării lor, care le şi determină, de altfel, într-un raport de reciprocitate mai accentuat decît în stilul ştiințific, întrucît semnul lingvistic este artistic numai din momentul înscrierii sale într-un

anumit enunț, estetic. Nu există semne lingvistice care să fie artistice anterior elaborării enunțului. Există doar "relații" în care, odată intrate, semnele lingvistice pot deveni semne artistice dacă se înscriu în mod real într-un proces de comunicare și cunoaștere estetică. Și mai există semne devenite artistice care primesc marca apartenenței la stilul beletristic prin cunoaștere.

Raportul enunț-mesaj

Enunțul se constituie din semne variate, cu valori și identități diferite în plan paradigmatic și care sînt supuse unor mutații diverse în plan sintagmatic. Prin relații sintagmatice, pe care le dezvoltă în interiorul contextului stilistic cu care intră în raporturi de interdependență (mai accentuată fiind direcția dinspre context), niciunul din semne nu-și mai păstrează identitatea din planul paradigmatic. Chiar semnele nesupuse direct acțiunii principiului metaforic intră sub raza de influență a celorlalte și a contextului în ansamblu.

Rolul activ al protagoniștilor comunicării estetice în organizarea semnelor lingvistice și de perspectiva desfășurării funcției expresive a limbii redimensionează în permanență conținutul informațional al enunțului prin introducerea de date indirecte privind epoca în care este elaborat și cea în care este receptat, concepția despre lume, societate și artă, gradul și tipul de cultură etc. al scriitorului și cititorului. Sfera de semnificații pe care îl conține enunțul artistic depășește "suma" semnificațiilor individuale ale semnelor minimale alcătuitoare, anulînd suprapunerea mesaj-enunț specifică semnului lingvistic în stilul științific sau în limba literară comună.

Organizarea semnelor lingvistice minimale în enunț este condiționată mai ales de două particularități principale ale comunicării estetice:

- sugestivitatea,
- verosimilul.

Se întemeiază pe principiul metaforic

Primul atribut, întemeindu-se pe principiul metaforic, orientează organizarea enunțului în funcție de capacitatea planului expresiei de a revela în mod sugestiv, recreîndu-l, planul semantic.

Ambiguitatea semantică a semnelor minimale devine funcțional-sugestivă din perspectiva enunțului global, cînd caracterul iterativ și retrospectiv al semnului lingvistic în stilul beletristic tinde să anuleze contradicția dintre succesivitatea liniară a semnificantului și simultaneitatea semnificatului. Semnificația globală crește din permanenta înscriere, expansiune și reconstituire a semnificației semnelor minimale, într-un proces de multiple convergențe și interferențe: între semnificațiile semnelor minimale, a semnificațiilor minimale spre semnificația globală, între semnificația globală și semnificațiile semnelor minimale alcătuitoare. De aici rezultă o densitate maximă atît a semnului minimal cît și a enunțului finit, "densitate sugestivă", în opoziție cu "densitatea silogistică" specifică stilului științific (varianta textelor matematice).[48]

Situarea cunoașterii estetice sub semnul verosimilului determină caracterul specific al desfășurării procesului de comunicare între scriitorul-emițător și cititorul-receptor, între care pot exista distanțe foarte mari sub aspect temporal, spațial și cultural.

Caracterul nedeterminat, variabil și deschis al semnificației lasă liberă participarea atît a scriitorului cît și a cititorului la procesul de semnificare. Semnificația artistică (în permanentă împletire cu starea poetică de care este determinată și pe care o determină) devine mereu alta dar totdeauna în marginile verosimilului și ale adevărului estetic. Aceasta înseamnă și implică întrebuințarea și interpretarea semnului lingvistic artistic în funcție de raportul cu planul referențial (punct de plecare și de ajungere x)) și în funcție de înscrierea organică a semnificației sale în semnificația de ansamblu a unui text finit.

x) planul referențial de la punctul de ajungere nu se confundă niciodată la modul concret cu cel de la punctul de plecare, rezultînd de fiecare dată dintr-o altă dezvoltare a raportului real-imaginar.

Prin desfăşurarea funcţiei estetice scriitorul îşi construieşte un univers de semnificaţii, luîndu-şi ca punct de plecare (impuls numai sau plan de reflectare, în funcţie de genul literar şi de concepţia estetică) date ale universului obiectiv, exterior sau interior sieşi. Raportul dintre cele două universuri rămîne exterior opoziţiei adevăr-fals (mai puţin în literatura memorialistică), el fiind verificat de întrebarea verosimilului. La aceeaşi întrebare îl supune de fiecare dată fiecare alt cititor, avînd, însă, în vedere nu atît sau nu numai posibilul (sau probabilul) univers obiectiv – punct de plecare pentru scriitor ci universul obiectiv în care se situează cititorul.

Comunicarea scriitor emiţător - cititor receptor se realizează optim numai în interiorul raportului particular (fenomenal) - universal (esenţial) în baza unei împletiri specifice a cunoaşterii empirice cu cunoaşterea lingvistică şi cu cunoaşterea artistică. Cunoaşterea artistică şi lingvistică implică din partea cititorului receptor identificarea constantelor şi a variabilelor din semnificaţia globală a unui enunţ finit şi din semnificaţia particulară a semnelor minimale alcătuitoare. Între acestea din urmă, un rol decisiv în procesul de semnificare şi în fixarea constantelor semnificaţiei globale îl au simbolurile, motivele, miturile, a căror semnificaţie de adîncime îşi poate avea originea în fondul culturii spirituale naţionale sau universale, dar poate cunoaşte şi dezvoltări specifice unui anumit scriitor. În orice din situaţii, cititorul-receptor reconstruieşte şi împlineşte semnificaţia în funcţie de personalitatea sa, afectivă, intelectuală şi culturală, şi de cadrul socio-cultural care i-o condiţionează, dar păstrînd constantele de adîncime.

Raportul cu sistemul limbii

Stilul beletristic rămîne, în general, în interiorul sistemului limbii naţionale. În funcţie de particularităţi ale procesului de semnificare, în unele enunţuri pătrund şi elemente din alte sisteme lingvistice (jargonul unor personaje) sau, foarte rar, din sisteme nelingvistice (poezia lui I.Barbu

Încheiere, de exemplu, se încheie cu desenul unui heptagon iar mai multe din poemele în proză sau tabletele lui G.Bogza încep sau sfîrşesc cu desene în peniţă). Prezenţa acestor elemente extralingvistice este, însă, diferită sub aspect funcţional în cele două stiluri; în stilul beletristic ea este marcă a individualităţii scriitorului (sau personajului, în interiorul "stilului în stil"), în legătură cu desfăşurarea funcţiei expresive, în timp ce în stilul ştiinţific ea eşte marcă stilistică generală, în legătură cu funcţia cognitivă.

Raportul cu limba literară-normă generală

Zona de suprapunere a stilului beletristic cu limba literară comună este mai redusă decît a oricărui alt stil. Stilul beletristic nu numai că-şi dezvoltă la maximum zona de nesuprapunere dar intră chiar în opoziţie, atît cu stilul ştiinţific cît şi cu limba literară comună. Gradul cel mai ridicat de opoziţie îl atinge poezia care îşi constituie în limbajul poetic un sistem semiotic autonom.

Devierea de la limba literară comună-normă generală este determinată de specificul cunoaşterii şi comunicării estetice şi, în legătură cu aceasta, de organizarea lingvistică a textului artistic pe două straturi fundamentale, cel mai adesea complementare:

- al elementelor lingvistice selectate în mod liber de scriitor din planul paradigmatic al limbii,

- al elementelor lingvistice impuse scriitorului de coordonatele esenţiale pe care se desfăşoară semnificaţia unei scrieri literare.

Cele două straturi sînt cunoscute mai mult ca 1.-limbă a scriitorului şi 2.- limbă a personajelor sale. Distincţia este exactă dar simplificatoare, întrucît lasă la o parte categoria elementelor lingvistice narative creatoare de cadru istoric sau geografic, sau cultural prezente în chiar "limba scriitorului".

Această organizare diferă în funcție de scriitor și de genul literar în care el scrie. Distincția este foarte marcată, de exemplu, în teatrul lui Caragiale dar este neutralizată în cel al lui Camil Petrescu.

Prin prima categorie de elemente, stilul beletristic se suprapune pînă la confundare cu limba literară comună, avînd chiar rol activ în fixarea și expansiunea normei generale.

Prin cea de a doua categorie, deviază de la normă, într-un proces de subordonare a limbii în fața exigențelor artei. În legătură cu situarea textului artistic în cadrele unui realism lingvistic, expresie a verosimilului, se asociază în prezentul aceleiași scrieri semne lingvistice aparținînd la epoci diferite (arhaisme, neologisme), la sfere geografice (regionalisme), culturale (elemente populare) și sociale (argoul, jargonul) diferite. Prin aceasta, stilul beletristic, este stilul cu cea mai mare acoperire în limba națională, fiind deschis tuturor componentelor sale, prin anularea granițelor istorice, dialectale, sociale.

În organizarea stilistică a limbii române (și a altor limbi, de altfel) stilul beletristic reprezintă cel de al doilea termen-extrem, primul constituindu-l stilul științific. Spre deosebire de acesta care, pe măsura formalizării investigației științifice se închide tot mai mult în specificul său, stilul beletristic se caracterizează prin deschiderea cea mai amplă față de celelalte stiluri, ca și față de cele două variante ale limbii naționale, orală și scrisă.

Organizarea pe două straturi a textului artistic rezultă din dezvoltarea în interiorul stilului beletristic a unor manifestări stilistice de gradul doi, constituind un "stil în stil". Cadrul general al dezvoltării semnificației unei scrieri literare impune desfășurarea funcțiilor limbii nu numai la nivelul emițătorului-scriitor ci și la cel al emițătorului-personaj. Există un stil al scriitorului, a cărui expresie este opera sa, și există în același timp, în interiorul scrierilor sale, stilurile diferitelor personaje,

mai mult sau mai puţin individualizate în funcţie de "personalitatea" lor şi de forţa creatoare a scriitorului.

Direct, prin emiţătorul-personaj, şi indirect, prin emiţătorul-scriitor, care completează lingvistic "partea" celui dintîi, pătrund în textul beletristic elemente ale limbajului oral sau elemente specifice celorlalte variante funcţionale ale limbii române. Prin aceasta, pe de o parte, stilul beletristic îşi dezvoltă structura cea mai eterogenă, pe de alta, primeşte un rol important în amplificarea sferei de cuprindere (mai exact, neutralizare) stilistică a limbii literare comune.

Expresie a unei permanente interferenţe limbaj scris-limbaj oral, stilul beletristic se dezvoltă deopotrivă în cadrul celor două variante ale limbii naţionale. Prin textele dramatice, procesul de comunicare artistică se desfăşoară cu preponderenţă pe cale orală.

<u>Raportul cu vorbirea</u>

Spre deosebire de literatura populară, expresie a originalităţii colective, particularitatea principală a literaturii culte este afirmarea originalităţii individuale. Iar aceasta se realizează prin excelenţă la nivel stilistic.

Spre deosebire de stilul ştiinţific, unde variabilitatea individuală este dominată şi ca şi anihilată de modelul generic, nu atît pentru că nu s-ar manifesta cît pentru că variaţia atinge exclusiv planul semnificantului, în stilul beletristic variabilitatea individuală este revelatorie întrucît derivă din procesul semnificării, în desfăşurarea căruia se înscriu în mod organic şi semnificatul şi semnificantul.

Stilul beletristic se caracterizează printr-o permanentă stare "conflictuală" între <u>norma funcţională</u> şi <u>norma individuală</u>. Cea dintîi, pe lîngă datele generice care alcătuiesc specificitatea stilului, intervine la diferite intervale cu o serie de condiţionări de ordin estetic sau social-estetic, care îşi au originea în dezvoltarea unei

anumite ideologii literare sau general-culturale şi care iau forma concretă a programului estetic al unor şcoli şi curente literare. Acestor condiţionări li se alătură altele, relativ permanente, dar şi corelate celor dintîi, de natură poetică şi care se concretizează în "normele" diferitelor genuri literare.

În funcţie de toate acestea, stilul beletristic desfăşoară în interiorul său mai multe variante, pe axă diacronică, interferente între ele (de tip romantic, realist, naturalist, semănătorist etc.) şi pe axă sincronică, de asemeni interferente (a genului dramatic, narativ, liric, epistolar, memorialistic etc.).

Variantele stilistice individuale, mai marcate sau mai şterse, se constituie din dinamica inovaţie-tradiţie, prin care se înscrie scriitorul în interiorul stilului beletristic prin diferitele sale variante estetice sau poetice, şi rezultă din modul particular în care acesta dezvoltă o serie de raporturi imanente procesului de semnificare:

- între nivelele limbii,
- între planul expresiei şi plan semantic,
- între universul subiectiv şi cel obiectiv.

Desfăşurarea acestor raporturi este determinată de acţiunea funcţiei expresive (reflectînd concepţia scriitorului faţă de lume, societate, artă şi limbă), de intervenţia funcţiei conative (reflectînd rolul pe care îl acordă scriitorul unei scrieri în raport cu societatea; este cu deosebire frecventă în genul dramatic) şi de modul particular în care se insinuează funcţia estetică funcţiei de cunoaştere (cînd este relevant raportul cunoaştere-creaţie).

<u>Organizarea pe nivele</u>

Este mai complexă decît în cazul altui stil. Stratificarea internă a textelor finite în funcţie de "limba scriitorului" şi de "limba personajelor" condiţionează inventarul şi structura internă a unităţilor lingvistice de la diferite nivele. Desfăşurarea funcţiei estetice determină şi orientea-

să constituirea noii identități a semnelor lingvistice precum și specificul relațiilor sintagmatice în care acestea intră.

__Nivelul fonologic__

Se împletește frecvent cu nivelul prozodic, concretizat în special în accent, intonație și ritm.

Unitatea minimală rămîne fonemul dar în procesul comunicării artistice el se caracterizează printr-o accentuată oscilație, amintind de situația din limbajul oral, între imagine acustică și percepție sonoră. Prin desfășurarea funcției poetice, sunetul, organizîndu-se în __aliterații__, __repetiții__, __contraste sonore__ etc. dezvoltă un rol activ în construirea unei armonii expresive, sugestive pentru procesul semnificării și al declanșării "stării estetice". Prin desfășurarea funcției expresive la nivelul personajului sunetul devine, mai ales în varianta stilistică a scrierilor dramatice, dar nu numai aici, factor activ în sugerarea unor stări afective sau atitudini caracteristice acestuia și chiar în conturarea sugestivă, de caractere.

În legătură cu dezvoltarea "stilului în stil", coexistă, nu numai în interiorul stilului beletristic în ansamblu, dar chiar și în cadrul aceluiași enunț, elemente aparținînd la sisteme fonologice diferite: de limbă literară comună, arhaice, populare, regionale. În literatura ultimelor decenii predomină elementele de limbă literară comună sincrone elaborării textului. Celelalte categorii de elemente sînt, de fapt, mai mult decît componente ale unor __sisteme__, manifestări ale unor __structuri__, arhaice, regionale sau populare interferente cu cea specifică limbii literare comune. Forma pe care o are semnificantul unor termeni: __cătră__, __macar__, __mîni__, __năcăjiti__ etc.(Sadoveanu) prezintă foarte rar foneme nespecifice limbii literare comune și mai totdeauna doar o altă organizare fonematică, reflectînd, prin frecvență și poziție față de norma generală particularități ale limbii literare comune într-o epocă anterioară, ale limbajului popular sau ale unor graiuri.

Nivelul morfologic

Concluziile rezultate din interpretarea statistică a unor texte din perspectiva organizării morfologice a vocabularului diferitelor stiluri sînt cu totul relative şi neconvergente. Pentru I.I.Stan şi col. [49] în stilul beletristic proporţia substantivului este cea mai scăzută, în raport cu stilul ştiinţific şi cu cel publicistic. B.Kelemen vorbeşte de preferinţa stilului beletristic pentru pronumele personale [50], iar Gh.Bolocan [51] consideră predominant, în paradigma aceluiaşi stil,verbul. Lidia Sfîrlea [52] vorbeşte mai vag şi mai puţin statistic de o răsturnare a raportului de frecvenţă a unităţilor lexico-gramaticale în comparaţie cu "diasistemul stilistic literar"; adjectivul este dominat de adverb, substantivul de verb ş.a.m.d.

Relativismul acestor concluzii este determinat în mod obiectiv de cîteva particularităţi prin care stilul beletristic se distinge fundamental de celelalte stiluri:

- caracterul eterogen, derivînd din predominarea stilurilor individuale,

- caracterul cel mai mobil, derivînd din strînsa corelaţie de interdependenţă dintre organizarea stilistică a textului artistic şi concepţia estetică a scriitorului,

- caracterul cel mai deschis, derivînd din organizarea internă a textului artistic pe mai multe straturi stilistice.

Dar tocmai această nerelevanţă a frecvenţei unităţilor lexico-gramaticale în interiorul stilului beletristic se constituie în marcă stilistică generică, diferenţiindu-l de stilul ştiinţific (dominat de substantiv, pronume relativ şi numeral), de cel publicistic (caracterizat prin frecvenţa predominantă a substantivului, adjectivului şi adverbului) şi de cel administrativ (dominat de substantiv). Pe de altă parte, din aceeaşi perspectivă a prezenţei tuturor părţilor de vorbire, cele mai multe

echilibrate ca frecvență, stilul beletristic se opune celorlalte stiluri prin neexcluderea interjecției (teoretic absentă din organizarea acestora), care pătrunde mai ales ca urmare a desfășurării funcției expresive la nivelul personajelor, dar care nu lipsește nici din sfera limbii scriitorului.

În interiorul nespecificității de ansamblu a organizării morfologice a vocabularului stilului beletristic se conturează trăsături definitorii ale variantelor stilistice determinate de diversitatea genurilor literare, de poetica diferitelor școli și curente literare (cu predominarea adjectivului și adverbului în literatura romantică, cu dezvoltarea în echilibru a verbului și substantivului, în literatura realistă, cu predominarea substantivului în literatura de avangardă și în cea simbolistă) și profiluri stilistice individuale. Acestea din urmă se construiesc prin împletirea coordonatelor universului semnificativ al creației scriitorului cu coordonate ale concepției sale estetice și ale poeticii direcției literare pe care se înscrie. În literatura liric-reflexivă a lui I.Teodoreanu, M.Sadoveanu, G.Bogza, F.Neagu, de exemplu, predomină substantivul și adjectivul, în cea dinamică a lui L.Rebreanu sau M.Preda, verbul ș.a.m.d.

Nedefinitorii ca atare, prin prezență și frecvență, cu excepția interjecției, părțile de vorbire dezvoltă mărci de specificitate, pentru stilurile individuale dar și pentru stilul beletristic în ansamblu, prin sfera lor constitutivă (clase și subclase lexicale) și prin flexiune.

Este înainte de toate relevant, în raport cu celelalte stiluri, selective, caracterul deschis, atotcuprinzător, al stilului beletristic, deschis prezenței tuturor claselor și categoriilor interne ale majorității părților de vorbire. Prin aceasta, rămîne în sfera limbii literare comune, de care se și îndepărtează, însă, prin apropierea de stilul conversației orale.

Introduce apoi, note particulare, în raport cu celelalte stiluri funcționale, substantivul. În legătură cu des-

făşurarea funcţiei estetice, din perspectiva raportului fenomenal-esenţial, predomină substantivele concrete, mai încărcate de sugestivitate semnificativă şi de virtuţi estetice prin deschiderea lor către reprezentări individuale declanşînd relaţii tensionate cu concepte generale. Raportul de frecvenţă dintre substantive concrete şi substantive abstracte diferă de la un stil individual la altul, dar predominantă şi definitorie pentru stilul funcţional beletristic rămîne prezenţa celor dintîi.

Frecvenţă mai ridicată decît în celelalte stiluri, inclusiv cel ştiinţific, cunosc substantivele proprii, care îndeplinesc, totodată, şi funcţii specifice, din aceeaşi perspectivă a raportului particular-universal. În stilul ştiinţific prezenţa substantivelor proprii era impusă de principiul continuităţii cunoaşterii ştiinţifice, ele intervenind sau ca indicatori bibliografici sau ca simboluri ale unor concepte ştiinţifice. În stilul beletristic, în legătură cu principiul estetic al individualizării tipice, generalizatoare, substantivele proprii (în marea lor majoritate antroponime: nume, pronume, porecle şi, în general, fără corespondenţă denotativă directă în planul realităţii sociale, ca în stilul ştiinţific sau în celelalte stiluri) exprimă sau numai sugerează profiluri caracterologice (morale şi fizice), exprimă sau provoacă atitudini (ironie, satiră, umor, tandreţe, compasiune etc.), participă activ la procesul semnificării (vezi, în acest sens, onomastica scrierilor lui Caragiale!).

Flexiunea

Specificul stilului beletristic între celelalte stiluri este dat de:

- înscrierea în sfera amplă a limbii naţionale,
- desfăşurarea integrală a flexiunii,
- convertirea sensurilor gramaticale în elemente active ale procesului de constituire a unor semnificaţii estetice.

În funcţie de exigenţe ale procesului de semnificare, în desfăşurarea raportului dintre universul obiectiv şi uni-

versul subiectiv, ca şi de organizarea pe straturi stilistice a textului finit, pe lîngă categorii şi forme flexionare specifice normei generale, pătrund în stilul beletristic altele arhaice, populare, regionale, familiare.

Numele şi pronumele

În clasa pronumelor, cele de politeţe cunosc toate formele, distribuite ca în stilul conversaţiei, în funcţie de poziţia şi relaţiile sociale şi afective dintre protagonişti.

În flexiunea cazuală, prezenţa vocativului reflectă din nou apropierea stilului beletristic de stilul conversaţiei din limbajul oral sau mai exact infiltrarea stilului conversaţiei în stilul beletristic cult fie ca "stil în stil", în genul narativ, fie ca modalitate existenţială în genul dramatic. Prezenţa cazurilor personale, dativul şi acuzativul precedat de morfemul pe, atît în flexiunea nominală cît şi în cea pronominală, e determinată de obiectul specific cunoaşterii şi comunicării estetice: universul uman. În acelaşi timp, aceste cazuri personale, între care se include şi vocativul, devin mijloace de situare a cosmosului nonuman într-o perspectivă umană (sau umanizată), printr-un proces, explicit sau implicit de personificare:"... Oltul înaintează încă un timp spre miazăzi...Nici o piedică nu-i taie calea, ci toată Ţara Bârsei, scăldată în lumină, i se aşterne înainte..."(Geo Bogza, Cartea Oltului).

În textele caracterizate prin oralitate, dativul pronumelui personal dezvoltă valori semantice specifice adjectivului posesiv: "-Vra să zică ţi-i soţ?"/-Da: mi-i soţ." (M.Sadoveanu, Baltagul).

Genitivul participă la construirea specificităţii flexiunii în stilul beletristic prin mutaţii funcţionale şi semantice în structura sintagmei în care se cuprinde, concomitent cu abandonarea poziţiei de regent a substantivului în cauză, proprie limbii literare comune şi celorlalte stiluri:

- se subordonează unor substantive care, scoase din poziţia neutră şi inexpresivă de atribut prepoziţional, primesc relief semnificativ şi funcţie sensibilizatoare:"... înaintează în praful şoselei..." (G.Bogza),

- se subordonează unor substantive de provenienţă adjectivală care îşi intensifică participarea la procesul semnificării prin înălţarea de la funcţia estetică de epitet adjectival la cea de epitet absolut:"...gînduri deştepte, rotund întrupate din frăgezimea somnului" (I.Teodoreanu, Uliţa copilăriei),"...pornesc să străbată, într-o barcă, toată pustietatea oceanului..." (G.Bogza),

- se subordonează unor substantive cu care intră într-o relaţie metaforică, prin dezvoltarea unei stări conflictuale între nivelul sintactic al sintagmei genitivale şi planul ei semantic, esenţială în procesul de cunoaştere şi comunicare estetică:"...într-un tîrziu, îşi va arăta pînzele corabia galbenă a toamnei" (G.Bogza,"... călcînd harfele ierburilor" (I.Teodoreanu) ş.a.m.d.

Funcţiei din urmă i se adaugă şi acuzativul prepoziţional: "...îi asaltează enorme valuri de piatră" (G.Bogza).

Desfăşurarea funcţiei expresive determină frecvent, în registrul stilistic al personajelor, substantivizarea prin vocativ a adjectivelor apreciative:"-Tu crezi că am să te întreb pe tine, prăpăditule?"(L.Rebreanu), "Nu le mai vorbi, glorioşule!" (G.M.Zamfirescu).

Expresie sugestivă a multiplicării la nesfîrşit, pluralul substantivelor, intrînd în opoziţie cu singularul (uneori cu singularia tantum) şi în împletire frecventă cu diferite grade de determinare, se înscrie în acelaşi proces de convertire a sensurilor gramaticale în componente ale dezvoltării semnificaţiei estetice: "Artarii bătînd în roşu, plutele şi plopii dădeau ochii peste cap, spre necuprinsuri vibra iluzia se mişca, şoptind, vînt strecurat din rîpele coapte ale Fanarului, pădurile de stuf acopereau pămînt plutitor, iar pămîntul hoţi fără noroc peste care nimeni nu va

clădi altare..." (F.Neagu, Frumosii nebuni ai marilor orașe), "Uneori,însă, pe întinderea cîmpiei izbucnesc furtuni. Nori sfîșiați de fulgere se învălmășesc amenințător înnegrind orizonturile" (G.Bogza),"De la Bran, de la Rîșnov, din cele șapte sate din toată regiunea, veneau camioane, autobuze, sănii, mașini particulare, aducînd lume care înnoptase afară din oraș" (M.Sebastian, Accidentul).

În cadrul descris de relativa predominare a formelor de singular, categoria gramaticală a persoanei la pronume se actualizează, ca frecvență, în mod diferit în funcție de diferitele variante stilistice. În textele dramatice sînt mai frecvente persoanele I și a II-a, în cele narative, persoana a III-a.

În desfășurarea categoriei comparației, adjectivului, superlativul diferențiază textele beletristice de cele științifice, publicistice etc. prin sfera amplă a mijloacelor de exprimare, între care o frecvență deosebită au cele populare și cele metaforice:"...se simți obosit rău", "Cînd, ud leoarcă, m-am văzut acasă..." (M.Caragiale, Craii de curtea-veche)

Verbul

Flexiunea verbală înscrie mai mult stilul beletristic în sfera amplă a limbii naționale, depășind limitele restrînse, temporal și socio-cultural, ale limbii literare, mai ales prin interferența cu limbajul popular.

Distribuția categoriilor și formelor flexionare se constituie într-una din căile principale de convertire a comunicării lingvistice în comunicare estetică. Opțiunea pentru forme populare, regionale sau arhaice sau selectarea formelor literare urmează organizarea pe straturi stilistice a textului beletristic precum și desfășurarea specificității raportului dintre universul obiectiv și cel subiectiv al semnificației unor scrieri literare. Formele arhaice intervin cu preponderență în texte de inspirație istorică și sînt relativ indiferente la stratificarea lor stilistică, Cele populare sînt mai generale dar frecvența cea mai mare e dezvoltă în scrieri

investigînd cu mijloace estetice lumea satului sau cea a periferiei orașelor. Ele acordă oralitate stilistică scrierii pe care o domină, indiferente la cele două straturi fundamentale, sau situează numai "discursul" personajelor în sfera limbajului popular, atunci cînd "limba scriitorului" rămîne, din acest punct de vedere, între marginile limbii literare.

Opțiunea pentru diferite sensuri gramaticale, devenite componente ale semnificației artistice, este orientată de acțiunea funcției estetice, în legătură cu variantele poetice ale stilului beletristic (gen dramatic, epic, liric, memorialistic), cu stratificarea internă a textului și cu însăși desfășurarea procesului de semnificare.

Corelația _variantă poetică-sens gramatical_ este cea mai relativă, întrucît genurile literare înseși sînt interferente, totuși ea determină o anumită distribuție. Indicativul prezent și imperativul sînt mai frecvente în genul dramatic, unde, mai mult decît în flexiunea pronominală, se afirmă și o predominare a persoanelor I și a II-a. Prezentul indicativ și conjunctiv și persoanele I și a III-a domină genul liric. Timpurile trecute ale indicativului, și, între acestea, imperfectul și perfectul compus în primul rînd și persoana I sînt predominate în genul memorialistic. Împletirea relativ echilibrată a tuturor timpurilor și modurilor, cu o preponderență a persoanei a III-a caracterizează genul epic.

Stratificarea internă a textului este specifică genurilor epic și dramatic. Distribuția sensurilor gramaticale urmează, în general, această stratificare dar o și condiționează totodată. Distincția dintre "vocea" naratorului și "vocile" personajelor se realizează la nivelul categoriilor gramaticale de persoană, mod și timp.

În genul dramatic, vocea naratorului (prezentă prin indicațiile scenice, naratorul confundîndu-se aici cu dramaturgul) se caracterizează prin prezența absolută a persoanei a III-a, frecvența ridicată a gerunziului și participiului, a modului indicativ, mai ales timpul prezent, prin absența to-

tală a imperativului și prezumtivului, în timp ce "vocea" personajelor este deschisă tuturor opozițiilor de persoană, număr, mod, timp. Predomină, totuși, persoanele I și a II-a și prezentul, indicativ, conjunctiv, imperativ.

În genul epic există unele distincții de ordin general: absența imperativului din "vocea" naratorului, în opoziție cu prezența sa, alături de toate formele modale, în "vocea" personajelor; preponderența persoanelor I și a II-a în dialogul personajelor față de oscilații între persoana I și a III-a în discursul narativ, oscilații determinate de particularitățile stilistice ale autorului, de poetica lui, de tipul scrierii (roman psihologic, roman obiectiv etc.), în legătură cu concepția scriitorului despre verosimil și despre autenticitate în literatură, despre obiectivizare și simbolizare etc. Persoana a II-a nu este exclusă dar nu se constituie decît în cazuri de excepție (este exemplar în acest sens romanul lui M.Butor, La modification) în cadru general al "vocii" naratorului.

Relația dintre prezența diferitelor sensuri gramaticale și desfășurarea procesului de semnificare intră, în primul rînd, în sfera de investigații a poeticii dar privește și stilistica, întrucît specificul dezvoltării ei diferențiază între ele atît stilurile funcționale cît și stilurile individuale (în interiorul stilului beletristic).

Esențiale pentru construirea profilului stilului beletristic, în legătură cu specificul comunicării și cunoașterii estetice, sînt mai cu seamă două categorii ale flexiunii verbale: persoana și timpul.

Dacă modul materializează intervenția funcției expresive, mai mult la nivelul personajelor dar și la cel al scriitorului, insinuat frecvent în eul narator, opozițiile interne categoriilor de persoană și timp orientează procesul semnificării, din perspectiva celor două raporturi esențiale cunoașterii și comunicării artistice: a)-dintre universul obiectiv și cel subiectiv, b)-dintre scriitorul-emițător și

cititorul-receptor.

Comunicarea prin intermediul unui enunţ estetic este concomitent un act de cunoaştere şi un act de creaţie şi trăire estetică.

Emiţătorul-scriitor construieşte şi comunică o semnificaţie artistică desfăşurînd o reţea complexă de caractere, stări şi evenimente, componente ale unui univers care rezultă din interferarea tensionată dialectic a obiectivului cu subiectivul, a realului cu imaginarul.

Receptorul-cititor pătrunde în universul mesajului artistic prin aceeaşi dialectică pe care o confruntă, mai mult subconştient, cu una proprie, determinată de lumea sa subiectivă, din perspectiva căreia lumea realului îşi dezvăluie datele obiective. El reconstruieşte semnificaţia prin intermediul stării estetice, provocată tocmai de confruntarea propriei dialectici real-imaginar cu cea dezvoltată de scriitorul-emiţător.

Rezultantă a acestor interferenţe şi confruntări de raporturi, în planul cunoaşterii artistice, semnificaţia se constituie, reconstituie şi împlineşte fie din perspectiva verosimilului, fie din cea a deschiderilor simbolice, cu implicarea în diferite moduri a cititorului, prin dezvoltarea relaţiei <u>scriitor - enunţ - cititor</u>.

Desfăşurarea naraţiunii la persoana I conferă un coeficient superior de autenticitate înainte de toate textului memorialistic. Persoana I reprezintă aici o suprapunere a naratorului cu emiţătorul enunţului în procesul de comunicare, iar cititorul-receptor verifică planul semantic al enunţului cu planul realităţii. În scrierile de ficţiune, semantica persoanei I e ambiguă, atît la emitere, cît mai ales la receptare. Cititorul receptează enunţul din perspectiva unei relaţii de suprapunere <u>scriitor-narator</u>, fiind în mod frecvent tentat să situeze semantica textului în ontologia biografică a scriitorului, cînd verosimilul tinde spre adevărat, sau dimpotrivă, din [illegible] încălcări a semanticii persoa-

nei I, cînd naratorul este văzut ca o proiectare a semanticii persoanei a III-a în expresia persoanei I. Cu conştiinţa acestei conversiuni narative, receptorul-cititor verifică textul din perspectiva verosimilului, confruntînd persoana I a naraţiunii cu persoana a II-a a receptării şi cu persoana a III-a a altor posibili emiţători şi receptori, toţi implicaţi în persoana I narativă.

Desfăşurarea naraţiunii la persoana a III-a obiectivizează planul semantic al textului, implicînd scriitorul şi cititorul în aparent aceeaşi activitate de asistare discretă şi directă, neparticipativă, la spectacolul lumii real-imaginare. De fapt, persoana a III-a nu rămîne în mod absolut expresia neutră a "obiectului" despre care comunică cei doi protagonişti, emiţător şi receptor. În planul semantic al persoanei a III-a se află "dizolvată" şi persoana I a emiţătorului-scriitor.

În literatura modernă, cele două perspective se împletesc uneori, ca în romanul lui Şt.Bănulescu, Cartea milionarului. La polul emiterii, persoana I este a naratorului iar persoana a III-a a obiectului narării. La polul receptării, cititorul nu mai există o dată cu scriitorul la spectacolul lumii realului-imaginar. El urmăreşte concomitent procesul elaborării naraţiunii, cînd persoana I a naratorului se confundă cu persoana a III-a a scriitorului-creator, şi desfăşurarea lumii imaginarului care nu mai stă sub semnul verosimilului ci sub cel al dezvoltării unor semnificaţii simbolice.

Intervenţia persoanei a II-a în discursul narativ desfăşurat la persoana I sensibilizează înscrierea textului artistic în procesul de comunicare prin construirea estetică a unei relaţii directe, explicite, scriitor-cititor: "Vă puteţi închipui ce vra să zică a te scălda în Bistriţa, la Broşteni, de două ori pe zi...", (I.Creangă). În acelaşi sens, scriitorul îşi apropie cititorul, în elaborarea şi desfăşurarea naraţiunii, prin persoana I plural, în planul semantic al căreia se includ amîndoi protagoniştii actului estetic: "Hai mai bine despre copilărie să povestim..." (I.Creangă).

Concomitent cu situarea în orizontul de acţiune a funcţiei poetice, ~~categoria~~ persoana a II-a (în legătură, frecvent, cu persoana pronominală) dezvoltă şi alte valori stilistice cu rol activ în procesul de constituire a semnificaţiilor particulare şi de articulare a lor în semnificaţia globală:

- este expresie a generalului: "Căci dac-<u>ai sta să faci</u> voie rea de toate, zău, ar trebui de la o vreme <u>s-apuci cîmpii</u>!" (I.Creangă),

- este expresie a persoanei I a naratorului, care îşi apropie, în felul acesta, simpatetic cititorul: "Însă vai de omul care se ia pe gînduri! Uite,cum <u>te</u> trage pe furiş apa la adînc; şi din veselia cea mai mare, <u>cazi</u> deodată în uricioasa întristare!" (I.Creangă) etc.

Cea mai complexă dintre categoriile gramaticale rămîne <u>timpul</u> verbal iar aceasta atinge cel mai înalt grad de complexitate în stilul beletristic.

Spre deosebire de cunoaşterea empirică sau de cea ştiinţifică în care se menţine o distanţă conştientă între timpul enunţului, timpul emiterii lui şi timpul receptării, datorită caracterului lor obiectiv, în cunoaşterea estetică, această distanţă tinde să se anuleze în procesul de comunicare. În cunoaşterea empirică sau în cea ştiinţifică, timpul enunţului are o realitate a sa "obiectivă", definibilă în funcţie de momentul desfăşurării comunicării. În cunoaşterea artistică, receptorul desfiinţează "graniţele" impuse de momentul comunicării. El pătrunde în timpul (timpii) enunţului, în care îşi "dizolvă" propriul timp.

Timpul <u>gramatical</u> nu se confundă cu timpul <u>ontologic</u> ci este doar o interpretare a acestuia, prin intermediul unei viziuni umane care face disocieri în fluxul temporal, a cărui curgere este continuă.

Timpul <u>artistic</u> rezultă dintr-o dinamică specifică stilului beletristic, între timpul <u>gramatical</u> şi timpul <u>ontologic</u>. Totodată, spre deosebire de comunicarea empirică, în

comunicarea estetică, timpul ontologic este o rezultantă a confruntării unui timp real cu un timp imaginar.

Stilul beletristic își definește specificul prin constituirea timpului gramatical într-o categorie poetică, implicînd un alt sistem de opoziții. Se distinge între:

- timpul enunțului (al personajelor și evenimentelor),
- timpul enunțării (al naratorului, care poate fi prospectiv, retrospectiv, sincronic),
- timpul receptării (al cititorului, care se poate sincroniza cu celelalte două sau poate rămîne distinct de ele).

Desfășurarea timpului în acest alt sistem de opoziții, diferită de la un scriitor la altul în funcție de perspectiva comunicării estetice pe care o deschide: obiectivarea narațiunii, implicarea cititorului etc., este determinată de convertirea sensurilor temporale gramaticale în sensuri temporale artistice, proces descris cu exactitate și finețe de T.Vianu într-o serie de articole consacrate acestei categorii din flexiunea verbului [53].

Esența acestui proces constă în deschiderea unor perspective temporale (concept pus în circulație de T.Vianu, în studiul, indispensabil abordării acestei probleme, Structura timpului și flexiunea verbală), prin expansiunea sferei semantice a timpurilor verbale. Acestea, lăsîndu-se într-un mai înalt grad modelate de categoria aspectului, își dizolvă "individualitatea lineară", implicînd succesivitate, în sugestia unui flux temporal continuu, refuzînd fragmentarea în favoarea simultaneității, în care se află implicați deopotrivă scriitor, evenimente și cititor.

Prezentul este prin excelență timpul gramatical în sfera căruia se interferează pînă la suprapunere cele trei temporalități ale timpului artistic (a enunțării, enunțului și receptării): "Dicomesienii sosesc mîniați la malurile insulei cu zeci de bărci și, în vizita lor de intimidare, îi

strigă Pierdutului să înceteze cu actele lui descreierate." (Șt.Bănulescu, Cartea Milionarului).

Interferența nuanțată a celor trei temporalități se realizează prin:

- prezentul liric. Timpul enunțului (care-i al descrierii lirice) se impune dominator timpului creației și timpului receptării, pe care și le asimilează total: "Curgînd liniștit prin cîmpie, pe o albie care nu-i dă prilejul nici unei lupte, Oltul cade repede într-un somn adînc, aproape letargic. Se petrece cu el ceva necunoscut celorlalte rîuri: încă foarte tînăr, se potolește deodată, abia mai urmîndu-și drumul." (G.Bogza);

- prezentul narativ. Timpul narării (enunțării) se suprapune peste timpul narațiunii (enunțului) iar timpul lecturii se sincronizează, subconștient, cu amîndouă în desfășurarea procesului de comunicare estetică; "Urmează o ruptură tăcută și nemărturisită între dicomesieni și Constantin Pierdutul. Caii se sălbăticesc tot mai mult, se înstrăinează de stăpînii lor de pe malul dicomesian, chiar caii aflați în Cîmpia Dicomesia încep să fugă spre insulă și mai toate cabalinele nu se mai lasă îmbunate și supuse decît la glasul lui Constantin, refuzîndu-și stăpînii. Dicomesienii încep să se gîndească cum să scape de el. În acest timp Pierdutul, cu ajutorul cailor mai învățați cu munca astupă și blochează principalele guri ale mlaștinilor..." (Șt.Bănulescu);

- prezentul istoric. Timpul narațiunii (al enunțului) este sincronizat, în mod conștient, la timpul narării mai întîi și apoi la timpul receptării, care se suprapun prin actul comunicării. Timpul narațiunii este adus din trecutul evenimentelor în prezentul elaborării enunțului, mai întîi, și apoi în cel al receptării: "Sfîrșind aceste pregătiri, Mihai cugetă întru inima sa că împregiurarea cere neapărat vreo faptă eroică spre a-i descuragia pe turci și a îmbărbăta pe ai săi. El hotărăște atunci a se jertfi ca altă dată și a cumpăra biruința cu primejdia vieții sale. Ridicînd ochii către cer, mărinimosul domn cheamă în ajutor-i protecția mîntuitoare a Dumnezeului

armatelor, smulge o secure ostăşească de la un soldat, se aruncă în coloana vrăjmaşă ce-l amerință mai de aproape, doboară pe toţi cei ce se încearcă a-i sta împotrivă, ajunge, pe Caraiman-Paşa, îi zboară capul, izbeşte şi pe alte capete din vrăjmaşi şi, făcînd minuni de vitejie, se întoarce la ai săi plin de trofeie şi fără a fi rănit." (N.Bălcescu, Românii sub Mihai-Voievod Viteazul);

- prezentul etern. Timpul naraţiunii, cufundat în timpul comunicării, este situat în fluxul neîntrerupt al timpului etern (din perspective cosmice sau numai umane). Desfăşurarea evenimentelor nu e decît o particularizare fenomenologică a generalităţii esenţiale; înscrierea particularului în general se face, la modul obiectiv, din perspectiva enunţului (a naraţiunii): "Dar faţa soldatului arăta impenetrabilă, cu acea rigiditate aparent prostească prin care soldaţii inteligenţi se opun, de fapt, autorităţii ofiţereşti şi o desfiinţează. Există mereu între oameni de categorii diferite, mai ales în ierarhia militară, o distanţă care nu se micşorează niciodată, oricîte eforturi ar face şi unii şi alţii să se apropie. Ceva din umilinţa primitivă a primului sclav faţă de primul stăpîn...care le determină acestor oameni, pe ierarhii, pînă şi trecerea în eternitate. Inhumarea lor în gropi individuale sau (dimpotrivă) în gropi comune, consemnarea lor în istorie sau glorificarea ipotetică a posterităţii tot pe grade şi false valori se operează, deşi satisfacţiile, indiferent de reducerea lor la zero sau de intensitatea lor maximă, sunt atît de efemere!" (L.Fulga, Fascinaţia, 19o) sau la modul subiectiv, din perspectiva enunţării şi receptării confundate: "...timpul... dovedea că între mine şi general...se află mereu distanţe mari de ani şi de evenimente. Cunoaştem foarte puţin din mizeriile şi din jocul intim al vieţilor altora şi, chiar dacă ştim ceva, le subsumăm repede unei poveşti globale..."(Şt.Bănulescu, Cartea...);

Prin anularea hotarelor semantic-temporale specifice, prezentul narativ şi cel istoric dinamizează desfăşurarea evenimentelor în universul enunţului artistic. Prezentul etern

sensibilizează semnificaţia lor.

Cu o sferă foarte bogată de valori temporale şi modale, cele mai multe dezvoltate şi în comunicarea lingvistică orală, imperfectul, prin semantica sa aspectuală, de timp al nedeterminării, se constituie în stilul beletristic în timp al perspectivelor, deschise deopotrivă spre trecut: "Era la sfîrşitul lunii septemvrie care, în Moldova, se chiamă brumărel..." (M. Sadoveanu, Zodia cancerului), "In marginea Dunării se legănau ancorate douăsprezece luntri. Pe botul lor se uscau vîrşii, prostovoale şi plăşi ude." (F.Neagu, Îngerul a strigat) şi spre viitor: "Se duse şi se puse să se îmbrace. Ministrul sosea la 1 după 12." (D.Zamfirescu, Viata la tară). Perspectiva din urmă o deschid mai ales sintagmele verbale cu semiauxiliare ale temporalităţii (verbele a fi şi a avea), prin care timpul narării precede timpul evenimentelor narate, determinînd o accentuată stare tensională la receptare: "Aveam să plec din mijlocul petrecerii şi să nu mă mai întorc; nimeni n-avea să descopere ce se făcuse cu mine, taina pieirii mele avea să rămîie în veci nepătrunsă - luasem toate măsurile." (M.Caragiale, Craii de Curtea-veche).

Prin această virtute esenţială, imperfectul devine expresia cea mai frecventă (dacă nu chiar unica) a funcţiei evocatoare a limbii. În sistemul de opoziţii specifice timpului artistic, imperfectul anulează, ca şi prezentul, hotarul dintre timpul naraţiunii (enunţului), timpul narării (enunţării) şi timpul receptării, dar o face între coordonate estetice diferite şi, în legătură cu aceasta, cu alte consecinţe stilistice şi poetice.

Prin prezent, timp, teoretic, sincron cu momentul desfăşurării actului comunicării, scriitorul şi cititorul pătrund în timpul naraţiunii, îşi dizolvă în sfera acestuia propriile timpuri. Prin aceasta se produce o puternică dinamizare a desfăşurării acţiunii, care creşte în intensitate cînd fraza are structură preponderent verbală: "Dicomesienii revin a doua zi şi invadează insula, incendiind, la debarcare, plavia şi brîul de răchită uscată de sub mal, apoi pordolele de stuf înapoia

cărora Constantin și caii se adăpostiseră din pricina Crivățului tăios... Caii se sperie de foc și fug. Constantin e prins și legat cu frînghii de o salcie. In acest moment, Constantin începe iarăși să scoată urlete de vapor și-și cere coroana din crengi de salcie pe care dicomesienii i-o călcaseră în picioare. I se dă coroana. Constantin cere alta, din crengi proaspete și le spune s-o afunde în apa rece a fluviului pentru a-și astîmpăra durerea frunții. I se face ceea ce a cerut." (Șt.Bănulescu).

Prin imperfect, cu o temporalitate anterioară prezentului comunicării în amîndouă fazele sale: emitere-creație și receptare-recreație prin lectură, scriitorul și cititorul sînt scoși din propriul timp și aduși în contemporaneitatea evenimentelor pe care le contemplă în desfășurarea lor. Cu un plan semantic organizat în mod hotărîtor de implicarea categoriei aspectului, imperfectul situează durata acțiunilor verbale în nedeterminat, impunîndu-se, prin aceasta, ca timp al sensibilizării reprezentărilor actualizatoare: "Și-și ducea mereu mîna gracilă și nervoasă ca să-și aranjeze cîrd buclele care nu-i cădeau de altfel, cînd rochia care nu i se părea niciodată decentă." (C. Petrescu, Patul lui Procust), al narativității: "Între două cîrciumi, luam o cafea la Protapeasca sau la Pepi Smaroț și mai stam de vorbă cu fetele la un pahar, cît rostuia Pîrgu pentru Pașadia sau altcineva vreo întîlnire pentru a doua zi. Ne suiam uneori nițel la "clun", unde Pașadia ținea cîteva lovituri la drum-de-fier, din picioare la iuțeală... La popasul al treilea începea cheful cu temei, pe răspundere. În jurul nostru foiau și forfoteau sinistre jivinele strejinopți ale orașului." (M.Caragiale), al perspectivei onirice: "Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari egumeni ai tagmei prea senine, slujeau pentru cea din urmă oară vecernia..." (M.Caragiale), "Dar nu numai atît obiectele erau apucate de o adevărată frenezie de libertate. Ele deveneau independente unele față de altele, dar de o independență ce nu însemna numai o simplă izolare a lor ci și o extatică exaltare." (M.Blecher, Întîmplări din irealitatea imediată).

Dacă imperfectul, prelungind în nedeterminat durata acţiunilor verbale, le înscrie pe acestea într-un flux temporal continuu, perfectul compus, prin caracterul perfectiv al temporalităţii sale, fragmentează acest curs în secvenţe care fixează într-o perspectivă de anterioritate ireversibilă, încheierea implacabilă a unor procese situate în succesivitate: "Generalul Marosin a făcut un semn cuiva nevăzut...şi perdelele s-au strîns încet, închizînd priveliştea de dincolo de ferestre, acoperind fluviul şi insula. O lumină violacee, difuză, calmă, de apus tîrziu, a cuprins încăperea." (Şt. Bănulescu).

Perfectul simplu, absent din celelalte stiluri şi puţin frecvent în limba literară comună, este în stilul beletristic un al doilea timp al narativităţii, specific textelor de inspiraţie istorică. Spre deosebire de imperfect, timpul narativităţii subiective, evocatoare, lirice, perfectul simplu este timpul narativităţii obiective, descriptive, neutre, epice: "Cu parul luă o înghiţitură de credinţă apoi Măria Sa gustă vutca, puind în gură şi cofeturi. Copiii de casă duseră pahare cu vutcă mitropolitului şi boierilor cu rîndul. După ce trecu vremea cofeturilor, velcafegiul, un bărbat buzat, aşternu înaintea Domnitorului peşchirul cel rînduit şi scurse băutura cea neagră în ceşti. Aerul fu îmbălsămat cu parfume. Cînd băutul cafelii se isprăvi, se sculă mai întîi Mitropolitul şi făcu plecare spre Măria Sa, urmat de arhierei şi de boieri." (E.Barbu, Princepele,250).

Mai-mult-ca-perfectul, de asemenea,mai mult absent din celelalte stiluri, rupe - mai ales cînd este întrebuinţat ca timp absolut- temporalitatea desfăşurării evenimentelor narate de prezentul narării şi al receptării, situînd universul naraţiunii într-un timp propriu, îndepărtat în trecut, în care cititorul, reţinut în propriu-i timp, nu poate pătrunde decît ca ascultător: "În urma lui bătuse o vreme davul, se mai auziseră timpanele şi teasurile, oboaiele şi ţimbalele. Da, totul numai închipuire fusese, un basm din Orient, spus de alte voci, pentru alte urechi (E.Barbu). Cum observă

T.Vianu [54], în literatura modernă, în sfera semantică a mai-mult-ca-perfectului anterioritatea temporală se împletește frecvent cu o anterioritate cauzală: "Apoi tăcu brusc. Privirea lui se opri<u>se</u> asupra spînzurătorii, al cărei braț parcă amenința..." (L.Rebreanu, <u>Pădurea spînzuraților</u>). Prin această împletire și mai ales prin interferența cauzalitate-explicație, ruptura dintre timpul narațiunii și cel al receptării se atenuează sau chiar anulează: "Pereții malului înalt, de o parte și de alta a pantei, erau abrupți și plini de iregularități fantastice. Ploaia <u>sculptase</u> șuvițe lungi de crăpături fine ca niște arabescuri, însă hidoase ca niște plăgi rău cicatrizate." (M.Blecher).

Pe lîngă reorganizarea sferei semantice a categoriei timpului și în legătură cu aceasta, procesul semnificării artistice se întemeiază și pe corelarea diferitelor forme temporale în desfășurarea narațiunii. Rămîn fundamentale și în această privință observațiile lui T.Vianu privind distribuția și împletirea diferitelor timpuri verbale (imperfect, mai-mult-ca-perfect, perfect simplu, prezent) în scrierea lui N. Bălcescu <u>Românii supt Mihai Voievod-Viteazul</u> [55].

De altfel, mutațiile intervenite în sfera semantică a diferitelor forme temporale se produc mai ales în condițiile împletirii lor, într-un context mai restrîns sau mai amplu, iar "tehnica bazoreliefului", identificată de T.Vianu în scrisul lui N. Bălcescu, se impune ca o trăsătură definitorie pentru stilul beletristic și în special în textele de inspirație istorică. Pe desfășurarea perspectivei de flux temporal continuu, construită de imperfect și extinsă spre desființarea granițelor temporale, prin împletire cu prezentul, mai-mult-ca-perfectul descrie un plan de adîncime iar perfectul simplu un prim-plan: "Principele <u>venea</u> de undeva dintr-o depărtată insulă grecească, de la Paros, dintr-o lume a basmelor mării ce <u>gîndește</u> și ea ca o ființă vie în dogorile și răcelile soarelui. In acele zile întunecate monarhul <u>se judecă</u> pe sine <u>și-și cîntări</u> viața ca pe a altuia. <u>Să ai</u> dușmani <u>era</u> firesc într-o asemenea <u>țară și în astfel de împrejurări...Singur, în</u>

odăile sale, el privea spre viaţa-i. Cînd trecuseră atîtea zile, cu întrebările şi faptele lor? Cînd îi sunase lui ceasul cel bun? Unde era vechiul oraş al Fecioarei..." (E.Barbu, Princepele).

Nivelul sintactic

Ca şi la celelalte nivele, organizarea semnelor lingvistice în enunţul artistic este determinată de existenţa celor două straturi stilistice fundamentale: al scriitorului şi al personajelor scrierilor sale şi, în legătură cu aceasta, de acţiunea funcţiei estetice.

Sînt specifice stilului beletristic:

a.- caracterul deschis al organizării sintactice,

b.- împletirea celor două registre stilistice în fenomene sintactice specifice,

c.- transformarea topicii în "instrument" activ al procesului de semnificare,

d.- dezvoltarea de "figuri sintactice" semnificative.

x

x x

a.- Considerat în ansamblu, stilul beletristic este deschis tuturor structurilor sintactice: de la cuvinte-fraze, exprimate adverbial sau interjecţional, la fraze de mare amploare (ca în scrierile lui Al.Odobescu, G.Călinescu etc.) şi tuturor tipurilor semantic-informaţionale şi modale de unităţi sintactice: enunţiative, interogative (inclusiv retorice), exclamative, imperative etc. Preferinţa pentru o anumită structură sintactică sau pentru un anumit tip semantic-informaţional sau modal, ca şi preponderenţa unor anumite raporturi sintactice sau mijloace de exprimare a lor descriu particularităţi ale stilurilor individuale, în legătură cu perspectiva mai generală a stilisticii şi poeticii unui curent literar, cu specificul universului de semnificaţii al textu-

lui literar etc.

b.- Organizarea sintactică a unui enunţ artistic finit se desfăşoară în funcţie de "vocea" autorului, "vocea" personajelor şi de relaţiile dintre ele. Din această perspectivă se disting trei variante principale ale stilului beletristic: a textului <u>memorialistic</u>, a textului <u>dramatic</u> şi a textului <u>narativ</u> (povestiri, schiţe, nuvele, romane etc.). Există şi o variantă a textului liric (poeme în versuri sau în proză) dar aceasta sparge cel mai adesea limitele stilului beletristic pentru a se impune ca sistem semiotic autonom - limbajul poetic.

În textele memorialistice există un singur registru stilistic, cel al subiectului-narator.

În textele dramatice, cele două registre stilistice se organizează în planuri sintactice complementare, diferite funcţional şi structural.

Planul sintactic al autorului dramatic - concretizat în indicaţii regizorale - este dominat de structuri enunţiative, cel mai adesea eliptice, preponderent nominale (substantive adjective), sau verbal-nominale (gerunziu şi participiu) şi adverbiale: "Directorul (<u>printre dinţi</u>): Începe iar şantajul./Bucşan (<u>fierbînd, către Magda</u>): Dacă-şi închipuie că mai poate smulge de la mine..." (M.Sebastian, <u>Ultima oră</u>).

Enunţurile sintactice din acest plan sînt expresia desfăşurării unei funcţii dramaturgice a limbii, prin care se explicitează (în textul scris) şi se generează (la punerea în scenă a textului) manifestări ale funcţiei expresive a limbii, la nivelul personajelor, şi manifestări ale limbajului cinetic sau situaţional: "Vulpaşin (<u>cu obidă, ridicînd ochii spre cer</u>): Oof! Mamă, ma-mă, m-a-m-ă... (<u>Căinat</u>) Asta nu e dragoste pe capul meu, Ioane Sorcovă nene! (<u>Plînge pe scaun, cu bărbia în piept</u>.) Asta nu e dragoste! E blestem şi pierzanie.../Sorcovă (<u>deschide gura, să spuie ceva şi-i tremură buzele</u>; <u>loveşte cu pumnul în gol</u>, <u>înciudat</u>): Să fie-a dracului de inimă!" (G.M.Zamfirescu, <u>Domnişoara Nastasia</u>).

Planul sintactic al vocii personajelor se desfăşoară, în linii esenţiale, după principiile limbajului oral:

- predomină structuri interogative, exclamative, cuvinte-frază(adverbe şi interjecţii); construcţii eliptice, subînţelegeri etc.

- continuitatea semantică a enunţurilor se constituie prin înscrierea unor "fraze elementare", fragmentare, aparţinînd alternativ protagoniştilor comunicării dialogate, în "fraze globale", cu consecinţele care derivă de aici (vezi p.97): "Profesorul tresărind): Pleci?/Mona: Deocamdată./Profesorul: Mona!/Mona:Dar mă voi întoarce./Profesorul:Cînd?/ Mona: Repede./Profesorul: Mîine?" (M.Sebastian, Steaua fără nume).

Planul sintactic al dramaturgului are rolul obiectiv de a construi cadrul situaţional general şi de auxiliar al planului sintactic al personajelor. Uneori, însă, mai ales prin desfăşurarea cadrului situaţional, acesta participă în mod direct şi activ, asemeni planului naratorului în proza artistică, la procesul semnificării textului citit, prin încărcătura tensional-semnificativă pe care o conţine enunţul în sine chiar. În teatrul lui G.M.Zamfirescu, de exemplu, cititorul este pregătit "tensional" pentru o anumită lectură a textului încă de la "distribuţie": "SAM, un om ca mine, ca tine, ca el...(...) STAN, un om cumsecade, PAVEL, un om care a suferit, AGOP, un om care nu are niciun motiv să sufere, IAKOW, omul istoriei, YAR, omul cu strămoşi care au suferit şi INCA TREISPREZECE OAMENI: unii ca mine, alţii ca tine, mulţi ca el..."(SAM, poveste cu mine, cu tine cu el...).

Sintaxa biplană a textului dramatic scris devine sintaxă mixtă(în care se împletesc acte verbale cu acte neverbale (cinetice) şi cu date situaţionale) în transpunerea textului în spectacol teatral. Prin aceasta, sintaxa textului teatral implică în structura ei de adîncime o depăşire a cadrelor lingvistice, devenind polidimensională; dimensiunea ei lingvistică este fundamental condiţionată de interferenţa

dimensiunilor nelingvistice.

Prezente și în proza artistică, cele două registre stilistice dezvoltă aici configurații specifice determinate de raporturile în care intră în permanență unul cu altul.

Stratul stilistic al naratorului este predominant prin extindere și dominator asupra stratului stilistic al personajelor pe care și-l subordonează în mod frecvent. El descrie un prim plan sintactic, al narării, care se caracterizează printr-o desfășurare continuă sub raport semantic și sub raportul expresiei deopotrivă.

Stratul stilistic al personajelor descrie cel de al doilea plan sintactic, cu organizare dialogată, ca în textul dramatic sau ca în limbajul oral, dar fără autonomia de aici.

Raporturile diferite dintre cele două registre stilistice determină organizarea diferită în enunț a planurilor sintactice corespunzătoare:

- stil (vorbire) direct(ă). Planul sintactic al naratorului se constituie într-un auxiliar al planului sintactic al personajelor. El se concretizează în propoziții sau fraze incidente, construite în baza unor verbe de declarație, prin care se obiectivează, lexical, funcția expresivă a limbii, realizată, în comunicarea orală, la nivel fonetic: "-Apoi, dacă ne-om tot lăsa ca atunci, vezi bine că ne-or alunga! făcu gros și ursuz Trifon Guju./-De ce să ne lăsăm?... Să nu ne lăsăm!... Că nu sîntem cîini! izbucniră de-a valma mai mulți." (L.Rebreanu, Răscoala). Pe lîngă semantica verbelor zicerii, funcția expresivă se obiectivează frecvent prin planul semantic al determinanților acestor verbe: "-D'apoi că nimeni nu șade, cucoane, că muncim toți destul, dar și d-stră trebuie să ne mai ajutați! zise Serafim Mogoș domol și hotărît" (L.Rebreanu, Răscoala). Funcția expresivă se poate manifesta concomitent la nivelul lexical al constituienților planului sintactic al naratorului și la nivelul lexical și fonetic al constituienților planului sintactic al personajelor: "Vai de mine, ce să mă faaaac? se boci Șuța, acoperindu-și fața cu mîinile." (Pavel Dan, Priveghiul). Prin des-

făşurarea vorbirii directe în continuitate, fără intervenţia verbelor de declaraţie, raportul dintre cele două planuri sintactice se estompează, enunţul, încărcîndu-se de dramaticitate:"-Ei, spune-mi ce vezi.../-Este un război.../-Da, bine, război e şi la noi...Unde îţi merge gîndul? Să nu-mi vorbeşti de războiul de la noi... E un război acolo?/-Da, nişte oameni forfotesc în jurul unui fel de cal troian. Dar nu e un cal... E un proiectil..." (M.Preda, Delirul).

- stil (vorbire) indirect(ă). Planul sintactic al naratorului se constituie într-un modificator al planului sintactic al personajelor. Prin intermediul aceloraşi verbe de declaraţie (şi al altora) şi prin conjuncţii de subordonare este anulată autonomia enunţului planului sintactic al personajelor. Concomitent cu o serie de transformări ale elementelor verbale şi pronominale,[56] propoziţiile şi frazele de aici se asociază, prin subordonare, în construirea unei fraze unice, situată în planul sintactic al naratorului: "Îi spuse celui pornit să o asculte, să nu creadă că lumea s-a liniştit cu bănuiala dacă l-a văzut la cimitir cu baronul şi dacă au vrut să înţeleagă că el a încercat într-un fel sau în altul, să pedepsească un cîine." (I.M.Sadoveanu, Sfîrşit de veac în Bucureşti). Acţiunea funcţiei expresive implică acum două perspective: a planului personajelor, descrisă prin conţinutul lexical al verbelor de declaraţie sau (şi) al determinanţilor acestora, şi a planului naratorului - descrisă prin conţinutul, lexical şi gramatical (modal) al verbelor regente: "După zece ani, prin vara lui 1967, Cavadia, atras de istoria apocrifă, pretindea că intrase în posesia unor date ce l-ar fi putut interesa direct pe comandor." (C.Ţoiu, Galeria cu viţă sălbatică).

- stil (vorbire) indirect(ă) liber(ă). Planul sintactic al naratorului, fără a se mai servi de verbe de declaraţie, este (chiar dacă nu totdeauna) un modificator al planului sintactic al personajelor, la nivelul categoriilor de persoană şi număr. Nesubordonîndu-se conjuncţional planului sintactic al naratorului, planul sintactic al personajelor -

expresie a unor meditaţii interioare - se înscrie în procesul de semnificare artistică tocmai prin rolul activ pe care îl are în dizolvarea identităţii cu sine a ambelor planuri sintactice care se interferează pînă la situarea în ambiguitate a "hotarelor" dintre ele: "Mara şedea singură în casă, pe-ntunerec. De ce să mai strice luminarea cînd n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gîndurile-i se înşirau mai limpede aşa pe nevăzute. Se zbătea femeia, căci om era şi avea inimă de părinte." (I.Slavici, Mara), "Atunci o ciudă amarnică îl frămînta. Ce? Numai ochii sînt pe lume? Şi iar se căznea, aşa orb, s-o afle." (V.Voiculescu, Zahei orbul).

Această organizare sintactică este specifică la modul absolut stilului beletristic, raportat atît la celelalte stiluri, cît şi la limba literară comună şi la limbajul oral.

- stil (vorbire) direct(ă) legat(ă). Întemeindu-se pe verbe de declaraţie (sau pe altele asimilate lor), planul sintactic al naratorului îşi subordonează conjuncţional planul sintactic al personajelor fără a mai determina modificări la nivelul categoriilor gramaticale de persoană şi număr. Structura, specifică limbajului oral, situează în continuitatea aceleiaşi fraze vorbirea directă a personajului cu vorbirea indirectă a naratorului, pe care tinde s-o domine, dezvoltînd o accentuată stare tensională: "Primarul vru să o ia ca la instrucţie. Anghelina se sperie şi se apără că trebuie să-i mai fi văzut şi alţi oameni, că doar călăreţii nu se fereau şi nici n-aveau de ce..." (L.Rebreanu, Răscoala).

Specifice (stilul indirect liber) sau devenite specifice (stilul direct, stilul indirect, stilul direct legat) stilului beletristic în general, prin prezenţă şi funcţii, aceste structuri prin care se organizează sintactic cele două registre fundamentale (al naratorului şi al personajelor) construiesc profiluri stilistice prin modalităţile particulare de realizare şi împletire între ele:

- în textele de introspecţie psihologică, planul personajelor este un al doilea plan al naratorului, realizat în vorbire directă: "Oare numai proprietatea individuală

asupra pămîntului poate fi singurul punct de sprijin al unui astfel de țăran? m-am întrebat. Nu s-ar putea și altfel?" (M.Preda, <u>Risipitorii</u>);

- în enunțurile accentuat analitice, narativ polidimensionale, planul sintactic al personajelor se constituie într-un secund plan narativ și generează un al doilea plan sintactic al personajelor: "-Faci pe grozavu acu, după ce te-ai văzut boier și tu, aici, la moșie! Că nu se dumireau nici țăranii, și m-au întrebat ziua-ntreagă dacă e adevărat că e moșia ta. Se mirau și ei, că doar pînă mai ieri te știau alergînd pentru stăpîn-tu!" (I.M.Sadoveanu, <u>Sfîrșit</u>...);

- mai ales în literatura modernă trecerile de la un tip de vorbire la altul tind să anuleze definitiv distincția dintre cele două planuri stilistice: "Și am rugat-o să tacă, Taci, Maria! i-am spus, și ea s-a speriat, a înghețat, niciodată nu m-a văzut atît de crunt la suflet și a înghețat, cum să-i explic și ce să-i explic?" (L.Fulga, <u>Fascinația</u>),"-Cine v-a spus? m-a întrebat el luîndu-și brusc ochelarii de la ochi și interogîndu-mă fără încredere, dar totuși curios. Și? Cine îmi spusese? Niculescu? Te pomenești că idiotu-ăsta... Ce să fac acuma cu spusele lui Niculescu, în fața unui funcționar care avea scripte cu date precise? În realitate nu știusem nimic clar despre salariul meu, cît era, cîte zile lucrasem și dacă mai aveam sau nu ceva de primit."Ce pot să fac? m-am întrebat. N-am de unde să-i dau lui Diaconescu banii înapoi". Și vizitele mele la el au încetat." (M.Preda, <u>Viața ca o pradă</u>), "Îmi dau seama, murmură Ștefan. Dar tot după privirea lui se vedea că nu-și dădea. Ei cum! Chiar așa?! Nu mai e nimic?...parcă întreba el. <u>După aceea</u> totul se ia de la cap, asta se știe, de ce vreu să mă sperii? ". (M.Preda, <u>Duelul</u>).

x

x x

c.- Acțiunea funcției estetice a limbii determină transformarea caracterului relativ liber al topicii sintacti-

ce într-una din modalitățile de constituire a semnificației artistice și de declanșare a stării poetice, la receptare.

Rămînînd în interiorul topicii "obiective" sau spărgînd limitele mai puțin elastice ale acesteia (mai ales la nivelul frazei), poziția diferitelor unități sintactice (părți de propoziție sau propoziții) în organizarea enunțului reflectă și determină totodată:

- perspectiva poetică a textului: epic-narativă, lirică, dramatică, în strînsă legătură și cu modalitatea sintactică: enunțiativă, exclamativă, imperativă, optativă, interogativ-retorică etc.;

- structura ritmică a planului expresiei, nu independentă de desfășurarea planului semantic;

- expresivitatea specifică, generică, rezultînd din opoziția cu limba literară comună;

- reliefarea particulară, semnificativă, a componentelor care au sau primesc pondere deosebită în constituirea universului artistic, prin desfășurarea conflictelor, a confruntărilor, de caractere, a stărilor tensionale interioare etc., atît la nivelul naratorului, cît și la cel al personajelor. Ordinea cuvintelor și a propozițiilor, precum și a celor două planuri sintactice fundamentale (al naratorului și al personajelor) se află în relații de interdependență cu modalitatea sintactică și cu diferite "figuri de construcție" :elipsa, dislocarea, repetiții etc.

Intră în sfera de onvestigații a poeticii organizarea sintactică de ansamblu a unui text literar finit (roman, nuvelă, dramă etc.), cînd își dezvăluie rolul în constituirea semnificației artistice: începutul și sfîrșitul textului, succesiunea capitolelor, raportul dintre aceasta și succesiunea "cronologic-evenimențială" etc.

d.- Nivelul sintactic determină în mod esențial profilul stilului beletristic între celelalte variate funcționale ale limbii și se așează totodată la temelia stilurilor

individuale prin condiţia sa de spaţiu originar şi de manifestare a ritmului, "esenţa stilului" (I.L.Caragiale).

Există în stilul beletristic o varietate ca şi infinită de organizare sintactică a enunţului pe care scriitorii o subordonează, conştient sau subconştient, unei anumite desfăşurări ritmice, în funcţie şi de cele două registre stilistice.

Pe lîngă diferitele modalităţi de organizare şi desfăşurare a unităţilor şi raporturilor sintactice (fraze nominale sau verbale, adverbiale sau interjecţionale, de amplă desfăşurare sau concentrate în dimensiuni minime; raporturi de coordonare sau de subordonare, realizate joncţional sau prin juxtapunere etc.) şi în cadrul creat de acestea, se dezvoltă o serie de structuri care se constituie în figuri sintactice cu rol activ în procesul de semnificare: elipsa, repetiţia, antiteza, dislocarea etc. Prezente şi în limbajul oral, ca expresie spontană a unor stări afective sau determinate de particularităţi ale desfăşurării comunicării lingvistice pe cale orală, aceste "figuri de construcţie" rămîn cu aceeaşi funcţie doar la nivelul personajelor, dar şi aici ca "stil în stil. La nivelul naratorului ele construiesc diferite perspective fluxului narativ: dinamică sau statică, continuă sau discontinuă etc., sensibilizînd, prin planul expresiei, ritmuri interioare care orientează în mod decisiv atît constituirea semnificaţiei artistice cît şi dezvoltarea stării estetice.

Sub acţiunea principiului metaforic, raporturile sintactice se dezvoltă în structuri imagistice, în spaţiul cărora se confruntă un univers real cu unul imaginar.

Adjectivul, intrat într-un raport de subordonare atributivă, se impune ca epitet, expresie a unei modalităţi subiective de a percepe (sau propune) date ale lumii obiective situată într-un univers subiectiv: "În pasul domol al calului Vitoria cugeta cu privirea <u>posomorîtă</u>" (M.Sadoveanu, <u>Baltagul</u>), "Lumina cădea şi se ridica asupra lui ca o vîslă <u>bezmetică</u>" (F.Neagu, <u>Frumoşii nebuni</u>...), "Dacă stăpînul ri-

dica flamura albă, în terasă, condamnatul era graţiat. Din nefericire, flamura neagră a fost singurul gest de mărinimie al stăpînilor de ieri". (G.M.Zamfirescu, Teatru).

Raportul de subordonare comparativă se converteşte în comparaţie estetică, determinînd dezvoltarea unei stări tensionale între două reprezentări: "Cu spatele gîrbovit, purtînd pe umăr prosopul, ca pe un drapel strîns după un miting, cînd toată lumea se întoarce liniştită la realitatea curentă." (C.Ţoiu,Galeria...), "Zarea mirosea ca bisericile de lemn peste care se scutură merii..." (F.Neagu, Frumosii nebuni...),"-Stranie viziune aveţi despre om, domnule anchetator! De parcă în fiecare s-ar juca o partidă de sah.", "Adevărat că i-au pus pistolul în ceafă şi au împuşcat-o, dar a fost ca si cum ar fi împuscat o flacără, o idee. (L.Fulga, Fascinatia).

Starea tensională atinge nivelul maxim cînd raportul sintactic dezvoltă structuri metaforice, expresia cea mai acută a confruntării dintre universul real şi universul imaginar.

Prin raporturile de predicaţie şi de apoziţie, componente ale universului obiectiv primesc o nouă identitate, încărcată estetic, cu care se înscriu în procesul de semnificare artistică: "Pentru el, în clipa aia, Delia era o funie lungă pe care cineva a înşirat o multime de greieri descreieraţi."(F.Neagu, Frumosii nebuni...), "Se apropie de Sorcovă, cu braţele întinse: antene în întuneric..." (G.M.Zamfirescu, Domnisoara Nastasia).

Raportului de subordonare (mai ales, dar şi celui de interdependenţă dintre subiect şi predicat) cu dezvoltare metaforică îi este specifică instaurarea unei stări de incompatibilitate între funcţia sintactică pe care o condiţionează şi planul semantic al termenilor constituienţi. Starea de incompatibilitate "se rezolvă" estetic prin extinderea metaforei de la verbul-predicat la complement (sau subiect): "Ferestrele suferiră o comoţie, lemnul din pereţi începu să se vaite, să scheaune, să-şi deschidă rănile."

(F.Neagu), prin convertirea raportului atributiv (de posesie, apartenenţă etc.) într-un raport de identificare:"... vacile intrară cu pieptul în troieni, luînd în coarne lupi de întuneric" (F.Neagu), "...trunchiul masiv al luminii, care acum era pivnița deznădejdii lui" (F.Neagu) etc.

Nivelul lexical

Determinată de specificul cunoaşterii şi comunicării estetice şi, derivînd de aici, de organizarea textului artistic pe cele două registre stilistice, al naratorului (narării) şi al personajelor (naraţiunii) structura lexicală a stilului beletristic se caracterizează prin:

a.- deschidere către toate categoriile lexicale, pe scară diacronică si sincronică deopotrivă,

b.- concentrare minimă a vocabularului,

c.- polisemia termenilor lexicali,

d.- dezvoltarea sinonimiei,

e.- sfărîmarea, prin metaforă, a "graniţelor" semantic-lexicale dintre cîmpurile semantice ale vocabularului limbii literare.

x

x x

a.- Aflat în cea mai strînsă corelaţie cu viaţa, materială şi spirituală, a societăţii, vocabularul limbii literare comune se caracterizează printr-o mişcare, lentă şi mai greu sesizabilă de vorbitor, dar permanentă. O serie de termeni ies din circulaţie o dată cu depăşirea de către societate a realităţilor pe care le denumeau sau din alte motive, trecînd în vocabularul pasiv al limbii. Apariţia unor noi elemente în realitatea extralingvistică sau a unor noi date în perceperea realităţii obiective determină crearea de noi termeni sau introducerea de neologisme din alte limbi

sau de cuvinte din limbajul popular sau chiar din graiuri şi texte vechi.

Pe de altă parte, constituindu-se într-un aspect deosebit, exponenţial al limbii naţionale, limba literară comună a eliminat din componenţa vocabularului său elemente aparţinînd graiurilor, limbajului popular sau purtînd amprenta limbajului familiar.

Pe cît se situează în sfera limbii literare comune, stilul beletristic nu rămîne indiferent nici la mişcarea din interiorul vocabularului său, nici la caracterul selectiv al categoriilor lexicale. În acelaşi timp, însă, în ceea ce este profilul său specific, el se deschide tuturor categoriilor lexicale, indiferent de poziţia acestora în istoria limbii naţionale sau în raport cu limba literară comună.

Prezenţa în textul literar a diferitelor categorii de termeni: arhaisme, regionalisme, neologisme, elemente argotice, de jargon etc. îşi află originea, pe de o parte, în acţiunea funcţiei expresive, iar, pe de alta, în cea a funcţiei estetice.

În raza de acţiune a funcţiei expresive, naratorul se află în deplină libertate de alegere a termenilor din posibilităţile oferite de limba naţională. Alegerea este determinată, conştient sau subconştient, de nivelul şi tipul de cultură a naratorului, de preferinţele sale, de ordin cultural, lingvistic, poetic etc. Frecvenţa ridicată a arhaismelor în <u>scenele istorice</u> ale lui Al.Odobescu reflectă specificul preocupărilor sale ştiinţifice. Frecvenţa neologismelor, mai ales de origine italiană, în scrierile lui G.Călinescu îşi are explicaţia în vastul orizont cultural al scriitorului-savant şi în interesul arătat culturii italiene ş.a.m.d.

În raza de acţiune a funcţiei estetice, naratorul este mai puţin liber în selectarea termenilor. Alegerea categoriilor lexicale, a termenilor chiar, este orientată de legea estetică a verosimilului care ia forma realismului

lingvistic. Termenii arhaici, argotici, neologici etc. sînt ceruţi de însuşi procesul de semnificare. Ei sînt selectaţi în funcţie de capacitatea lor de a reconstrui estetic o anumită epocă, de a evoca un anumit mediu socio-cultural, lingvistic etc. Majoritatea intervin în registrul stilistic al personajelor dar nu lipsesc nici din registrul naratorului care îşi "acordă" structura lexicală la exigenţele conţinutului operei literare.

b.- Libertatea pe care o are scriitorul de a introduce în scrisul său termeni lexicali din toate sferele limbii naţionale se constituie în condiţie fundamentală a afirmării stilului individual iar stilului beletristic îi determină o caracteristică definitorie: concentrare minimă a vocabularului; un număr ridicat de unităţi lexicale dezvoltă o frecvenţă relativă redusă.

Deschiderea relativ liberă către toate categoriile lexicale ale limbii naţionale asigură vocabularului o mare bogăţie semantică şi o expresivitate deosebită, concretizate în dezvoltarea unor serii variabile de termeni sinonimi şi, prin aceasta, a unui amplu registru de nuanţe semantice.

Desfăşurarea seriilor de sinonime permite scriitorului să sensibilizeze sugestiv direcţii ale procesului de semnificare, în aspiraţia permanentă de motivare a semnului lingvistic, atît din perspectiva relaţiilor sale externe, cît şi din cea a raportului intern dintre semnificat şi semnificant.

Din prima perspectivă, alegerea sinonimelor stă în legătură cu capacitatea lor de a reconstitui lingvistic medii socio-culturale şi de a individualiza caractere: "Mînămică aducea sacul cu haleală, şi ucenicul - trenţele de dormit." (E.Barbu, Groapa), "... a pus în traistă lumînări, tămîie şi schimburi alături de merinde" (V.Voiculescu, Zahei orbul), "Şi cum mă scol, îndată mă şi trimete mama cu demîncare în ţarină." (I.Creangă, Amintiri...); "Să amîne pentru mai tîrziu lămurirea acestor împrejurări" (I.L.Caragiale, O făclie [illegible]), "După salutările obligatorie în

aşa circumstanţă" (I.L.Caragiale, Premiul întîi); "Cum ia o dugcă de basamac, începe să taie piroane" (E.Barbu, Groapa), "Nu minteam; de trei zile se făcuseră nevăzuţi" (M.Caragiale, Craii...),"/Aglaie/cred ei că dacă eşti major eu te las să-şi bată joc de tine orice stricată?.../Stănică/că i s-a dat, mă rog, a înţelege că are de-a face cu o femeie de moravuri uşoare..." (G.Călinescu, Enigma Otiliei).

Din perspectiva a doua, alegerea sinonimelor stă în legătură cu capacitatea lor de nuanţare semantică şi cu forţa lor sugestivă, derivînd fie din structura semnificantului sau din plasticitatea reprezentărilor provocate de semnificat: "Insul cuminţit dinlăuntrul lui, care aşteptase într-un ungher al beznei împuţite de băutură, ieşi...", "Adică se strămutau grabnic şi cu totul din cotlonul la adăpostul căruia pîndiseră..." (V.Voiculescu, Zahei orbul), "Bisericuţa pustie albea însă, neclintită, în mijloc. Se şoldise numai puţin din pricina outremurelor...Pentru popă turla ei zbucni deodată, în negrul pădurii ca stîlpul de lumină ce povăţuise pe Moise în pustietăţi.", "...proptiră catapeteazma povîrnită într-o rînă.", "Acum sta sihastră, adîncită în mîhnirea ei singuratică.", "Lumînări nu aveau.Dibuiră ici colo, dar trebuiră să se astîmpere.", "A doua zi...Căută în strana din dreapta..." (V.Voiculescu, Zahei orbul), fie din întrebuinţarea în continuitate sintagmatică a termenilor: "Odată învins viciul, pus la pămînt, te poţi întoarce la el; cu larghete, cu nonşalanţă", "numai cine a putut fi un sclav perfect, o slugă totală, poate fi, poate ajunge un stăpîn","Astfel îl pot privi, îl pot contempla", "A încremenit de spaimă, de teroare" (N.Breban, Buna-vestire).

Concomitent cu această înscriere în procesul complex de motivare sugestivă a semnelor lingvistice, sinonimele se constituie în una din sursele principale de expresivitate a textului artistic, prin rolul pe care îl joacă în varierea expresiei şi în desfăşurarea fluxului ritmic al frazei: "...stai...pe sala salonului pînă seara tîrziu, cînd se potolesc muşteriii şi se astîmpără scandalagiii." (V.Voiculescu, Zahei orbul), "...începu să sară peste rînduri, era

incapabil să se concentreze", "Nu era în stare să urmărească rîndurile, cuvintele, ideile...", "...nu avu puterea să se dezbrace", "Tot ce putu face..." (N.Breban, Bunavestire, p. 374).

c.- În opoziţie cu stilul ştiinţific, a cărui caracteristică definitorie este univocitatea semantică a termenilor lexicali, indiferent de textul în care apar, în stilul beletristic, un acelaşi termen dezvoltă un bogat fascicol de sensuri, nu numai în planul paradigmatic al acestei variante funcţionale a limbii: "Îşi îngădui să facă o pauză, să răsufle" (L.Rebreanu, Răscoala), "Incepu să urască pe sculptor cu o vrăjmăşie ascunsă, răsuflată cînd şi cînd în neascultări şi grosolănii", "Luă pe tînărul soţ lîngă el şi se hotărî să-şi răsufle păsurile", "Gata închişi în dormitor ocnaşii se aflau mai slobozi ca în orice alt loc şi răsuflase." (V.Voiculescu, Zahai orbul), dar şi în paradigma aceluiaşi text literar: "Ridică una din oalele pline şi o cîntări în mîini, mulţumit", "De aceea a aşezat toate femeile în cerc, lipite de pereţi. Ca să le vadă mai bine, să le cîntărească pe toate şi să-şi aleagă numai una." (M.Eliade, Şarpele), şi, uneori în chiar aceeaşi structură sintagmatică, cînd sensurile termenului sînt realizate simultan, dezvoltînd o stare de ambiguitate semnificativă: "Vladimir era înfiorat; de frigul şi umezeala de aci, de misterul acestor ziduri învechite, de jocul umbrelor la flacăra luminărilor." (M.Eliade, Şarpele).

Stilul beletristic se apropie, în această privinţă, de limbajul popular, care şi este, de altfel, sursa principală a bogăţiei semantice a vocabularului artistic. Cuvîntul, desfăşurîndu-şi raportul intern dintre noţiune (socială) şi reprezentare (individuală) în direcţia afirmării reprezentărilor individuale, intră în textul beletristic, ca şi în enunţul realizat în limbaj popular, atît cu sensul său principal cît şi cu sensurile derivate, cel mai frecvent figurate, care îl şi domină cel mai adesea. Mutaţia cea mai frecventă este de la cadrul fizic al semnificaţiei cuvîntului la un cadru moral: "...apasă din nou pe unul din butoanele instalate

acolo" (L.Fulga, Fascinatie),"... îl apasă pe umeri privirea şi tăcerea Nastasiei" (G.M.Zamfirescu, Domnişoara Nastasia), "La asta mă gîndeam şi eu, adăugă căpitanul. Parcă te apasă ceva..." (M.Eliade, Sarpele); "Dă-i şi-o bucată de săpun de ras de-al boierului, să-i mai înmoaie barba ţepoasă", "Toate astea l-au mai înmuiat pe Zahei şi i-au înviat nădejdile." (V.Voiculescu),"... rondul în formă de inimă, răvăşit de intemperiile iernii" (L.Rebreanu, Răscoala), "Alexandru cuminţile răvăşite - încremenise." (V.Voiculescu, Zahei orbul), "Si în gîndul ei socotea cam cum ar putea pătrunde hoţeşte în Pavilionul Generalului" (Şt.Bănulescu, Cartea Milionarului), "Îl găseam în odaia lui de lucru... în care nimic nu pătrundea din afară." (M.Caragiale, Craii...), "O viaţă lungă nu mi-ar fi ajuns întreagă pentru a pătrunde sufletul omenesc în toată ticăloşia..." (M.Caragiale).

Polisemia termenilor se constituie în literatura modernă în sursă principală a ambiguităţii semantice, una din trăsăturile ei definitorii.

d.- Lipsa de constrîngeri lingvistice în selectarea şi combinarea termenilor lexicali se împleteşte (şi chiar o determină) cu libertatea scriitorului de a interveni în dinamica raportului interior semnului lingvistic. Această libertate i-o dă scriitorului forţa lui creatoare şi este stimulată de exigenţele pe care i le impune procesul de construire a universului artistic al operei sale. Se manifestă în mutaţiile pe care el le provoacă în sfera polisemantică a cuvintelor şi în organizarea seriilor de sinonime.

Mutaţiile cele mai radicale şi, în consecinţă, mai încărcate tensional estetic, se produc prin intervenţia principiului metaforic, cînd termenii lexicali îşi depăşesc limitele propriului cîmp semantic. Prin metaforă, planul semantic al termenilor lexicali se deschide confruntării celor două universuri: obiectiv-real şi subiectiv-imaginar, înscriindu-se prin această confruntare în procesul de cunoaştere şi comunicare estetică: "Dar acum, domnule Luchian, te rog să-ţi închipui o mocirlă. Cu infinite capcane primejdioase. Cu infinite

smîrcuri secrete. Cu infinite gheizere de otravă. Şi tu, anchetatorul, rătăceşti printre ele înarmat cu o simplă cange fragilă şi cauţi înebunit adevărul." (L.Fulga, Fascinaţia), "Adevărul e că toate casele oraşului făceau mare caz despre asemănarea lor cu casele din cărţi de poveşti ilustrate. Toate aveau urechi de fum şi se legănau între arbori de zăpadă, şi-n pereţii lor, şarpele păzitor îşi scutura solzii de aur." (F.Neagu, Frumoşii nebuni...).

Prin condensare semantică, titlul-metaforă se constituie în nucleul central al procesului de constituire a semnificaţiei unui text literar: Bunavestire (N.Breban), Fascinaţia (L.Fulga), Groapa (E.Barbu), Păsările (Al.Ivasiuc), Risipitorii, Delirul (M.Preda), pînă la a deveni semnul simbolic al unui mit: Şarpele (M.Eliade).

STILUL PUBLICISTIC

Este negat de I.Coteanu ca "unitate funcţională a limbii" datorită lipsei de omogenitate.[57] Rămîne neindividualizat de L.Sfîrlea în încercarea sa de "delimitare a stilurilor limbii române literare". Este considerat ca una din variantele funcţionale ale limbii române, de majoritatea lingviştilor, începînd cu acad.I.Iordan[58] şi continuînd cu acad.Al.Graur, Al.Andriescu, Gh.Bolocan, N.Mihăiescu etc. Pentru Al.Graur tocmai caracterul neomogen al limbajului presei îi conferă statut de stil autonom: "Însuşi faptul că în ziare apar elemente din toate celelalte stiluri este suficient ca să putem vorbi de un stil al presei. O unitate care are puncte comune cu toate celelalte unităţi se dovedeşte chiar prin aceasta diferită de toate."[59]

Existenţa stilului publicistic - ca şi a celorlalte stiluri - este determinată de factori extralingvistici, iar profilul său specific se construieşte din date lingvistice, în interiorul procesului de comunicare.

Stilul publicistic apare şi se dezvoltă ca urmare a

apariţiei şi dezvoltării presei (la început numai scrisă, apoi şi vorbită, prin radio şi televiziune), devenind expresie lingvistică a vieţii social-politice, în primul rînd, dar şi a celei cultural-ştiinţifice.

Identitatea sa de variantă funcţională specifică a limbii i-o dau particularităţile de structură, organizare şi funcţionare a semnului lingvistic, determinate de specificul comunicării prin presă, de poziţia protagoniştilor comunicării în legătură cu desfăşurarea funcţiilor limbii.

1.- Funcţia de comunicare îşi întemeiază specificitatea pe funcţia referenţială a limbii, în ipostaza ei enunţiativ-informaţională. Acesteia i se alătură funcţia expresivă. Amîndouă funcţiile, însă, se caracterizează prin modalităţi specifice de desfăşurare. Funcţia referenţială se circumscrie unui "referent" dinamic: viaţa social-politică, internă şi internaţională. Funcţia expresivă, condiţionată şi ea de acelaşi "referent", implică mai mult decît actualizarea lingvistică subconştientă a unor date afective, temperamentale, culturale, sociale etc. proprii emiţătorului, manifestarea atitudinii lui conştiente faţă de destinatar. Aceasta nu înseamnă că enunţul nu ar prezenta în stilul publicistic elemente lingvistice reflectînd situarea emiţătorului în sfera de acţiune a funcţiei expresive, ci doar că acestea sînt dominate, şi uneori chiar provocate, de luarea în consideraţie a destinatarului. Iar destinatarul se impune înainte de toate emiţătorului ca entitate colectivă, presa fiind mijlocul cel mai important al comunicării de masă.

În stilurile beletristic şi ştiinţific emiţătorul îl "ignoră" pe destinatar. În stilul ştiinţific el este preocupat în mod esenţial de cuprinderea şi exprimarea cît mai exactă a datelor universului real supus investigaţiei ştiinţifice, iar în cel beletristic, de construirea universului imaginar şi desfăşurarea procesului de semnificare artistică. Destinatarul nu este total absent, dar el este avut în vedere de emiţător doar indirect, din perspectiva rolului planului expresiei în comunicare. În stilul ştiinţific, omul de ştiinţă aspiră la realizarea unei tranzitivităţi maxime

a enunţului. În cel beletristic, scriitorul este preocupat de dezvoltarea unei maxime sugestivităţi.

În stilurile publicistic şi administrativ, destinatarul, îl orientează în mod esenţial pe emiţător în construirea enunţului. În stilul publicistic, emiţătorul este preocupat de situarea destinatarului într-o anumită perspectivă ideologică, politică, culturală din care acesta să recepteze conţinutul informaţional pe care i-l transmite prin enunţul său. Emiţătorul transmite informaţii şi aspiră să consolideze diferite convingeri, social-politice şi ideologice.

2.- Împletirea funcţiei referenţial-informaţionale cu cea expresiv-retorică determină specificul organizării interne a semnului lingvistic precum şi particularităţile organizării sale în enunţ.

În stilul publicistic, semnul lingvistic se situează într-o zonă de interferenţă a stilului ştiinţific cu stilul beletristic. Relaţia interioară semnificat-semnificant oscilează între excluderea semnificantului de la constituirea semnificaţiei, modificarea semnificatului şi participarea ambelor laturi la procesul semnificării.

În texte de informaţii politice, sociale, culturale etc., în diverse comunicate şi în articole de popularizare (a cunoştinţelor ştiinţifice sau a fenomenelor culturale, artistice) semnificantul tinde să rămînă un simplu instrument, material, de transmitere a semnificaţiei, care este echivalentă (sau aproape), sub aspectul conţinutului informaţional, cu semnificatul.

În reportaje - specifice stilului publicistic - la procesul semnificării participă atît semnificatul cît şi semnificantul. Spre deosebire, însă, de stilul beletristic, în cel publicistic, rolul semnificantului este de a situa semnificatul într-o anumită perspectivă. Procesul semnificării nu duce la constituirea unui alt univers, imaginar, ci comentează doar, "interpretează" prin semnificant universul real, actualizat lingvistic la nivelul semnificatului, şi

care își potențează astfel unele din datele sale obiective.

În comentarii politice sau materiale publicitare echilibrul semnificant-semnificat este șubrezit de tendința semnificantului de a depăși limitele corelației cu semnificatul, spre a lua asupră-și sarcina sau cea mai mare parte din sarcina semnificării. Semnificantul își subordonează aici semnificatul din perspectiva situării conținutului informațional într-o <u>anumită</u> sferă de convingeri ideologice, social-politice sau de altă natură. Gradul de clătinare a echilibrului dintre semnificat și semnificant depinde într-o măsură însemnată de orientarea generală, politică și ideologică, a publicației. Nivelul maxim de subordonare a semnificatului de către semnificant îl atinge semnul lingvistic în enunțurile publicitare.

În structura de ansamblu a stilului beletristic, raportul interior semnului lingvistic, dintre semnificat și semnificant, se caracterizează prin desfășurarea unei permanente confruntări:

- între semnificantul care tinde să-și subordoneze semnificatul, atît prin organizarea sa lingvistică, cît și prin expresia lui grafică;

- la nivelul semnificatului, între reprezentările specifice celor doi poli ai comunicării (emițător și destinatar). Emițătorul tinde să atribuie dimensiuni sociale imaginilor sale individuale iar destinatarul își dizolvă, la receptare, imaginile sale individuale în dimensiunile propuse de emițător sau și le potențează introducînd procesul semnificării într-o stare tensională particulară.

Prin această dinamică interioară, semnul lingvistic se situează, în stilul publicistic, între <u>trazitiv</u> și <u>reflexiv</u>, caracterizîndu-se prin:

- <u>motivare dublu-functională</u>. Din perspectiva sistemului limbii, alegerea semnificantului este determinată de capacitatea sa de a transmite conținutul informațional al unui semnificat. Din perspectiva relației interne semnificat-semni-

ficant şi din cea a relaţiei externe cu comunitatea de vorbitori, alegerea semnificantului este determinată de capacitatea lui de a situa conţinutul informaţional al semnificatului într-o anumită perspectivă <u>persuasivă</u>, cu rol hotărîtor în procesul semnificării. În desfăşurarea acestuia, relaţia semnificat-semnificant este determinată în mod esenţial de raportul dintre conţinutul informaţional al semnului lingvistic şi capacitatea lui retoric-persuasivă, care reorganizează în mod specific raportul descris de T.Vianu între tranzitivitatea şi reflexivitatea faptului de limbă.

- <u>sinonimie determinată</u>. În procesul semnificării, semnificatul se poate asocia cu diverşi semnificanţi care conţin aceleaşi date informaţionale dar nu şi aceeaşi capacitate de convingere. Alegerea semnului lingvistic este condiţionată de specificul raportului <u>conţinut informaţional-forţă persuasivă</u> şi stă în legătură cu date extra-lingvistice: concepţia social-politică şi ideologică a protagoniştilor comunicării, a emiţătorului în primul rînd, concepţia despre rolul presei, natura materialului publicistic etc.

- <u>polisemie determinată</u>. Semnificaţia semnului lingvistic rezultă deopotrivă din poziţia sa în planul paradigmatic al limbii şi din planul sintagmatic al enunţului, din perspectiva ambilor protagonişti ai comunicării. Sfera ei de extindere în fascicul semantic este limitată de exigenţe descrise de specificul desfăşurării raportului informaţional-retoric;

- <u>deschidere determinată a semnificaţiei</u>. Semnificaţia semnului lingvistic este orientată de acelaşi raport dintre conţinutul informaţional şi direcţia persuasivă. În funcţie de structura lingvistică şi imaginea grafică a semnificantului, pe de o parte, şi de reprezentarea semnificatului, pe de alta, în actul de receptare, destinatarul interpretează datele obiective ale semnificaţiei semnului lingvistic, rezultînd din poziţia sa în sistemul limbii, din perspectiva datelor obiective şi subiective propuse de emiţător;

- <u>variabilitatea semnificaţiei</u>. Componenta persuasivă a procesului de semnificare este supusă în permanenţă verifi-

cării din perspectiva realităţilor social-politice, economice, culturale etc., care evoluează, şi totodată din perspectiva evoluţiei concepţiilor social-politice,ideologice,economice etc., iar această verificare are repercusiuni şi asupra componentei informaţionale. Toate acestea impun semnificaţiei semnului lingvistic o permanentă variaţie care se concretizează în reducerea sau amplificarea ambiguităţii sale semantice, reducerea sau amplificarea forţei de convingere, reducerea uneori pînă la zero, a conţinutului informaţional, poziţia semnificatului şi a semnificantului în constituirea semnificaţiei.

3.- Între specificul dinamicii interne a semnelor lingvistice şi particularităţile organizării lor în enunţ există un raport de accentuată interdependenţă. Pe de o parte, există în planul paradigmatic al limbii literare o serie de semne lingvistice specifice care atribuie enunţului caracteristici ale stilului publicistic. Pe de altă parte, poziţia şi ponderea semnificantului (lingvistic şi grafic) şi a semnificatului în dezvoltarea raportului dintre componenta informaţională şi cea persuasivă ale semnului lingvistic şi, prin acesta, în desfăşurarea procesului de semnificare, se conturează prin organizarea specifică a semnelor lingvistice minimale în semne complexe: propoziţii, fraze etc. Există, cu alte cuvinte, semne lingvistice specifice stilului publicistic (terminologia social-politică) şi semne care primesc amprentă particulară prin prezenţa şi poziţia lor în enunţuri publicistice.

Raportul enunţ-mesaj

În stilurile ştiinţific şi beletristic enunţul era important în sine,în sensul capacităţii sale de exprimare şi comunicare a rezultatelor investigării ştiinţifice a lumii realului şi, respectiv, în sensul capacităţii de a construi un univers imaginar prin care universul real să se încarce de multiple semnificaţii.

În stilul publicistic, enunţul prezintă o dublă importanţă:

- în sine, cînd comunică o serie de date despre realități social-politice, economice etc. interne și internaționale;

- în legătură cu protagoniștii, cînd conștientizează relațiile dintre aceștia, orientîndu-le în interpretarea datelor realității social-politice etc.

În funcție de natura materialelor publicistice, raportul enunț-mesaj oscilează între doi poli, condiționați lingvistic și extralingvistic:

a.- în texte care au ca dominantă componenta persuasivă (caracterizată prin prezența a numeroase semne lingvistice al căror conținut informațional este mult slăbit, o dată cu creșterea finalității persuasive), extinderea enunțului (considerat la nivelul semnificantului) este superioară conținutului informațional al mesajului. Stilului publicistic îi este caracteristică, în aceste enunțuri, concentrarea minimă;

b.- în materialele strict informative sau în cele de "mică publicitate", condiționate de limitele spațiale impuse de publicațiile cotidiene sau, respectiv, de limite economico-financiare, sfera de semnificații a mesajului depășește dezvoltarea sintagmatică a enunțului. În aceste texte, concentrarea semantică este maximă.

Raportul cu sistemul limbii

Stilul publicistic rămîne, în linii esențiale, în interiorul sistemului limbii naționale, dar enunțul lingvistic intră adesea în relații cu diferite elemente ale unui limbaj grafic: fotografii, scheme grafice etc. sau simboluri matematice care nu depășesc, însă, posibilitățile unei cunoașteri elementare: cifre, procentaje etc.

Relațiile dintre elementele lingvistice și cele grafice pot fi de redundanță (cel mai frecvent; imaginea fotografică este definită lingvistic), complementare (imaginea fotografică sau schema grafică concretizează sau numai vizualizează enunțul lingvistic) sau de potențare (semnele grafice sau grafia semnificantului lingvistic scot în relief anumite semne lingvistice,

cărora emiţătorul le atribuie un rol deosebit în procesul de semnificare).

Un tip special de interferenţă în sistemul limbii naţionale a unor elemente din alte sisteme lingvistice îl reprezintă prezenţa unor termeni străini, mai ales substantive proprii, toponime sau antroponime.

<u>Raportul cu limba literară - normă generală.</u>

Fiind expresia lingvistică a celui mai important mijloc de comunicare de masă, stilul publicistic se situează - mediator - între cele două variante ale limbii naţionale, scrisă şi orală, tinzînd, însă, spre impunerea variantei scrise literare asupra celei orale.

Această poziţie a sa face ca zona de suprapunere cu limba literară comună să fie relativ amplă şi să se afle în permanentă extindere. De altfel, stilul publicistic a jucat un rol fundamental în fixarea normelor limbii române literare moderne. Este cunoscută poziţia teoretic-programatică a "Daciei literare" - "... ţălul nostru este ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi." (Introducţie) - precum şi contribuţia practică a marilor reviste româneşti din sec. al XIX-lea("Dacia literară", "Convorbiri literare", "Contemporanul" etc., la care se adaugă numeroase ziare: "Românul", "Timpul" etc.) şi a celora din secolul nostru la impunerea şi răspîndirea acestor norme. Acest rol privilegiat al stilului publicistic derivă din sfera amplă şi diversificată a destinatarului.

Lăsînd la o parte cazurile de nerespectare a normelor gramaticale, fonetice sau lexicale ale limbii, determinată de redactarea grăbită a unor materiale, cauzată de condiţionări temporale impuse de exigenţele presei cotidiene, devierile stilului publicistic de la normele limbii literare se înscriu în două direcţii esenţiale:

- luarea permanentă în consideraţie a destinatarului (eterogen sub aspect lingvistic şi cultural) îl determină pe emiţător să selecteze o serie de termeni din vocabularul

popular şi chiar arhaic al limbii, făcînd din exprimarea sa o zonă de interferenţă a limbii literare scrise cu limbajul popular vorbit;

- exigenţele situării fără încetare şi cu promptitudine în actualitatea evenimenelor interne şi internaţionale, social-politice, economice, culturale, ştiinţifice etc. îl determină pe emiţător să facă frecvent apel la neologisme, uneori neadaptate limbii, alteori chiar contrare spiritului ei şi nu de puţine ori inutile şi, de aceea, cu o prezenţă efemeră.

Sfera amplă de cuprindere a presei determină dezvoltarea unei ample reţele de relaţii ale stilului publicistic cu celelalte stiluri: cu cel administrativ, prin abordarea unor probleme cetăţeneşti şi de viaţă civică; cu cel ştiinţific, prin textele de popularizare; cu cel beletristic, mai ales prin reportaje. Prin aceasta, stilul publicistic este foarte deschis celorlalte, lăsîndu-se influenţat de ele şi influenţîndu-le. O bună parte din termenii ştiinţifici, de exemplu, din ultima vreme au intrat în circulaţie generală prin intermediul stilului ştiinţific, care şi i-a adaptat apoi propriului specific: satelit, reacţie în lanţ, fuziune, dezintegrare etc. Prin aceste corelaţii, stilul publicistic determină dezvoltarea a două fenomene însemnate pentru configuraţia stilistică a limbii:

- lărgirea sferei lexicale a limbii literare comune,
- deplasarea diferenţierilor între stiluri de la nivelul lexical în general la cel al planului semantic al termenilor lexicali.

Apărut în cadrul creat de dezvoltarea presei scrise, stilul publicistic cunoaşte, de mai bine de jumătate de secol, şi o variantă orală, consecinţă a dezvoltării şi răspîndirii altor mijloace de comunicare de masă: radioul şi televiziunea. Diferenţele dintre varianta scrisă şi cea orală privesc mai cu seamă nivelul fonetic şi cel prozodic, acesta din urmă mai degrabă nerelevant în varianta scrisă.

Raportul cu vorbirea

În actualizarea atributelor specifice stilului publicistic, emițătorul se confruntă cu o serie de condiționări care-i limitează, fără a i le anula, însă, cu totul, posibilitățile de afirmare a unor profiluri stilistice individuale. Între aceste condiționări, cea mai însemnată o reprezintă raportul dintre conținutul informațional al enunțului și capacitatea lui persuasivă, raport care implică menținerea unui echilibru funcțional în măsură să asigure fuziunea celor două componente.

În elaborarea enunțului lingvistic, emițătorul se situează între două exigențe:

- înscrierea într-un cadru stilistic în linii esențiale prestabilit și dirijat de specificul raportului informațional-persuasiv, derivînd din funcțiile și orientarea generală (ideologică, social-politică, culturală) a publicației;

- manifestarea propriei individualități spirituale, prin desfășurarea liberă sau potențată conștient a funcției expresive.

Stilurile individuale se constituie din modul particular în care publicistul răspunde ambelor exigențe, punîndu-le de acord. Raportul dintre acestea este determinat de confruntarea dintre individualitatea publicistului și genul materialului piblicistic, care condiționează în linii esențiale relația internă <u>informațional-persuasiv</u>. Cu alte cuvinte, între cadrul generic, de variantă funcțională autonomă, al stilului publicistic și profilurile stilistice individuale se dezvoltă o serie de variante stilistice mai generale, în funcție de particularități de fond ale textelor.

Sînt identificabile:

- o variantă a textelor informative (informații de politică internă și externă, culturale, economice etc.), neutră sub aspectul expresivității stilistice, care apropie

stilul publicistic de cel științific și care nu oferă posibilități de manifestare a unor variații stilistice individuale;

- o variantă a textelor publicitare, care închide posibilitățile de variație stilistică într-un număr finit de tipare date;

- o variantă didactică (în texte de popularizare, științifică, artistică, culturală, administrativă etc.), care se constituie într-o zonă de interferență a stilului publicistic cu cel științific. Oferă posibilități reduse variațiilor stilistice individuale;

- o variantă a textelor solemne (editoriale, discursuri politice, comentarii de politică internă și internațională), în care componenta persuasivă are un rol însemnat. Stilurile individuale se constituie în limite determinate de exigențe ale acestei componente și ale raportului cu componenta informațională;

- o variantă gazetărească, a textelor interpretative (reportaje, pamflete, cronici etc.), cu gradul cel mai ridicat de expresivitate-estetică, tinzînd spre apropierea de stilul beletristic. Oferă cele mai multe posibilități de manifestare a stilurilor individuale;

- o variantă a textelor de dezbateri (dialoguri, interviuri, mese rotunde, anchete etc.), care se apropie de stilul conversației și care oferă largi posibilități de manifestare stilurilor individuale.

Prin dezvoltarea radio-televiziunii toate aceste variante cunosc și o desfășurare orală, dar dintre ele doar ultimele două se caracterizează printr-o mai accentuată diferențiere între varianta scrisă și cea orală; o cronică sportivă, de exemplu, diferă mult de transmiterea la radio sau la televiziune a aceleiași întîlniri.

Mai mult decît în celelalte stiluri, în stilul beletristic, datorită și ritmului rapid în care se cer elaborate

materialele, se manifestă frecvente abateri de la normele stilistice individuale, fapte individuale de vorbire (E.Coşeriu), nu de puţine ori erori lingvistice nefuncţionale, explicabile şi prin neglijenţa publicistului.

Organizarea pe nivele

Nivelul fonologic

În funcţie de cele două variante fundamentale, orală şi scrisă, nivelul fonologic se împleteşte cu cel prozodic (mai rar) şi cu cel grafic (în permanenţă).

Ca variantă funcţională, stilul publicistic se înscrie în sfera limbii literare comune, atît din perspectiva sistemului cît şi din cea a structurii fonologice. În istoria limbii române literare a jucat chiar un rol de avangardă în stabilirea şi impunerea unui sistem fonologic modern şi unitar.

Unitatea minimală este fonemul, considerat concomitent ca imagine acustică şi ca imagine grafică. Uneori, în ipostaza orală a unor variante stilistice interne (în transmisii sportive, de exemplu, sau de altă natură), rolul principal în constituirea şi transmiterea semnificaţiei revine sunetului, organizat în grupuri sonore, care se împletesc cu elemente suprasegmentale sau prozodice (intonaţie, accent etc.).

Prin constituirea unor semnificanţi hibrizi, rezultînd din prescurtarea grupurilor denumind ţări, partide, instituţii (RSR, SUA, CFR etc.), fonemul trece de la funcţia distinctivă la o funcţie semnificativă. În structura noilor semne lingvistice, convenţionale (chiar în sensul convenţiei sociale, conştiente), fonemele componente "reprezintă" semne lingvistice autonome, cu semnificaţii proprii. Adesea, destinatarul receptează, însă, doar semnificaţia semnului sinteză, fără a mai putea descifra (şi chiar identifica) semnele individuale spre care trimit fonemele "reprezentative" (majuscule, reprezentînd iniţiala diferiţilor semnificanţi): I.M.A.M.U.S. Fenomenul caracterizează mai ales semnele convenţionale de circulaţie.

internaţională, în structura cărora fonemele alcătuitoare trimit spre semne primare aparţinînd la sistemul altor limbi: F.A.O., U.N.C.T.A.D., U.N.I.C.E.F. etc.

Pe fondul înscrierii stilului publicistic în sfera limbii literare comune, se manifestă, şi o serie de devieri. Unele din acestea caracterizează stilul în ansamblu, altele intervin în organizarea fonetică a unor variante sau sînt dezvoltări individuale.

Este specifică stilului publicistic în ansamblu pătrunderea unor aspecte neromâneşti de structură fonetică, determinate de prezenţa termenilor străini, substantive proprii în special: Canberra, şoseaua N'Djamena, E.Berlinguer, Iosip Vrhovet etc.

În desfăşurarea orală a unor variante stilistice (comentarii directe ale unor manifestări de masă: social-politice, cultural-artistice, sportive), funcţia expresivă determină împletirea unor fenomene fonetice cu elemente prozodice, ca în stilul conversaţiei: lungiri de vocale, prelungirea ţinutei consoanelor, repetiţii sonore, variaţii de accent şi intonaţionale etc.

Devierile individuale de la normele limbii literare, caracterizînd structura fonematică a unor termeni, reprezintă consecinţe ale presiunii pe care o exercită asupra unor publicişti graiul "de acasă" sau, mai ales, "de reşedinţă". Aşa se explică forme precum aci, use, plaje care intervin în special în paginile presei bucureştene.

Este o particularitate definitorie a stilului publicistic împletirea strînsă a nivelului fonetic al semnelor lingvistice cu aspectul lor grafic. Prin acesta din urmă (concretizat în dimensiunile, forma şi culoarea caracterelor tipografice, în individualizarea semnelor prin diferite tipuri de scriere: cursive, drepte etc. şi în prezenţa unor semne grafice ajutătoare: ghilimele, linii de reliefare a enunţului etc.), emiţătorul îşi exprimă atitudinea faţă de conţinutul mesajului şi orientează atenţia destinatarului.

Nivelul morfologic

Sub aspectul funcţionării semnelor lingvistice din perspectiva întretăierii celor două axe: sintagmatică şi paradigmatică, stilul publicistic se suprapune ca şi perfect sferei limbii literare comune. Semnele lingvistice încărcate cu sensuri gramaticale îşi păstrează în planul sintagmatic al enunţului identitatea din planul paradigmatic al limbii.

Sub aspectul distribuţiei, stilul publicistic se caracterizează printr-o ierarhizare definitorie, prin frecvenţă, a unităţilor lexico-gramaticale şi a unor categorii gramaticale.

Raportul informaţional-persuasiv din organizarea internă a semnelor lingvistice şi a acestora în enunţ determină o predominare netă a substantivului, atît în raport cu celelalte stiluri, cît mai ales în interiorul stilului publicistic, în raport cu celelalte unităţi lexico-gramaticale. Această preponderenţă, uşor de remarcat la lectură, este confirmată de cercetările statistice. Din totalul de 70000 de cuvinte-text excerptate de Gh.Bolocan,[60] 660 de unităţi lexicale au frecvenţe superioare lui 10. Din acestea 337, adică 51,06%, sînt substantive care au o frecvenţă absolută de 13.433, adică 26,4%. Partea de vorbire imediat următoare, verbul, prezintă 106 unităţi lexicale (16,6%, cu o frecvenţă absolută de 5771 (11,30%). Prin această preferinţă arătată substantivului, stilul publicistic se apropie de stilul ştiinţific şi se îndepărtează mult de cel beletristic.. Totodată, specificul său este dat şi de profilul semantic al substantivelor. Acestea sînt, spre deosebire de stilul ştiinţific, preponderent concrete.

Specificul desfăşurării referenţial-informaţionale determină o prezenţă definitorie a substantivelor proprii, onomastice, toponomastice şi a substantivelor compuse, componente ale terminologiei social-politice: "Rabat 5 (Agerpres). La Tîrgul internaţional de la Casablanca a fost sărbătorită ziua naţională a României. (...) A fost prezent, de asemenea,

Dumitru Bejan, ministrul secretar de stat la Ministerul Comerţului Exterior şi Cooperării Economice internaţionale precum şi ambasadorul ţării noastre la Rabat."

Compunerea este unul din mijloacele principale de formare a substantivelor, impus de prezenţa terminologiei social-politice. I se alătură specializarea semantică a unor substantive comune care primesc statutul de substantive proprii: Tîrgul internaţional, Ziua naţională, 1 Mai etc.

Nevoia de concentrare a informaţiei într-un spaţiu restrîns, precum şi orientarea funcţiei expresive către destinatar (prin relaţia titlu-enunţ) determină o frecvenţă ridicată a substantivelor provenite din infinitiv lung şi, mai rar, supin: "Coordonarea ştiinţifică a valorificării materiilor secundare în R.D.Germană", "Evocarea unor momente ale culturii ieşene", "Participare entuziastă", "Redeschideri de unităţi", "Pentru grăbirea culesului" etc. Gradul maxim de concentrare îl reprezintă substantivele-sigle, constituite din combinarea fonemelor iniţiale ale cuvintelor simple intrate în alcătuirea unor substantive compuse sau din părţi ale acestor termeni: "A.J.V.P.S.Iaşi a obţinut iarăşi locul întîi pe ţară","...acţiune mai avansată îndeosebi la C.A.P.-urile din Bălţaţi şi Prisăcani", Agerpres, Aprozar etc.

Adjectivul vine să accentueze caracterul preponderent nominal al stilului publicistic. Prin număr şi frecvenţă, se situează la aproximativ acelaşi nivel cu verbul. În statistica lui Gh. Bolocan, între termenii cu frecvenţe peste 10, se întîlnesc 100 de adjective (frecvenţa 15,15%), faţă de 106 verbe (16,06%). Frecvenţa este mult superioară în raport cu celelalte stiluri, inclusiv cu cel beletristic, unde V.Şuteu [61] identifică frecvenţa 8,61%. Aproximativ în acelaşi raport se află şi frecvenţele absolute: 5,98%, în stilul publicistic, faţă de 3,33%, în cel beletristic. Datorită acestei frecvenţe ridicate, devine revelatoriu şi

raportul verb-adjectiv, de echilibru, în stilul publicistic, de dominare din partea verbului, în stilul beletristic (8,61% adjective - 26,05% verbe, în statistica lui V. Șuteu) și în limba literară comună.

Frecvența adjectivului, foarte adesea însoțitor ca și obligator al substantivului, este susținută în conturarea profilului stilului publicistic de specificitatea categoriilor lui semantice, marcă explicită, care permite situarea enunțului în cadrul variantei funcționale la care aparține.

În strînsă legătură cu domeniul de reflectare (viața social-politică) și cu raportul informațional-retoric din structura semnului lingvistic și din organizarea semnelor în enunț, predomină două categorii de adjective:

- adjective "circumstanțiale". Sînt adjective "tehnice" care fixează cadrul (temporal, modal, administrativ, etnic, politic, social) în care se desfășoară evenimentele. Multe dintre ele fac parte din terminologia social-politică și se caracterizează prin specializări semantice în această direcție, în raport cu prezența unora dintre ele și în alte sectoare ale limbii: sesiune ordinară, extraordinară, anuală, relații economice, culturale, politice, diplomatice, schimbări comerciale, cooperare economică, centru civic, viață politică, economică, faza municipală, județeană, cadru organizatoric etc., relații româno-italiene, popoarele africane etc., lupta anticolonialistă, antifascistă etc.

Neexprimînd atribute ale unor "obiecte" ci categoria sau cadrul în care se situează aceste "obiecte" -fenomene, evenimente etc., majoritatea adjectivelor rețin în semantica lor echivalențe cu construcții substantivale: cooperare economică (în domeniul economiei), lupta antifascistă (împotriva fascismului), popoarele africane (din Africa), faza municipală (pe municipiu), întrecere sportivă (în domeniul sportului) etc.

- adjective apreciative. În interiorul semnului lingvistic și în organizarea enunțului, prin marea frecvență a unui

număr relativ redus de adjective, în esența lor calificative, echilibrul informativ-retoric înclină adesea spre componenta persuasivă, iar adjectivele devin instrumente de apreciere, cel mai frecvent superlativă: largă audiență, rezultate strălucite, dovadă elocventă, rezultate remarcabile, proiecte mărețe, o formație prestigioasă, viitorul strălucit al țării etc.

Caracteril referențial-obiectual al stilului publicistic determină, în cadrul prezenței reduse a pronumelui în general, o frecvență foarte scăzută a pronumelui personal.

Flexiunea nominală și pronominală

În flexiunea cazuală a substantivului predomină genitivul și acuzativul. Această preponderență, mai accentuată decît în limba literară comună, este impusă de exigențe ale descrierii cît mai detaliate a cadrului social-politic în care se situează obiectul comunicării lingvistice (genitivul), a cadrului situațional general în care se desfășoară evenimente sau se dezbat probleme (acuzativul): "La dejun a luat parte delegația Partidului Comunist Român condusă de tovarășul Dumitru Popescu, membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R.", "O declarație a Organizației Poporului din Africa de Sud-Vest (S.W.A.P.O.) - reprezentantul legitim al poporului din Namibia, recunoscut ca atare de Organizația Națiunilor Unite și Organizația Unității Africane, - sublinia în acest sens că noile manevre ale rasiștilor de la Pretoria vizează menținerea Namibiei sub regimul exploatării și spolierii bogățiilor solului și subsolului de către monopolurile occidentale și sud-africane."

Frecvența genitivului mai este ridicată și de predominarea construcțiilor nominale, prin organizarea sintactică a titlurilor: Ședința Cenaclului de satiră și umor", "Întîlniri ale unor delegații române la Beijing", "Evenimentele lunii aprilie", dar și în interiorul enunțului, mai cu seamă în textele de "mică publicitate": "Colectivul secției... regretă

dispariţia prematură a colegului...".

Sub aspect semantic, specificul planului referenţial-informaţional impune ca definitoriu pentru stilul publicistic (care se întîlneşte aici cu stilul administrativ) dezvoltarea genitivului funcţiilor social-politice: "K.Waldheim, secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite va face o vizită..." Marea frecvenţă a substantivelor postverbale determină actualizarea cu preponderenţă a genitivului subiectiv: "Începerea convorbirilor oficiale", "Destinderea nu împiedică deocamdată...izbucnirea crizelor..." şi a genitivului obiectiv: "Copiii s-au oferit să ajute la amenajarea spaţiilor verzi din cartier."

Dativul, cu o frecvenţă de asemenea mai ridicată decît în limba literară comună: "Mişcarea creştină pentru pace din Belgia a adresat parlamentului ţării apelul...", "Colectivul...urează...tovarăşei educatoare...", introduce o notă particulară stilului publicistic prin construirea sa cu prepoziţiile conform (prin care se apropie de stilul administrativ) şi potrivit: "Potrivit propriilor mărturisiri, el se simte foarte bine...", "Potrivit constituţiei italiene, campania electorală va începe cu 45 de zile înainte de alegeri."

Nominativul, cu o frecvenţă relativ scăzută în special în raport cu celelalte cazuri, dar şi în raport cu situaţia sa în celelalte stiluri şi în limba literară comună, participă la definirea stilului publicistic prin sintaxa sa: este mai ales expresie a raportului de apoziţie: "În aceeaşi zi, vice-prim ministrul român a avut convorbiri cu Robert D.Muldoon, primul ministru al Noii Zeelande", "Este vorba de Yvonne Choquet Bruhat, matematiciană...", "Mariciea, soţie, Tatiana şi Mircea, copii, anunţă..." şi a raportului atributiv de identitate: "...concurenta romîncă Philippi Ursula a înregistrat un remarcabil succes...".

Prezenţa vocativului este redusă la materiale speciale: cronica oficială, doaloguri, interviuri etc.

Prin structura nominală a titlurilor se impune ca o caracteristică a stilului publicistic prezența formelor acazuale: "Convorbiri româno-austriece", "Benzen din cărbune", "Venezuela și problema petrolului", "Radar", "Viața culturală" etc.

Aceeași structură transformă nearticularea (care nu mai este echivalentă cu articularea zero) într-o marcă specifică: "Întîlnire cu cititorii", "Expunere despre îmbătrînirea umană", "Puncte cardinale", "Tehnologie eficientă", "Producție suplimentară", "Acțiuni în sprijinul păcii" etc.

Flexiunea adjectivului atribuie stilului publicistic (mai ales în varianta comentariilor social-politice, dar și în alte variante) o serie de caracteristici relevante în interiorul categoriei comparației:

- marea frecvență a adjectivelor "circumstanțiale" determină amplificarea sferei adjectivelor incompatibile cu categoria gramaticală a comparației: organe centrale, cadru organizatoric, coexistență pașnică, acțiuni antifasciste, atitudine civică, etapa municipală etc.

- situarea în prim-plan a funcției persuasive a mesajului determină întrebuințarea cu preponderență a adjectivelor apreciative la superlativul absolut (actualizat cel mai adesea prin sintagme-clișeu). El este implicit:

- în semantica adjectivelor aflate la "pozitiv": în cinstea măreței sărbători, măretele obiective, istoricele documente, epocalele realizări, grandioasa manifestare populară, succes deplin, o excelentă bază materială, repurtînd succese remarcabile, o splendidă victorie, activitate prodigioasă, program de acțiune atotcuprinzător, creșterea în ritm susținut ș.a.m.d.

- în mutații semantice care ating frecvent nivelul metaforei: înalt spirit revoluționar, înalta funcție, stingerea fulgerătoare din viață, profundă viziune revoluționară, sentimente de profundă dragoste și înaltă stimă, cu adîncă

satisfacţie, cu vie emoţie, un nou şi înflăcărat îndemn etc.

- în structuri postverbale negative: cu netărmurită şi inegalabilă dragoste de ţară, cu nespusă durere, dovada preţuirii netărmurite, documente de o inestimabilă valoare, unitatea de nezdruncinat, entuziasmul de nedescris etc.

- în convertirea unor termeni referenţiali în termeni apreciativi: un moment de referinţă, eveniment istoric, importanţă istorică, realizări epocale etc.

- în substantivizarea adjectivului central, care primeşte ca determinant un alt adjectiv la gradul pozitiv:"... pentru apropiatul eveniment de importanţă deosebită", "este un succes de mare însemnătate", "eveniment de mare importanţă", "hotărîri de importanţă excepţională" etc.

- explicit:

- prin locuţiunea deosebit de: "deosebit de atractive s-au dovedit a fi şi manifestările sportive...", "pentru primirea deosebit de călduroasă". Adesea adjectivul deosebită devine în el însuşi expresie concomitent a însuşirii şi a superlativului acesteia:"luînd cunoştinţă cu deosebită satisfacţie de ..." etc.

- prin aglomerare de structuri, adesea redundante sau cvasiredundante: "eveniment de o deosebită însemnătate istorică etc.

- superlativul relativ este prezent mai cu seamă în comentarii (sportive, artistice, culturale, dar şi politice): "Politehnica a prezentat cea mai bună formaţie a sa..." şi în texte de "mare publicitate": "specializează în profiluri şi meserii dintre cele mai solicitate", "perioada aceasta fiind cea mai avantajoasă pentru astfel de opţiuni...". Este specifică stilului publicistic "absolutizarea" superlativului relativ prin eliminarea termenului referenţial al comparaţiei: "popularizarea largă a celor mai actuale descoperiri ştiinţifice", "negăsind încă formulele cele mai adecvate"; "cel mai înalt forum..."

- prezența comparativului "progresiv": "avem condiții din ce în ce mai bune...", "condiții tot mai bune de viață", "însușirea în cît mai bune condiții a științelor fundamentale", "un și mai puternic avînt în întrecerea socialistă" etc.

În flexiunea pronominală, este definitorie pentru stilul publicistic frecvența redusă a persoanei a II-a și dominarea netă a persoanei a III-a.

Flexiunea verbală

Caracterul preponderent "obiectual" al conținutului informațional al mesajului impune predominarea diatezelor activă și pasivă.

Diateza pasivă, situează cel mai adesea acțiunea în nedeterminat sau îi atribuie un nivel ridicat de generalitate, fie exprimîndu-se prin pronume reflexiv: "Se apreciază că noul cabinet...", "Printr-o scrisoare ni se sesizează că..." "...pentru a veni în sprijinul cetățenilor se pot face comenzi, la domiciliu...", fie prin absența complementului de agent în construcțiile cu auxiliarul a fi: "La Amman a fost anunțată încetarea din viață a unuia dintre cei mai bătrîni oameni din lume...", "Tot aici a fost organizată o expoziție a cărții social-politice și tehnice". Prin aceasta, pe de o parte, se asigură un înalt grad de neutralitate, de obiectivitate: "Dar în pofida tuturor represaliilor... se arată în declarație, poporul...", iar pe de alta, rămîne în prim-planul semnificării, prin poziția privilegiată pe care o cîștigă în receptare, obiectul central al afirmației: "Cu această ocazie a fost semnat Acordul comercial și de cooperare...", "A fost stabilit clasamentul organizațiilor comunale...", "Discuțiile care s-au purtat pe marginea referatelor...". În legătură cu exigențe ale concentrării la maximum a textului, mai ales în organizarea sintactică a titlurilor (predominant nominală) dar și în interiorul enunțului pasivul este reprezentat în mod frecvent doar de participiu: "Apele - silite să se retragă", "Pregătite mai atent, adunările generale ar accentua...", "Participă reprezentanții celor 45 de țări

membre ale acestui comitet, însărcinat să definească politica industrială a O.N.U.D.I.", "Intr-un interviu acordat televiziunii peruane, preşedintele Ecuadorului...a declarat...",

Dezvoltarea publicisticii pe principiile unei informări exacte şi situarea publicistului în actualitatea sau chiar în simultaneitatea desfăşurării evenimentelor sau în imediata lor apropiere determină frecvenţa aproape absolută a indicativului prezent şi perfect compus. Ambele timpuri se întrebuinţează, în general, cu sensurile lor obiective. Prezentul doar se sustrage adesea suprapunerii perfecte dintre momentul desfăşurării acţiunii şi momentul desfăşurării comunicării (şi ca emitere şi ca receptare), prin întinderea, în general mai amplă, a duratei prezentului evenimenţial, în care prezentul emiterii mesajului şi prezentul receptării se înscriu succesiv. O suprapunere tinzînd spre absolut se întîlneşte numai în varianta orală a cronicii unor manifestări publice (social-politice, cultural-artistice, sportive). Nu lipseşte din întrebuinţarea prezentului desvoltarea valorii de viitor, dar aceasta rămîne nespecifică.

Celelalte timpuri, mai puţin frecvente în ansamblul stilului publicistic, îşi distribuie prezenţa în mod diferit în diferite variante interioare. Viitorul e mai frecvent în comentariile cultural-artistice, social-politice, economice etc., unde se împleteşte uneori cu perfectul compus în structuri sintactice stereotipe: "Acest lucru s-a realizat şi se va realiza şi în continuare...", imperfectul, în reportaje, unde sînt prezente în egală măsură toate timpurile ş.a.m.d.

În textele informative, dominate de indicativ (modul certitudinii), intervine uneori potenţial-optativul, situînd informaţiile transmise sub semnul ipotezelor: "... se afirmă că într-un lac, situat la cca. 80 km. de capitala Italiei, lîngă localitatea Rieti, s-ar afla cadavrul lui A.M.", "Ştirea potrivit căreia A.M. ar fi fost executat a coincis cu descoperirea...".

Stilul publicistic are comun cu cel ştiinţific

frecvența redusă a imperativului, care vine în prelungirea absenței vocativului din flexiunea nominală și pronominală. Este mai frecvent, în schimb, tot ca în stilul științific, dar cu altă funcție (social-politică) conjunctivul cu valoare de imperativ: "Să lichidăm rămînerile în urmă..."

În corelație cu flexiunea pronominală și cu predominarea structurilor nominale, categoria gramaticală a persoanei este reprezentată în mod substanțial de persoana a III-a, mai ales la singular. În opoziție cu această preponderență, persoana a II-a plural, ca expresie a raporturilor de diferență, se constituie în marcă a variantei dialogate a stilului publicistic (interviuri, dialoguri, anchete, texte de cronică oficială etc.) iar persoana I singular (mai rar, plural), în marcă definitorie a subvariantei textelor de "mică publicitate": "Vînd apartament..."

Nivelul sintactic

Specificul organizării în enunț a semnelor lingvistice derivă în special din:

- condiționări impuse de spațiul tipografic restrîns,
- exigențe ale situării neîntrerupte în actualitatea evenimentelor,
- rolul principal al destinatarului în orientarea elaborării de către emițător a mesajului.

Conținutul informațional al mesajului determină preponderența unor structuri sintactice, dar acestea nu devin marcant specifice stilului publicistic în ansamblu ci diferențiază mai mult unele din variantele lui interioare.

Sînt caracteristice stilului publicistic:

a.- predominarea construcțiilor nominale;

b.- organizarea eliptică a enunțului;

c.- stereotipia unor structuri sintactice;

d.- încălcarea nefuncțională a normelor de combinare a semnelor lingvistice în enunț, specifice limbii literare.

x

x x

a.- Între cele două tendințe ale textelor publicistice - spre condensare semantic-informațională minimă și, respectiv, maximă - la nivel sintactic predomină cea de a doua. Componenta persuasivă a semnificației "dilată" enunțul în special la nivel lexical și, în mai mică măsură, la cel morfologic (iar în varianta orală și la cel fonetic).

Reducerea maximă a dezvoltării sintagmatice a enunțului (mai amplu în plan paradigmatic, atît la emitere, cît și la receptare) se concretizează în frecvența semnificativă și definitorie a:

- construcțiilor nominale,
- structurilor eliptice,
- construcțiilor verbale absolute.

Această organizare sintactică este determinată (și determină totodată) profilul semiotic al publicisticii, care derivă din specificul desfășurării comunicării prin presă.

Focalizarea atenției și orientarea interesului imediat al destinatarului-cititor, mereu mai puțin dispus la lecturi integrale, insinuarea de convingeri și determinarea de atitudini se realizează în mod esențial prin <u>titlu</u> și <u>imagine fotografică</u> (sau grafică).

Titlul împletește în sfera sa funcțională două direcții:

- forțează atenția și interesul cititorului, orientîndu-i atitudinea,

- concentrează în planul său semantic cadrul situațional sau ideea centrală, în jurul căreia textul își organizează, concretizînd-o, informațiile.

Nevoia de concentrare a cît mai multă informație într-un spațiu cît mai redus determină construirea enunțului

din elemente cu cea mai mare încărcătură informațională, și a căror neexprimare ar fi mai greu de reconstituit exact. Aceste elemente sînt cele nominale, substantivul, și adjectivul: "Noutăți în dezvoltarea rețelei comerciale ieșene", "Ieșeni pe șantierele de muncă patriotică", "Un accent sporit pe latura educativă", "Nadia Comăneci - campioană europeană absolută".

Marea frecvență a substantivelor postverbale, în organizarea sintactică a titlurilor sau a enunțurilor-sinteză (care concentrează diferitele informații ale unor articole), introduce în structurile nominale perspectiva dinamică, cu o sferă mai amplă chiar decît cea dezvoltată de structurile verbale. Amploarea derivă din absența limitărilor temporale, modale, personale, datorate formelor flexionare: "În obiectiv-întărirea vieții de organizație", "Printre ploi, la continuarea lucrărilor agricole!", "Din nou la semănat", "În permanentă căutare de idei noi pentru reducerea consumului de metal și ciment în construcții". Absența limitărilor categoriale determină dezvoltarea, în sfera semantică a structurilor nominale, a componentei persuasive.

Elipsa verbului copulativ reliefează ambii termeni ai raportului sintactic, care oscilează frecvent între predicație și apoziție, dar pe cel de al doilea îl încarcă și cu funcția de orientare a atitudinii și comportamentului față de anumite aspecte ale realității: "Colectarea uleiurilor uzate - o importantă rezervă de economii", "Profesorul - factor hotărîtor în educația muzicală a tineretului" etc.

În textele publicitare elipsa își are originea în condiționări economico-financiare. Sînt lăsate neexprimate îndeosebi elementele de relație: "Vînd cercei aur", "...are vacante următoarele posturi: șef coloană auto, gradul II...macaragii pod rulant...", "...1 traducător limba engleză...", dar și alți termeni, verbali sau nominali, neutri sub aspectul conținutului comunicării: "Schimb apartament două camere,decomandate, vilă, încălzire, curte, garaj, zonă parcuri Kiseleff",

"Vînd garsonieră, central, demisol, liberă, calorifer păcură. Telefon 15.39.37(8-15)", pentru a se exprima numai termenii încărcaţi la maximum informaţional şi persuasiv.

În acelaşi tip de texte, se dezvoltă uneori şi fenomene de sintaxă situaţională. În enunţul minimal se lasă neexprimat semnul generic, titlul de rubrică; de exemplu, verbul a schimba, rămîne neexprimat în enunţuri care se înscriu la rubrica schimburi de locuinţă: "Apartament decomandat confort I, pentru apartament 3 camere."

Într-un alt cadru - continuarea unui articol de pe o pagină pe alta - în reducerea "întinderii " sintagmatice a enunţurilor-titlu, elipsa trece de fapt în subînţelegere; titlul se reia numai în parte: "Pe cînd o desfăşurare largă de forţe pentru un aspect îngrijit al tuturor cartierelor?"/ "Pe cînd o desfăşurare largă de forţe".

Reducerea planului expresiei poate lua uneori forma unei subordonate izolate care îşi caută principala. Structura caracterizează enunţurile-titlu organizate verbal, care nu realizează o comunicare completă. Completarea nu mai rezultă dintr-o posibilă reconstituire a enunţului integral, ci din lectura articolului, care funcţionează ca plan semantic al "principalei" neexprimate. În descoperirea sensurilor principalei, destinatarul cititor este pregătit pentru o anumită lectură (din perspective critice) tocmai de situarea subordonatei-titlu în izolare şi suspensie: "Cînd se acţionează cu jumătăţi de măsură...".

Frecvenţa ridicată a formelor verbal-nominale stă în strînsă legătură cu necesităţi de restrîngere a "întinderii" planului expresiei, cît şi cu dezvoltarea funcţiei expresive, orientată spre destinatar.

Supinul, de exemplu, caracterizează cu deosebire structuri nominale eliptice, pe care le încarcă imperativ: "La strînsul furajelor - fără a depăşi momentul optim!", "Pe măsură ce răsar culturile, cu toate forţele la prăşit!". Prin elipsa auxiliarului de diateză, participiul reduce

atributivele la simple atribute, supralicitînd totodată semantica lexicală a verbului şi, uneori, reliefîndu-l stilistic: "Programul noului guvern conservator, prezentat marţi...", "Punctele de colectare a gunoiului menajer (neridicat din aprilie) contribuie din plin...". Întrebuinţate în construcţii sintactice absolute, mai ales participiul şi gerunziul, pe lîngă evitarea unei prea ample desfăşurări a enunţului, prin intervenţia unor subordonate, situează în centrul atenţiei destinatarului conţinutul lor informaţional şi propun o anumită atitudine: "Aranjînd cămările, nu aruncaţi ambalajele...", "Pregătite mai atent, adunările generale ar accentua succesele...".

Evitînd adesea univocitatea funcţional-semantică a raporturilor sintactice exprimate predicativ, construcţiile participiale şi gerunziale accentuează caracterul de simultaneitate a planului semantic al enunţului-frază în care se cuprind tocmai prin "slăbirea" succesivităţii în dezvoltarea sintagmatică a planului expresiei: "Disputată pe traseul Olomouc-Dubnika, cea de a treia etapă a competiţiei cicliste "Cursa Păcii" a revenit rutierului...", "S-a trecut, de asemenea, mai susţinut la defrişarea mărăcinişurilor, cîştigîndu-se astfel 5 hectare arabile...", "Pentru rezultatele obţinute, AJVPS a ocupat locul întîi, fiind distinsă cu Diploma de onoare...".

b.- Mai ales în varianta gazetărească a stilului publicistic, organizarea sintactică a enunţului se caracterizează prin prezenţa frecventă (adesea ca titlu) a frazelor interogative.

Prin interogative directe, dezvoltate uneori în structuri nominale, publicistul-emiţător orientează atenţia destinatarului-cititor anonim spre un anumit material, incitîndu-i curiozitatea: "Spre elucidarea secretelor construcţiei piramidelor?".

Prin interogative retorice, el îşi exprimă atitudinea critică (trecînd de la ironie la sarcasm) faţă de realităţile despre care comunică prin enunţul său şi-şi orientează toto-

dată mesajul spre un anume destinatar, devenit ţintă a criticii sala: "Pajişti ale nimănui?", "Cine curmă indolenţa şi iresponsabilitatea locatarilor?", "În aceste condiţii mai poate fi vorba de rentabilitate?", "Să ne mai mirăm că la Scobinţi porumbul a fost semănat doar pe 12% din suprafaţa planificată?".

Prin interogative suspendate emiţătorul îl provoacă pe destinatar să reacţioneze în sensul modificării realităţii. Limba îşi depăşeşte astfel funcţia cognitivă (în stilul publicistic, cognitiv-informaţională), dezvoltînd o funcţie dinamică, de transformare a lumii obiective: "Cînd se vor hotărî şi conducătorii unităţilor comerciale respective să treacă prin pieţe?".

c.- În afara sintagmelor stereotipe construite din substantiv precedat de adjectiv la superlativul implicit: mărețele realizări, mărețele obiective, istorica victorie, strălucita capacitate, marea operă etc., sintaxa stilului publicistic, mai cu seamă în varianta sa gazetărească, se desfăşoară frecvent în cadrele unor modele care se reproduc mereu. Între acestea, predomină, formele stereotipe de exprimare a progresiei: "Afirmîndu-se an de an...", "Este nevoie să se acţioneze mai energic pentru transpunerea în viaţă...", "Constatăm, însă, că se putea mai mult...", "... activitatea productivă a beneficiat de un plus de organizare..." şi continuităţii: "Colectivul nostru de muncă are de îndeplinit şi anul acesta...", "Şi în unităţile Consiliului unic agro-industrial...", de împletire a capacităţii cu exigenţa: "Ele pot şi trebuie să întreprindă acţiuni mai hotărîte...", "... pot şi trebuie să se preocupe mai intens...", precum şi schemele sintactice, prin care se interpretează realitatea din perspectiva antitezei pozitiv-negativ: "În general se elaborează proiecte bune...sînt, însă, şi cazuri în care...", "Avem, aşadar, unele rezultate. Cu toate acestea, ne mai confruntăm cu unele probleme...". În această antiteză, realizată adversativ sau concesiv, cînd "datele pozitivului" (cel mai adesea), cînd cele ale "negativului"

sînt situate sub semnul certitudinii prin adverbul desigur, devenit aproape un automatism: "Desigur, acest lucru poate fi un indiciu...", "Desigur, mulţi dovedesc grijă faţă de averea obştească... dar sînt şi numeroşi locatari care...", "Desigur au fost şi situaţii nedorite, cazuri de indisciplină chiar. Totuşi..." ş.a.m.d.d.

Procesul de"superlativizare" a unor adjective apreciative implică dezvoltarea unei topici specifice: adjectivul precede substantivul, reţinînd asupra sa accentul stilistic:

"...istoricele documente ...", "documente de o inestimabilă valoare teoretică...", "magistralul Raport...", "puternic entuziasm..." etc.

d.- Graba în elaborarea enunţului publicistic, obsesia exigenţei de înscriere a unei ample sfere semantice în dimensiuni cît mai reduse ale planului semnificant determină, pe lîngă vehicularea şabloanelor sintactice, încălcarea normelor limbii române literare.

În afara celor privind întrebuinţarea articolului genitival: "Este cazul, de pildă, a modernizării liniei de plantare...", " pentru ridicarea standardului de viaţă a sătenilor, al orizontului lor de cunoaştere...", "Sînt temeiuri care au creat drum liber iniţiativei şi creaţiei tehnice, a muncii neobosite...", care derivă din neglijenţa redactării şi din ignorarea structurii gramaticale a limbii române. Erorile cele mai frecvente, nu justificabile dar explicabile prin presiunea exigenţelor spaţiului tipografic, privesc construcţiile gerunziale. Încercînd să concentreze la maximum un conţinut informaţional amplu, publicistul ajunge să construiască fraze nefireşti şi obscure: "Poate pedeapsa a fost blîndă, executînd doar două luni de închisoare".

Nivelul lexical

Structura unităţii minimale, cuvîntul, şi organizarea vocabularului sînt determinate de specificitatea domeniului de cunoaştere în care stilul publicistic se înscrie, de luarea

permanentă în considerație a destinatarului, de eterogenitatea lui socio-culturală, precum și de particularitățile rezolvării de către publicist a aspirației spre originalitate.

Sînt specifice stilului publicistic:

- situarea cuvîntului între <u>univocitate semantică</u> și <u>polisemie</u>. Reducerea semnului lingvistic la componenta informațională se realizează în cuvinte univoce sub aspect semantic, termeni întrebuințați cu sensul lor fundamental din limba literară comună: <u>parlament</u>, <u>social-politic</u>, <u>minister</u>, <u>interviu</u> etc. Acestora li se adaugă alți termeni univoci semantic în stilul publicistic dar nu și în planul paradigmatic al limbii literare comune, unde prezintă și alte sensuri: sesiune <u>ordinară</u>, <u>extraordinară</u>, viață <u>economică</u>.etc. Prezența laturii persuasive și desfășurarea funcției expresive determină dezvoltarea termenilor polisemantici. Dintre aceștia, unii cunosc chiar mutații semantice de tip metaforic: <u>a ilustra</u>, <u>a sublinia</u>, <u>a pune în balanță</u>, <u>satelit</u> etc.

- o dinamică interioară specifică între <u>concentrația</u> și <u>dispersia</u> vocabularului. În plan paradigmatic, frecvența medie a unităților lexicale este relativ ridicată (12,25, în interpretarea lui Gh.Bolocan), stilul publicistic situîndu-se între cel științific, cu concentrație maximă, și cel beletristic, cu dispersie maximă. În planul sintagmatic, însă, al textelor, intervin variații semnificative, în funcție de desfășurarea raportului informațional-persuasiv. Frecvența medie, rezultă de fapt, din întîlnirea unui număr redus de termeni cu frecvențe extrem de ridicate și un număr mare de unități lexicale cu frecvențe foarte scăzute, pînă la 1 (în cercetarea lui Gh.Bolocan, din 5710 unități lexicale autonome semantic, 660 depășesc frecvența 10 iar 2745 au frecvența 1). În general, termenii cu frecvență maximă (în marea lor majoritate substantive, neologice) introduc concentrație maximă în texte cu maximă încărcătură informațională (varianta textelor informative). Se ridică, totodată, la frecvențe maxime și o serie de termeni în structura semantică a cărora componenta

persuasivă tinde să echilibreze sau chiar să o domine pe cea informațională (varianta textelor solemne). Are loc un fenomen de "slăbire" semantic-informațională, tocmai datorită coeficientului mare de probabilitate a apariției lor în text, mai ales prin frecvența ridicată a structurilor stereotipe. Termenii cu frecvențe minime care introduc dispersie maximă, caracterizează mai ales varianta gazetărească, cînd, pe de o parte, se manifestă mai mult aspirațiile spre originalitate ale publicistului, iar, pe de alta, destinatarul este considerat în eterogenitatea lui.

- <u>eterogenitatea</u> vocabularului. Derivă în mod obiectiv din multitudinea variantelor interne ale stilului publicistic, în strînsă legătură cu conținutul informațional al enunțului și cu eterogenitatea destinatarului, și în mod subiectiv din exacerbarea aspirațiilor publicistului spre originalitate stilistică. Predomină elementele neologice (mare parte dintre ele cerute în mod obiectiv de exigențe informaționale, altele, însă, "parazitare"). Acestora li se adaugă termeni din limba literară comună, termeni populari și, mai rar, regionali și arhaici. Categoriile din urmă, spre deosebire de stilul beletristic, unde sînt cerute mai ales de procesul semnificării, în stilul publicistic se subordonează procesului comunicării, cu specială luare în considerație a destinatarului.

- <u>mobilitatea</u> vocabularului. Fiind expresia lingvistică a vieții social-politice, economice și cultural-artistice interne și internaționale, stilul publicistic răspunde permanentelor mutații care intervin aici cu mutații în structura vocabularului. În afara unui fond lexical central, care cunoaște modificări semnificative doar la distanțe temporale mari, vocabularul se caracterizează printr-o mișcare permanentă în care, pe lîngă schimbările din realitatea obiectivă, un rol activ îl mai joacă și nevoia publicistului de a se exprima mereu altfel. Aceste neîntrerupte mișcări lexicale interne au drept consecință(care este totodată și cauză) dezvoltarea unei foarte reduse zone de suprapunere între vocabularul stilului publicistic și fondul principal lexical al limbii

literare comune;

- <u>specificitatea</u> constituirii de noi termeni. Se manifestă două direcţii specifice în crearea de noi elemente lexicale: una este compunerea şi caracterizează mai ales adjectivele "circumstanţiale", "tehnice": relaţii <u>româno-spaniole</u>, conţinut <u>social-politic</u>, teoria <u>marxist-leninistă</u>, nivelul <u>politico- ideologic</u> etc.; alta constă în extinderea pînă la forţarea normelor limbii literare şi chiar a spiritului limbii, a derivării prin sufixe: <u>a lectura</u>, <u>a tarlaliza</u>, animale <u>stresate</u>, a face <u>curierat</u> la un hotel, distanţă <u>securizantă</u> etc. Procedeul, specific variantei gazetăreşti, cu rădăcini în necesitatea obiectivă de concentrare a enunţului în dimensiuni reduse, devine frecvent expresia căutării cu orice preţ a originalităţii;

- <u>structura specifică</u> internă a vocabularului. Diferitele particularităţi ale unităţii minimale, cuvîntul, şi ale dinamicii interioare a ansamblului de termeni lexicali determină componenţa şi organizarea specifică, în plan paradigmatic, a vocabularului.

<u>Structura vocabularului</u>

Prin marea mobilitate a vocabularului, zona de suprapunere a stilului publicistic cu fondul principal lexical al limbii literare comune este foarte redusă. Mai mare este suprapunerea cu partea mobilă a vocabularului acesteia, la componenţa şi organizarea căreia stilul publicistic are unul din rolurile cele mai însemnate. De altfel, fondul principal lexical al stilului publicistic este una din sursele principale ale "mişcării" vocabularului limbii literare comune. Prin stilul publicistic, pătrund aici neologismele în general, dintre acestea un loc aparte ocupîndu-l termenii specifici celorlalte stiluri, ştiinţific şi administrativ mai ales.

Funcţia referenţial-informaţională a limbii, circumscrisă vieţii social-politice interne şi internaţionale, impune ca definitoriu un prim strat lexical, cel al <u>terminologiei</u>

social-politice, care se şi constituie în nucleul fondului principal lexical al stilului publicistic. Datorită amplitudinii orizonturilor în care funcţia informaţională se desfăşoară precum şi datorită ieşirii statelor lumii din izolare prin dezvoltarea de relaţii multiple şi prin extinderea circulaţiei informaţiilor, marea majoritate a termenilor au caracter internaţional. Specificul lor în interiorul unei limbi constă în special în adaptarea la sistemul ei fonetic şi gramatical, dar pot interveni, uneori, şi mutaţii semantice, determinate de istoria şi specificul vieţii social-politice, economice, naţionale: constituţie, diplomaţie, delegaţie, dictatură, doctrină, dogmatic, ideologie, independenţă, internaţionalism, imperialism, anticolonialism, libertate, manifestaţie, organizaţie, grevă, minister, sindicat, societate, partid etc. Acest prim strat determină caracterul preponderent neologic al vocabularului stilului publicistic, cu predominarea netă a neologismelor de origine franceză.

Un al doilea strat îl constituie termenii proveniţi din sfera altor stiluri sau din cea a limbii literare comune care, prin diferite mutaţii semantice interne, se înscriu în terminologia social-politică-economică sau primesc numai amprenta stilului publicistic, în ansamblu sau prin unele din variantele sale. Se cuprind aici neologisme: dezvoltare economică (a economiei), progres ştiinţific (în domeniul ştiinţei), conferinţă ('întrunire' a reprezentanţilor diferitelor state, guverne, partide etc. pentru dezbaterea unor probleme), reuniune (a şefilor de guverne etc.), dar şi un mare număr de elemente vechi româneşti (dezvoltînd, deci, sensuri neologice): cameră (în organizarea parlamentară), Rezistenţa (lupta de rezistenţă antifascistă), înalţii (oaspeţi) înalte distincţii, Tîrgul de la Milano, subdezvoltare etc. Mai mulţi termeni dezvoltă noile sensuri prin sintagme: Piaţa comună, lumea a treia, a da expresie, ţări în curs de dezvoltare etc.

"Masa" vocabularului se întemeiază, în general, pe varianta gazetărească şi pe cea didactică, rezultînd din interferenţa stilului publicistic cu stilul ştiinţific şi cu cel

juridico-administrativ.

Dominanta o reprezintă şi aici tot neologismul, impus de prezenţa materialelor de popularizare ştiinţifică şi tehnică şi de informare asupra evenimentelor ştiinţifice: amerizare, aselenizare, astronaut, navă spaţială, orbită circumterestră, satelit artificial, staţie orbitală, eclipsă de soare, polimerizare etc., sau de popularizare şi explicare a legilor ţării: alocaţie, indemnizaţie, drepturi inalienabile, infracţiune, instanţă, judiciar, spaţiu locativ etc., dar (ca şi) manifestare a funcţiei expresive la nivelul publicistului-emiţător: panoramizare, cogitaţiune, poezia naturii bulversate, fatighezi citind-o, la sorgintea acestei situaţii, primarul sagace, colectivul de muncă a demarat în noul an, vorbe vidate de sens etc.

Mai ales în ultimele două decenii, au pătruns în stilul publicistic (în varianta gazetărească) un însemnat număr de termeni, în special de origine engleză, care se întrebuinţează în forma lor originară: camping, pressing, slogan, week-end, play-back, box-office, flash-back, happy-end, show, parking, night etc.[62]

În strînsă legătură cu destinatarul şi cu modalitatea de desfăşurare a mesajului (ironică, satirică, solemnă, lirică etc.), în comentarii social-economice-politice, în pamflete şi foiletoane, anchete, reportaje etc. rolul preponderent îl are categoria termenilor populari, la care se adaugă elemente familiare, regionale şi arhaice: obşte, înfăptuiri, zestrea litoralului, artere puhave, pevoiaşe amintiri, asfinţitul soarelui, maghernite, coscoveală, gîrbovită, araci, cîrmaci, dibaci, învăţătură de minte, vrerea întregii naţiuni etc.

STILUL JURIDICO-ADMINISTRATIV

Este varianta funcţională a limbii întrebuinţată în domeniul relaţiilor oficiale dintre cetăţean şi instituţiile statului, relaţii dezvoltate în amîndouă sensurile.

Constituit mai ales o dată cu apariţia primelor texte juridice în sec.al XVII-lea (Pravila de la Govora, 164o, Pravila lui Vasile Lupu, 1646, Pravila lui Matei Basarab, 1652), stilul juridico-administrativ este cel mai conservator dintre stiluri şi cel mai omogen.

Profilul său specific este determinat, ca şi la celelalte stiluri, de structura internă a semnelor lingvistice şi mai ales de specificul organizării lor în enunţ, în legătură cu exigenţe ale funcţionării limbii în domeniul activităţilor oficial-administrative şi juridice.

x

x x

1.- Funcţia de comunicare scoate funcţia cognitiv-referenţială din starea de "pasivitate" prin care se caracterizează "transferul" de date din plan ontologic - prin plan logic - în plan lingvistic, în celelalte stiluri. Limba devine acum "activă" în sensul capacităţii sale de a determina transformări în sfera planului ontologic.

Este adevărat că şi prin stilul beletristic limba are această capacitate dar acolo şi-o actualizează în mod diferit: îşi construieşte un plan referenţial propriu, supus legilor esteticii, într-un univers imaginar care se detaşează de planul ontologic cu existenţă în realitatea obiectivă.

Prin stilul juridico-administrativ, limba provoacă transformări substanţiale în chiar planul ontologic al lumii obiective, în dimensiunile ei social-umane.

Modificările cele mai spectaculoase

şi mai directe se produc în domeniul activităţii juridice, unde enunţurile-sentinţă din plan lingvistic sînt imediat materializate în planul existenţei obiective, reale. "Cuvîntul judecătorului - observa U.Eco - e activ; transformă în realitate ceea ce el spune; el spune "treizeci de ani" şi acuzatul se duce în carceră într-adevăr pentru treizeci de ani..."[63]

În acelaşi timp, funcţia denominativ-referenţială se lasă modelată în mod esenţial de funcţia metalingvistică,cu o dezvoltare specifică; denumirea "obiectului" se face din perspectiva relaţiilor interumane instituţionalizate şi a relaţiilor oficiale dintre cetăţean şi instituţii juridice.

Textele juridice cuprind şi o serie de capitole, secţiuni, articole, de definire a cadrului metalingvistic (vezi de ex.,Titlul VIII, Înţelesul unor termeni sau expresii în legea penală, CP,p.56-58).

Ca şi în stilul publicistic, destinatarul are un rol hotărîtor în organizarea enunţului lingvistic. În stilul juridico-administrativ, însă, funcţia expresivă fiind, în general, reprimată, relaţia de comunicare nu se mai stabileşte între emiţător şi destinatar prin intermediul enunţului, ci între enunţ şi destinatar, cu trecerea în anonimat a emiţătorului. O relativă abatere de la acest specific dezvoltă manifestările stilistice determinate de desfăşurarea raportului cetăţean - instituţii publice dinspre primul pol, iar o abatere mai accentuată caracterizează varianta orală a stilului juridic (în desfăşurarea proceselor).

Tocmai prin impunerea ca definitorie a relaţiei enunţ-destinatar, îşi depăşeşte funcţia cognitiv-referenţială propria sferă, obiectualizînd planul semantic al enunţului şi, prin aceasta, orientînd conştiinţa civică şi acţiunile destinatarului. Pentru aceasta din urmă, un text-lege nu este numai un enunţ informativ, obiect al cunoaşterii, ci şi un cadru în care i se impune să se situeze în viaţa socială.

2.- Structura internă a semnului lingvistic apropie

stilul juridic-administrativ de cel ştiinţific. Absenţa funcţiei expresiv-emotive are drept principală consecinţă caracterul neparticipativ al semnificantului la procesul semnificării. El rămîne, în esenţă, un vehicul al semnificaţiei, care nu mai este, însă, echivalentă cu semnificatul, ca în stilul ştiinţific, ci îşi are doar originea în el.

Prin specificul trecerii semnificatului în semnificaţie stilul juridico-administrativ se îndepărtează de stilul ştiinţific, ca şi de celelalte stiluri.

Datorită rolului activ pe care îl are limba în raport cu destinatarul, în dinamica interioară a semnificatului raportul concept-reprezentare este orientat de funcţia informaţională şi constrictivă totodată a textului juridic sau oficial-administrativ, Reprezentarea îşi asumă conceptul, scoţîndu-l din sfera abstractului spre a-l încărca cu date concrete, nu individuale (ca în stilul beletristic sau publicistic, consecinţă a desfăşurării funcţiei expresive la nivelul emiţătorului), dar care sînt supuse individualizării (la nivelul destinatarului). Pe de altă parte, asumarea de către reprezentare a conceptului implică intervenţia hotărîtoare, definitorie, a perspectivei juridice sau administrative în definirea realităţilor.

Prin aceasta, semnul lingvistic este tranzitiv, semnificaţia, transparentă, dar absenţa echivalenţei semnificaţie-semnificat determină o modelare specifică a tranzitivităţii şi transparenţei, scoase din neutralitate (specifică stilului ştiinţific) prin intervenţia reflexivităţii subiective de la polul destinatarului (nu la cel al emiţătorului, ca în stilurile beletristic şi publicistic), căruia i se insinuează perspectiva oficială, juridică sau administrativă.

De aici derivă şi modelarea altor particularităţi ale semnului lingvistic în stilul juridic:

- sinonimie posibilă dar nerealizată. Semnificantul nu participă la semnificaţie dar el se impune destinatarului ca

pereche cvasiobligatorie unui anumit semnificat, prin tradiţie. Semnul lingvistic este traductibil fără rest într-un alt sistem lingvistic dar nu şi în sistemul limbii originare, unde textul juridico-administrativ, stînd sub zodia conservatorismului, impune asocierea semnificatului cu acelaşi semnificant pentru dezvoltarea aceleiaşi semnificaţii.

- univocitate semantică. Necesitatea delimitării exacte a componentelor şi datelor realităţii obiective (relaţiile dintre oameni considerate din perspectivă juridică, şi relaţiile dintre cetăţean şi instituţiile publice) şi a receptării fără echivoc a acestor delimitări impune eliminarea oricăror dezvoltări semantice secundare. Contextul în care semnele lingvistice intră în relaţii sintagmatice între ele anulează progresiv orice posibilitate de ambiguitate.

- semnificaţie obiectivă şi închisă. Asumarea conceptului de către reprezentările individuale ale destinatarului păstrează semnificaţiei caracterul obiectiv datorită nu atît componentelor cognitiv-informaţionale ale semnului lingvistic cît fondului restrictiv pe care acestea îl poartă cu sine spre a-i proiecta asupra planului realităţii ontologice. Tot de aici derivă şi caracterul închis al semnificaţiei. Coordonatele subiective în care are loc receptarea rămîn paralele procesului de semnificare. Stînd sub semnul convenţionalului, semnificaţia nu poate fi modificată în datele ei obiective. În procesul de receptare, semnificaţia, decodificată în aceleaşi date în care enunţul a fost elaborat, poate fi doar acceptată sau respinsă.

- caracterul istoric al semnificaţiei. Semnul lingvistic aflîndu-se sub semnul convenţiei (în sensul de acord) sociale, semnificaţia sa rămîne obiectivă şi constantă doar într-un cadru social-politic şi juridic dat. Modificarea cadrului atrage după sine modificări de esenţă în structura internă a semnificaţiei, o dată cu modificarea echilibrului dintre componentele cognitiv-informaţionale şi cele restrictive.

3.- În afara unei categorii de semne "specializate", definitorii pentru stilul juridico-administrativ prin poziția lor în planul paradigmatic al limbii, cele mai multe își afirmă particularitățile definitorii numai în planul sintagmatic al textelor juridice sau administrative.Amîndouă categoriile determină totodată specificul organizării semnelor în enunț și al diferitelor raporturi în care stilul juridicoadministrativ intră.

Raportul enunț-mesaj

Derivînd din exigențe funcționale, necesitatea evitării ambiguității textului oficial-administrativ sau juridic impune suprapunerea sferei de dezvoltare a mesajului cu sfera de cuprindere a enunțului. Suprapunerea se realizează, pe de o parte, prin păstrarea identității din planul paradigmatic al stilului juridic-administrativ a semnelor lingvistice specifice, în planul sintagmatic al enunțului, iar, pe de alta, prin anularea progresivă, în același plan sintagmatic, a polivalenței semantice a semnelor lingvistice din planul paradigmatic al limbii literare comune.

Spre deosebire de stilul științific, unde aceeași suprapunere determină o densitate informațională maximă a enunțului, datorită cuprinderii particularului în general și intervenției unui cod metalingvistic, în stilul juridicoadministrativ necesitatea nuanțărilor și a desfășurării generalului în particular determină o distribuție a informației pe un spațiu sintagmatic mai amplu. Pe de altă parte, distribuirea informației în strînsă legătură cu desfășurarea generalului în particular și cu raportul cognitiv-informațional - constrîctiv-ontologic impune procesului de constituire a semnificației un caracter discontinuu, retrospectiv: "Tăinuirea săvîrșită de soț sau de o rudă apropiată în cazul infracțiunilor prevăzute în art.223 alin.3,224 alin.3,225,alin.3 și 229 alin.3, se pedepsește. Limitele pedepsei prevăzute în alin. 1 se reduc la jumătate, iar în cazul celorlalte infracțiuni, tăinuirea nu se pedepsește." (Codul Penal al R.S.R.).

Raportul cu sistemul limbii

Dintre toate variantele funcţionale ale limbii literare scrise, stilul administrativ este singurul care se înscrie pe deplin în sistemul limbii naţionale.

Raportul cu limba literară-normă generală

Stilul juridico-administrativ iese din zona de suprapunere cu limba literară comună prin neînscrierea perfectă în diacronia acesteia (datorită conservatorismului său) şi prin specificitatea generică a unei categorii de termeni şi a organizării, tehnicizate, a enunţurilor minimale în enunţuri complexe.

Circumscriindu-se cîmpului raporturilor social-umane, stilul juridico-administrativ intră în relaţii directe cu stilul publicistic, pe care îl influenţează mai ales la nivel lexical, fără a se lăsa, însă, şi influenţat de acesta. De altfel, stilul juridic-administrativ este cel mai închis dintre stiluri. Doar în varianta sa orală pătrund elemente din stilul conversaţiei.

Raportul cu vorbirea

Stilul juridico-administrativ este cel mai omogen dintre stilurile limbii române literare. Totuşi, în actualizarea particularităţilor sale definitorii, intervin unele diferenţieri sensibile, determinate fie de specificul domeniului socio-cultural pe care îl reflectă lingvistic, fie de sensul de desfăşurare a relaţiei cetăţean-instituţii publice.

Pot fi identificate trei variante stilistice interne:

- o variantă a textelor juridice, cînd raportul cetăţean-instituţii publice se desfăşoară într-un singur sens-dinspre instituţia publică. Este varianta cea mai conservatoare. Cu caracter preponderent impersonal, refuză manifestarea diferenţierilor stilistice individuale;

- o variantă a textelor şi a relaţiilor social-administrative, dezvoltate în amîndouă sensurile. Este mai puţin

rigidă ca organizare şi relativ deschisă unor variaţii stilistice individuale, în funcţie de destinatar în primul rînd şi, mai puţin, de emiţător;

- o variantă oratorică, a activităţii judiciare, în care comunicarea scrisă este dominată de cea pe cale orală. Relaţia cetăţean-instituţii publice se desfăşoară în ambele sensuri iar emiţătorul tinde să dezvolte adesea un rol peste marginile specificului stilului juridico-administrativ. Este cea mai deschisă manifestărilor stilistice individuale. Organizarea enunţului este dirijată în mod esenţial de orientarea către destinatar, cînd în procesul semnificării intervine o componentă persuasivă, dar şi de personalitatea emiţătorului, care iese sau tinde să iasă din sfera anonimatului.

Organizarea pe nivele

Nivelul fonologic

Stilul juridico-administrativ rămîne în sfera limbii literare comune atît din perspectiva sistemului cît şi din cea a structurii fonologice.

Singura particularitate relevantă caracterizează raportul dintre ortografie şi ortoepie şi este dată de frecvenţa ridicată a unor abrevieri specifice: a.c. (anul curent), a.m. (ante meridian), art., alin., lit. etc.: "Dispoziţiile art.254 alin.2 se aplică în mod corespunzător..." (Codul penal...).

Nivelul morfologic

Sub aspectul funcţionării semnelor lingvistice din perspectiva intersectării celor două axe, sintagmatică şi paradigmatică, stilul administrativ se înscrie în sfera limbii literare comune, unde se întîlneşte cu stilul ştiinţific; semnele lingvistice purtătoare de sensuri gramaticale îşi păstrează în plan sintagmatic identitatea lor din plan paradigmatic.

Devierile de la limba literară comună şi îndepărtarea de celelalte stiluri, mai reduse la acest nivel, constau mai

ales în ierarhizarea specifică a unităților lexico-gramaticale și în particularitățile desfășurării opozițiilor din interiorul diferitelor categorii gramaticale.

Prin frecvență și însemnătate, preponderența o dețin substantivul, pronumele nepersonale (demonstrativ, nehotărît - expresie a generalizării - și relativ), prepoziția și conjuncția. Interjecția este absentă iar pronumele personal are o prezență neglijabilă mai ales la persoanele I și a II-a.

Predominarea substantivului depășește chiar nivelul atins de stilul publicistic. În plus, spre deosebire de acesta, unde era impusă de marea frecvență a izolărilor nominale, în textele juridice și administrative, prevalența substantivului rezultă din caracterul accentuat denominativ al frazelor organizate binar, cu subiect și predicat, dar cu subiecte multiple și cu multe atribute substantivale și complemente, de asemenea multiple. Totodată, necesitatea situării "obiectului" în perspectivă temporală, sau mai exact pantemporală, determină frecvența foarte ridicată a substantivelor postinfinitivale: "În cazul efectuării cercetării penale, dacă organul de cercetare consideră că sînt întrunite condițiile prevăzute de lege pentru luarea măsurii arestării preventive a învinuitului face propuneri în acest sens..." (CPP, 87).

Substantivelor postinfinitivale li se adaugă categoria participiilor pasive substantivizate prin articol hotărît: inculpatul, învinuitul etc. și prin articol demonstrativ: cel lovit, cel urmărit, cel condamnat, cel liberat etc. Pe lîngă densificarea expresiei, rezultată din concentrarea unei structuri pasive în participiul verbului, articolul demonstrativ asigură flexiunea cazuală și fluiditatea frazei: "Tribunalele și judecătoriile judecă cererile celor vătămați în drepturile lor ..." (C,27),"...persoanele particulare care ... datorează sume de bani celui urmărit..." (CANU,218) etc.

În sintagmele cu articol demonstrativ, constituite într-o marcă a textelor juridice, intră adesea alte elemente; articolul tinde atunci spre valoarea de pronume demonstrativ,

iar sintagma, spre statutul de locuţiune (situată între adjectiv şi substantiv): "restituirea către cel în drept a lucrărilor ori a sumelor rezultate..." (CANU,75).

Flexiunea nominală şi pronominală

În interiorul genului gramatical, substantivele "personale" se caracterizează prin neutralizarea opoziţiei masculin-feminin; fie că se prezintă sub formă de masculin, cele mai multe: inculpat, învinuit, condamnat, soţ, membru, petent, donator, donatar etc., fie că prezintă formă de feminin: parte, persoană, rudă etc., planul semantic al acestor substantive se întemeiază pe ideea de 'ambigen': "Persoana vătămată poate fi ascultată ca martor..." (CPP,82),"Tăinuirea săvîrşită de soţ sau de o rudă apropiată nu se pedepseşte." (CP,221).

Opoziţia de număr este dominată de singular, expresie a generalului: "Învinuitul sau inculpatul are dreptul de a fi asistat..." (CPP,671), "Munca prestată de condamnat este remunerată..." (CP,58).

În flexiunea cazuală a substantivului sau pronumelui, se impun printr-o frecvenţă ridicată, superioară celei din limba literară comună şi din celelalte stiluri, genitivul şi dativul. Genitivul intră în special în relaţii de subordonare cu substantive postinfinitivale, dezvoltînd valorile de genitiv obiectiv şi, mai rar, genitiv subiectiv (nedeterminat): "In caz de reconstituire a modului în care a fost săvîrşită fapta, se consemnează amănunţit şi desfăşurarea reconstituirii" (CPP,131), "După întocmirea ordonanţei sau hotărîrii prin care s-a dispus arestarea inculpatului..." (CPP,151),"...care poate duce la schimbarea încadrării juridice a faptei..." (CPP,238).

Dincolo de frecvenţă, însă, cele două cazuri devin purtătoare de încărcătură stilistică, la nivel morfo-sintactic, de fapt, prin semantica şi sintagmatica lor:

- dezvoltarea genitivului funcţiilor social-politice şi a cadrului instituţional, juridic sau administrativ (categorie semantică trecută şi în stilul publicistic): "Codul penal al Republicii Socialiste România", Preşedintele Republicii

Socialiste România este şeful statului şi reprezintă puterea de stat în relaţiile interne şi internaţionale ale Republicii Socialiste România" (C,71);

- construirea genitivului cu prepoziţii specifice sau cu întrebuinţare specifică textelor juridice sau administrative:"...asigură, în condiţiile legii, baza materială necesară..." (LEI,56),"... săvîrşirea unor fapte penale, în scopul obţinerii unei probe..." (CPP,28), "Dacă cel arestat ridică obiecţii în contra executării mandatului..." (CPP,55), "Cînd asupra prelungirii trebuie să dispună unitatea ..." (CPP,56),

- tendinţa de absolutizare a semanticii "personale" a dativului, de caz al implicării în desfăşurarea acţiunilor: "Fiecărui cetăţean îi este asigurat accesul la toate gradele şi formele de învăţămînt..." (LEI,6),"...este obligată să aducă la cunoştinţă inculpatului prelungirea arestării..." (CPP,56);

- intrarea dativului în relaţii de subordonare cu adjective care în limba literară comună se construiesc de obicei cu acuzativ prepoziţional:"...asigură, în condiţiile legii...personalul de specialitate şi alte cadre calificate necesare bunei desfăşurări a practicii în producţie" (LEI, 56), "Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România este organ suprem al puterii de stat cu activitate permanentă, subordonat Marii Adunări Naţionale"(C,62),

- construirea dativului cu prepoziţii specifice sau devenite specifice textelor juridice: "Conform deciziei nr. 275 din...", "Ascultarea părţii vătămate se face potrivit dispoziţiilor privitoare la..."(CPP,31).

Unele particularităţi specifice introduc şi celelalte cazuri. Acuzativul, de exemplu, primeşte marcă stilistică prin dezvoltarea funcţiei semantico-sintactice de "caz al destinatarului", cînd, în construcţie cu prepoziţia către, este sinonim dativului personal: "Către Direcţia Generală a Apelor..."

Acuzativul pronumelui demonstrativ aceasta intră frecvent în propoziţii condiţionale şablon, în care dezvoltă, apoziţional, un sens neutru, corespunzător pronumelui personal o din limba literară comună: "De asemenea, sînt mijloace de probă procesele-verbale încheiate de alte organe, dacă legea prevede aceasta." (CPP,9o), "... nu poate fi numit expert o altă persoană, decît dacă împrejurări deosebite ar cere aceasta." (CPP,119).

Vocativul, absenţă totală în varianta textelor juridice, este prezent în varianta juridică orală şi în cea administrativ-oficială. Specifică este aici forma omonimă cu nominativul nearticulat, singular: inculpat! şi, respectiv, plural: cetăţeni! sau în sintagme cu diferite apelative: onorată instanţă!, tovarăşe director etc.

Flexiunea verbală.

Notele specifice aparţin doar variantei textelor juridice, celelalte variante nediferenţiindu-se în mod esenţial de limba literară comună.

În varianta stilistică a textelor juridice, desfăşurarea flexiunii verbale reflectă două exigenţe esenţiale ale redactării acestora, în strînsă legătură între ele: de obiectivitate impersonală şi de generalitate.

Caracterul de impersonalitate obiectivă determină absenţa ca şi totală a diatezelor reflexivă şi reciprocă şi impune frecvenţa ridicată (aproape echilibrînd-o pe cea a activului) a pasivului nedeterminării. Predomină structurile cu pronume reflexiv: "Dispozitivul hotărîrii se pronunţă potrivit art.31o alin.1" (CPP,123), care conţin în semantica lor şi sensul modal de"exigenţă": "În hotărîrile instanţelor militare trebuie să se indice şi gradul militar... Cînd inculpatul este militar, se menţionează şi gradul acestuia." (CPP, 121). Cînd pasivul se construieşte cu auxiliarul a fi, concentrîndu-se adesea în prezenţa doar a participiului verbal, complementul de agent rămîne adesea absent, întrucît este subînţeles în cadrul situaţional (juridic) sau pentru că este

neidentificabil"personal": "... locul unde <u>a fost judecată</u> cauza... făcîndu-se mențiunea că celelalte date <u>au fost trecute</u> în încheierea de ședință" (CPP,121),"Obiectele care conțin sau poartă o urmă a faptei <u>săvîrșite</u>..." (CPP,35).

Caracterul de generalitate, împletit strîns cu cel de legitate imperativă, nediscutabilă, a acelorași texte trece în planul semantic al indicativului și conjunctivului, moduri cu frecvență predominantă: "Art.66.- Conducătorii coloanelor sînt obligați:

a) <u>să formeze</u> coloane de cel mult patru persoane în rînd...

b) <u>să nu admită</u> mersul în cadență la trecerea peste poduri;

c) <u>să aibă</u> în flancul stîng...ziua, stegulețe roșii,..

Copiii în coloană <u>vor circula</u> cîte doi în rînd și <u>vor traversa strada</u> sau drumul sub supraveghere." (CANU, 319-320).

Imperativul și prezumtivul lipsesc iar prezența potențial-optativului este aproape nesemnificativă.

Dintre formele verbal-nominale, prezența însemnată a infinitivului și participiului (mai ales pasiv) se constituie într-un mijloc de concentrare a planului expresiei: "Pirateria <u>săvîrșită</u> în paguba avutului obștesc se sancționează cu pedepsele <u>prevăzute</u> în art.225." (CP,226). Spre deosebire de conjunctiv, cu care intră în relații de sinonimie, infinitivul prezintă și avantajul caracterului apersonal, componentă însemnată a nedeterminării și generalității obiective: "Este oprit <u>a se întrebuința</u> violențe, amenințări...în scopul de <u>a se obține</u> probe." (CPP,68).

În legătură cu aceleași exigențe, categoria gramaticală a timpului este scoasă din raportul cu prezentul desfășurării procesului de comunicare lingvistică, fiind situată într-o temporalitate nedeterminată.

Din această perspectivă, prezentul descrie o dimensiune

pancronică, în limitele temporale ale funcționării enunțului lingvistic: "Consiliul de stat se compune din președinte, vicepreședinți și membri." (C,67), "Instanța deliberează și hotărăște asupra oricărei alte probleme de care depinde soluția completă a recursului." (CPP,381).

Perfectul compus și, mai rar, viitorul (cînd nu e expresie a imperativului logic; vezi mai sus) sînt timpuri ale organizării succesivității temporale a acțiunilor din perspectiva desfășurării raportului cauzal-condițional între elemente din realitatea empirică și elemente din domeniul instituțional, juridic sau administrativ: "Condamnarea se pronunță dacă instanța constată că fapta există, constituie infracțiune și a fost săvîrșită de inculpat." (CPP,345) sau numai din cea a desfășurării acțiunii judiciare (cu consecințe asupra realității ontologice): "Dacă instanța a dispus înlocuirea răspunderii penale, o dată cu încetarea procesului penal face aplicația art.94,95 sau 96 din Codul penal." (CPP,345).

În interiorul categoriilor gramaticale de număr și persoană, situate prin excelență la nivel morfo-sintactic, exprimarea subiectului cu preponderență prin substantive și pronume nepersonale, în legătură cu caracterul obiectiv, apersonal și generalizator al enunțului juridic sau administrativ, impune întrebuințarea ca și exclusivă a persoanei a III-a verbale, cu predominarea formei de singular: "Înșelăciunea care a avut consecințe grave se pedepsește cu închisoare..." (CP,229). De fapt, singularul predomină în special în textele "obiectualizate", în care ideea centrală a mesajului acestora se întemeiază pe diferite categorii juridice: "Cînd fapta a fost săvîrșită în scopul producerii consecințelor prevăzute în alineatul precedent, pedeapsa este închisoarea..."(CP,182). În textele al căror mesaj se centrează pe diferite categorii social-umane instituționalizate, predomină pluralul: "Cetățenii R.S.R., fără deosebire de naționalitate, rasă, sex, religie, sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale". (C,17). Și

singularul şi pluralul rămîn, însă, expresie a generalului.

Persoana I singular (prezentă cu totul excepţional în texte juridice) intervine în texte administrative individuale, mai precis, în formularea cererilor, cînd intră în contradicţie cu persoana a III-a (apersonală) a substantivului-subiect: "Subsemnatul...declar că..."

Nivelul sintactic

Este, alături de cel lexical, nivelul care introduce cele mai multe şi mai marcante din trăsăturile specifice stilului juridico-administrativ.

Trebuiesc identificate înainte de toate două categorii de enunţuri:

- accentuat-spontante, realizate în diferite momente ale desfăşurării procesului juridic,

- elaborate, concretizate în texte juridice sau administrative, cu destinaţie generală.

Prima categorie de enunţuri poartă amprenta eterogenităţii şi, adesea, a superficialităţii culturale a emiţătorului. Acesta, ambiţionînd, pe de o parte, să cuprindă o cît mai mare cantitate de informaţii iar, pe de alta, să-şi înscrie limbajul într-o modalitate specifică, "mai aleasă" de exprimare, încărcată cu formule-şablon, realizează o frază prolixă, cu raporturi sintactice lipsite de coerenţă: "ne-am transportat în Bucureşti, str.Crângaşi nr...şi la domiciliul debitoarei... unde am găsit lipsă pe debitoare care a părăsit imobilul căreia punîndu-i în vedere calitatea şi scopul venirei noastre ne-a declarat că..."[64], "Domnule judecător, Chem în judecată penală pe individul Gh.Ionescu debitant de tutun din Ploieşti str...nr....pentru următoarele motive: În ziua de 18 aprilie 1925 sîmbătă pe la ora 6 p.m. ducîndu-mă în piaţă să tîrguiesc cele necesare de sărbători, în dreptul bisericii Sf.Voievozi am fost acostat, smucindu-mă de pardesiu, desfăcîndu-mă la haină pentru a mă buzunări, individul

de mai sus zicîndu-mi expresiunile:"Mă scîrbosule" și înjurîndu-mă de mamă iar eu i-am spus ce e cu d-ta, taci din gură căci trece lumea pe stradă și te aude însă el a continuat a mă înjura și a mă face scîrbos, trăgîndu-mă de haine. Am căutat prin vorbe blajine să-l domolesc dar mi-a fost imposibil. Țin să arăt că acest individ era foarte furios și striga ca o fiară sălbatecă nu mi s-a întîmplat și n-am văzut în viața mea un astfel de om, a fost îngrozitor, mă tîmpisem și nu mai știam ce să fac față de expresiunile și furia acestei fiare. De asemenea acest individ este certat cu justiția iar la cerere voi dovedi,- iar eu ca un om cu bună judecată, căci dacă era un altul în situația mea, ar fi fost pălmuit, bătut sau mai știu și eu ce se putea întîmpla. Am suferit ca un martir toate acestea și a găsit de cuviință al chema înaintea Domniei voastre pentru a-și lua pedeapsa ce merită, căci subsemnatul mă bucur de o bună reputație în societate și toate acestea ar contribui foarte mult la situația mea socială, de aceia rog onorata judecătorie a-l pedepsi în spiritul legei, căci dacă nu ar fi pedepsit în acest sens, ar continua cu toate acestea cu mai multă furie, ar fi periculos ordinei publice și al cetățenilor, astfel se poate da un exemplu de corectitudine."Mă constitui parte civilă moralicește cu suma de lei 6000 (șase mii). "Martor propun pe Alexandru Ionescu...din Ploiești, str....care întîmplător trecea pe stradă și N.Popescu care era cu mine domiciliat în Ploiești, str....Cu stimă..."65)

Dacă aceste fraze nu pot fi considerate ca fiind specifice sintaxei stilului juridico-administrativ, în definirea profilului său pozitiv, întrucît sînt provocate de acest stil și se desfășoară în cadrul său, se constituie, în schimb, în ceea ce s-ar putea numi "dezvoltarea lui negativă". Asemenea dezvoltări intervin în interiorul tuturor stilurilor, dar sînt mai accentuate în stilurile publicistic și juridico-administrativ.

Enunțurile din cea de a doua categorie descriu trăsăturile definitorii - de semn pozitiv - ale stilului juridico-

administrativ la acest nivel, trăsături determinate de exigențe ale funcției și funcționării textelor juridice sau administrative și de particularități ale desfășurării relațiilor sociale instituționalizate prin intermediul documentelor scrise.

Prin organizarea sa, enunțul, a cărui unitate de conținut impune depășirea dimensiunilor, mai totdeauna neîncăpătoare, ale frazei (înțeleasă ca unitate sintactică delimitată de punct) împletește în planul său semantic:

- ideea suveranității imperative a legii,
- întemeierea motivărilor, implicite sau explicite, ale demersului juridic sau administrativ,
- simultaneizarea particularului cu generalul, într-o tendință de cuprindere integrală și multidimensională a relațiilor interumane și a celor dintre cetățean și instituțiile publice,
- o dialectică particulară a acestor relații situate între posibilitate și realitate.

Toate aceste 'date' de ordin semantic străbat conținutul informațional al termenilor alcătuitori ai enunțului și organizarea lor specifică în raporturi sintactice, impunînd ca relevante:

a.- alternarea structurilor sintactice de mare dezvoltare cu structuri cu organizare minimală,

b.- depersonalizarea structurilor sintactice,

c.- dezvoltarea de cadre sintactice fixe,

d.- desfășurarea specifică a raporturilor sintactice.

x

x x

a.- Coexistența imperativului cuprinderii tuturor posibilităților de manifestare a unor realități intrate sub incidența acțiunii legilor cu exigențe privind claritatea

şi autoritatea textului juridic determină împletirea unor fraze arborescente sau ramificate cu propoziţii simple, independente sintactic dar toate succedîndu-se în exprimarea aceluiaşi plan semantic global: "Dacă faptele prevăzute în alineatele precedente ar fi putut cauza o pagubă importantă sistemului financiar, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 15 ani, interzicerea unor drepturi şi confiscarea parţială. a averii, iar dacă au cauzat o pagubă importantă sistemului financiar, pedeapsa este închisoarea de la 1o la 2o de ani, interzicerea unor drepturi şi confiscarea parţială a averii. Tentativa se pedepseşte." (CP,282).

b.- Depersonalizarea enunţului juridic, obiectivarea lui, este, de fapt, o rezultantă a coroborării în această direcţie a nivelului lexical cu nivelul morfo-sintactic şi cu cel sintactic propriu-zis şi se realizează prin:

- dezvoltarea frecventă a relaţiei <u>subiect-predicat</u> între un substantiv postinfinitival (sau alt substantiv "obiectual"), expresie a situării unei acţiuni în atemporalitate, şi un verb la prezentul atemporal (sau pantemporal): "<u>Reţinerea</u> sau <u>arestarea</u> nelegală...<u>se pedepseşte</u> cu închisoare..." (CP,266);

- frecvenţa ridicată a substantivelor postinfinitivale fără determinări "personale" (pronume personal, adjectiv posesiv, substantiv-genitiv subiectiv): "Cînd făptuitorul este bolnav... se poate lua măsura <u>internării</u> într-un institut de specialitate" (CP,114). Prin aceasta textul juridic tinde (şi ajunge, cel mai adesea) la scoaterea din atenţie a infractorului-persoană, pentru a situa în prim-plan infracţiunea sau sancţiunea: "La scăderea pedepsei executate în totul sau în parte ori, după caz, la contopirea pedepselor se aplică dispoziţiile privitoare la pedeapsa închisorii, fără a se ţine seama dacă una din pedepse se execută prin muncă corecţională." (CP,86);

- marea frecvenţă a reflexivului nedeterminării (a cărui semantică se situează între diateza impersonală şi cea

pasivă): "Pirateria săvîrşită în paguba avutului obştesc se sancţionează cu pedepsele prevăzute în art.225." (CP,226), "Inscrierile se fac între 1 şi 15 sept.";

- reflexivul nedeterminării alternează cu pasivul nedeterminării, dezvoltat într-un acelaşi tip de structuri verbale ale predicatului: a putea + infinitivul pasiv al verbului principal: "Încredinţarea pe garanţie poate fi revocată şi dacă înăuntrul termenului de încredinţare făptuitorul este condamnat..." (CP,97), sau a putea, în formă pronominală, + infinitivul activ al verbului principal: "Încredinţarea pe garanţie poate fi dispusă numai la cererea... În celelalte cazuri, încredinţarea pe garanţie se poate dispune..." (CP,96);

- întrebuinţarea frecventă a substantivelor şi pronumelor nepersonale fără anticiparea lor prin formele scurte ale pronumelor personale de dativ şi acuzativ: "...este obligată să aducă la cunoştinţă inculpatului prelungirea arestării" (CPP,56)? "Prin avertisment se atrage atenţia contravenientului asupra pericolului faptei săvîrşite..." (CANU,69), "Declaraţia scrisă se citeşte acestuia..." (CPP,30),"... preşedintele întreabă pe procuror şi pe părţi dacă mai au de dat explicaţii", "Preşedintele are dreptul să întrerupă pe cei care au cuvîntul..." (CPP,117) etc.

Fără să fie o trăsătură generală a stilului juridico-administrativ (caracterizînd mai ales textele juridice), depersonalizarea, în strînsă legătură cu exigenţe de obiectivizare şi generalitate, rămîne o marcă definitorie a acestui stil prin posibilitatea manifestării sale şi prin realizarea ei frecventă, introducînd textul juridic în opoziţia cu limba literară comună.

b.- Enunţurile sintactice juridico-administrative se organizează într-un număr finit de scheme, relativ diferite în funcţie de domeniul restrîns de activitate, juridică sau administrativă. În stilul juridico-administrativ planul sintagmatic al enunţului realizat în "vorbire" (parole) re-

prezintă frecvent o actualizare doar fonetică și lexicală a unor structuri sintactice existente deja în planul paradigmatic al acestei variante funcționale a limbii literare scrise.

Parte din aceste structuri sintactice schematice, cele mai rigide, stau în legătură cu o mereu mai accentuată uniformizare a relațiilor administrative scriptice; ele sînt impuse de instituirea unor construcții-șablon, anterior transmise prin tradiție, acum cele mai multe dintre ele multiplicate prin formulare birocratice. Se includ aici textele proceselor verbale, ale cererilor, contractelor, comenzilor, diferite acte notariale, care conțin aceleași formule, mai ales de început și sfîrșit; "Încheiat azi... sub nr. de comandă... în dublu exemplar, cîte unul pentru fiecare...",dar și în interiorul enunțului.

În cadrul uniformității "arhitecturale", marca definitorie a acestor enunțuri sintactice o constituie expansiunea ramificată a raportului atributiv, contras în structuri nominale sau în participii verbale cel mai adesea pasive: "Între subsemnații.... cu sediul în... titular al dreptului de administrare privind fondul de locuințe proprietate de stat, în calitate de locatar, reprezentat prin .... împuternicit prin delegația nr. ..... din .... și ..... posesor al buletinului de identitate seria ... nr...... eliberat de Miliția ..... la data de ...., în calitate de locatar principal, în baza înștiințării nr. .... înmînată la data de .... de către .... din .... a intervenit următorul contract de închiriere:".

O a doua categorie de structuri sintactice schematice reflectă o dezvoltare specifică de raționamente în scopul întemeierii (pe fapte și pe articole de lege) unei chemări în judecată sau a unei hotărîri judecătorești sau administrative. Se constituie în marcă definitorie realuarea obsesivă a unor construcții gerunziale absolute (în special în baza verbelor și locuțiunilor verbale <u>a considera</u>, <u>a lua în considerație</u>, <u>a se întemeia</u>, <u>a avea în vedere</u>, <u>a ține cont</u>, <u>a fi dat</u> etc.), cu funcție circumstanțială nedeterminată: "<u>Ascultînd</u> pe partea pîrîtă prin avocatul său în susțineri,/<u>Avînd în vedere</u> că

prin acţiune.../Avînd în vedere că reclamantul invocă.../ Avînd în vedere că la acţiune pîrîtul.../Avînd în vedere că reclamantul.../...acţiunea urmează a fi respinsă ca nesusţinută şi nedovedită."[66)]

c.- Alte structuri-tip stau în strînsă legătură cu specificitatea desfăşurării raporturilor sintactice.

Sub aspect semantic, tipurile de raporturi sintactice cu frecvenţa cea mai mare sînt impuse de exigenţele cuprinderii tuturor posibilităţilor de manifestare a dinamicii relaţiilor social-umane instituţionalizate şi totodată de exigenţa nuanţării lor în interiorul raportului general-particular.

Dintre raporturile de coordonare, predomină cel disjunctiv, prin care se urmăreşte o asimilare concentrată în planul semantic al unei fraze unice a tuturor alternativelor posibile la diferitele trepte de ramificare a enunţului: "Fapta de a nu preda în termen de lo zile un bun găsit autorităţilor sau celui care l-a pierdut, sau de a dispune de acel bun ca de al său, se pedepseşte cu închisoare de la o lună la 3 luni sau cu amendă." (CP,73), "În litigiile de muncă şi în cele patrimoniale, comisia, în raport de probele făcute, admite, în întregime sau în parte cererea sau contestaţia reclamantului ori o respinge." (CANU 11o).

Expresie lingvistică a variatelor posibilităţi, alternative, de desfăşurare a unor acţiuni şi nu a instituirii unor relaţii de opoziţie între acestea, raportul disjunctiv se prelungeşte frecvent într-unul copulativ, realizat prin locuţiunea precum şi: "În cazurile în care persoana indicată a fost găsită vinovată ori fapta nu a fost săvîrşită de această persoană, precum şi atunci cînd sesizarea s-a făcut peste termen, comisia dispune închiderea dosarului."(CANU,11o).

În interiorul predominării raportului disjunctiv, se constituie într-o sintagmă specifică stilului textelor juridice construcţiile binare din oficiu sau la cerere (eventual cu schimbarea ordinii termenilor alternativi), din oficiu sau la sesizare:"... organul de urmărire penală ori instanţa de judecată dispune, la cerere sau din oficiu, efectuarea unei expe-

tize." (CPP,41),"... se dispun din oficiu sau la sesizarea de judecătoria sau tribunalul..." (CPP,168).

În sfera subordonării se dezvoltă mai multe mărci distincte, concretizate în preponderenţa unor raporturi sintactice, în planul lor semantic- funcţional şi în modalităţile de exprimare.

Sînt preponderente raportul atributiv şi cele circumstanţiale de condiţie şi de timp. Cunosc o frecvenţă definitorie, în raport cu limba literară comună, circumstanţialele de relaţie şi de excepţie.

Raportul atributiv- foarte frecvent şi amplu dezvoltat în interiorul propoziţiei - poartă marca stilului juridic în special la nivelul frazei, prin:

- constituirea sa într-un spaţiu de expansiune a raportului condiţional sau de excepţie: "În cazul cînd sînt mai multe părţi obligate la suportarea cheltuielilor judiciare, instanţa hotărăşte partea din cheltuielile..." (CPP,73), "Durata arestării inculpatului nu poate depăşi o lună, afară de cazul cînd ea este prelungită în condiţiile legii" (CPP,53),

- introducerea propoziţiilor atributive prin pronume relative în genitiv, cu regent în subordonată:"... plîngerea se soluţionează de primarul comunei, oraşului, municipiului sau secretarului municipiului Bucureşti, pe al căriu teritoriu a fost săvîrşită fapta." (CANU,78),"Dacă instanţa la care se află cauza a cărei strămutare se cere a proceda între timp la judecarea cauzei..."(CPP,27).

Raporturile circumstanţiale de condiţie şi timp se află frecvent într-o strînsă împletire, pînă la a-şi confunda planurile semantice.

Diferenţierile intervin mai mult la nivelul propoziţiei. Aici raportul temporal domină şi este, în general, expresie a duratei. În sintagma circumstanţialelor de timp, parte din elementele relaţionale, cele care poartă marca stilului juridic, nu sînt definitiv abstractizate:"În cursul urmăririi penale, durata măsurii prevăzute..." (CPP,51), "Cererea

de scutire sau de reducere se poate face <u>în termen de lo zile</u> de la comunicarea ordonanței..." (CPP,76).

La nivelul frazei, distincția <u>cînd-dacă</u> din planul expresiei nu corespunde uneia semantice decît într-o măsură relativă și doar într-un singur sens, al unifuncționalității lui <u>dacă</u>. Predomină raportul condițional, care exprimă, de fapt, 'eventualitatea'. El este explicit și desprins de circumstanța temporală, cînd elementul de relație este <u>dacă</u> sau <u>în caz de</u>: "<u>În caz de încălcare</u> a măsurii aplicate se poate lua împotriva învinuitului..." (CPP,51), "<u>Dacă</u> prin aceeași ordonanță sau hotărîre s-a dispus arestarea mai multor inculpați, se emite mandat de arestare pentru fiecare dintre ei." (CPP, 53), și implicit, cînd elementul de relație este <u>cînd</u>; circumstanța temporală își asumă atunci dimensiunea 'eventualității': "<u>Cînd organul de cercetare penală consideră</u> că este cazul să fie luate anumite măsuri, face propuneri motivate." (CPP,77).

Raporturile de subordonare circumstanțială accentuează marcarea stilistică a textelor juridice și administrative, mai ales prin modalități specifice de desfășurare și de exprimare (de multe ori, prin reluarea nemodificată a acelorași sintagme) la nivelul propoziției:

- raportul condițional este fixat în interiorul unor sintagme, al căror plan semantic rămîne în afara unor determinări concrete, întemeindu-se pe ideea abstractă a "autorității legii': <u>în condițiile legii/prevăzute de lege</u>: "Elevii și studenții beneficiază din partea statului sau a unităților socialiste de burse și alte forme de sprijin material, <u>în condițiile stabilite de lege</u>." (LEI,6) sau pe cea a 'diversității situațiilor': <u>după caz</u>; sintagma din urmă se situează între planul prim al comunicării și un plan secund, incident: "Organizațiile socialiste sînt obligate să elibereze sau, <u>după caz</u>, să comunice dovada..." (CANU, 2o1);

- circumstanțialul de scop realizat prin prepoziția <u>spre</u>: "... căreia îi este încredințat minorul <u>spre creștere și educare</u> (CPP,81, "...instanța le înmînează citații, <u>spre</u>

a le servi drept justificare..." (CPP,291) şi locuţiunea în vederea:"... pentru lămurirea cauzei sub toate aspectele în vederea justei soluţionări a acesteia."(CPP,2o2) sau închis în sintagma în scopul acesta (în acest scop): "Preşedintele veghează asupra menţinerii ordinii şi solemnităţii şedinţei, putînd lua măsurile necesare în acest scop." (CPP,298); "În acest scop se vor lua măsuri urgente de colectare a fierului vechi...";

- circumstanţialul de excepţie realizat prin prepoziţia asupra: "...organul de urmărire penală dispune asupra actelor..." (CPP,2o2);

- circumstanţialul modal realizat prin prepoziţia sub:"... se angajează sub luare de semnătură"(CANU,76),"... este obligată să-l prezinte şi să-l predea sub luare de dovadă organului de urmărire penală..." (CPP,97) sau reprezentat de aceleaşi sintagme reluate în enunţuri diferite: "Procesul-verbal se comunică în copie contravenientului..." (CANU,75), "Fapta comandantului unei nave... prin care s-a cauzat, din culpă, o coliziune..." (CP,345),"...procedînd potrivit dispoziţiilor art.21 şi 22 care se aplică în mod corespunzător." (CANU,75), "Aceste măsuri încetează de drept dacă persoana vătămată nu introduce..." (CPP,353);

- dezvoltarea unui circumstanţial specific, al cărui plan semantic, orientat de prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale potrivit, potrivit cu, conform, în comformitate cu, în baza, descrie un cadru situaţional oscilînd între semnificaţii modale şi condiţionale: "Repararea pagubelor se face potrivit dispoziţiilor legii civile" (CPP,14),"... avînd posibilitatea de a desfăşura o activitate... potrivit aptitudinilor, pregătirii profesionale..." (CM,2), "În conformitate cu prevederile art.17 din HCM nr.86o/1973,art.45, din Legea nr.5/1973, precum şi ale Deciziei nr.1o2/1979 a Consiliului popular judeţean Iaşi, terenurile proprietatea statului care sînt închiriate... vor fi evaluate la 1 leu m.p....", "În baza actelor doveditoare s-a luat măsura restituirii sumei..."

Unele dezvoltări semantice specifice sînt determinate de sintagme neconvertite definitiv la statutul de elemente relaţionale şi care, uneori, "încalecă"granița dintre propoziţia şi frază (în înţelesul tradiţional al termenilor). Aşa sînt:

- <u>de natură să/a</u>, purtătoare a sensului de 'consecinţă': "Divulgarea...unor date...dacă fapta este <u>de natură a aduce prejudicii</u> unei persoane... se pedepseşte..." (CP,196), "... împrejurare <u>de natură să servească</u> la aflarea adevărului..." (CPP,78);

- <u>în măsura în care</u>, situînd planul semantic al expansiunii atributive între 'condiţionare' şi 'modalitate': "Circumstanțele privitoare la faptă se răsfrîng asupra participanţilor, numai <u>în măsura în care acestia le-au cunoscut</u>..." (CP,28) "Partea civilă poate formula cereri, ridica excepţii şi pune concluzii <u>în măsura în care acestea au legătură cu</u> pretenţiile sale civile." (CPP,310).

Raportul de interdependenţă <u>subiect-predicat</u> marchează stilistic textele juridice mai ales prin constituirea sa în expresie a funcţiei metalingvistice, împletită aici în mod specific cu funcţia denominativă. Predicatul este cel mai adesea nominal: "Hotărîrea prin care cauza... <u>se numeste sentinţă</u>.", "Hotărîrea prin care instanţa se pronunţă asupra recursului... <u>se numeste decizie</u>."(CPP,109), "<u>Infractiune este</u> fapta care prezintă pericol social..." (CP,11), "<u>Autor este</u> persoana care săvîrşeşte în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală" (CP,13), dar şi verbal, exprimat prin verbul <u>a exista</u>, subiectul rămînînd nearticulat: "<u>Vinovăţie există</u> cînd fapta care prezintă pericol social este săvîrşită cu intenţie sau din culpă." (CP,11), "<u>Nu există tentativă</u> atunci cînd imposibilitatea de consumare a infracţiunii este datorită modului cum a fost concepută executarea." (CP,12).

Sub aspectul expresiei, în legătură cu nevoia de sistematizare din perspectiva raportului general-particular pentru evitarea oricărui echivoc şi pentru cuprinderea tuturor alternativelor, <u>repetitia</u> şi <u>enumerarea</u> devin modalităţi funda-

mentale de organizare a enunţului care are ca unitate de bază sintactic-prozodică aliniatul.

Codurile de legi, actele de notariat, documentele administrative se concretizează prin introducerea diferitelor elemente lexicale, expresie a unor concepte juridice sau administrative, în mereu aceleaşi scheme. Cu alte cuvinte, repetiţia implică două trepte:

- reluarea în diferite condiţii sintactice (opoziţii, funcţii, relaţii), a aceluiaşi termen, (sau a aceleiaşi sintagme, propoziţii), pînă la epuizarea tuturor alternativelor posibile în interiorul raportului general-particular:

"Art.121.- Prescripţia înlătură răspunderea penală.

Prescripţia nu înlătură răspunderea penală în cazul infracţiunilor contra păcii şi omenirii.

Art.122.- Termenele de prescripţie a răspunderii penale sînt:(...)

Art.123.- Cursul termenului prescripţiei prevăzute în art.122 se întrerupe...

După fiecare întrerupere începe să curgă un nou termen de prescripţie.

Întreruperea cursului prescripţiei produce efecte faţă de toţi participanţii...

Art.124.- Prescripţia înlătură răspunderea penală, oricîte întreruperi ar interveni, dacă termenul de prescripţie prevăzut...

Art.125.- Prescripţia înlătură executarea pedepsei principale.

Prescripţia nu înlătură executarea pedepselor principale pronunţate pentru infracţiunile contra păcii şi omenirii." (CP,52)

- reluarea întregii scheme cu substituirea termenilor lexicali implicaţi în prima treaptă a repetiţiei:

"Art.225.- Tîlhăria săvîrşită în paguba avutului obştesc se pedepseşte cu închisoare de la 3 la 12 ani, interzicerea unor drepturi şi confiscarea parţială a averii.

Cînd tîlhăria a avut consecinţe grave ori vreuna din urmările prevăzute în art.181 sau 182, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 15 ani, interzicerea unor drepturi şi confiscarea parţială a averii.

Dacă tîlhăria a avut ca urmare moartea victimei sau alte consecinţe deosebit de grave, pedeapsa este moartea şi confiscarea totală..." (CP,81)

"Art.232 - Distrugerea din culpă în paguba avutului obştesc săvîrşită în condiţiile art.219 alin.1 şi 2, se pedepseşte cu închisoare de la o lună la doi ani sau cu amendă.

Cînd distrugerea a avut consecinţe deosebit de grave, pedeapsa este închisoarea...

Dacă distrugerea a avut ca urmare un dezastru, pedeapsa este închisoarea de la ..." (CP,82).

Prin reluarea ideii în propoziţii autonome, se frînge procesul de generare a mereu alte subordonate, mai ales atributive sau condiţionale, care ar obscuriza planul semantic al frazei: "Organul de cercetare penală care constată că a încetat cauza de suspendare înaintează dosarul procurorului pentru a dispune asupra reluării. Reluarea se dispune prin ordonanţă", (CPP,99), "Rezultatul deliberării se consemnează într-o minută, care trebuie să aibă conţinutul prevăzut pentru dispozitivul hotărîrii. Minuta se semnează de membrii completului de judecată." (CPP,1o9).

Cînd ar putea îngreuia fraza, este evitată şi expansiunea prea accentuată a raportului de coordonare copulativă. Ideea se reia şi se continuă într-o nouă frază iar semnul continuităţii îl constituie locuţiunea de asemenea: "Art.94.- Obiectele care conţin sau poartă o urmă a faptei săvîrşite, precum şi orice alte obiecte care pot servi la aflarea adevărului, sînt mijloace materiale de probă.

Art.95.- Sînt de asemenea mijloace materiale de probă obiectele care au fost folosite sau au fost destinate să servească la săvîrşirea unei infracţiuni, precum şi obiectele care sînt produsul infracţiunii." (CPP.,35).

Multiplicitatea aspectelor sub care se pot prezenta relaţiile social-umane instituţionalizate impune frecvenţa foarte ridicată a unităţilor sintactice (subiect, nume predicativ, complement) multiple şi a raportului disjunctiv dezvoltat între elemente alternative. De altfel, raportul copulativ din interiorul unităţilor multiple şi raportul disjunctiv cel mai adesea se continuă reciproc: "Dacă furtul a avut consecinţe deosebit de grave, pedeapsa este moartea şi comfiscarea totală a averii sau închisoarea de la 15 la 2o de ani, interzicerea unor drepturi şi confiscarea parţială a averii." (CP,8o).

În legătură cu exigenţele sistematizării, pentru obţinerea unei clarităţi maxime în exprimarea conţinutului informaţional, între modelele de organizare a enunţului, o frecvenţă deosebită, definitorie, dezvoltă frazele ramificate prin enumerarea elementelor aflate într-un raport de coordonare în interiorul unor posibile unităţi sintactice multiple sau într-un raport de coordonare disjunctivă.

Prezenţa enumerării în organizarea frazei intervine şi în stilul ştiinţific dar, spre deosebire de acesta, unde are caracter cu preponderenţă asociativ, în stilul juridico-administrativ enumerarea se caracterizează atît prin asociativitatea, cît şi prin alternativitatea elementelor componente, chiar cu predominarea trăsăturii din urmă.

"Modelul" se organizează pe două straturi sintactic-prozodice principale:

1.- baza frazei,

2.- dezvoltarea frazei.

Ele sînt succesive: "Pedeapsa pronunţată poate fi modificată, dacă la punerea în executare a hotărîrii...se constată...existenţa vreuneia dintre următoarele situaţii:

a) concursul de infracţiuni;

b) recidivă;

c) acte care intră în conţinutul aceleiaşi infracţiuni" (CPP,154) sau cel dintîi îl încadrează pe cel de al doilea: "Omorul săvîrşit în vreuna din următoarele împrejurări:

a) prin cruzimi;

b) asupra a două sau mai multor persoane

....

se pedepseşte cu moartea sau cu închisoare de la 15 la 20 de ani şi interzicerea unor drepturi." (CP,68).

Între cele două straturi principale se desfăşoară cel mai frecvent un raport de apoziţie. Elementele stratului secund atribuie, la modul analitic, caracter informaţional concret unor termeni generici (condiţie, împrejurări, circumstanţe, drepturi, îndatoriri etc.) din stratul prim şi care se însoţesc cu termeni şi sintagme a căror sferă semantică se circumscrie organizării spaţiale (sau temporale) a enunţului, precum următoarele sau după cum urmează: "Art.74.- Următoarele împrejurări pot fi considerate circumstanţe atenuante:

a) conduita bună a infractorului înainte de săvîrşirea infracţiunii;

b) stăruinţa depusă de infractor pentru a înlătura...

c) atitudinea infractorului după săvîrşirea infracţiunii;

..............."(CP,31)

Cînd enunţul nu se organizează în baza unui raport de apoziţie, cele două straturi se continuă într-o succesiune directă, constituindu-se în cei doi poli ai unor variate raporturi sintactice: de inerenţă: "Nu pot fi extrădaţi:

a) cetăţenii români;

b) persoanele fără cetăţenie domiciliate în Republica Socialistă România;

c) persoanele care au obţinut drept de azil, în Republica Socialistă România" (CANU,421),

şi de subordonare, atributivă:

"Poate fi procuror persoana care:

a) este cetăţean român şi are exerciţiul deplin al drepturilor civile şi politice;

b) este doctor sau licenţiat în drept:

c) nu a fost condamnat penal şi se bucură de o reputaţie neştirbită." (CANU,61),

completivă: "Procesul-verbal trebuie să cuprindă:

a) data şi locul unde este încheiat;

b) numele, prenumele şi calitatea celui care îl încheie........"(CPP,34)

sau circumstanţială: "Extrădarea nu se admite dacă:

a) fapta a fost săvîrşită pe teritoriul R.S.România sau legea penală română este aplicabilă potrivit art.5 din codul penal;

b) potrivit legii statului solicitant..." (CANU,421).

Structura stratului secund amplifică adesea organizarea ramificată a frazei prin generarea unui al doilea şi, uneori, chiar al treilea grad de subordonare, concomitent, eventual, cu dezvoltarea unui substrat sintactic :

"Art.192.- În caz de achitare sau de încetare a procesului penal în faţa instanţei de judecată, cheltuielile judiciare avansate de stat sînt suportate după cum urmează:

1. În caz de achitare, de către:

a) partea vătămată, în măsura în care cheltuielile au fost determinate de aceasta;

b) partea civilă căreia i s-a respins în totul pretenţiile civile în măsura în care cheltuielile au fost determinate de această parte;

c) inculpat, în cazul cînd, deşi achitat, a fost totuşi obligat la repararea pagubei.

2.- În caz de încetare a procesului penal, de către:

a) inculpat, dacă s-a dispus...

b) ambele părţi în caz de împăcare..." (CPP,72).

Componentele stratului secund se pot afla în raporturi asimilabile coordonării copulative sau coordonării disjunctive.

În prima categorie de enunţuri sintactice, elementele analitice se asociază toate în definirea sferei semantice a termenilor generici, cînd între cele două straturi se desfăşoară un raport de apoziţie "Pentru admiterea la examen, persoana care solicită permis de conducere trebuie să prezinte următoarele acte:

a) copie legalizată de pe certificatul de naştere...

b) certificatul medical...

c) certificat de absolvire a unei şcoli..." (CANU,338) şi în împlinirea raportului sintactic cînd cele două straturi se continuă în mod direct, în succesivitatea planului sintagmatic: "În mandatul de arestare trebuie să se arate:

a) organul procuraturii sau instanţa care a dispus luarea măsurii arestării inculpatului;

b) data şi locul emiterii;

c) numele, prenumele şi calitatea persoanei...

.....

g) temeiurile concrete care determină arestarea;

h) ordinul de a fi arestat inculpatul;

........."(CPP,54).

În amîndouă situaţiile stratul secund are rolul hotărîtor în împlinirea planului semantic al frazei în ansamblul ei.

În cea de a doua categorie de enunţuri, întemeiate pe raporturi disjunctive, expresie a alternativităţii, fie că cele

două straturi se află în raport de apoziţie, fie că se continuă, componentele stratului secund împlinesc pe rînd dezvoltarea sintactică şi planul semantic al frazei: "Omorul săvîrşit în vreuna din următoarele împrejurări:

a) cu premeditare;

b) din interes material;

c) asupra soţului sau unei rude apropiate;

.............."CP,65),

"În caz de înlocuire a răspunderii penale, formele de influenţare obştească se realizează prin:

a) rezolvarea directă a unor anumite cauze de către organul de influenţare obştească din organizaţiile prevăzute în art.145;

b) trimiterea cauzei la o organizaţie din cele prevăzute din cele prevăzute în art.145, în vederea luării unei măsuri de influenţare obştească;

c) încredinţarea făptuitorului pe garanţie unei organizaţii din cele prevăzute în art.145." (CP,41).

Prin rolul pe care îl are în organizarea semantică a conţinutului informaţional al enunţului sintactic şi în explicitarea şi nuanţarea lui în planul expresiei, stratificarea frazei orientează cu claritate şi precizie procesul de receptare a mesajului, cu excluderea oricărei ambiguităţi şi cu evitarea oricărei absenţe.

Nivelul lexical

Structura internă a cuvîntului şi organizarea vocabularului, în plan paradigmatic şi în plan sintagmatic, reflectă specificitatea perspectivei juridico-administrative în care este situat obiectul comunicării, precum şi exigenţele pe care se întemeiază elaborarea enunţului lingvistic.

Sînt definitorii pentru stilul juridico-administrativ:

- univocitatea semantică a cuvîntului. Se înscrie în

univocitatea semantică a tuturor semnelor lingvistice în texte juridice şi administrative. Fie că aparţin exclusiv stilului juridico-administrativ (precum inculpat, petent, jurisdicţie etc.), fie că se întîlnesc şi în limba literară comună (minoritate, reparare a pagubei etc.) cuvintele prezintă un singur sens lexical specific. Termenii din categoria a doua sînt polisemantici în planul paradigmatic al limbii naţionale, dar univoci semantic în planul paradigmatic al stilului juridico-administrativ;

- caracterul funcţional al diferenţierilor semantice în interiorul unor serii de sinonime, aparent perfecte din perspectiva limbii comune. Pe lîngă termenii sinonimi a căror întrebuinţare este determinată exclusiv de necesitatea variaţiei stilistice şi a căror alternare rămîne fără implicaţii în dezvoltarea conţinutului informaţional al mesajului, există mai multe serii de termeni, a căror diferenţiere semantică devine esenţială în definirea de "situaţii juridice" diferite: învinuit - inculpat, decizie-hotărîre etc. Specificul fiecărui termen este precizat în chiar textul juridic prin funcţia metalingvistică: "Persoana faţă de care se efectuează urmărirea penală se numeşte învinuit (s.n) cît timp nu a fost pusă în mişcare acţiunea penală împotriva sa."(CPP, 87), "Persoana împotriva căreia s-a pus în mişcare acţiunea penală este parte în procesul penal şi se numeşte inculpat." (CPP,13) ş.a.m.d.

- constituirea unor dominante lexicale. Termenii lexicali - expresie a diferitelor categorii juridice sau administrative se constituie în centri nucleici ai unui lanţ de fraze (care se ţin una de alta printr-un ax semantic comun descris de aceşti termeni lexicali), ale cărui dimensiuni sînt delimitate tocmai de dominanta lexicală pe care ei o instituie prin revenirea frecventă în diferite poziţii sintactice şi semantice:"...organul de urmărire penală...dispune...efectuarea unei expertize.

Art.117 - Efectuarea unei expertize psihiatrice este obligatorie...Expertiza în aceste cazuri se efectuează în

instituţii sanitare de specialitate. În vederea efectuării expertizei, organul de cercetare... De asemenea, efectuarea unei expertize este obligatorie...

Art.118 - Expertiza se efectuează potrivit dispoziţiilor... Fiecare dintre părţi are dreptul să ceară un expert recomandat de ea să participe la efectuarea expertizei...

Cînd expertiza urmează să fie efectuată de un serviciu medico-legal, de un laborator de expertiză...organul de urmărire penală...se adresează acestora pentru efectuarea expertizei... ş.a.m.d."(CPP,41-45,

- concentrare maximă a vocabularului. În legătură cu desfăşurarea textului juridic pe bază de dominante lexicale şi pe uniformitatea structurilor sintactice, planul paradigmatic al stilului juridico-administrativ se caracterizează printr-un număr relativ restrîns de termeni fundamentali şi printr-un număr de asemenea restrîns de termeni auxiliari care se reiau în plan sintagmatic într-o frecvenţă absolută extrem de ridicată, depăşind-o pe cea a textului ştiinţific;

- caracterul relativ stabil al vocabularului.Conservatorismul accentuat al stilului juridico-administratov, manifestat cu precădere la nivel sintactic, se impune şi la nivel lexical, prin păstrarea termenilor fundamentali şi a unor formulări neschimbate, garanţie a unei receptări imperative lipsite de ambiguitate,

- organizarea specifică a vocabularului. Este determinată de specificitatea comunicării, prin textul juridic şi administrativ, de necesitatea desfăşurării unei relaţii de continuitate între tradiţie şi noutate, precum şi de diferitele particularităţi ale unităţii lexicale minimale, cuvîntul, şi ale relaţiilor în care acesta intră.

Structura vocabularului

Atît în planul paradigmatic al stilului, cît şi în planul sintagmatic al textului juridic sau administrativ, coexistă mai multe straturi lexicale, care situează stilul juridico-administrativ în parte într-un spaţiu de suprapunere

cu limba literară comună, în parte într-un spațiu de manifestare a individualității specifice.

Din perspectiva raportului cu limba literară sînt definitorii două categorii:

a.- elemente populare, dintre care unele au o particulară aură arhaică: ațîțarea urii de rasă sau naționale, dobîndeşte calitatea de membru, s-a făurit alianța, înfăptuirea politicii interne şi externe, nici o îngrădire a acestor drepturi şi nici o deosebire în exercitarea lor... nu sînt îngăduite, slujeşte cu fidelitate năzuințele şi interesele vitale ale poporului, ocrotirea drepturilor cetățeneşti, conducerea treburilor obşteşti, scopuri potrivnice, distrugerea săvîrşită etc.

b.- elemente neologice, cele mai multe specifice: instanță, diferend, decizie, jurisdicție, circumstanță, litigiu, a revoca, recuzabil, pendinte, petent, curatelă, donator, donatar, disjuncție, desesizare, competență, codul penal, inculpat, a desista, recidivă, minoritate etc.

Din punct de vedere funcțional, pe fondul unui strat aparținînd fondului principal lexical al limbii literare comune (cu predominarea caracteristică a elementelor de relație: prepoziții, conjuncții şi pronume relative) se dezvoltă un strat lexical purtător al încărcăturii stilistice specifice, care poate fi considerat fondul principal lexical al stilului juridico-administrativ.

Nucleul principal al acestui strat îl constituie terminologia juridică şi administrativă, ai cărei componenți reprezintă un cod metalingvistic specific. Acest strat se întemeiază pe două categorii principale de termeni:

a.- termeni specifici, care definesc prin chiar sensul lor noțional primar diferite categorii şi instituții juridice şi administrative. Termenii sînt:

- neologici(mare parte dintre ei de origine latină): curatelă, curator, a abroga, creanțe, credit, debit, autoritate tutelară, acreditare, a recuza, recuzabil, scripte,

minută, pendinte, disjungerea acţiunii civile, culpă, inculpat, decont, diferend, litigiu, a se desista, ordonanţă etc.

- vechi româneşti, originari sau formaţi (prin derivare) pe terenul limbii române: pricină, împricinaţi, înscrisuri, făptuitor, înşelăciune, plîngere, strămutare, organizaţii obşteşti etc.

b.- termeni cu circulaţie în limba literară comună (neologisme mai ales) sau în limbajul popular, dar deveniţi specifici stilului juridic, printr-o serie de mutaţii semantice. Ei sînt:

- neologici: ratifică şi denunţă tratate internaţionale, infracţiunile săvîrşite în timpul minorităţii, circumstanţe atenuante, hotărîrea de declinare a competenţei nu este supusă recursului, concurenţa infracţiunilor etc.

- vechi româneşti sau populari: celor vătămaţi în drepturile lor, dojenirea minorului, termenul curge de la pronunţare, partea vătămată, se pronunţă asupra reparării pagubei în cazurile, oricare din părţi răspunde faţă de cealaltă parte, primirea, dobîndirea sau transformarea unui bun..., concurs de infracţiuni, scrisori de acreditare etc.

Codului metalingvistic juridic i se adaugă, alte categorii lexicale, indispensabile constituirii enunţului din diverse puncte de vedere:

- termeni supratextuali, prin care se orientează procesul de întemeiere şi împlinire a planului semantic al unui enunţ dat: articol, alineat, paragraf, literă, capitol, secţiune etc. : "Distrugerea săvîrşită în condiţiile art.217 alin2-4 se pedepseşte cu închisoare..." (CP,82),

- termeni-suport. Cu o sferă semantică generică, aceştia se constituie într-un sprijin sintactic şi semantic al termenilor categoriali definind diferite concepte juridice: faptă (cel mai frecvent), persoană, măsură, infracţiune (totodată şi termen categorial): "Fapta de a supune o persoană... la prestarea unei munci contra voinţei sale..." (CP,7o),

"Fapta constînd într-o acţiune săvîrşită din culpă constituie infracţiune..." (CP,12), "Măsura obligării la tratament medical poate fi luată în mod provizoriu..." (CP,48), "Autor este persoana care săvîrşeşte..." (CP,13),"în cauzele privind infracţiuni de fals în înscrisuri...", "Efectuarea unei expertize psihiatrice este obligatorie în cazul infracţiunii de omor deosebit de grav..." (CPP,41) etc.

- unităţi perifrastice, unele devenite locuţiuni situate la interferenţa nivelului lexical cu cel sintactic, devenite specifice stilului juridico-administrativ a se aduce la cunoştinţă, punere în libertate, aflat în stare de detenţie, a i se face cunoscut, a exercita calea de atac, a proceda la ascultarea martorilor, a se face ascultarea inculpatului, a dobîndi calitatea de moştenitor..., a se aplica pedeapsa a proceda la ridicarea unor obiecte, punerea în mişcare, a acţiunii penale, a fi în drept etc.

"Masa" vocabularului stilului juridico-administrativ este constituită din termeni aparţinînd limbii literare comune.

N O T E

1. Cours de linguistique générale, Payot, Paris, 1967, p.36
2. Idem,p.38-39
3. Stilistica functională a limbii române, EA,1973,p.8
4. Stilistica limbii române, Buc.,Ed.St.,1975,p.12
5. Contribuţii la delimitarea stilurilor literare româneşti, în "Studii de limbă literară şi filologie", vol.II,1972, p.145.
6. Traité de stylistique française, Heidelberg,19o9,tom.I. p.16.
7. Idem,p,18o
8. Op.cit.,p.11
9. Apud T.Vianu, Stilistică literară şi lingvistică, în vol. "De la Varlaam la Sadoveanu",Buc.,ESPLA,1958,p.1o
10. St.cit.,p.34
11. Idem,p.18
12. Essais de stylistique structurale. Paris, Flammarion,1971, p.145-158,vezi şi studiul: Incercări de definire lingvistică a stilului, în vol."Probleme de stilistică",Buc.Ed. St.,1964,p.53-82.
13. Apud I.Coteanu,op.cit.,p.73
14. H.A.Hatzfeld, Saggi di linguistica romanza; apud I.Coteanu,p.73.
15. Cercetarea stilului, în vol."Studii de stilistică",Buc., EDP,1968,p.41.
16. Vezi M.Rifaterre, st.cit.,p.77.
17. Linguistique et poétique,în vol."Essais de linguistique générale",Paris;1963,p.214,vezi şi traducerea românească în volumul "Probleme de stilistică",p.83-125
18. Idem,p.218
19. Vz.K.Vossler, Limbile naţionale ca stiluri, în vol."Poetică şi stilistică",Buc.,Univers,1972,p.5-25
20. În studiul Sistema, norma e "parole", în vol."Teoria del

linguaggio e linguistica generale",Bari,1971,p.19-95

21. St.cit.,p.82
22. Idem
23. Op.cit.,p.
24. Vezi definirea conceptelor în Tratat de lingvistică generală, Buc.EA,1971,p.213.
25. St.cit.,p.218-219
26. M.Cressot, Le style et ses technique, Paris,1947,p,3.
27. Eugen Coşeriu vorbeşte de normă individuală, iar I.Coteanu, de idiostil (Cf.op.cit.,p.80 ş.u.)
28. De semne stilistice vorbeşte Leo Spitzer, dar le consideră "vide". Retorica clasică şi numeroase din studiile de stilistică modernă vorbesc de procedee stilistice, numite adesea (sau numai înţelese astfel) şi fapte de stil. De procedee stilistice vorbeşte şi M.Riffaterre.
29. Op.cit.,64
30. Op.cit.,45 ş.u.
31. F.de Saussure,op.cit.,p.45
32. Op.cit.,p.
33. Spunem despre cineva că vorbeşte frumos: ideea apare la Eminescu: "...pronunţia pe scenă trebuie să fie pretutindenea una şi aceeaşi- cea naţională, căreia ardelenii îi zic "frumoasă" ("Vorbeşte frumos româneşte"); Vezi vol. M.Eminescu: despre cultură şi artă; ES,1970,p.231
34. Vezi I.Iordan,p.59 ş.u.
35. Caterina a II-a, în vol."Mihai Eminescu despre cultură şi artă", EJ,Iaşi,1970,p.163-164
36. Cf.st.cit.,p.215-216
37. Ele sînt mult mai numeroase, regenerîndu-se în permanenţă. Cele mai multe dintre ele au fost înregistrate şi interpretate de acad.I.Iordan în Stilistica limbii române. Stîndu-ne în atenţie acelaşi obiect de investigaţie, un mare număr de fenomene specifice adunate de noi din limba vie se suprapun cu cele descrise mai întîi de acad.I.Iordan.

marii bogății de fenomene specifice limbajului oral luate în discuție de acad.Iorgu Iordan îi rămînem în bună măsură tributari - chiar dacă foarte multe dintre acestea le-am înregistrat personal - și în comentariile de la celelalte nivele.

38. În comunicarea Acte verbale si nonverbale în comunicare, prezentată la un Colocviu de semiotică, poetică și stilistică, Cluj, noiembrie, 1978.
39. Vz.D.Irimia, Verbul, Iași,EJ,1976,p.160
40. Vezi H.Jacquier, Discours direct lié, BL,XII(1944),p. 7-13; Gramatica limbii române, EA,1963,vol.II,p.352
41. Cf.S.Marcus, Poetica matematică, Buc.,EA,1970,p.42-43
42. Vezi S.Marcus, op.cit,p.33 ș.u.
43. Idem, p.32
44. Pentru textele de știință popularizată, Cornelia Ene propune sintagma, limbaj proștiințific; vezi art. Retoric si functional în limbajul stiintific, LR,XXVII (1978), nr.6,p.618.
45. S.Galopenția și T.Pavel, Stilistica si stilurile limbii, în LR,1960,nr.3; I.I.Stan,A.Toșu,E.Damian ș.a.,Repartizarea substantivelor în stilul beletristic, publicistic si stiintific, CL,1965,nr.1,p.195-203; Bela Kelemen, A' propos des caractéristiques des styles de la langue à la lumière de la statistique linguistique, RRL,1964,nr.6, Unele probleme ale studierii stilurilor limbii cu ajutorul statisticii lingvistice, St.UBB,1964,nr.2,p.101-106, Pronumele ca purtătoare ale caracteristicilor stilurilor limbii literare, CL.IX(1964), nr.1,p.127-130,Gh.Bolocan, Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare, SCL,1961,nr.1,p.35-71 etc.
46. Contribuții la delimitarea stilurilor literare românești p.146; în "Studii de limbă literară și filologie",II, 1972.
47. Cf,studiul lui I.I,Stan ș.a.,unde se identifică un raport Ac.-N. de 55,2% - 23,7%.

48. Cf.S.Marcus, op.cit.
49. în art. Pronumele ca purtătoare ale caracteristicilor stilurilor limbii literare.
50. art.cit.; 21,88 ± 1,7%, față de 32,9 ± 1,9%(în stilul publicistic) și 31,1 ± 1,8% (în stilul științific)
51. Cf.art.cit.
52. St.cit.,p.193
53. Structura timpului și flexiunea verbală. Problema stilistică a imperfectului. Mai mult ca perfectul și tehnica narațiunii. Prezentul etern în narațiunea istorică, în vol. cit.,p.69-79,81-108.
54. Mai mult ca perfectul și tehnica narațiunii, p.101
55. Tehnica bazoreliefului în proza lui Nicolae Bălcescu. în.vol.cit,p.198-202.
56. Vezi Gramatica limbii române, EA, 1963,vol.II,p.346 ș.u.
57. Vezi Stilurile moderne ale limbii române literare, LR, IX (1960), nr.2,p.58-70, Structura stilistică a limbii, LR,XI(1962),nr.4,p.357-365(reprodus în "Elemente de lingvistică",Buc.,Ed.St.,1967,p.211-221).
58. I.Iordan, Limba română contemporană, Min.Inv.,1954,p.22 ș.u.,Gh.Bolocan art.cit.,Al.Graur, Stilul presei - mijloc esențial al comunicării de masă, PN, 1970, nr.9, p.23-24, Intre prețios și vulgar, PN,1970,nr.11, Vocabularul presei, PN,1970,nr.12, Al.Andriescu, Cercetarea stilurilor limbii române literare, IL,XI(1960),nr.9,p. 55-58,Limba și stilul presei în perioada 1860-1900,AUI,X (1964),fs.2,p.173-212; reluat în Dezvoltarea stilului publicistic în a doua jumătate a sec.al XIX-lea, în vol. SIIRL,vol.I,EPL,1969,p.199-260; Limba presei românești în perspectiva stilurilor limbii literare, în vol. "Stil și limbaj,Iași,EJ,1977,p.239-251;N.Mihăiescu,Există un "stil publicistic"?,PN,1963,nr.10,p.32-34,N.Dragoș,Cîteva opinii despre stilul și limbajul publicistic,PN,1965,nr. 2-3,Maria Popescu-Marin,Individualitatea stilistică a presei, PN,1970,nr.11,p.25-26 etc.

59. <u>Vocabularul presei</u>, p.27
6o. Art.cit.
61. <u>Observatii asupra frecventei în operele unor scriitori români</u>, SCL,1959,nr.3.
62. Vezi art. Luizei Seche <u>Formatii lexicale noi în presa noastră</u>, PN,197o,nr.9,p.43-46.
63. <u>Totul e semn dar semnul e totul?</u>, Cr.XI(1976),nr.1o
64. Preluăm, spre exemplificare, texte transcrise de Radu Dimiu în <u>Stilul judiciar</u>, Bucureşti, (1939),p.162
65. Lucr.cit.,p.282
66. Idem, p.285-287

Sigle utilizate în indicatiile bibliografice

AUI - Analele stiintifice ale Universitătii "Al.I.Cuza" (Serie nouă), Secţiunea III(ştiinţe sociale), e. Lingvistică, Iaşi, 1957-

AUT - Analele Universitătii din Timisoara, Seria ştiinţe filologice, Timişoara, 1963-

BL - Bulletin linguistique, Copenhague, Bucarest,I-XI. 1933-1948

CILL - Contributii la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea vol.I-III,Buc.,EA,1956,58,62

CL - Cercetări de lingvistică, Cluj,1956-

CV - Cum vorbim,Buc.,1949-1952

ELS - Elemente de lingvistică structurală, Buc.,ES,1967

IL - Iasul literar,Iaşi,1954-197o

LL - Limbă si literatură, Bucureşti,1955-

LR - Limba română, Bucureşti,1952-

MICL - Metodologia istoriei si criticii literare.Studii,Buc., EA,1969.

PLG - Probleme de lingvistică generală, Buc.,EA,I-1959-

PN - Presa noastră,Buc.,1955-

RF - Revista de filozofie,Buc.,1954-

SILRL - Studii de istoria limbii române literare.Sec.XIX,I-II Buc.,1969.

SCL - Studii si cercetări lingvistice, Buc.195o

SB - Scrisul bănătean, Timişoara,1949-

SL - Sistemele limbii, Buc.,EA,197o

SLLF - Studii de limbă literară si filologie, Buc.,EA,I-1969-

St. - Steaua, Cluj,195o-

StUBB - Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Series Philologia, Cluj,1956-

SPS - Studii de poetică si stilistică, Buc.,EPL,1966

Trib. - Tribuna, Cluj,1957-

VR - Viaţa românească, Buc.,1948-

RRL - Revue roumaine de linguistique, Bucarest,1956-

BIBLIOGRAFIE GENERALA

1. Damaso Alonso, Poezie spaniolă, Buc. Univers, 1977.

2. Andriescu Al., Cercetarea stilurilor limbii române literare, IL, XI(1960), nr.9, p.55-58

3. Idem, Dezvoltarea stilului publicistic în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, SILRL, I, Buc., EPL, 1969, p.199-258

4. Idem, Metoda statistică în cercetările de stilistică, de critică si istorie literară, IL, XVI(1965), nr.6, p.47-52

5. Idem, Stilistica în perspectiva criticii literare si a lingvisticii, IL, XIII(1962), nr.2, p.56-61

6. Idem, Stil si limbaj, Iasi, EJ, 1977

7. Bally Ch., Précis de stylistique, Genève, 1905

8. Idem, Traité de stylistique française, Heidelberg, 1909

9. Blága Lucian, Trilogia culturii, Buc., ELU, 1969(reeditare)

10. Bolocan Gh., Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare, SCL, XII(1961), nr.1, p.35-71

11. Bulgăr Gh., Despre limba si stilul primelor periodice românesti, CILL, II, p.75-113

12. Idem, Despre limba documentelor administrative la începutul secolului trecut (1800-1820), CILL, III, p.74-102

13. Idem Evolutia stilului administrativ în prima jumătate a secolului al XIX-lea, SILRL, I., p.167-198

14. Idem, Limba română. Sintaxă si stilistică, Buc, 1968

15. Idem, Stilul presei, PN, IV, (1959), nr.3-4, p.23-25

16. Byck J., Cîteva observatii în legătură cu limba si stilul presei, RN, V(1960), nr. 11-12, p. 41-44

17. Cazacu B., Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral, SPS Buc., EPL, 1966, p. 29-37

18. Câmpeanu E., Substantivul. Studiu stilistic. Buc., ESE, 1975

19. Idem, Conceptia stilistică a lui Ch. Bally, StUBB, IV (1959), nr. 2, p. 15-25

20. Idem, Stilistică si morfologie. Probleme de metodă. CL, XIII(1968), nr. 2, p. 261-268

21. Cornea P., Consideratii despre aplicarea statisticii în poetică si stilistică, MILC, Buc. EA, 1969, p. 155-162

22. Coşeriu, E., Teoria del linguaggio e linguistica generale. Bari, 1971

23. Coteanu I., Locul stilului artistic în limba literară, LR, X(1961), nr. 2, p. 144-155

24. Idem, Pentru studierea stilurilor limbii noastre literare, LR, VIII(1959), nr. 1, p. 69-73

25. Idem, Posibilitatea si limitele formalizării în stilistică, PLG, 1967, p. 167-172

26. Idem, Româna literară si problemele ei principale. Buc., 1961

27. Idem, Stilistica functională a limbii române, Buc., EA, 1973

28. Idem, Structura stilistică a limbii, ELS, Buc., ES, 1967, p. 211-221

29. Cressot, M., Le style et ses technique. Paris, 1947

30. Diaconescu P., Informatia semantică si stilistică a unui text, SL, p. 65-73

31. Dimiu Radu, Limbajul juridic, Buc., 1930

32. Idem, Stilul judiciar, Buc., 1939

33. Dragoş N., Cîteva opinii despre stilul si limbajul publicistic, PN, X(1965), nr. 2-3, p. 44-46

34. Dumitraşcu P., Despre limba poeziei populare, StUBB, III (1958), fs. 1, p. 107-116.

35. Ene Cornelia, Retoric si functional în limbajul stiintific, LR, XXVII(1978), nr. 6, p. 615-623

36. Fărcăşanu S., Cîte ceva despre stil, PN, V(1960), nr. 11-13, p. 27-34

37. Gáldi L., Introducere în stilistica literară a limbii române, Buc., Minerva, 1976

38. Giosu Ştefan, Limba textelor juridice din sec. al XVI-lea. AUI, IX (1963), p. 101-144

39. Golopenţia S. şi Pavel T., Statistica si stilurile limbii, LR, IX(1969), nr. 1, p. 58-65

40. Graur Al., "Limba" scriitorului, VR, 1958, nr. 4, p. 209-214

41. Idem, Cultură si simplitate, PN, X(1965), nr. 2-3, p. 35-39

42. Idem, Stilul presei-mijloc esential al comunicării de masă, PN, XV(1970), nr. 9, p. 23-24

43. x x x Gramatica limbii române, II, Buc., EA, 1963

44. Guiraud P., La Stylistique, Paris, 1963

45. Idem, Les caractères statistiques du vocabulaire, Paris, 1954

46. Iordan Iorgu, Limba română contemporană, Min. Înv. 1954

47. Idem, Literatura si lingvistica, LR, VIII(1959), nr. 2 p. 69-75

48. Idem, Stilistica limbii române, Buc., ES, 1975 (reeditare)

49. Iosifescu S., Stilistică si critică, LL, XXII(1969), p. 7-23

50. Idem, Stilistica si estetica, RF, XVI(1969), nr. 11, p. 1339-51

51. Ivănescu G., Formarea terminologiei filosofice românești moderne, CILL, I, 1956, p.171-204

52. Jacquier H., Un "stil de limbă": limbajul sportiv, Trib., 1957, nr.5

53. Idem, Discours direct lié, BL, XII(1944), p.7-13

54. Kelemen Bela, À propos des caractéristiques des styles de la langue à la lumière de la statistique linguistique, RRL, IX(1964) nr.6, p.621-624

55. Kelemen Bela, Pronumele ca purtătoare ale caracteristicilor stilurilor limbii literare, CL, IX(1964), fs.1, p.127-130

56. Idem, Unele probleme ale studierii stilurilor limbii cu ajutorul statisticii lingvistice, StUBB, IX (1964), fs.2, p.101-106

57. Mancaș M., Stilul indirect liber în româna literară, Buc., EDP, 972

58. Maneca C., Considerații asupra stilurilor limbii române literare în lumina frecvenței cuvintelor, LR, XV(1966), nr.4, p.353-366

59. Idem, Cuvîntul tehnic în stilul presei noastre, LR VIII(1959) nr.5, p.11-13

60. Marcus S., Poetica matematică, Buc., EA, 1970

61. Mihăescu H., Există un "stil publicistic"?, PH, 1963, nr.10 p.32-34

62. Munteanu Șt., Despre raporturile dintre limba literară și stilurile limbii, AUT, I(1963), p.269-278

63. Idem, Stil și expresivitate poetică, Buc., ES, 1972

64. Munteanu St., și V.D.Țâra, Istoria limbii române literare. Buc., EDP, 1978.

65. Popescu-Marin M., Individualitatea stilistică a presei, PH, XV (1970), nr.11, p.25-26

66. x x x Poetică și stilistică. Orientări moderne, Buc. Univers, 1972, p.XI-LXXXII, 5-605

67. x x x — Probleme de stilistică, Buc., ES, 1964

68. x x x — Retorică generală, Buc. Univers, 1974

69. Riffaterre M., Essais de stylistique structurale, Paris, Flammarion, 1971

70. Saussure F. de, Cours de linguistique générale, Paris, 1967 (reeditare)

71. Sfîrlea L., Contribuţii la delimitarea stilurilor literare româneşti, SLLF, II, Buc., EA, 1972, p. 145-206

72. Idem, Stilul şi obiectul stilisticii. Cîteva opinii, CL, XXI, (1971)...

73. Slave Elena, Expresiv şi afectiv, PLG, II, p. 65-76

74. Idem, Rolul procedeelor afective în comunicare şi cunoaştere, PLG, III, p. 69-81

75. Seche M., Despre stilul sportiv, LR, VIII (1959), nr. 2, p. 80-98

76. Slama-Cazacu Tatiana, Aspecte ale stilului vorbirii copiilor, SCL, III (1957), p. 275-297

77. Slama-Cazacu Tatiana, Despre relaţiile dintre stilistică şi psiholingvistică, SCL, XVIII (1967), nr. 3, p. 261-280

78. Stan I, ş.a, Repartizarea substantivelor în stilul beletristic, publicistic şi ştiinţific, CL, X (1965), nr. 1, p. 195-202

79. Şerban Felicia, Generalul şi particularul în informaţia lexicală din punct de vedere stilistic, CL, XIV (1969), nr. 2, p. 333-359

80. Tătaru Doina, Entropia - criteriu cantitativ al stilului, SCL, XVIII (1967), nr. 6, p. 609-615

81. Tertulian N., Critica stilistică şi ~~antinomiile ei~~, în vol. "Eseuri", Buc. 1968.

82. Todorov Tzvetan, Poetique, în vol. "Qu'est-ce que le structuralisme?, Paris Ed. du Seuil, 1968, p. 97-166

83.Idem, Poetica prozei. Gramatica Decameronului Buc.,Univers,1975.

84.Tohăneanu G.I., Unele probleme de lexic în limba literaturii artistice, SB,XII(1961),nr.1o,p.77-83

85.Idem, Analiza stilistică a textului literar, LR,V.(1956),nr.5,p.37-46

86.Idem, Limbă si stil individual artistic, CV,IV(1952), nr.2,p.4-8

87.Idem, Sensul analizei stilului, SB,1957,nr.7,p.65-69

88. x x x. Tratat de lingvistică generală, Buc.EA,1971

89.Ursu N.A., Crearea stilului stiintific, SILRL,II,p.128-166

9o.Idem, Formarea terminologiei stiintifice românesti, ES,Buc.,1962

91.Vasiliu Laura, Unele probleme de topică în limba presei actuale, LR,VI(1957),p.46-52

92.Vianu Tudor, Atitudinea stilistică, St.,1958,nr.6,p.76-79

93.Idem, Cercetarea limbii literare si a stilului în perioada 1944-1959, LR,VIII(1959),nr.4,p.15-25

94.Idem, Contexte legate si nelegate din punct de vedere stilistic, LR,V(1956),nr.3,p.16-24

95.Idem, Despre stil si artă literară, Buc.,ET,1965

96.Idem, Etape din dezvoltarea artistică a limbii române, LL,V(1961),p.7-25

97.Idem, Iorgu Iordan si stilistica, LR,VII(1958),nr.5 p.7-1o

98.Idem, Probleme de stil si artă literară, Buc.,ESPLA, 1955

99.Idem, Problemele metaforei si alte studii de stilistică, Buc. ESPLA,1957

1oo.Idem, Stilistica literară si lingvistică, în vol.

"De la Varlaam la Sadoveanu", Buc.,ESPLA, 1958,p.5-34

101.Vianu Tudor,Studii de stilistică,Buc.,EDP,1968

102.Vulpici Maria, Cu privire la particularitățile sintactice ale stilurilor beletristic, științific și administrativ,CL,XI(1966),fs,1,91-102

103.Vulpe Magd.,Mijloace sintactice de diferențiere a stilurilor limbii în prima jumătate a sec.al XIX-lea, în vol."Omagiu lui Rosetti",Buc.,EA, 1965,p.1003-1006

x

x x

Studenții urmează să consulte în primul rînd studiile și lucrările înscrise sub numerele: 1,2,7,9,12, 16,23,25,33,40,52,55,59,73,84 și 85.

BIBLIOGRAFIA TEXTELOR FOLOSITE PENTRU EXEMPLIFICARI

1. Anghel Gh. ş.a., *Botanica*. Editura agrosilvică de stat, 1956(*Botanica*)
2. Crişan I.H., *Burebista şi epoca sa*, ESE, Buc., 1977 (*Burebista*)
3. x x x *Farmacologie clinică*, Buc., EM, 1978
4. Grinberg A.A., *Introducere în chimia combinaţiilor complexe*, Buc., ET, 1957(*Introducere în chimia...*)
5. Hulea A., *Bolile neparazitare la plante*, Buc., Ceres, 1971.
6. x x x *Gramatica limbii române*, I-II. EA, Buc. 1963 (GA)
7. Beldie Alex., *Flora şi vegetaţia munţilor Bucegi*, Buc., EA, 1967
8. Blaga Lucian, *Experimentul şi spiritul matematic*, Buc., ES, 1969
9. Guţu-Romalo Valeria, *Morfologia structurală a limbii române*, Buc. EA, 1968
10. Marcus S., *Poetica matematică*, Buc., EA, 1970
11. Pârvan V., Dacia, Buc., ES, 1967
12. Popovici C.P., *Teoria numerelor*, Buc. EDP, 1973(TN)
13. Pavelcu V., *Drama psihologiei*, Buc., ES, 1965
14. Vasiliu Em., *Preliminarii logice la semantica frazei* Buc., ESE, 1978
15. Vianu T., *Studii de stilistică*, Buc. EDP, 1968
16. Voiculescu I.C., *Să cunoaştem arborii şi arbuştii din pădurile, parcurile şi grădinile noastre*, Buc., Ceres, 1978
17. x x x *Istoria literaturii române*, II, EA, Buc. 1968

x

x x

18. Barbu Eugen, Groapa, EPL, 1968

19. Idem, Princepele, Buc. Minerva, 1977

20. Bălcescu N., Românii sub Mihai-Voievod Viteazul, Buc., ESPLA, 1960

21. Bănulescu St., Cartea milionarului, I. Buc., Eminescu, 1977 (Cartea...)

22. Blecher M., Întîmplări din irealitatea imediată, Buc., Minerva, 1970

23. Breban Nic., Bunavestire, Buc., Junimea, 1977

24. Bogza Geo, Cartea Oltului, Buc., Minerva, 1976 (Geo Bogza)

25. Caragiale I.L, Opere, II-III, ESPLA, 1960-1961

26. Caragiale Matei, Craii de Curtea-veche, Buc., EPL, 1965 (Craii...)

27. Călinescu George, Enigma Otiliei, Buc., ESPLA, 1960

28. Creangă I., Amintiri, povești, povestiri, Buc, ESPLA, 1960 (Creangă)

29. Dan Pavel, Scrieri, Buc, EPL, 1965

30. Eliade Mircea, La țigănci și alte povestiri, Buc., EPL, 1969 (Șarpele)

31. Fulga Laurențiu, Fascinația, Buc., Eminescu, 1977

32. x x x Fata din dafin, Buc. 1968

33. Ispirescu P., Basme, legende, snoave, Buc., ESPLA, 1960 (P. Ispirescu)

34. Neagu Fănuș, Frumoșii nebuni ai marilor orașe, Buc., Eminescu, 1976 (Frumoșii nebuni...)

35. Idem, Îngerul a strigat, Buc., EPL, 1969

36. Petrescu Camil, Patul lui Procust, Buc., EPL, 1963

37. Preda Marin, Delirul, Buc., Cartea românească, 1975

38. Rebreanu Liviu, Pădurea spînzuraților (în Opere alese, III, 1959).

39. Idem, *Răscoala*, Buc., EPL, 1962 (Rebreanu)
40. Sadoveanu I.M., *Sfîrşit de veac în Bucureşti*, Buc., EPL, 1963
41. Sadoveanu M., *Opere*, X., ESPLA, 1957 (*Baltagul*, *Zodia cancerului*)
42. Sebastian M., *Opere alese*, I-II, Buc., EPL, 1962 (*Accidentul*, *Ultima oră*, *Steaua fără nume*)
43. Teodoreanu I., *Uliţa copilăriei*, Buc., Et, 1966
44. Toiu Const., *Galeria cu viţă sălbatică*, Buc., Eminescu, 1976 (*Galeria...*)
45. Voiculescu V., *Zahei orbul*, Cluj, Dacia, 1970
46. Zamfirescu D., *Viaţa la ţară*, Buc., ESPLA, 1960
47. Zamfirescu G.M, *Teatru*, Buc., ESPLA, 1957 (*Domnişoara Nastasia*, *Sam*)

x
x x

48. x x x *Constituţia R.S.România*, 1976 (*C.*)
49. x x x *Culegere de acte normative uzuale*, 1971 (CANU)
50. x x x *Codul muncii*, 1972 (CM)
51. x x x *Codul Penal al R.S.România*, 1975 (CP)
52. x x x *Codul de procedură penală al R.S.România*, 1973 (CPP)
53. x x x *Legea educaţiei şi învăţămîntului*, 1978 (LEI)

CUPRINS

Lei, 20